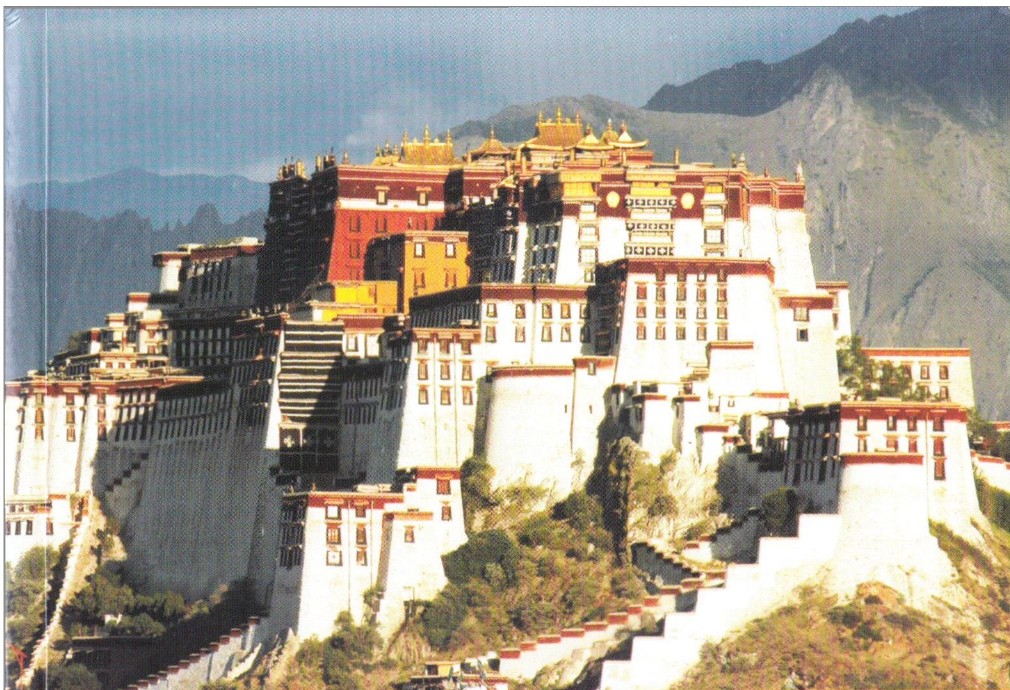


Heinrich Harrer

ŞAPTE ANI ÎN TIBET

Şapte ani în Tibet a fost ecranizată de mai multe ori, ultima dată în 1997, cu Brad Pitt în rolul lui Heinrich Harrer.

POLIROM

Heinrich Harrer

ŞAPTE ANI ÎN TIBET

Traducere de Sanda Munteanu



HEINRICH HARRER (1912-2006) a studiat la Universitatea din Graz, remarcându-se la geografie şi la probele atletice. În 1936 a făcut parte din echipa olimpică de schi a Austriei, iar în 1937 a câştigat Campionatul Mondial Universitar de schi. În 1938 a făcut parte din echipa de alpinişti care a escaladat pentru prima dată peretele nordic al muntelui Eiger. Povestea acestei expediţii se regăseşte în volumul său *Die weisse Spinne (Păianjenul alb)* (1959). A scris mai multe cărţi despre Tibet şi a transcris autobiografia lui Thubten Jigme Norbu, fratele lui Dalai Lama.

Prefaţă

Visurile de viitor se înfiripă de obicei în tinereţe…

Încă din copilărie manifestam mult mai mult entuziasm pentru faptele eroilor timpurilor noastre decât pentru datele şi informaţiile livreşti. Oamenii care plecau să exploreze ţinuturi necunoscute sau îşi propuneau să-şi măsoare forţele în competiţii sportive, depunând eforturi uriaşe şi luând asupra lor tot felul de privaţiuni… cei ce cucereau cele mai înalte piscuri ale lumii: iată idealurile şi modelele mele.

Dorinţa de a merge pe urmele lor era neţărmurită!

Dar nu am avut parte de sfatul şi îndrumarea unor oameni experimentaţi. Din care cauză au trecut mulţi ani până să înţeleg că nu este bine să urmăreşti concomitent mai multe obiective. Îmi încercasem deja norocul în aproape toate sporturile, fără să fi repurtat succese care să mă satisfacă. În ultimă instanţă m-am concentrat asupra acelora pe care le agreasem dintotdeauna din cauza legăturii lor mai strânse cu natura: schiul şi alpinismul.

Petrecându-mi cea mai mare parte a copilăriei în munţii Alpi, îmi consacram fiecare minut liber pe care mi-l îngăduiau studiile căţăratului pe munţi în timpul verii, iar iarna schiului. Unele mici succese îmi treziseră ambiţiile, încurajându-mă, aşa încât, în urma unui antrenament riguros, reuşisem în 1936 să fac parte din echipa olimpică a Austriei. După un an am câştigat cursa de coborâre în cadrul Campionatelor Mondiale Universitare.

Cu ocazia acestor competiţii şi a altora am trăit sentimentul de fericire provocat de beţia vitezei, precum şi satisfacţia colosală de a-ți vedea răsplătite, prin victorie, eforturile depuse. Dar triumful asupra unor adversari de aceeaşi categorie cu mine (adică din lumea oamenilor) şi recunoaşterea oficială a meritelor învingătorului nu mă mulţumeau pe deplin. Singurul lucru cu adevărat important era să mă iau la întrecere cu munţii !

Aşa încât am petrecut luni întregi în mijlocul stâncilor şi al gheţarilor, până am ajuns atât *de fit* încât niciun perete stâncos nu mi se mai părea invincibil. Dar nici forţele mele nu erau nemăsurate, a trebuit şi eu să-mi dau obolul, căci o dată m-am prăbuşit de la cincizeci de metri, rămânând doar printr-un miracol în viaţă; şi în multe alte ocazii am suferit răni mai uşoare.

Revenirea la Universitate era, fireşte, de fiecare dată dificilă. Deşi, în fond, nu aveam motive să mă plâng, deoarece oraşul îmi oferea posibilitatea să studiez o literatură bogată despre alpinism şi călătorii. În timp ce devoram aceste cărţi, în mine începea să prindă contururi tot mai clare – dintr-un amalgam de dorinţe la început destul de nebuloase – obiectivul măreţ, visul tuturor alpiniştilor: să particip la o

expediţie în Himalaya.

Dar cum să poată spera un om total necunoscut, ca mine, să-şi ducă la îndeplinire nişte visuri atât de semeţe? Himalaya! Pentru a ajunge acolo, trebuia sau să fii foarte bogat, sau, cel puţin, să aparţii acelei naţiuni ai cărei cetăţeni aveau – încă pe atunci – posibilitatea să ocupe o funcţie în serviciul de stat din India.

În schimb, unui individ care nu era nici una, nici alta îi rămânea o singură soluţie: să facă ceva care să atragă în asemenea măsură atenţia opiniei publice asupra sa, încât să nu mai poată fi trecut cu vederea de forurile competente într-una din rarele ocazii ce se iveau şi pentru outsideri.

Oare ce putea să facă? Toate piscurile Alpilor fuseseră deja de mult cucerite. Chiar fiecare perete şi fiecare creastă, cu ocazia unor expediţii incredibil de cutezătoare… Ba nu – rămăsese un singur perete, cel mai înalt şi mai dificil de escaladat: peretele nordic al piscului Eiger. Nimeni nu reuşise încă să-l escaladeze, toţi eşuaseră înainte de a-şi atinge obiectivul, pe unii îi costase chiar viaţa. În jurul acestui zid stâncos uriaş se ţesuseră o serie de legende şi în cele din urmă guvernul elveţian intervenise, interzicând escaladarea lui.

Fără doar şi poate, *acesta* era ţelul măreţ pe care îl căutam. Cucerirea peretelui nordic al masivului Eiger trebuia să fie „legitimaţia” pentru Himalaya… încetul cu încetul, în mine s-a cristalizat hotărârea de a îndrăzni să atac acest obiectiv aproape inabordabil. Cum am reuşit să escaladez în 1938 peretele mult temut, împreună cu camarazii Fritz Kasparek, Anderl Heckmair şi Wiggerl Vörg, am relatat în mod amănunţit în mai multe cărţi.

În tot decursul toamnei aceluiaşi an m-am antrenat neobosit, în speranţa că voi fi invitat să particip la expediţia germană pe Nanga Parbat planificată pentru vara anului 1939. Se pare însă că îmi era dat să rămân cu speranţa, deoarece la începutul iernii nu se mişcase încă nimic. Alţii au fost selectaţi să participe la expediţia pe acest munte fatal din Kashmir. Iar mie nu mi-a rămas decât să semnez, cu inima grea, un contract de participare la un film despre schi.

Filmările erau deja destul de avansate când am primit un

telefon din străinătate. Era mult aşteptata invitaţie să mă alătur expediţiei în Himalaya! Călătoria începea peste patru zile! Fără să stau o clipă pe gânduri, am reziliat contractul cu casa de filme, am plecat în oraşul natal Graz, mi-am făcut într-o singură zi bagajele, iar în ziua următoare eram deja pe drum; am trecut prin München şi am ajuns la Anvers, împreună cu Peter Aufschnaiter, şeful expediţiei germane pe Nanga Parbat din 1939, Lutz Chicken şi Hans Lobenhoffer – ceilalţi participanţi.

Până în acel moment, patru tentative de a cuceri vârful Nanga Parbat, înalt de 8.125 metri, eşuaseră. Costaseră însă multe victime, aşa încât încolţise ideea de a descoperi o altă cale de acces. Sarcina noastră era să explorăm această alternativă, căci pentru anul următor se preconiza o nouă încercare de a cuceri piscul.

În timpul călătoriei spre Nanga Parbat am fost definitiv cucerit de forţa de atracţie magică exercitată de Himalaya. Frumuseţea masivului muntos gigantic, întinderea nesfârşită a ţinutului, locuitorii exotici ai Indiei – toate acestea au făcut o impresie indescriptibilă asupra mea.

Au trecut mulţi ani de atunci, dar nu m-am mai putut desprinde sufleteşte de Asia. În cele ce urmează vreau să relatez despre toate cele întâmplate şi, deoarece nu am experienţă de scriitor, mă voi limita să expun faptele nude.

Lagărul de internare şi tentativele de evadare

Expediţia noastră de explorare luase sfârşit la finele lui august 1939. Găsiserăm o nouă cale de acces şi aşteptam la Karachi cargobotul care urma să ne ducă înapoi în Europa. Vasul trebuia să fi sosit de mult, dar norii celui de-al doilea război mondial deveneau tot mai ameninţători. Chicken, Lobenhoffer şi cu mine am decis să evităm reţelele întinse deja peste tot de către poliţia secretă şi să dispărem într-un mod oarecare. Doar Aufschnaiter a rămas la Karachi – tocmai el, care participase şi la primul război mondial, nu voia să creadă în izbucnirea celui de-al doilea…

Noi, ceilalţi, intenţionam să ne strecurăm cumva până în Persia, pentru a ajunge de acolo acasă. Am reuşit fără nicio dificultate să scăpăm de „supraveghetori” şi să străbatem în

automobilul nostru destul de rablagit câteva sute de kilometri prin deşert, ajungând la Las Bela, un mic stat guvernat de principi locali, la nord-vest de Karachi. Acolo însă ni s-a înfundat. Ne-am trezit dintr-odată înconjuraţi de opt soldaţi sub pretextul că am avea nevoie de protecţie personală. Asta însemna pur şi simplu că eram arestaţi. Deşi Germania şi Commonwealth-ul britanic nu erau încă în război…

Cu această escortă sigură am ajuns în scurt timp înapoi la Karachi, unde l-am regăsit şi pe Peter Aufschnaiter. Iar peste două zile Anglia a declarat război Germaniei! După care totul a mers strună: nici cinci minute mai târziu, douăzeci şi cinci de soldaţi indieni înarmaţi până în dinţi au intrat în grădina hanului unde ne găseam şi ne-au luat prizonieri… O maşină a poliţiei ne-a transportat într-un lagăr gata pregătit, înconjurat de sârmă ghimpată… Acesta era însă doar un „lagăr de tranzit”, căci peste paisprezece zile am fost transferaţi în marele lagăr de internare Ahmednagar din apropierea oraşului Bombay.

Iată-ne înghesuiţi în corturi şi barăci, azvârliţi în mijlocul divergenţelor de păreri care-i agitau pe ceilalţi locuitori ai lagărului… Ei bine, lumea aceasta se deosebea mult prea mult de înălţimile luminoase, însingurate ale Himalayei! Nu era locul potrivit pentru un iubitor de libertate ! Am început prin urmare să caut de bunăvoie ceva de lucru, pentru a descoperi o posibilitate şi o ocazie de a evada.

Fireşte că nu eram singurul care urzea asemenea planuri. Cu ajutorul unor tovarăşi de idei am făcut în curând rost de busole, bani peşin şi hărţi geografice care scăpaseră la control. Am reuşit să „procurăm” chiar şi mănuşi de piele şi foarfeci pentru a tăia sârma ghimpată. Dispariţia foarfecilor din magazia englezilor a fost urmată de o anchetă riguroasă, dar fără niciun rezultat.

Deoarece credeam cu toţii că războiul nu va dura mult, amânam mereu punerea în aplicare a planurilor de evadare. Pe neaşteptate am fost însă transferaţi, într-o bună zi, în alt lagăr. Un şir întreg de camioane urma să ne ducă sub escortă la Deolali. În fiecare camion se aflau optsprezece deţinuţi păziţi de un singur soldat indian; arma acestuia era fixată de centură cu un lanţ, ca să nu i-o poată smulge nimeni. În

schimb, în fruntea, la mijlocul şi la capătul coloanei se găseau camioane pline cu gardieni.

Lobenhoffer şi cu mine ne hotărâserăm încă înainte de plecare să evadăm pe drum, ca să nu ne confruntăm cu noi greutăţi într-un alt lagăr. Ne-am aşezat aşadar pe ultimele locuri din spate ale camionului, având şi norocul să parcurgem o şosea foarte sinuoasă şi fiind adeseori înecaţi în nori groşi de praf. Asta trebuia să ne dea posibilitatea de a sări din camion fără să fim observaţi şi de a dispărea după aceea în junglă. Era puţin probabil să fim prinşi de gardianul „nostru”, deoarece misiunea principală a acestuia era să ţină sub observaţie camionul din faţa noastră. De aceea îşi întorcea doar rareori capul înspre noi.

Se părea, prin urmare, că evadarea nu va fi prea dificilă, aşa încât am riscat să o punem în aplicare cât mai târziu cu putinţă. Obiectivul nostru urma să fie o enclavă portugheză neutră, situată aproape în direcţia pe care o urmam.

În fine, sosi momentul. Am sărit jos, eu ajunsesem deja la o adâncitură din spatele unui tufiş, cam la douăzeci de metri distanţă de şosea, când, spre spaima mea, întreaga caravană s-a oprit!

Fluierături stridente, ţipete, gardienii au alergat pe partea cealaltă a şoselei – nu mă mai îndoiam de ceea ce se întâmplase. Cu siguranţă că Lobenhoffer fusese descoperit şi, deoarece rucsacul cu toate ustensilele era la el, nu mi-a rămas altceva de făcut decât să renunţ şi eu la planul de evadare. Din fericire, în agitaţia iscată am reuşit să-mi reiau locul în camion fără ca vreun soldat să fi observat ceva. Doar camarazii ştiau de fuga mea, dar fireşte că nu m-au trădat.

Acum l-am zărit şi pe Lobenhoffer: stătea, cu mâinile ridicate, în faţa unui şir de baionete! Mă simţeam distrus, decepţia era groaznică. Iar prietenul meu nu avea nicio vină. Incomodat de rucsacul plin pe care îl ţinea în mână, făcuse puţin zgomot când sărise din camion. Gardianul nostru devenise atent, iar Lobenhoffer fusese prins înainte să se fi putut ascunde în junglă.

Întâmplarea ne-a făcut să tragem o concluzie amară, dar utilă: chiar dacă tentativa de evadare era comună, fiecare trebuia să aibă asupra sa un echipament complet.

În acelaşi an am fost transferaţi încă o dată, într-un alt lagăr. Am ajuns, cu trenul, până la poalele Himalayei, în cel mai mare lagăr de internare din India, la câţiva kilometri de oraşul Dehradun. Puţin mai la nord de oraş se găsea Mussoorie, reşedinţa de vară a englezilor şi a indienilor bogaţi. Lagărul era format din şapte barăci mari, fiecare fiind înconjurată de un gard dublu de sârmă ghimpată, întregul lagăr era şi el înconjurat de două asemenea garduri – iar în spaţiul dintre ele patrulau în permanenţă gardieni.

Iată deci o situaţie inedită. Cât timp stătuserăm în lagăre aflate jos, în câmpia Indiei, scopul planurilor noastre de evadare fusese să ajungem în una dintre coloniile portugheze neutre. Aici însă ne aflam la poalele masivului Himalaya. Ce tentantă era pentru un alpinist ideea de a pătrunde în Tibet trecând prin defileurile montane! Ca obiectiv final întrezăream liniile japoneze din Birmania sau China.

Fireşte că o asemenea evadare trebuia pregătită foarte bine. Speranţele noastre că războiul va fi de scurtă durată dispăruseră deja, aşa încât am început să organizez în mod sistematic noua tentativă. O fugă prin India atât de populată nu intra în discuţie, deoarece ar fi fost indispensabile sume de bani considerabile, precum şi o cunoaştere perfectă a limbii engleze – şi nu aveam nici una, nici alta. Este de la sine înţeles că alegerea mea a fost Tibetul foarte slab populat. Şi Himalaya! Chiar dacă planul meu nu s-ar fi materializat întocmai, o perioadă de libertate petrecută în munţi merita toate riscurile.

Am început prin a mă iniţia în limbile hindustană, tibetană şi japoneză pentru a putea vorbi cât de cât cu indigenii. Apoi am devorat din biblioteca lagărului toate cărţile de călătorie prin Asia, mai ales prin ţinuturile pe care urma să le străbat, mi-am făcut însemnări şi am copiat principalele hărţi. Peter Aufschnaiter, care aterizase şi el în lagărul nostru, avea încă asupra sa hărţile şi materialul documentar despre expediţia noastră de explorare. El le prelucra neobosit, punându-mi, cu mult altruism, la dispoziţie schiţele sale. Mi-am făcut câte două copii după toate – una pentru fugă, cealaltă ca rezervă pentru cazul în care originalul s-ar fi pierdut.

Având în vedere ruta aleasă, era important să am o bună

condiţie fizică. Aşa încât consacram multe ore din zi sportului. Indiferent dacă vremea era bună sau rea, îmi îndeplineam cuantumul de exerciţii fizice pe care mi-l impusesem. În multe nopţi stăteam la pândă ca să studiez obiceiurile gardienilor.

Cele mai mari griji mi le provoca o altă problemă: lipsa banilor. Deşi vândusem toate obiectele de care mă puteam dispensa, ce strânsesem nu era suficient nici pentru asigurarea celei mai modeste subzistenţe în Tibet – fără a mai pune la socoteală sumele de care aveai nevoie peste tot în Asia pentru mituiri şi cadouri. Cu toate acestea, continuam să lucrez în mod sistematic, ajutat şi de nişte prieteni care nu intenţionau să evadeze.

La intrarea în lagăr nu semnasem o aşa-numită „parolă” care îţi permitea să-l părăseşti din când în când, tocmai pentru a nu mă simţi legat, prin cuvântul de onoare dat, în caz că s-ar fi ivit pe neaşteptate şansa unei evadări. Aici, la Dehradun, a trebuit să o fac, căci „ieşirile” îmi erau necesare pentru a studia împrejurimile lagărului.

Iniţial intenţionasem să evadez de unul singur, ca să nu mai trebuiască să ţin cont şi de altcineva, ceea ce ar fi redus poate şansele mele de reuşită. Dar într-o zi prietenul meu Rolf Magener îmi povesti că un general italian avea aceleaşi planuri ca mine. Auzisem deja de el, aşa că într-o noapte Magener şi cu mine ne-am strecurat printre sârmele ghimpate până la baraca învecinată, unde erau adăpostiţi patruzeci de generali italieni.

Viitorul meu tovarăş de drum se numea Marchese şi avea un aspect tipic de italian. Un om trecut de patruzeci de ani, zvelt, cu maniere plăcute; hainele sale erau de-a dreptul elegante având în vedere condiţiile noastre de viaţă. În primul rând mă impresiona însă pozitiv condiţia sa fizică.

Posibilităţile de comunicare între noi şchiopătau deocamdată. El nu vorbea germana, iar eu nu vorbeam italiana. Engleza o cunoşteam amândoi destul de puţin; prin urmare ne-am întreţinut, cu ajutorul unui prieten, într-o franceză stâlcită. Marchese mi-a vorbit despre războiul din Abisinia şi despre o tentativă mai veche de evadare dintr-un lagăr de internare.

Din fericire, banii nu reprezentau o problemă pentru el,

deoarece primea acelaşi salariu ca un general englez. În plus, putea procura o serie de lucruri necesare fugii noastre – lucruri la care eu nici nu aş fi putut să mă gândesc vreodată. Ceea ce îi trebuia era un partener care să se poată orienta în ţinutul Himalayei. Am căzut de acord ca eu să preiau răspunderea organizării, iar el să procure banii necesari şi alte obiecte din echipament.

În perioada următoare m-am strecurat de mai multe ori pe săptămână printre sârmele ghimpate, pentru a discuta cu Marchese toate amănuntele. În felul acesta m-am specializat în trecerea acestor garduri. Fireşte că, în principiu, dispuneam de multiple variante pentru a rezolva problema; în cazul nostru, cea mai accesibilă mi se părea următoarea: deasupra celor două garduri care înconjurau întregul lagăr se înălţa, la fiecare optzeci de metri, câte un mic acoperiş de paie, ţuguiat, care-i proteja pe gardieni de soarele indian arzător. Dacă reuşeam să ne căţărăm peste unul dintre aceste acoperişuri, puteam scăpa, cu un singur efort, de ambele garduri de sârmă ghimpată.

În luna mai 1943 terminaserăm toate preparativele. Dispuneam de bani, alimente concentrate, busolă, ceasuri, încălţăminte şi un mic cort pentru alpinişti.

Într-o noapte am hotărât să ne încercăm norocul. Am trecut deci, ca de atâtea alte ori, printre sârmele ghimpate în aripa unde se afla Marchese. Acolo aveam o scară pe care o dosiserăm cu câtva timp în urmă, când se produsese un mic incendiu. Am rezemat-o de zidul de lângă noi şi ne-am ascuns în umbra unor barăci. Era aproape miezul nopţii, peste zece minute urma să se schimbe garda.

Pentru moment santinelele se plimbau încă leneşe, în aşteptarea schimbului. Trecură câteva minute până să ajungă la locul ales de noi. Luna tocmai se înălţa deasupra plantaţiilor de ceai. Lămpile electrice mari aruncau umbre scurte, duble. Sosise momentul: acum ori niciodată!

Cele două santinele ajunseseră la punctul cel mai îndepărtat de noi, când m-am ridicat repede şi am fugit cu scara în mână până la gardul de sârmă ghimpată. Am sprijinit scara de gardul interior, m-am urcat şi am secţionat sârmele de deasupra, care erau menite să împiedice trecerea peste

acoperişul de paie. Marchese împingea de jos cu un furcoi lung restul sârmei ghimpate, aşa încât am reuşit să ajung pe acoperiş.

Ne înţeleseserăm ca italianul să vină imediat după mine, iar eu să ţin sârmele depărtate ca să se poată strecura şi el prin gaură. Dar Marchese nu apăru, ezitând câteva secunde îngrozitoare, încredinţat că oricum era prea târziu pentru el, deoarece santinelele se apropiau... De fapt, auzeam deja paşii lor! N-am mai stat pe gânduri, l-am apucat de subţiori şi l-am tras repede sus, pe acoperiş, pe care l-am traversat repede, sărind apoi de partea cealaltă, în libertate.

Toate acestea nu se petrecuseră însă fără niciun zgomot. Santinelele erau alarmate. Dar în clipa când au început să tragă cu arma în noapte, pe noi ne înghiţise deja jungla deasă.

Primul gest al lui Marchese, cu temperamentul lui meridional, a fost să mă îmbrăţişeze şi să mă sărute – dar nu era momentul să ne pierdem în efuziuni de bucurie. Pe cer au apărut rachete luminoase, iar fluierăturile ne-au dat de înţeles că gardienii sunt pe urmele noastre. Am luat-o la goană cu suflul morţii în spate şi, deoarece cunoşteam jungla în urma explorărilor anterioare, am reuşit să înaintăm bine pe tot felul de scurtături. Nu ne aventuram să ieşim pe şosea, ocolind cu grijă şi puţinele sate din drumul nostru. La început nici nu am simţit rucsacurile din spinare, dar după câtva timp greutatea lor a început să ne apese.

Într-unul din sate indigenii băteau tobele, iar fantezia noastră ne-a făcut să credem că se dăduse alarma. Iată o serie de dificultăţi pe care cu greu ţi le poţi imagina într-un ţinut locuit numai de albi. În Asia, *sahib*-ul călătoreşte totdeauna însoţit de slujitorii săi şi nu cară nici cel mai mic bagaj – era deci foarte bătător la ochi să vezi doi europeni străbătând ţinuturile pe jos, încărcaţi cu bagaje grele!

Marşuri nocturne – ziua în ascunzişuri

Ne-am hotărât să ne continuăm drumul doar în timpul nopţii, având în vedere că indienii se tem să străbată jungla pe întuneric, din cauza animalelor de pradă. Fireşte, nici noi nu ne prea simţeam în largul nostru, căci în ziarele admise în

lagăr citiserăm adeseori despre tigrii şi panterele care îi sfâşiau pe oameni…

Când se iviră zorile, după această primă noapte, ne-am ascuns într-un fel de şanţ, unde am rămas până seara. Mai dormind, mai mâncând, ziua aceasta toridă şi nesfârşită a trecut; am zărit un singur om, însă doar de la distanţă: un păstor de vite. Spre norocul nostru, nu ne observase. Partea cea mai proastă era că fiecare din noi avea asupra sa o singură sticlă cu apă care trebuia să ne ajungă o zi întreagă, cât stăteam ascunşi.

Nu-i de mirare că, după atâta linişte şi tăcere, pe înserate abia ne mai puteam controla nervii. Voiam să înaintăm cât mai repede, iar nopţile ni se păreau prea scurte, nepermiţându-ne să parcurgem o distanţă mai mare. Trebuia să ajungem, pe traseul cel mai scurt, în Tibet, străbătând ţinutul Himalaya, şi ne aşteptau, în orice caz, săptămâni lungi de drum extenuant până să ne putem simţi în siguranţă.

Primul versant l-am escaladat în seara de după evadarea noastră. Ajunşi sus, ne-am aşezat să facem un scurt popas. La o mie de metri sub noi scânteiau nenumăratele lumini ale lagărului de internare. La ora 22 luminile se stinseră deodată. Doar reflectoarele aflate la marginea lagărului sugerau suprafaţa imensă pe care se întindea.

Era prima dată în viaţa mea când simţeam cu adevărat ce înseamnă să fii liber! Am savurat acest sentiment minunat gândindu-ne cu compasiune la cei două mii de deţinuţi obligaţi să trăiască acolo, jos, în spatele sârmei ghimpate!

Dar nu prea aveam timp de pierdut cu asemenea consideraţii. Trebuia să mergem mai departe, să coborâm în valea Jumna, care ne era total necunoscută. Într-una din văile laterale ne-am împotmolit într-un defileu îngust din care nu am mai putut ieşi, trebuind să aşteptăm să se facă iar ziuă. Locul era atât de izolat, încât am riscat să-mi vopsesc în negru părul şi barba, care erau foarte blonde. Cu ajutorul unui amestec de hipermanganat de potasiu, vopsea brună şi grăsime, am dat şi mâinilor şi feţei o tentă mai întunecată. În felul acesta am ajuns să semăn puţin cu un indian – un amănunt foarte important, căci, dacă am fi fost depistaţi, intenţionam să ne dăm drept pelerini în drum spre sfântul

Gange. În ce-l priveşte pe camaradul meu, acesta avea de la natură un colorit suficient de întunecat ca să nu atragă atenţia de la distanţă. Fireşte că nu era cazul să ne lăsăm examinaţi mai de aproape!

De data aceasta am luat-o din loc înainte să se fi întunecat complet. Am regretat curând acest act nesăbuit, deoarece după o bucată de drum întortocheat ne-am trezit în faţa unor ţărani care lucrau pe o plantaţie de orez. Pe jumătate goi, stăteau până la genunchi în apa mâloasă, uitându-se foarte miraţi la cei doi bărbaţi împovăraţi de rucsacuri. Apoi au arătat cu degetul spre un povârniş în vârful căruia se zărea, sus de tot, satul lor. Fără doar şi poate, voiau să ne spună că era singura ieşire din văgăună. Pentru a evita orice întrebări penibile, ne-am îndreptat cât mai repede în direcţia indicată de ei. După ce am mers mai multe ore pe un drum care urca şi cobora am ajuns, în sfârşit, la râul Jumna.

Între timp se lăsase noaptea. Planul nostru era să urmăm cursul râului Jumna până la afluentul său, Aglar, iar apoi, de-a lungul acestuia, până la cumpăna apelor. De acolo nu mai putea fi departe fluviul Gange, care ne ducea la masivul uriaş al Himalayei.

Cea mai mare parte a traseului urmat până acum nu era nici drum umblat, nici cărare; întâlneam foarte rar şi doar de-a lungul râurilor poteci călcate de pescari. Dimineaţa, Marchese era total epuizat. I-am preparat fulgi de ovăz cu apă şi zahăr şi, la insistenţele mele, a mâncat puţin. Din păcate, locul nu era potrivit pentru a campa. Mişuna de furnici mari care ne înţepau cu furie... Şi deoarece, în ciuda oboselii, nu puteam dormi, ziua ni se păru nesfârşită.

Spre seară, spiritul întreprinzător al camaradului meu se trezi iar şi am început să sper că se simţea mai întremat. Şi el însuşi era convins că va putea face faţă eforturilor din noaptea care urma. Dar la scurt timp după miezul nopţii ajunsese la capătul puterilor. Nu putea face faţă suprasolicitării fizice. Antrenamentele mele sportive dure ne erau de folos amândurora – căci de multe ori căram şi rucsacul său, fixându-l de al meu. Trăsesem peste amândouă tradiţionalii saci indieni, de iută, căci altfel rucsacurile ar fi atras atenţia indigenilor, chiar dacă la noi acasă ele

reprezentau un obiect obişnuit.

În următoarele două nopţi am rătăcit în continuare pe râu în sus, traversând Aglarul de câte ori jungla sau blocuri stâncoase ne barau drumul. La un moment dat, când ne opriserăm între stânci, în mijlocul râului, au apărut nişte pescari, dar nu ne-au observat. Cu altă ocazie, când am dat iar de pescari, fără să-i mai putem ocoli, le-am cerut, în hindustana noastră stricată, câţiva păstrăvi. Travestiul nostru părea să fie eficace: oamenii ne-au vândut peştele fără să dea semne de suspiciune – ba ni l-au şi preparat. Am reuşit chiar să răspundem la întrebările lor curioase fără a trezi bănuieli. Fumau ţigarete mici, indiene, pe care europenii cu greu le suportau. Marchese, care înainte de fuga noastră fusese un fumător pasionat, nu rezistă tentaţiei şi ceru câteva ţigarete. Dar după primele fumuri se prăbuşi fără cunoştinţă, de parcă l-ar fi lovit cineva în moalele capului!

Din fericire, îşi reveni repede, aşa că ne-am putut continua drumul. Mai târziu am întâlnit ţărani care duceau unt la oraş. Deveniserăm mai îndrăzneţi, aşa că i-am oprit ca să cumpărăm şi noi unt. Unul dintre ei se arătă imediat dispus să vândă – dar când a pus, cu mâinile negricioase şi murdare, untul aproape înmuiat de căldură în recipientul nostru, ne-a venit să vărsăm de greaţă.

În sfârşit, valea se lărgi şi drumul ne duse prin câmpii întinse, cu plantaţii de orez şi cereale. Ne era tot mai greu să găsim un ascunziş bun pentru timpul zilei. Odată am fost descoperiţi încă de dimineaţă şi, pentru că ţăranii puneau prea multe întrebări indiscrete, ni s-a părut că cel mai bun răspuns este să ne strângem lucrurile şi să o luăm la picior!

Încă nu reuşiserăm să dăm de un adăpost mai bun, când ne-au ieşit în cale opt oameni care ne-au somat, cu strigăte puternice, să ne oprim. Norocul părea să ne fi părăsit de data aceasta. La întrebările lor insistente răspundeam încontinuu că suntem pelerini veniţi dintr-o provincie foarte îndepărtată. Spre uimirea noastră, am trecut cu bine „examenul”, căci după un timp oamenii ne lăsară să mergem nestânjeniţi mai departe. Nici nu ne-a venit să credem, şi multă vreme ni s-a părut auzim în spatele nostrii paşii urmăritorilor…

Înseamnă că ideea de a-mi „reîmprospăta” culoarea în

timpul ultimului popas nu fusese chiar rea! Dar ziua părea blestemată, iar agitaţia nu părea să ia sfârşit. Căci în cele din urmă am ajuns la concluzia că trecuserăm de o cumpănă a apelor, dar continuam să ne aflăm în bazinul râului Jumna. Ceea ce însemna un ocol de cel puţin două zile.

Şi am luat-o iarăşi pieptiş, intrând în păduri dese de rododendron; acestea păreau atât de pustii, încât speram să avem parte de o zi liniştită. Şi să ne putem face, în fine, somnul! Dar în curând am zărit nişte văcari şi a trebuit să ne căutăm alt loc de popas. De somnul pe săturate nu se alesese nimic.

În nopţile următoare am străbătut ţinuturi foarte slab populate. Din păcate, ne-am dat în curând seama din ce cauză erau atât de pustii: aproape că nu exista deloc apă! Sufeream atât de rău de sete, încât la un moment dat am comis o greşeală gravă, care ar fi putut avea consecinţe serioase. Când am ajuns la o mică baltă m-am năpustit, fără nicio măsură de precauţie, la apa mult râvnită şi am început să beau din ea cu înghiţituri mari.

Urmările au fost oribile. Era una dintre băltoacele în care bivolii obişnuiau să se răcorească bălăcindu-se ore în şir – conţinutul lor era prin urmare în cea mai mare parte urină, nu apă! M-a apucat un acces de tuse, apoi o criză de vărsături, şi a durat destul de mult până am reuşit să depăşesc efectele acestei „băuturi răcoritoare” fatale.

La câtva timp după incident ne-am simţit incapabili să mai înaintăm, din cauza setei, şi a trebuit să ne culcăm deşi era încă toiul nopţii. La revărsatul zorilor m-am căţărat singur pe povârnişurile abrupte, în căutare de apă. Nici următoarele trei zile şi nopţi nu au fost mult mai bune. Drumul ducea prin păduri de pin atât de pustii, spre norocul nostru, încât am întâlnit foarte rar indieni, evitând astfel riscul să fim descoperiţi.

În a douăsprezecea zi de la evadare sosi, în fine, momentul cel mare: ajunseserăm pe malul Gangelui! Nici cel mai evlavios hindus nu ar fi fost la fel de impresionat ca noi la vederea fluviului „sfânt”. Fireşte că pentru noi fluviul nu avea o semnificaţie religioasă, ci una practică. Intenţionam să urmăm traseul pelerinilor, pe fluviu în sus, până la izvoare,

ceea ce avea să ne scutească de multă oboseală. Cel puţin, aşa ne imaginam... Din moment ce reuşiserăm să ajungem până aici, nu voiam să ne asumăm un risc care nu era absolut necesar. Asta însemna că vom continua să ne deplasăm doar noaptea!

Din păcate, problema alimentelor era destul de gravă. Proviziile fuseseră consumate, iar bietul Marchese ajunsese piele şi os; cu toate acestea, încerca din răsputeri să ţină pasul. Cât despre mine, mă simţeam încă destul de bine şi în puteri.

Speranţa noastră rămâneau prăvăliile de ceai şi alimente înşirate de-a lungul traseului pelerinilor. Unele dintre acestea erau deschise până seara târziu; le recunoşteai după lumina slabă a lămpii cu ulei. Mi-am împrospătat *make-up*-ul şi m-am îndreptat spre prima prăvălie... Dar nici nu apucasem să intru şi am fost alungat cu cuvinte de ocară. Probabil eram suspectat că aş fi hoţ! Pe cât de neplăcut părea pentru moment, în perspectiva viitorului putea fi un avantaj: însemna că deghizarea mea era convingătoare!

Ajuns la următoarea din aceste prăvălii primitive, am ţinut de la intrare banii în mână, ostentativ. Se pare că gestul a făcut impresie bună. Am pretextat că fac cumpărături pentru zece persoane, ca să justific cantitatea de zece kilograme de făină, zahăr de trestie şi ceapă, care ar fi fost exagerată pentru o singură persoană. Oamenii din prăvălie erau mai preocupaţi de examinarea bancnotelor decât de persoana mea; în felul acesta am reuşit să părăsesc în curând prăvălia, încărcat cu toate mărfurile. A urmat o zi fericită. Puteam în sfârşit mânca pe săturate; traseul pelerinilor ni se părea cea mai frumoasă promenadă în comparaţie cu „drumurile” parcurse până atunci.

Dar bucuria nu avea să fie de durată. La următorul popas au dat peste noi nişte oameni care veniseră după lemne. Din cauza arşiţei, Marchese zăcea pe jumătate dezbrăcat; slăbise atât de mult, încât îi puteai număra coastele. Părea într-adevăr foarte bolnav. Cu toate acestea, deveniserăm suspecţi fiindcă nu poposiserăm în acelaşi loc ca toţi ceilalţi pelerini. Indienii ne-au invitat să mergem la gospodăria lor ţărănească, i-am refuzat din motive bine întemeiate, invocând starea

precară de sănătate a lui Marchese.

Oamenii au plecat – dar, din păcate, au revenit în curând. De data aceasta nu mai era niciun dubiu: ne luau drept fugari. Ca urmare, au încercat să ne şantajeze. Ne povestiră despre un englez care căuta, însoţit de opt soldaţi, doi fugari, oferind o răsplată considerabilă celor ce puteau da informaţii în legătură cu aceştia. Dacă eram dispuşi să le dăm nişte bani, ne promiteau că vor păstra tăcerea… Am rămas pe poziţie, susţinând în continuare că eram medic venit din Kashmir; ca dovadă le-am arătat trusa medicală.

Să fi fost gemetele, din păcate reale, ale lui Marchese, să fi fost convingător teatrul jucat de mine – în orice caz, oamenii dispărură iar. Am petrecut următoarele ore chinuiţi de teama că vor reveni, poate chiar însoţiţi de vreun funcţionar public. Dar ne-au lăsat în pace.

În felul acesta însă, nu numai că zilele nu ne ofereau odihnă, dar erau adeseori chiar mai istovitoare ca nopţile. Nu pentru musculatură, ci pentru nervi, care erau mereu încordaţi. De obicei sticla cu apă se golea până la prânz, iar restul zilei părea nesfârşit. Marchese o pornea în fiecare seară cu mult eroism la drum şi până la miezul nopţii totul mergea bine, chiar dacă slăbiciunea îl făcea să se simtă epuizat. Atunci trebuia însă neapărat să doarmă două ore ca să-şi poată continua drumul. Spre dimineaţă bivuacam şi urmăream din ascunzişurile noastre şirul neîntrerupt de credincioşi care parcurgeau traseul pelerinilor. Unii purtau o îmbrăcăminte ciudată – dar niciunul nu trebuia să se ascundă. Fericiţii! Se zicea că în lunile de vară treceau pe aici cam 60.000 de oameni în fiecare an… Auzisem acest lucru încă din lagăr şi eram convinşi că era adevărat.

Atâtea privaţiuni şi eforturi – şi totul în zadar

După un drum lung, am ajuns către miezul nopţii în oraşul Uttar Kashi, unde era şi un templu. Ne-am rătăcit în curând pe uliţele înguste. Marchese s-a aşezat, cu rucsacurile, într-un ungher întunecat, în timp ce eu încercam să mă orientez pe cont propriu. Prin uşile deschise ale templului se vedeau candele arzând în faţa statuilor zeilor şi de câteva ori a trebuit să sar înapoi şi să mă ascund, deoarece călugării mergeau de

la un sanctuar la altul. Pierduserăm deja mai mult de o oră când am reuşit, în fine, să regăsim, în cealaltă parte a oraşului, traseul pelerinilor...

Din numeroasele cărţi despre expediţii pe care le studiasem ştiam că în curând vom ajunge la aşa-numita „graniţă interioară”. Aceasta evoluează paralel cu adevărata frontieră a ţării, dar la o distanţă de o sută până la două sute de kilometri de ea; pentru a pătrunde în ţinutul situat între aceste două linii de demarcaţie, toată lumea era obligată să fie în posesia unui paşaport – exceptând populaţia autohtonă. Deoarece noi nu aveam aşa ceva, trebuia să încercăm să evităm posturile de poliţie şi patrulele.

Valea pe care o străbăteam era tot mai slab populată pe măsură ce urcam. În timpul zilei nu ne era greu să găsim locuri de popas potrivite. De multe ori puteam părăsi fără grijă ascunzişul pentru a aduce apă. Odată am făcut chiar şi un mic foc şi am preparat fulgi de ovăz; era prima mâncare caldă din ultimele paisprezece zile.

Ne găseam deja la o altitudine de aproximativ 2.000 de metri, iar în timpul nopţii treceam de multe ori pe lângă taberele aşa-numiţilor *bhutia.* Aceştia sunt negustori tibetani care în lunile de vară îşi văd de micile lor afaceri în sudul Tibetului, iar iarna pleacă în India. În anotimpul cald, mulţi stau în sate mici, aşezate la 3.000 până la 4.000 de metri altitudine, unde cultivă orz. Aceste tabere pe care le zăream în timpul nopţii aveau un mare inconvenient: dacă te apropiai de ele, erai atacat de nişte câini tibetani puternici şi agresivi, o rasă de talie mijlocie, lăţoasă, pe care o întâlneam aici pentru prima dată.

Într-o noapte am ajuns la unul dintre aceste sate locuite de *bhutia* doar în timpul verii. Făcea o impresie foarte agreabilă cu căsuţele sale scunde şi acoperişurile de şindrilă fixată cu bolovani. Dincolo de sat ne aştepta însă o surpriză neplăcută. Terenul era surpat, ca după o inundaţie, iar de-a lungul torentului vijelios care provocase probabil aceste devastări am căutat în zadar un pod de trecere. Era imposibil să traversăm râul altfel. În cele din urmă am renunţat şi am hotărât să stăm la pândă în ascunzişul nostru, neputându-ne imagina că traseul pelerinilor se întrerupea aici. Într-adevăr,

grupurile de pelerini au reapărut în zorii zilei şi, spre uimirea noastră, au traversat râul exact în punctul unde noi încercaserăm zadarnic să trecem în timpul nopţii. Din păcate, nu am reuşit să vedem cum făceau asta, din cauza unei păduri care împiedica vizibilitatea. La fel de ciudat şi de inexplicabil ni s-a părut şi faptul că şuvoiul de pelerini s-a întrerupt încă înainte de amiază.

În seara următoare am încercat din nou să trecem râul în acelaşi punct. Dar din nou în zadar! Într-un târziu m-am lămurit. Era probabil vorba despre un torent a cărui apă provenea din topirea zăpezilor. Pâraiele de acest gen sunt alimentate de zăpada şi gheaţa gheţarilor şi au debitul maxim începând cu orele dinaintea amiezii şi până noaptea târziu. În zori debitul lor este minim.

Presupunerile mele se adeveriră. La revărsatul zorilor, când ne-am dus iar la pârâu, am zărit nişte buşteni care ieşiseră la iveală din apă, formând un fel de podeţ primitiv. L-am trecut cu grijă şi am ajuns pe malul celălalt. Din păcate, în faţa noastră apăreau mereu noi braţe a căror traversare era la fel de anevoioasă. Tocmai trecuserăm peste ultimul, când Marchese alunecă şi căzu în apă – din fericire, mai în amonte de trunchiurile de copac, în caz contrar curentul l-ar fi dus cu sine. Când a ajuns, ud leoarcă şi epuizat, la mal nu l-am putut determina să-şi continue drumul. În ciuda rugăminţilor mele de a merge măcar până în pădure, îşi întinse lucrurile la uscat şi aprinse un foc. Regretam pentru prima dată că nu cedasem îndemnurilor sale de a-mi continua singur fuga. Insistasem de fiecare dată că trebuie să rezistăm împreună.

Şi iată că în faţa noastră apăru un indian care, la vederea obiectelor europene de pe jos, ne luă la întrebări. Marchese a înţeles acum în ce pericol ne aflam şi şi-a strâns repede lucrurile. Dar nu făcuserăm decât câţiva paşi, când apăru un alt indian, foarte impunător, însoţit de zece tovarăşi zdraveni. Ne-a cerut paşapoartele într-o engleză impecabilă. Ne-am prefăcut că nu-l înţelegem, dându-ne drept pelerini din Kashmir. Indianul chibzui o clipă, apoi luă o hotărâre foarte înţeleaptă, care însă pentru noi însemna, din păcate, sfârşitul. Ne-a spus că în casa învecinată erau doi oameni din Kashmir. Dacă reuşeam să stăm de vorbă cu ei, avea să ne lase să

mergem mai departe. Ce hazard blestemat făcuse ca doi oameni din Kashmir să se afle exact atunci în ţinut?! Recurseserăm la acest subterfugiu tocmai pentru că foarte rar întâlneai pe-aici oameni din Kashmir.

Cei doi în cauză fuseseră chemaţi în calitatea lor de specialişti pentru evaluarea pagubelor produse de inundaţii. Ajunşi în faţa lor, am înţeles că sosise momentul demascării noastre. Conform înţelegerii prealabile, am început să vorbesc franţuzeşte cu Marchese. Indianul interveni imediat, vorbindu-ne şi el în franceză şi somându-ne să ne deschidem rucsacurile. Când găsi gramatica mea anglo-tibetană, ne spuse că ar fi mai bine să recunoaştem cine suntem. Am recunoscut deci că suntem fugari, dar nu ne-am divulgat naţionalitatea.

Deşi am fost duşi imediat într-o cameră confortabilă unde ni s-a servit ceai, mă simţeam profund deprimat. Era a optsprezecea zi de la evadare şi toate privaţiunile şi eforturile noastre fuseseră zadarnice. Bărbatul care ne interogase era şeful ocolului silvic din statul Tehri-Garhwal. Studiase la universităţi din Anglia, Franţa şi Germania, aşa încât cunoştea toate cele trei limbi. Venise aici în inspecţie din cauza inundaţiilor – o catastrofa cum nu mai avusese loc de o sută de ani în acest ţinut. Îşi exprimă, zâmbind, regretul pentru prezenţa sa. Dar, din moment ce i se aduseseră la cunoştinţă faptele, trebuia să-şi facă datoria.

Gândindu-mă retrospectiv la toate împrejurările care au dus la arestarea noastră, trebuie să recunosc că a fost într-adevăr mai mult decât un ghinion, în faţa căruia eram total neputincioşi. Dar nu m-am îndoit nicio clipă de faptul că voi evada încă o dată. Marchese însă era atât de epuizat, încât nu mai voia să mi se alăture. Ca un bun camarad, mi-a dat cea mai mare parte a banilor săi, ştiind că duc lipsă. Am profitat de această zi şi am mâncat cât am putut de mult, deoarece în ultimele zile fuseserăm aproape lipsiţi de hrană. Bucătarul inspectorului silvic ne aducea mereu câte ceva de mâncare, iar eu ascundeam jumătate din alimente în rucsac. De îndată ce s-a înserat, am pretextat că suntem obosiţi şi vrem să ne odihnim. Uşa camerei noastre a fost zăvorâtă pe dinafară, iar inspectorul silvic îşi făcu patul pe veranda din

faţa ferestrei pentru a împiedica şi această posibilitate de evadare. La un moment dat, când el plecase de pe verandă, am simulat un conflict între noi, regizat dinainte. Marchese făcea tărăboi în cameră, ţipând şi ocărând când cu voce groasă, când cu una subţire, de parcă ne-am fi certat. În timpul acesta eu am sărit, cu rucsacul în mână, pe fereastră, căzând pe patul inspectorului silvic, şi am alergat la capătul verandei. Se întunecase. Am aşteptat câteva secunde până când santinela a dispărut după colţul casei şi am făcut un salt de patru metri până jos, ţinând în mână rucsacul care cântărea vreo patruzeci de kilograme. Pământul nu era prea tare, aşa că impactul a fost suportabil. Mi-am revenit repede şi am sărit peste zidul grădinii, dispărând în bezna pădurii.

Eram liber…

Totul a rămas liniştit. În ciuda agitaţiei, am zâmbit gândindu-mă la Marchese care tuna şi fulgera în continuare în camera sa, conform înţelegerii, şi la inspectorul silvic care stătea de pază în patul său din faţa ferestrei…

Trebuia însă să merg mai departe şi, în grabă, am nimerit într-o turmă de oi. Înainte să fi reuşit să fug, un câine m-a înhăţat de turul pantalonilor, dându-mi drumul abia după ce a sfâşiat o bucată de stofă. În spaima mea, am apucat-o pe primul drum care mi-a ieşit în cale, dar mi-am dat seama în curând că urca prea pieptiş. Nu, pe aici nu se putea merge mai departe! Deci înapoi, cu un ocol în jurul turmei de oi, şi apoi pe celălalt drum. La scurt timp după miezul nopţii am constatat că mă rătăcisem iarăşi. Deci încă o dată înapoi, cu sufletul la gură, câţiva kilometri. Pierdusem vreo patru ore cu acest du-te-vino şi începea deja să se lumineze de ziuă. La o cotitură, am zărit la vreo douăzeci de metri un urs, dar, spre norocul meu, acesta se îndepărtă fără să mă fi simţit. La ivirea zorilor m-am ascuns iar, deşi ţinutul nu părea să fie locuit. Ştiam însă că înainte de a ajunge la graniţa cu Tibetul aveam să dau de un sat. Abia după el urma libertatea! Am mărşăluit toată noaptea următoare, urcând până la o altitudine de 3.000 de metri. Începeam să mă mir că nu trecusem încă de satul respectiv. Conform schiţelor mele, acesta trebuia să se afle pe malul celălalt al râului şi era şi un pod pe acolo. Trecusem oare de el? Dar un sat nu putea fi

trecut atât de uşor cu vederea, m-am consolat, mergând fără grijă mai departe şi după ce se luminase complet.

Asta a fost ghinionul meu. Căci, cotind pe după conul de dejecţie al unei halde de prundiş, m-am trezit în faţa caselor satului şi a unui grup de oameni care gesticulau agitaţi! Localitatea fusese greşit trecută în schiţele mele şi, având în vedere că în timpul nopţii mă rătăcisem de două ori, urmăritorii mei reuşiseră să mă ajungă din urmă. Am fost încercuit într-o clipă, tot satul se adunase în jurul meu. Am fost somat să mă predau de bunăvoie, apoi am fost condus într-o casă unde mi s-a dat să mănânc.

Aici am întâlnit pentru prima dată nomazi tibetani care transportau, cu turmele lor de oi, sare în India, de unde aduceau în schimb orz. Mi s-a servit pentru prima dată ceaiul tibetan cu unt şi *tsampa* – mâncarea de bază a acestui popor –, cu care urma să mă hrănesc şi eu ani de zile, mai târziu. Deocamdată stomacul şi intestinele mele protestară destul de energic împotriva alimentului neobişnuit.

Am petrecut două nopţi în acest sat numit Nelang. Deşi cochetam iar cu ideea evadării, descoperind şi câteva posibilităţi, mă simţeam pentru prima dată prea obosit şi descurajat ca să-mi pun planurile în aplicare.

Drumul de înapoiere a fost o adevărată plăcere în comparaţie cu eforturile depuse până atunci. Nu trebuia să car nimic, fiind, în plus, şi hrănit bine şi la ore regulate. L-am reîntâlnit pe Marchese, care era încă oaspetele inspectorului silvic în bungaloul acestuia. Am fost invitat şi eu să stau acolo. Şi mare mi-a fost uimirea când, peste câteva zile, au fost aduşi încă doi deţinuţi evadaţi din lagărul nostru, iar într-unul din ei l-am recunoscut pe Peter Aufschnaiter, vechiul meu camarad din timpul expediţiei! Celălalt era un anume Pater Calenberg.

Între timp începuse să mă preocupe iar ideea evadării. M-am împrietenit cu unul dintre indienii care ne păzeau; acesta ne prepara mâncarea şi îmi inspira încredere. I-am încredinţat banii, hărţile şi busola, ştiind că la percheziţia corporală care ne aştepta îmi va fi imposibil să le introduc iar în lagăr. Am convenit prin urmare cu indianul că voi reveni în primăvara următoare şi îmi voi lua obiectele. Deci să-şi ia concediu în

luna mai şi să mă aştepte. El mi-a promis solemn că aşa va face. Şi iată-ne acum pe drumul ce ducea înapoi în lagăr – un drum greu, pe care doar ideea unei evadări viitoare cât mai grabnice mă făcea să-l suport.

Marchese era încă bolnav, aşa încât călătorea călare pe un cal. Încă o întrerupere agreabilă: maharajahul din Tehri-Gharwal ne-a invitat la el şi ne-a oferit un ospăţ nemaipomenit. Apoi am mers mai departe, îndreptându-ne spre gardul de sârmă ghimpată.

Totuşi, episodul fugii m-a marcat în mod vizibil într-o privinţă: ajungând la un moment dat la un izvor termal unde am făcut cu toţii baie, m-am trezit că părul îmi rămâne în mână când m-am spălat pe cap. Vopseaua pe care o folosisem ca să mă deghizez în indian afectase probabil rădăcina părului.

După această epilare nedorită şi după toată oboseala îndurată, mulţi camarazi erau să nu mă recunoască la întoarcerea în lagăr.

O mascaradă riscantă

„You made a daring escape. I am sorry, I have to give you twenty eight days!”[1] spuse colonelul englez care ne luă în primire în lagăr.

Mă bucurasem de libertate timp de treizeci şi opt de zile, iar acum trebuia să fac douăzeci şi opt de zile penitenţă într-o celulă – pedeapsă prevăzută pentru tentativa de evadare. Având însă în vedere că englezii simţeau oarecare admiraţie cavalerească pentru „tentativa îndrăzneaţă de evadare”, detenţia în celulă nu a fost atât de cruntă ca de obicei.

După ce mi-am ispăşit pedeapsa, am aflat că Marchese avusese aceeaşi soartă în altă aripă a lagărului. Mi-a promis să-mi dea o mână de ajutor la pregătirea următoarei evadări, dar el, personal, nu mă mai însoţea.

Fără a mai pierde o singură zi, am început iar să alcătuiesc hărţi şi să-mi valorific experienţele din timpul fugii. Eram foarte convins că următoarea tentativă de evadare va fi încununată de succes. De data aceasta voiam să-mi încerc

---

[1] *Aţi făcut o tentativă îndrăzneaţă de evadare. Regret, dar trebuie să vă dau douăzeci şi opt de zile! (engl.) (n.tr.).*

norocul de unul singur.

Cu toate preparativele, iarna a trecut repede, iar noul „sezon de evadări” m-a găsit bine pregătit. Voiam să plec mai devreme pentru a trece prin satul Nelang înainte ca acesta să se populeze. Nu mă bazam pe restituirea obiectelor încredinţate indianului meu, aşa că îmi procurasem din nou principalele ustensile. O dovadă emoţionantă a camaraderiei din lagăr au fost donaţiile în bani cu care am fost ajutat, deşi fiecare ar fi putut să-şi întrebuinţeze micul capital pentru nevoile proprii.

Nu eram singurul care voia să evadeze. Cei mai buni prieteni ai mei, Rolf Magener şi Heins von Have, aveau aceleaşi intenţii.

Amândoi vorbeau fluent engleza şi plănuiau să se îndrepte, prin India, spre frontul din Birmania. Have evadase cu doi ani în urmă împreună cu un camarad şi ajunseseră amândoi aproape până în Birmania, dar fuseseră înhăţaţi cu puţin înainte de frontieră. La a doua tentativă, prietenul său suferise un accident mortal. Şi alţi deţinuţi din lagăr – trei sau patru – aveau intenţia de a evada. Ne-am adunat în cele din urmă şapte amatori şi am hotărât să evadăm împreună, căci mai multe încercări individuale succesive ar fi dus la o înăsprire a măsurilor de pază, îngreunând fuga următorilor camarazi. Dacă evadarea reuşea, fiecare putea să-şi urmeze, după aceea, traseul propriu. Peter Aufschnaiter, care îl avea de data aceasta pe salzburghezul Bruno Treipel ca partener, precum şi berlinezii Hans Kopp şi Sattler voiau să ajungă în Tibet, întocmai ca mine.

Urma să evadăm pe 29 aprilie 1944, după masa de prânz. Plănuiam să ne cucerim libertatea deghizaţi în echipă care se ocupa cu repararea gardului de sârmă ghimpată. Asemenea echipe de lucru erau ceva obişnuit. Căci furnicile albe distrugeau numeroşii stâlpi de lemn care înconjurau lagărul, iar gardurile trebuiau mereu reparate. Echipa era formată din câţiva indieni şi un englez care îi supraveghea.

La ora convenită, ne-am întâlnit cu toţii într-o colibă mică din apropierea unui coridor de sârmă ghimpată de obicei nepăzit – după cum iscodiserăm în prealabil – şi nişte machiori experţi din lagăr ne-au transformat în indieni cu

pielea oacheşă.

Have şi Magener au îmbrăcat uniforme de ofiţeri englezi confecţionate pe furiş în lagăr. Capetele noastre, ale „indienilor”, au fost rase şi înfăşurate în turbane. În ciuda gravităţii momentului, am început să râdem când ne-am uitat unul la altul. Căci arătam ca nişte oameni costumaţi care vor să meargă la carnaval. Doi dintre noi duceau o scară depozitată încă din noaptea anterioară în coridorul de sârmă ghimpată nesupravegheat. Pe lângă scară, şterpeliserăm şi o bucată lungă de sârmă ghimpată pe care o răsuciserăm în jurul unui stâlp. Bagajele personale le-am ascuns sub hainele largi, în boccele. Asta nu atrăgea atenţia, indienii obişnuiau să care mereu câte ceva cu ei.

Extrem de autentici păreau cei doi „ofiţeri englezi” ai noştri. Ei luaseră sub braţ suluri cu desene tehnice şi îşi agitau cu aroganţă cravaşele. Făcuserăm în prealabil o gaură în gard şi ne-am strecurat prin ea, pe rând, în coridorul nesupravegheat care separa diferitele aripi ale lagărului. De aici şi până la poarta principală mai erau vreo trei sute de metri. Nu am atras atenţia nimănui. Ne-am oprit o singură dată, iar „ofiţerii” au inspectat plini de zel sârma ghimpată, deoarece plutonierul-şef englez apăruse, pe bicicletă, în apropierea porţii principale. După aceea am trecut fără să clipim pe lângă santinelele care au luat poziţie de drepţi în faţa „ofiţerilor”, dar nu ne-au onorat nici măcar cu o privire pe noi, „muncitorii”! Sattler, al şaptelea membru al echipei, care părăsise cu oarecare întârziere coliba, veni în goană după noi, mânjit cu negru şi agitând în mână un vas cu catran. Ne-a ajuns abia în afara porţii.

În momentul în care am ieşit din raza vizuală a paznicilor ne-am ascuns în tufişuri, debarasându-ne rapid de costumaţie. Sub ea purtam hainele kaki pe care le îmbrăcam în toate excursiile. Ne-am luat rămas-bun fără multe cuvinte. Have, Magener şi cu mine am mers împreună câteva mile, după care şi drumurile noastre s-au despărţit. Voiam să urmez acelaşi traseu ca la prima evadare. Am luat-o repede la picior ca să ajung, până dimineaţa, cât mai departe de lagăr. Căci de data aceasta eram hotărât să respect planul de a circula doar noaptea şi a mă ascunde undeva la revărsatul zorilor.

Nu, de data aceasta nu mai voiam să risc nimic! Cei patru camarazi care se îndreptau de asemenea spre Tibet au rămas împreună, mergând, curajoşi, pe drumul principal ce ducea în valea Gangelui prin Mussoorie. Eu nu am îndrăznit, preferând ruta de odinioară prin văile râurilor Jumna şi Aglar. În prima noapte a trebuit să trec de patruzeci de ori de pe o parte pe cealaltă a Aglarului; cu toate acestea, dimineaţa am poposit exact în acelaşi loc unde, în anul precedent, ajunsesem abia după patru zile. Atât de repede reuşisem să înaintez singur. Fericit că sunt liber, mă simţeam mulţumit de performanţa mea, chiar dacă eram acoperit de zgârieturi şi mici răni şi, din cauza poverii pe care o căram, aproape că stricasem din prima noapte o pereche de pantofi de tenis.

Mi-am făcut primul culcuş între bolovanii din matca unui râu. Nici nu îmi despachetasem bine lucrurile, când deasupra mea îşi făcu apariţia o turmă de maimuţe. Descoperindu-mă, începură să scoată ţipete stridente şi să mă bombardeze cu bulgări de pământ. Preocupat de ele, nu am observat că vreo treizeci de indieni urcau în grabă în amonte; i-am văzut abia când ajunseseră aproape de ascunzişul meu. Nu ştiu nici acum dacă erau doar pescari care treceau întâmplător pe acolo sau iscoade pornite în urmărirea noastră. În orice caz, nu mi-a venit să cred că nu m-au descoperit, deşi au trecut la doar câţiva metri de mine. Am răsuflat uşurat… Alertat de această întâmplare, am rămas până seara în cotlonul meu şi am pornit la drum doar după ce s-a lăsat întunericul. În timpul nopţii m-am orientat după cursul râului Aglar, reuşind să înaintez o bucată bună de drum. Următorul popas a fost liniştit. Am reuşit să mă odihnesc şi să-mi refac forţele. Seara am luat-o ceva mai devreme din loc, nemaiavând răbdare, şi după primele sute de metri am surprins o indiană care venise să ia apă. Ea scăpă, cu un ţipăt îngrozit, vasul de lut şi o rupse la fugă spre casele din apropiere. La fel de speriat, m-am abătut de la ruta principală, cotind într-o vale laterală. Drumul urca pieptiş şi, deşi ştiam că voi ajunge şi pe el acolo unde voiam, era totuşi un ocol obositor de câteva ore. A trebuit să trec peste muntele Nag Tibba, înalt de peste 3.000 de metri, total nelocuit în jumătatea superioară şi acoperit de păduri dese.

La revărsatul zorilor, când mă târâm deja destul de istovit, am întâlnit deodată prima panteră din viaţa mea. Aproape că mi s-a oprit inima în loc, deoarece eram lipsit de orice apărare, singura mea armă fiind un cuţit lung pe care fierarul din lagăr îl confecţionase special pentru mine şi pe care îl fixasem de un băţ. Pantera şedea pe o cracă groasă, cam la cinci metri deasupra pământului, gata să sară. Am chibzuit cu iuţeala fulgerului ce ar trebui să fac, apoi mi-am învins teama, văzându-mi liniştit de drum. Nu s-a întâmplat nimic. Dar am avut multă vreme un sentiment de disconfort.

Urmasem până acum poteca pe creasta muntelui Nag Tibba, dar am revenit, în fine, pe drumul principal. După câţiva kilometri mă aştepta altă surpriză. În mijlocul cărării erau culcaţi câţiva bărbaţi care sforăiau: Peter Aufschnaiter cu ceilalţi trei camarazi din lagăr! I-am trezit, ne-am retras într-un ascunziş şi am făcut schimb de impresii, savurând frumuseţea locului unde poposiserăm. Eram cu toţii într-o dispoziţie excelentă, fiind convinşi că vom reuşi să ajungem în Tibet. După ziua petrecută în compania prietenilor mei mi-a venit destul de greu să o pornesc singur mai departe. Dar mi-am respectat planul iniţial. Am ajuns în aceeaşi noapte la Gange. Era ziua a cincea de la evadare.

Înainte de a intra în oraşul Uttar Kashi, despre care am amintit deja când am povestit prima mea evadare, a trebuit iar să-mi apăr libertatea prin fugă. Trecusem de o casă, când doi oameni ieşiră din ea şi se luară după mine. Am coborât în mare grabă la Gange, străbătând ogoare şi tufişuri, şi m-am ascuns printre blocurile de piatră. Nu se mişca nimic – reuşisem să scap de urmăritorii mei. A trecut însă mult timp până am îndrăznit să ies la lumina lunii. Era o adevărată plăcere să urmez drumul deja cunoscut, iar bucuria înaintării rapide mă făcu să uit de greutatea rucsacului din spinare. Aveam, ce-i drept, răni la picioare, dar reuşeam să mă refac în timpul popasului de peste zi. Dormeam neîntors uneori şi zece ore în şir.

În felul acesta am ajuns fără niciun incident la gospodăria prietenului meu indian căruia îi încredinţasem cu un an în urmă banii şi obiectele. Eram în mai şi conveniserăm ca în această lună să mă aştepte în fiecare noapte, pe la miezul

nopţii. În mod intenţionat nu am intrat imediat în casă şi mi-am ascuns rucsacul, căci mă puteam aştepta şi la o trădare.

Razele lunii luminau casa ţărănească. M-am oprit în umbra grajdului şi l-am strigat încet de două ori. Uşa se deschise imediat, iar el se năpusti spre mine, aruncându-se la pământ şi sărutându-mi picioarele. Lacrimi de bucurie îi udau obrajii. Apoi mă trase repede într-o încăpere izolată a cărei uşă avea un lacăt uriaş. Făcu lumină cu o torţă cu răşină de brad şi deschise un sipet. În el se găseau toate lucrurile mele, cusute cu grijă în săculeţi curaţi din pânză de bumbac. Emoţionat de devotamentul lui, le-am despachetat şi apoi l-am răsplătit. După care am mâncat cu poftă din mâncarea pe care mi-a servit-o. L-am rugat să-mi procure până a doua zi alimente şi o pătură de lână. Mi-a promis să o facă şi mi-a dăruit nişte pantaloni de lână ţesuţi în casă şi un şal.

Ziua următoare am petrecut-o dormind în pădurea din apropiere, iar seara m-am dus să-mi iau lucrurile. Prietenul meu m-a mai ospătat o dată din belşug şi m-a însoţit o bucată de drum. A insistat să-mi care câteva bagaje, dar sărmanul de el era destul de subnutrit şi nu putea ţine pasul cu mine. Aşa încât l-am rugat să se întoarcă. Ne-am luat un călduros rămas-bun şi am mers singur mai departe.

La scurt timp după miezul nopţii am dat deodată de o companie nedorită: în mijlocul drumului, un urs stătea ridicat pe labele dinapoi, mormăind. Zgomotul Gangelui era atât de puternic, încât nu ne auziserăm unul pe altul. Cu suliţa mea primitivă îndreptată spre inima sa, m-am dat înapoi pas cu pas, ca să-l pot ţine sub observaţie. La următoarea cotitură am făcut repede un foc, am luat un tăciune aprins şi am înaintat, agitându-l în mână. Dar drumul era deja liber. Mai târziu, în Tibet, am aflat de la ţărani că urşii devin agresivi doar în timpul zilei; noaptea le este şi lor frică.

După zece zile de marş, iată-mă iar în satul Nelang, unde fuseserăm înhăţaţi în anul anterior. De data asta ajunsesem cu o lună mai devreme, iar satul era încă nelocuit. Dar mare mi-a fost bucuria când am dat aici de cei patru camarazi din lagăr! Mă depăşiseră în timp ce mă aflam la prietenul meu indian. Ne-am stabilit într-o casă descuiată şi în prima noapte am dormit fără întrerupere. Din păcate, Sattler avea rău de

munte; se simţea foarte prost şi nu mai putea face faţă eforturilor. Se hotărî să se întoarcă în lagăr, însă ne-a promis să dea raportul cu două zile mai târziu, ca să nu ne periclitez fuga. Kopp, care cu un an în urmă ajunsese împreună cu luptătorul Krämer pe aceeaşi rută în Tibet, a spus că vine cu mine.

Dar trecură încă şapte zile lungi de marş până când noi patru am ajuns la defileul care formează graniţa dintre India şi Tibet. Cauza acestei întârzieri a fost o eroare a noastră. După ce am părăsit tabăra caravanelor din Tirpani, ne-am angajat pe cea mai estică dintre cele trei văi, iar mai târziu am constatat că ne rătăciserăm. Pentru a ne putea orienta, Aufschnaiter şi cu mine am escaladat un pisc care ne oferea o perspectivă largă. De la această înălţime am văzut pentru prima dată Tibetul la picioarele noastre. Eram însă mult prea obosiţi ca să putem savura priveliştea atât de râvnită. În plus, sufeream din cauza aerului rarefiat, deoarece ne aflam la o altitudine de 5.600 de metri. Spre marea noastră decepţie, am constatat că trebuie să ne întoarcem la Tirpani. Defileul se găsea în imediata apropiere. Eroarea ne costase trei zile, ceea ce nu prea era de natură se ne încurajeze. Am coborât, înjurând, până la bifurcarea văilor. Alimentele noastre erau foarte drămuite şi ne făceam griji că nu vom rezista până la proxima aşezare omenească.

De la Tirpani drumul urca uşor prin pajişti neacoperite de zăpadă, de-a lungul unuia dintre izvoarele Gangelui. Cu o săptămână în urmă, acesta era încă un torent care se prăvălea cu un zgomot asurzitor în vale; acum şerpuia ca un pârâiaş prin poieni primăvăratice. Peste câteva luni totul avea să fie înverzit, iar numeroasele locuri de popas, identificabile după pietrele înnegrite de fum, ne dădeau o idee despre numărul mare de caravane care, în anotimpul frumos, treceau prin defileurile alpine dinspre India spre Tibet. O ceată de capre negre ne tăie drumul. Ele dispărură cu sărituri elegante, fără să ne fi observat. Din păcate, stomacurile noastre aveau să sufere. Ne-ar fi plăcut să o vedem pe una dintre ele în ceaun, ca să mâncăm şi noi o dată pe săturate! Multă vreme după ce au ieşit din raza noastră vizuală, fantezia a continuat să ne amăgească cu perspectiva unei vânători.

În defileu am făcut ultimul popas pe pământ indian. În loc să ne delectăm cu carnea mult râvnită, am copt pe bolovani încinşi nişte turte anemice din ultima făină amestecată cu apă. Era foarte frig şi doar un zid stâncos ne apăra de vântul tăios care mătura valea, venind din Himalaya.

În 17 mai 1944 ajunseserăm în fine la defileul Tsangchokla. Memorabilă zi! Ştiam din hărţi că acest defileu este situat la o altitudine de 5.300 de metri. Iată mult visata graniţă dintre India şi Tibet – aici nu mai puteam fi arestaţi de englezi; savuram pentru prima dată sentimentul neobişnuit că ne aflăm în siguranţă. Nu ştiam care va fi atitudinea guvernului tibetan faţă de noi, dar, deoarece patria noastră nu se găsea în stare de beligeranţă cu Tibetul, speram să avem parte de o primire ospitalieră.

Defileul era marcat cu prapuri de rugăciune înfipţi în grămezi de pietre şi închinaţi zeilor de către budiştii evlavioşi. Deşi era foarte frig, am făcut un popas mai îndelungat, analizând situaţia în care ne aflam. Cunoştinţele noastre de limbă erau aproape nule, dispuneam de bani puţini, eram pe jumătate morţi de foame, deci trebuia să ajungem în timpul cel mai scurt la o aşezare omenească. Dar cât cuprindeai cu ochii nu se vedeau decât văi şi munţi pustii. Pe hărţile noastre nu puteam constata decât cu multă aproximaţie nişte sate.

Obiectivul nostru îl reprezentau, după cum am mai spus, liniile japoneze situate la o distanţă de mii de kilometri. Ruta preconizată de noi urma să ne ducă mai întâi la muntele sfânt Kailas, iar de acolo, de-a lungul fluviului Brahmaputra, până în Tibetul răsăritean. Dacă ne luam după experienţa camaradului Kopp, care fusese deja cu un an în urmă în Tibet, de unde însă îl expulzaseră, datele din hărţile noastre erau destul de exacte.

După un coborâş abrupt am ajuns la cursul râului Opchu, unde am făcut un popas la ora prânzului. Pereţi stâncoşi înalţi închideau valea, făcând-o să semene cu un canion, ţinutul era nelocuit şi doar o prăjină de lemn ne arăta că pe aici mai treceau uneori şi oameni. Cealaltă parte a văii, pe care trebuia să o escaladăm acum, era formată din versanţi de rocă friabilă. Deoarece întunericul începu să se lase înainte de a fi ajuns pe podiş, ne-am retras iar într-un bivuac glacial. În

ultimele zile combustibilul nostru constase din mărăcinii pe care îi culegeam de pe povârnişuri. Aici nu exista nici măcar atât, aşa încât am aprins un foc anemic din balegă de vacă, pe care am găsit-o cu greu.

Tibetul nu este dispus să primească străini

În dimineaţa următoare am ajuns la primul sat tibetan, Kasapuling. Era format din şase case care păreau total părăsite; am bătut la toate uşile, dar nu se mişca nimic. Am descoperit apoi că locuitorii erau pe ogoarele învecinate, semănând orz. Stând încovoiaţi, înfigeau în pământ bob cu bob, cu mişcări rapide, ca nişte maşini. I-am contemplat cu aceleaşi sentimente pe care le-a avut probabil Columb când a dat, în America, de primele piei-roşii. Oare ne vor întâmpina cu amiciţie sau cu duşmănie? Deocamdată nu observaseră prezenţa noastră. Singurele sunete pe care le auzeam erau ţipetele unei bătrâne cu înfăţişare de vrăjitoare. Dar nu ne vizau pe noi, ci pe numeroşii porumbei sălbatici care voiau să se năpustească asupra seminţelor abia înfipte în pământ. Până spre seară nu ne onoră nimeni nici măcar cu o privire. Aşa încât am campat în cele din urmă în apropierea unei case, iar la lăsarea întunericului, când oamenii se întoarseră de pe ogoare, am încercat să încropim cu ei relaţii comerciale. Le-am oferit bani şi am vrut să cumpărăm o oaie sau o capră. Dar ei respinseră orice tentativă de apropiere, nevrând să ne vândă nimic. Deoarece Tibetul nu are post de control la frontieră, toată populaţia este educată în spiritul adversităţii totale faţă de străini; sub ameninţarea celor mai aprige pedepse, nu are nimeni voie să le vândă ceva străinilor. Nu ne-a rămas deci decât să-i intimidăm dacă nu voiam să murim de foame. Am ameninţat că vom lua un animal cu forţa şi fără bani, dacă nu vor să ni-l vândă. Deoarece nu păream chiar nişte slăbănogi, metoda noastră a fost în cele din urmă încununată de succes. Era deja beznă afară când ne-au vândut, pentru o sumă neobrăzat de mare, cel mai bătrân ţap pe care l-au găsit. Deşi ştiam că suntem escrocaţi, am tăcut chitic, căci voiam să ne bucurăm de ospitalitatea acestei ţări.

Am înjunghiat într-un grajd ţapul cel scump, iar după

miezul nopţii ne-am azvârlit, lihniţi, asupra hălcilor de carne încă incomplet pătrunse.

În ziua următoare ne-am odihnit şi am studiat mai îndeaproape casele. Erau construite din piatră şi aveau acoperişuri plate pe care se punea la uscat combustibilul. Tibetanii stabiliţi aici nu puteau fi comparaţi cu cei din interiorul ţării, pe care i-am cunoscut mai târziu. Comerţul cu India şi traficul intens al caravanelor din timpul verii îi stricaseră. Erau murdari şi aveau pielea oacheşă, iar ochii lor oblici se mişcau neliniştiţi. Nu aveau nimic din voioşia care cică ar caracteriza acest popor. Îşi îndeplineau obligaţiile zilnice cu oarecare îndârjire. Probabil că se stabiliseră în acest ţinut sărac doar fiindcă în perioada când treceau caravanele câştigau bani frumoşi de pe urma produselor agricole. Aceste şase case de la graniţă erau – după cum am putut constata mai târziu – singurul sat în care nu exista o mănăstire.

În ziua următoare am părăsit teferi aşezarea neospitalieră. Eram mai odihniţi, iar umorul berlinez al lui Kopp, care amuţise în ultimele zile, ne făcu iar să râdem din când în când.

Am coborât printre ogoare într-o vale mică, dar în timp ce urcam spre podişul următor am simţit mai mult ca de obicei povara bagajelor noastre. Această oboseală fizică era probabil reacţia provocată de decepţiile de care avuseserăm parte până atunci în ţara visurilor noastre. A trebuit să petrecem şi noaptea asta într-un cotlon puţin primitor care nu prea ne apăra de intemperii.

De când deciseserăm să ne continuăm călătoria împreună, repartizaserăm între noi obligaţiile. Adusul apei, făcutul focului, preparatul ceaiului erau munci grele la acele temperaturi coborâte. Ne goleam în fiecare seară rucsacurile, ca să le utilizăm în timpul nopţii ca saci pentru încălzitul picioarelor. Într-o seară, când mi-am golit rucsacul, s-a produs o mică explozie: chibriturile se aprinseseră de la sine în urma frecării, semn că ajunseserăm în zona cu aer uscat a podişului tibetan.

În zori am examinat cu mai multă atenţie locul unde petrecuserăm noaptea. Am observat că trebuie să fi fost amenajat de mâna omului, căci era circular şi avea pereţi

verticali. Probabil că fusese destinat prinderii unor animale. În spatele nostru se înălţa masivul Himalaya cu piramida regulată, înzăpezită a muntelui Kamet; în faţa noastră se întindea încă un teren muntos, foarte brăzdat. Am coborât printr-un ţinut cu loess şi am ajuns spre prânz în satul Dushang. Format şi el doar din câteva case la fel de neospitaliere ca acela din primul sat. Nu am obţinut nimic, nici pe bani, nici pe vorbe frumoase. În zadar a recurs Peter Aufschnaiter la toate cunoştinţele de limbă dobândite în anii lungi de studiu. Nici gesticulaţia noastră nu avu succes.

În schimb, am văzut pentru prima oară o mănăstire tibetană adevărată. În pereţii de loess se deschideau găuri întunecate, iar pe o creastă se zăreau încă rămăşiţele unor clădiri uriaşe. Probabil că aici trăiseră odinioară sute de călugări. Astăzi, doar o casă mai nouă adăpostea câţiva călugări, pe care însă nu i-am văzut. Pe o terasă din faţa mănăstirii erau înşirate, unul lângă altul, multe monumente funerare, vopsite în roşu…

Ne-am retras destul de abătuţi în cortul nostru, care era totuşi un mic cămin în mijlocul unei lumi interesante, dar inexplicabil de ostile.

Nici la Dushang nu exista o autoritate publică de la care să fi putut solicita un permis de şedere sau de călătorie. Dar asta avea să se schimbe curând, căci autoritatea publică era deja în drum spre noi. Când am plecat a doua zi, Aufschnaiter şi Treipel au rămas puţin în urma noastră, iar Kopp şi cu mine formam avangarda. Deodată am auzit sunete de clopoţei. Doi oameni înarmaţi, călare pe cai mici, se îndreptară spre noi, ne opriră şi ne somară în limba lor să facem imediat cale întoarsă în India, pe aceeaşi rută pe care veniserăm. Ştiam că nu realizam nimic cu vorbele, din care cauză i-am împins la o parte pe oamenii uluiţi. Din fericire, nu făcură uz de arme, crezând probabil că şi noi suntem înarmaţi. După câteva încercări anemice de a ne opri în loc, se îndepărtară. Am ajuns deci nestânjeniţi la următoarea aşezare unde se găsea, după cum ştiam, reşedinţa guvernatorului provinciei.

Ţinutul pe care îl parcurseserăm era pustiu şi lipsit de apă, nu vedeai nicăieri ţipenie de om, centrul lui, orăşelul Tsaparang, fiind locuit doar în timpul iernii; când l-am căutat

pe guvernator, am aflat că tocmai îşi făcea bagajele să se mute la reşedinţa de vară din Shangtse. Nu mică ne-a fost mirarea să-l recunoaştem în guvernator pe unul din cei doi bărbaţi înarmaţi care ne somaseră să facem cale întoarsă. Iată de ce atitudinea sa nu era chiar prevenitoare; cu greu se hotărî să ne dea nişte făină în schimbul unor medicamente. Mica farmacie din rucsacul meu se dovedi a fi salvarea noastră şi urma să-mi facă şi în viitor servicii considerabile.

În cele din urmă guvernatorul ne-a permis să înnoptăm într-o grotă, somându-ne încă o dată să părăsim ţara pe acelaşi drum pe care veniserăm. Dacă acceptam, era dispus să ne ofere gratis alimente şi mijloace de transport. Am refuzat propunerea lui şi am încercat să-i explicăm că Tibetul trebuie să ne acorde azil, fiind o ţară neutră. Dar nici inteligenţa, nici competenţa nu-i erau suficiente ca să priceapă acest lucru. I-am propus să paseze decizia unui funcţionar superior, de exemplu unui călugăr care îşi avea reşedinţa în Thuling, la o distanţă de doar opt kilometri.

Tsaparang era de fapt o curiozitate. Ştiam din literatura studiată în lagăr că aici fusese fondată odinioară prima misiune catolică din Tibet. Părintele iezuit portughez Antonio de Andrade înfiinţase în anul 1624 o comunitate catolică şi se pare că înălţase chiar şi o biserică. Am căutat urmele sau vestigiile acestei biserici, dar nu am găsit nimic. Doar nenumărate grote, dovezi ale mărimii Tsaparang-ului de odinioară. Ţinând cont de experienţele noastre de până atunci, cred că părintelui nu-i fusese prea uşor să se impună aici.

În timpul explorărilor noastre prin ruine am dat de o poartă de lemn care ni se păru ciudată. Când am deschis-o, ne-am dat, speriaţi, cu câţiva paşi înapoi. Ochii uriaşi ai unui Buddha supradimensionat se holbau la noi. Statuia era aurită şi ocupa grota până în tavan.

În ziua următoare am plecat spre Thuling ca să ne prezentăm funcţionarului monahal. Acolo i-am reîntâlnit pe Aufschnaiter şi Treipel, care se abătuseră de la ruta noastră. Împreună, l-am vizitat pe stareţul mănăstirii – adică pe acel funcţionar monahal. Dar şi el rămase surd la rugăminţile noastre de a ne permite să ne continuăm drumul spre est; era

dispus să ne vândă alimente doar dacă ne luam angajamentul să mergem la Shangtse, situat pe ruta spre India. Nu am avut încotro, a trebuit să acceptăm propunerea sa, deoarece nu mai aveam ce mânca.

În afară de el, la Thuling mai era un funcţionar laic, dar acesta se arătă şi mai neînduplecat. Furios, respinse orice tentativă de apropiere şi instigă populaţia la o atitudine ostilă faţă de noi. A trebuit să plătim sume uriaşe pentru nişte unt rânced şi nişte carne viermănoasă. O mână de lemne costa o rupie. Singura amintire frumoasă din Thuling este imaginea mănăstirii care se înălţa, cu turnurile ei ascuţite şi aurite strălucind în lumina soarelui, pe o terasă deasupra apelor râului Sutlej. Este cea mai mare mănăstire din vestul Tibetului, însă părea uşor părăginită, deoarece din cei două sute şaizeci de călugări nu erau prezenţi decât vreo douăzeci.

După ce am promis să plecăm spre Shangtse ni s-au pus la dispoziţie patru măgari pentru bagaje. La început ne-am mirat că suntem lăsaţi să plecăm fără nicio pază, însoţiţi doar de un băiat care mâna măgarii. Am constatat însă că tibetanii recurg la o metodă de supraveghere cât se poate de simplă: vânzarea alimentelor către străini se face exclusiv în baza unui permis scris.

Nu era foarte plăcut să călătoreşti cu măgari. Am avut nevoie de o oră întreagă ca să trecem râul Sutlej, deoarece animalele erau foarte îndărătnice. Trebuia să le îmboldim tot timpul pentru a putea ajunge în satul următor înainte să se lase întunericul. Satul se numea Phyiwang şi avea foarte puţini locuitori. Dacă îţi ridicai însă privirile spre povârnişuri vedeai şi aici, ca şi la Tsaparang, sute de grote.

Am petrecut noaptea în sat. Shangtse era la o zi distanţă; drumul din ziua următoare ne oferi o panoramă extraordinară asupra Himalayei – un fel de compensaţie pentru ţinutul arid pe care îl străbăteam cu măgarii noştri. Cu această ocazie am văzut pentru prima dată animalele numite *kyang* – o specie de măgari sălbatici care trăiesc în Asia Centrală şi îi încântă pe toţi călătorii cu frumuseţea mişcărilor lor. Sunt de mărimea unui catâr, se apropie, curioşi, de om, iar apoi se îndepărtează întorcându-se brusc, cu o mişcare plină de graţie şi eleganţă. Se hrănesc cu ierburile stepei, iar oamenii

le dau pace. Singurii lor duşmani sunt lupii. Pentru mine aceste animale frumoase reprezintă de atunci un simbol al libertăţii.

Shangtse era tot un sat format din şase case construite din chirpici uscat la soare. Nu ne-am bucurat nici aici de mai multă ospitalitate. Am dat iar de funcţionarul neprietenos din Tsaparang, care se stabilise în sat pentru perioada verii. Nu a vrut cu niciun preţ să ne permită să pătrundem mai adânc în Tibet; ne-a pus în faţa alternativei: ori ne întorceam în India trecând prin Tsaparang, ori urmam drumul din vest care trecea prin defileul Shipki. Nu ne vindea alimente decât cu această condiţie.

Bineînţeles că am ales ruta prin defileul Shipki, în primul rând fiindcă nu o cunoşteam încă, în al doilea rând fiindcă speram în sinea noastră să putem găsi totuşi o ieşire din impas. Am avut astfel posibilitatea să cumpărăm unt, carne şi făină în cantităţile dorite. Cu toate acestea, eram destul de deprimaţi, perspectiva de a ateriza din nou în spatele gardurilor de sârmă ghimpată nefiind deloc atrăgătoare. Treipel, care nu era încântat de Tibet, voia să depună armele şi să renunţe la orice altă încercare de a rămâne aici. În orice caz, am profitat de această zi pentru a mânca pe săturate. Mi-am completat însemnările din jurnal, aducându-le la zi, şi mi-am tratat tendoanele inflamate în urma marşurilor forţate din ultimele nopţi. Eram decis să recurg la orice pentru a scăpa de lagăr şi cred că şi Aufschnaiter gândea la fel ca mine.

În dimineaţa următoare am cunoscut adevărata faţă a guvernatorului. Preparaserăm carnea într-un căzănel de cupru şi probabil că Aufschnaiter avea o uşoară intoxicaţie, căci se simţea destul de rău. Când l-am rugat pe guvernator să ne prelungească dreptul de şedere, se întrecu în manifestări de inamiciţie. Am ajuns la un conflict deschis, în urma căruia ne puse la dispoziţie, pe lângă cei doi iaci pentru bagaje, şi un animal pe care să călărească Aufschnaiter.

Cu ocazia aceasta am avut pentru prima dată de-a face cu un iac. Este animalul de povară tipic al Tibetului, el trăind doar la această altitudine; e un soi de mamifer rumegător cu blană lungă, a cărui domesticire necesită multă abilitate. Femelele sunt mai mici decât masculii şi dau un lapte foarte

bun.

Soldatul care ne escorta primise pentru noi un salvconduct pe baza căruia puteam cumpăra peste tot câte alimente doream. Se specifica de asemenea că la fiecare popas puteam schimba gratis iacii.

Vremea era plăcută în timpul zilei, deşi răcoroasă, în schimb nopţile erau geroase. Am trecut printr-o serie de sate şi pe lângă grote locuite; oamenii nu păreau deloc interesaţi de noi. Însoţitorul nostru, originar din Lhasa, era un om agreabil şi prietenos, deşi îi plăcea să facă puţin pe grozavul în sate. Şi populaţia era ceva mai simpatică în locurile unde făceam un popas mai îndelungat, probabil datorită salvconductului pe care îl deţineam.

Trecând prin districtul Rongchung, am mers câtva timp pe urmele lui Sven Hedin; ca mare admirator al acestui explorator, mi-am amintit de descrierile sale. Peisajul nu se prea schimbase. Străbăteam un podiş după altul, coboram în râpe adânci şi ne căţăram apoi cu greutate pe cealaltă parte. Uneori, râpele erau atât de înguste şi adânci, încât ai fi putut să te faci auzit, prin strigăte, pe partea cealaltă; totuşi, era nevoie de ore întregi ca să ajungi acolo. Aceste urcuşuri şi coborâşuri obositoare, care făceau ca drumul să fie de două ori mai lung, ne indispuneau şi fiecare era adâncit în propriile-i gânduri. Înaintam totuşi foarte bine, iar de mâncare nu trebuia să ne sinchisim. Ca să aducem puţină variaţie în meniul nostru, ne-am încercat norocul la pescuit. Cu undiţa nu am avut succes, aşa încât ne-am dezbrăcat şi am intrat în pârâul de munte cristalin, vrând să prindem peştii cu mâna. Dar aceştia păreau să aibă ceva mai bun de făcut decât să aterizeze în cratiţele noastre…

Ne apropiam tot mai mult de masivul Himalaya, deci, spre amărăciunea noastră, de graniţa cu India. Clima devenise ceva mai blândă, căci nu mai eram la o altitudine atât de mare. Acesta este punctul unde râul Sutlej străpunge masivul Himalaya. Satele arătau ca nişte mici oaze, iar casele erau înconjurate chiar şi de grădini de zarzavat şi livezi de caişi.

Am ajuns la Shipki, satul de frontieră, în a unsprezecea zi de la plecarea din Shangtse. Era 9 iunie; petrecuserăm mai mult de trei săptămâni în Tibet. Văzuserăm multe, dar în

primul rând ne îmbogăţiserăm cunoştinţele cu constatarea amară că nu puteam trăi aici fără permis de şedere.

Am mai petrecut o noapte în Tibet, campând romantic sub nişte caişi ale căror fructe nu erau încă, din păcate, coapte. Sub pretextul că am nevoie de un animal de povară pentru drumul prin India, am reuşit să achiziţionez în schimbul sumei de 80 de rupii un măgar, în Tibet nu avusesem voie să fac aşa ceva. Animalul de povară îmi era însă absolut necesar pentru realizarea planurilor mele.

Însoţitorul nostru, băiatul care mâna măgarii, îşi luă rămas-bun de la noi, ducând cu el şi animalele. „Cine ştie, poate ne vom revedea cândva în Lhasa.” El ne povestise cu mult entuziasm despre fetele frumoase şi berea bună de acolo. Am urcat câteva serpentine până la defileul Shipki şi am ajuns la graniţă. Nu am întâlnit posturi de control – nici tibetane, nici indiene. Doar obişnuitele mormane de pietre cu prapuri de rugăciune, precum şi primul semn al civilizaţiei: o bornă cu inscripţia „Simla 200 de mile”.

Eram iarăşi în India.

Niciunul dintre noi nu avea intenţia să rămână multă vreme în această „ţară ospitalieră” unde ne aştepta un lagăr înconjurat de sârmă ghimpată.

Încă o trecere frauduloasă a graniţei

Plănuiam ca, împreună cu Kopp, să profit de prima ocazie pentru a reintra în Tibet. Eram convinşi că funcţionarii mărunţi întâlniţi până acum nu aveau competenţa de a lua o hotărâre în cazul nostru. Voiam deci să ne adresăm de la bun început unor foruri superioare. Pentru aceasta trebuia să ajungem la Gartok, capitala Tibetului de vest, unde era reşedinţa guvernatorului.

Am coborât pe şoseaua comercială mare şi îngrijită şi, după câteva mile, am ajuns la primul sat indian.

Acesta se numea Namgya. Puteam rămâne câtva timp acolo fără a deveni suspecţi, deoarece veneam din Tibet, nu din şesul indian. Ne-am dat drept soldaţi americani, am cumpărat alimente şi am înnoptat în hanul public. Apoi ne-am despărţit. Aufschnaiter şi Treipel au luat-o pe şoseaua mare, coborând de-a lungul râului Sutlej; Kopp şi cu mine am mânat

măgarul într-o vale laterală care, spre nord, ducea la un defileu de unde se putea trece în Tibet. Văzuserăm pe hărţi că trebuia să străbatem mai întâi valea Spiti – o vale populată. Mă bucuram că mă însoţea Kopp, deoarece era un om practic şi abil şi, în plus, un camarad voios şi sufletist. Umorul său berlinez nu seca aproape niciodată.

Am mers două zile în susul râului Spiti, apoi de-a lungul unei văi laterale care, după direcţie, părea să ducă peste Himalaya. Din păcate, ţinutul acesta nu figura pe hărţile noastre. Am aflat de la indigeni că trecuserăm deja graniţa în dreptul unui pod numit Sangsam. Pe tot parcursul drumului am fost flancaţi, la dreapta, de frumosul Riwo Phargyul, un pisc de aproape 7.000 de metri de pe creasta Himalayei. Intraserăm în Tibet într-unul din puţinele puncte unde ţara se întinde dincolo de creasta Himalayei. Ne-am pus iarăşi, îngrijoraţi, întrebarea: oare până unde vom reuşi să ajungem de data asta? Dar aici nu ne cunoştea încă nimeni şi niciun funcţionar antipatic nu alarmase populaţia. Am povestit deci că eram pelerini şi că ne îndreptam spre muntele sfânt Kailas.

Primul sat tibetan în care am intrat se numea Kyurik şi era format din două case. Următorul, Dotso, era deja mult mai mare. Am întâlnit un grup de călugări, peste o sută, care aduceau de aici buşteni de plop, transportându-i prin defileuri până la Trashigang, unde voiau să construiască o mănăstire. Este cea mai mare mănăstire din provincia Tsurubjin, stareţul ei fiind în acelaşi timp cel mai înalt funcţionar laic. Era şi el prezent alături de călugării săi şi ne-a cuprins teama că expediţia noastră ar putea lua deja sfârşit. Când ne-a întrebat, am spus că suntem avangarda unui mare domn european, care este în posesia unor salvconducte eliberate de guvernul central din Lhasa. Stareţul ne crezu, aşa că ne-am putut continua, uşuraţi, drumul.

Foarte greu a fost urcuşul până la un defileu numit de tibetani Büd-Büd La. El se situează la aproximativ 5.700 de metri altitudine, iar aerul rarefiat nu este uşor de suportat; prelungirea unui gheţar din apropiere se întinde pe o porţiune destul de mare, coborând pe defileu.

Am întâlnit pe drum câţiva *bhutia* care se îndreptau de asemenea spre interiorul ţării. Spre deosebire de alţii, aceştia

erau oameni simpatici şi prietenoşi, ne-au invitat să ne încălzim la focul lor şi să bem cu ei un ceai cu unt rânced. Deoarece campaserăm în apropiere, seara ne-au servit şi cu un fel de mâncare preparat din urzici foarte gustoase.

Ne găseam într-un ţinut complet nepopulat; în următoarele opt zile ne-am încrucişat rareori cu câte o caravană mică. Una dintre întâlniri mi-a rămas în amintire. Am dat de un nomad tânăr, înfăşurat într-o blană lungă de oaie, cu obişnuita chică împletită pe care o poartă toţi tibetanii de sex masculin care nu sunt monahi. El ne-a invitat în cortul său din păr de iac, unde îl aştepta tânăra sa soţie, o fiinţă voioasă ce părea să râdă tot timpul. În cort am descoperit o comoară care ne-a făcut să salivăm: o minunată şuncă vânătorească. Tânărul ne vându, plin de bunăvoinţă şi la un preţ derizoriu, o parte din prada sa. Ne rugă doar să nu povestim nimănui că făcea braconaj, căci ar fi fost pedepsit. Uciderea vieţuitoarelor – indiferent dacă sunt oameni sau animale – contravine preceptelor religiei budiste, din care cauză vânătoarea a fost interzisă. Având în vedere că sistemul de guvernământ tibetan este feudal, oamenii, animalele şi pământul sunt proprietatea lui Dalai Lama, iar dispoziţiile acestuia reprezintă o lege obligatorie pentru toată lumea.

M-am putut înţelege foarte bine cu acest tânăr agreabil şi m-am bucurat văzând că fac progrese în ce priveşte cunoaşterea limbii. Am proiectat pentru ziua următoare o vânătoare comună şi ne-am stabilit un timp domiciliul în vecinătatea tinerei perechi. Nomadul şi soţia sa erau primii tibetani veseli pe care i-am întâlnit, de aceea ne-am amintit multă vreme de ei.

Ca gest suprem de ospitalitate, scoaseră dintr-un ungher al cortului chiar şi o sticlă de lemn plină cu bere proaspătă de orz, o băutură lăptoasă şi tulbure, care nu seamănă deloc cu ceea ce noi numim bere, dar efectul era acelaşi.

În dimineaţa următoare am pornit toţi trei la vânătoare. Tânărul tibetan avea o flintă antediluviană, iar în buzunarul de la piept gloanţe de plumb, praf de puşcă şi un fitil. Când am zărit prima turmă de oi sălbatice, băiatul îşi aprinse tacticos fitilul cu o cremene. Eram foarte curioşi să vedem cum funcţionează acea piesă de muzeu. Se auzi o bubuitură

asemănătoare unui tunet – bum, bum –, dar după ce fumul se risipi am constatat că toate oile dispăruseră. Vedeam doar că turma fugea la mare depărtare. Înainte de a se pierde după ultimul perete stâncos, câteva oi se uitară înapoi de parcă ar fi vrut să-şi bată joc de noi. Nici nouă nu ne-a rămas altceva de făcut decât să izbucnim în râs. Ca să nu ne întoarcem acasă cu mâinile goale, am cules cepe sălbatice, care cresc pe toate povârnişurile şi sunt foarte gustoase cu friptură de vânat.

Soţia prietenului nostru părea să fie obişnuită cu ghinionul la vânătoare al soţului ei. Văzând că venim fără nicio pradă, ne întâmpină cu o izbucnire de voioşie; ochişorii ei oblici aproape că nu se mai zăreau de atâta râs. Din precauţie, preparase deja un prânz din vânatul adus în ziua anterioară, aferându-se acum în jurul fripturii. Ne-am uitat la ea cum găteşte, fiind foarte miraţi când am văzut că îşi dezbracă fără nicio jenă bunda uriaşă de blană de oaie legată în jurul taliei cu un cordon multicolor. Blana greoaie îi deranja mişcările, aşa că acum se învârtea foarte degajată de colo-colo cu bustul gol. Am mai întâlnit de multe ori, mai târziu, această dezinvoltură. Ne-am despărţit cu greu de tânărul cuplu prietenos. Aprovizionaţi cu carne proaspătă şi odihniţi, am luat-o iar din loc.

Pe drum am văzut în multe locuri iaci sălbatici care păşteau, ca nişte puncte negre, departe, pe povârnişuri. Din păcate, vederea lor trezi setea de libertate a măgarului nostru; el o luă la fugă printr-un pârâu lat şi, înainte să-l putem ajunge, se debarasase deja de poverile din spinare. Ocărând şi înjurând, am izbutit în fine să-l prindem. În timp ce ne căzneam, pe celălalt mal, să ne uscăm lucrurile, apărură deodată două făpturi. Pe una am recunoscut-o imediat după pasul regulat şi lent al alpinistului – era Peter Aufschnaiter, care urca însoţit de un hamal tocmit. O asemenea întâlnire în ţinutul acesta pustiu poate părea miraculoasă. Dar anumite văi şi defileuri reprezintă deja de secole întregi căile obişnuite de comunicaţie, iar noi aleseserăm, cu toţii, rutele cele mai umblate.

După bucuria revederii, Aufschnaiter ne povesti despre tot ce făcuse între timp. Pe 17 iunie se despărţise de Treipel, care

îşi continuase, călare, drumul spre India, în calitate de „englez”. Îşi permisese acest lux din ultimii săi bani. Aufschnaiter se îmbolnăvise, iar după ce se însănătoşise urmase ruta noastră. Aflase, pe drum, şi ultimele noutăţi de pe front; deşi aici trăiam în altă lume, l-am ascultat totuşi cu nesaţ.

Iniţial, Aufschnaiter nu voi să vină cu noi la Gartok, convins că vom fi expulzaţi şi de acolo; i se părea că ar fi mai înţelept să caute să ajungă la nomazii din Tibetul Central. În cele din urmă am plecat totuşi împreună mai departe; din ziua aceea Aufschnaiter şi cu mine nu ne-am mai despărţit ani de zile unul de altul.

Ştiam că, dacă totul mergea bine, aveam nevoie de încă cinci zile ca să ajungem la Gartok. A mai trebuit să trecem printr-un defileu înalt numit Bongrü La. Campările noastre din acele zile nu erau o plăcere, nopţile fiind foarte reci; ne aflam la o altitudine de peste 5.000 de metri. Am avut parte şi de o serie de mici incidente. Astfel, la traversarea unui râu, Kopp îşi învelise ghetele în pantaloni şi le ducea sub braţ; deodată, una dintre ele căzu în apă. Deşi se aruncă imediat după ea, căutarea fu zadarnică, deoarece curentul dusese deja gheata. Nu l-am văzut niciodată pe Kopp atât de furios – se supărase pe Dumnezeu şi pe lumea întreagă! Aveam la mine o pereche de ghete tibetane de rezervă, care îmi erau puţin mici, fiindcă în Tibet nu există numere de pantofi potrivite pentru un european. Din păcate, Kopp avea picioarele şi mai mari decât ale mele, aşa că i-am cedat bocancul meu militar stâng, iar eu am şchiopătat mai departe, pe jumătate tibetan, pe jumătate european la încălţăminte.

Un intermezzo amuzant ne-a oferit la un moment dat lupta dintre nişte măgari sălbatici. Probabil că erau doi masculi care se luptau pentru supremaţie în herghelia femelelor. Pământul se fărâmiţa sub copitele lor, iar brazdele acoperite de iarbă zburau care încotro – măgarii erau atât de înfierbântaţi de duelul lor, încât nici nu observară că au spectatori. Femelele dănţuiau, dornice de senzaţie, în jurul lor, iar arena de luptă era uneori învăluită într-un nor de praf.

După ce am trecut prin cele două defileuri, Himalaya a rămas iar în spatele nostru. De data aceasta m-am despărţit

bucuros de masivul muntos, căci ajungeam, în fine, în ţinuturi mai calde. Drumul ne dusese prin acea provincie în care, un an mai târziu, cel mai renumit alpinist german, Ludwig Schmaderer, urma să-şi piardă viaţa. Acesta a evadat, împreună cu prietenul său Paidar, din acelaşi lagăr în care stătuserăm şi noi, vrând să o ia pe urmele noastre, şi a fost ucis mişeleşte, pe la spate. Paidar a reuşit să scape, între timp şi-a găsit şi el moartea pe muntele Großglockner.

Populaţia acestui ţinut nu este tipică nici pentru Tibet, nici pentru India. Din punct de vedere rasial este foarte amestecată, respectă datinile lamaiste, însă rămâne mai legată de India prin negoţul pe care îl practică.

Coborând spre valea Indului, am întâlnit multe caravane de iaci care transportau lână în India. Ne-au atras atenţia animalele neobişnuit de mari şi de puternice; şi băieţii care le conduceau erau tineri şi chipeşi; în ciuda frigului, erau cu bustul gol. Ca şi femeile, bărbaţii purtau bunda îmblănită pe pielea goală, dezbrăcând-o atunci când voiau să aibă mai multă libertate de mişcare. Flăcăii îşi porneau iacii cu ajutorul unei praştii, cu care îi şi împiedicau să o ia la fugă. Se pare că noi, străinii, nu le-am trezit interesul, aşa că ne-am putut continua nestingheriţi drumul.

Timp de cinci zile am urmat cursul superior al Indului ca să ajungem la Gartok. N-o să uit niciodată acest drum. Ruta noastră trecea la o distanţă mare de graniţă, printre şiruri de munţi nu prea înalţi, dar peisajul nu era, cu toate acestea, monoton. Ne încânta mai ales coloritul – rareori mi-a fost dat să văd toate nuanţele paletei îmbinându-se atât de armonios ca aici. Lângă apele cristaline ale Indului se găsesc roci alb-gălbui de borax, alături scânteiază verdele crud al primăverii care aici începe abia în iunie, iar fundalul îl formează crestele înzăpezite şi strălucitoare ale munţilor. Tocmai când treceam pe acolo, o furtună îndepărtată, din masivul Himalaya, îşi desfăşura farmecul indescriptibil al jocului de culori.

Primul sat după ce treci de Himalaya este Trashigang – câteva case doar, care înconjoară o mănăstire ca o cazemată, apărată de un şanţ cu apă. Oamenii ne-au întâmpinat şi aici cu ostilitate. Dar de data aceasta atitudinea lor nu ne-a mai mirat şi nici nu ne-a deranjat. Căci soseam tocmai în

anotimpul când negustorii indieni pătrund masiv în ţară să achiziţioneze lână; de la aceştia puteam cumpăra fără probleme alimente. Aufschnaiter a încercat în zadar să-şi vândă, pentru bani peşin, brăţara de aur. Dacă ar fi reuşit, banii i-ar fi permis să ajungă în interiorul Tibetului fără a se mai opri la Gartok. În timpul marşului nostru am fost opriţi în repetate rânduri de tibetani înstăriţi, călare pe cai; aceştia se interesau ce mărfuri aducem. Deoarece nu eram însoţiţi de slujitori, dar aveam un măgar încărcat cu bagaje, nu puteau să-şi închipuie decât că suntem negustori. Am constatat că toţi tibetanii – indiferent dacă erau săraci sau bogaţi – erau negustori înnăscuţi, schimbul de mărfuri şi tocmeala fiind marea lor pasiune. Cu două zile înainte de a ajunge la Gartok am trecut, cu sufletul la gură, pe lângă Gargünsa. Aceasta este reşedinţa de iarnă a guvernatorului Tibetului de vest; deşi aflaserăm de la caravanieri că el nu sosise încă, ne temeam totuşi să nu fim arestaţi chiar de aici. Dar grijile noastre erau neîntemeiate, deoarece casa mică, foarte curată care era reşedinţa lui era încă goală.

Uneori ne alăturam şi noi temporar unei caravane de iaci care ducea la Lhasa caise uscate din provincia indiană Ladakh. Transporturile acestea durează luni întregi, ajungând la Lhasa cu puţin înainte de Anul Nou tibetan – o sărbătoare mare care are loc cam la opt săptămâni după începutul anului nostru. Caravanele erau însoţite de tineri din Lhasa înarmaţi cu săbii şi puşti bune, ca să le apere de atacul bandiţilor. De cele mai multe ori era vorba despre comenzi guvernamentale, iar conducătorii caravanelor aveau paşapoarte care le permiteau să rechiziţioneze fără bani cai de călărie şi iaci pentru transport. Ne împrieteniserăm, încă înainte de a ajunge la Gartok, cu unul dintre aceşti tibetani şi ne uitam cu jind la documentul său preţios, cu pecete mare, pătrată, eliberat la Lhasa. La vederea acestor caravane impunătoare, sărăcia noastră ne devenea cu atât mai clară. Măgăruşul nostru se culca adeseori, cu toate bagajele în spinare, de-a curmezişul drumului şi nimic, nici măcar bătaia, nu reuşea să-l urnească din loc. El se ridica doar când avea chef. Se întâmpla însă şi să azvârle tot ce avea în spate şi să o ia la fugă.

Înainte de a ajunge la Gartok am avut parte de încă o cină îmbelşugată într-un cort încălzit. Un grup care călătorea spre Lhasa fusese atât de încântat de trucurile cu cărţi de joc la care se pricepea Kopp, încât dorise să mai vadă o dată întregul său repertoriu şi ne invitase în cort.

În timpul acestor întâlniri cu diferite caravane m-am gândit mereu la părintele Desideriu care reuşise, cu două sute de ani în urmă, să ajungă nestingherit până la Lhasa.

Nouă nu avea să ne fie la fel de uşor.

La Gartok, reşedinţa viceregelui

Ştiam din lecturile noastre că Gartok este „capitala Tibetului de vest, reşedinţa viceregelui”, iar din cărţile de geografie aflaserăm că este oraşul situat la cea mai mare altitudine din lumea întreagă. Când am ajuns, în fine, în această localitate renumită, aproape că ne-a pufnit râsul. Am zărit mai întâi câteva corturi de nomazi răsfirate pe un şes uriaş, apoi au apărut nişte colibe din chirpici. Acesta era oraşul Gartok. În afară de câţiva câini vagabonzi, nu era nimeni.

Ne-am ridicat micile noastre corturi pe malul râului Gartang-Chu, un afluent al Indului. În cele din urmă se adunară în jurul nostru şi câţiva curioşi, de la care am aflat că niciunul din cei doi înalţi funcţionari nu era prezent şi că doar administratorul celui de-al doilea „vicerege” ne putea primi. Ne-am dus în aceeaşi zi să ne prezentăm doleanţele. Încă de la intrare a trebuit să ne aplecăm adânc, deoarece în loc de uşă era doar o gaură acoperită cu o perdea slinoasă. Am intrat într-o încăpere întunecată, cu ferestre din hârtie. După ce ochii ni s-au obişnuit cu întunericul, am zărit un bărbat cu o figură inteligentă şi distinsă care şedea în faţa noastră în poziţia lui Buddha. În urechea stângă îi atârna un fel de cercel lung de vreo cincisprezece centimetri, ca semn al rangului său. În afară de el mai era prezentă o femeie; am aflat mai târziu că era soţia funcţionarului absent. În spatele nostru s-au înghesuit copii şi slujitori, care voiau cu toţii să-i vadă mai de aproape pe străinii aceia ciudaţi.

Am fost poftiţi foarte politicos să luăm loc şi ni s-au oferit imediat carne conservată, brânză, unt şi ceai. Atmosfera era

cordială şi ne-a impresionat plăcut; şi conversaţia mergea bine, cu ajutorul dicţionarului englez-tibetan şi al gesturilor. Am început să prindem curaj, dar nu am vrut să profităm de această primă întrevedere pentru a ne prezenta toate doleanţele. Am relatat doar că eram refugiaţi germani şi am sugerat că am dori să beneficiem de ospitalitatea Tibetului neutru.

În ziua următoare i-am dus administratorului nişte medicamente în dar, ca să ne revanşăm. El se arătă bucuros, ceru lămuriri asupra utilizării lor şi îşi notă totul foarte conştiincios. Am îndrăznit atunci să-l întrebăm dacă nu ar putea să ne elibereze un paşaport. Nu ne refuză direct, ci ne rugă să aşteptăm întoarcerea şefului său, care era în pelerinaj la muntele Kailas şi urma să revină peste câteva zile.

În acest răstimp ne-am împrietenit tot mai mult cu reprezentantul său; i-am dăruit o lupă, un obiect foarte apreciat în Tibet. Revanşa nu se lăsă aşteptată. Într-o după-amiază veniră nişte hamali încărcaţi cu carne, unt, făină, pe care le depuseră în cortul nostru, în urma lor sosi, însoţit de o suită de slujitori, administratorul însuşi ca să ne întoarcă vizita. Văzând cum arată corturile noastre, rămase uimit că europenii pot duce o viaţă atât de primitivă.

Dar pe măsură ce se apropia ziua întoarcerii şefului, comportamentul său amical se răcea şi în cele din urmă el se retrase aproape complet. Răspunderea începea să-l apese, în curând nu mai vru nici să ne vândă alimente. Am găsit însă destui negustori indieni care ne-au sărit în ajutor în schimbul unor sume frumoase.

Şi iată că sosi momentul. Într-o dimineaţă se auziră în depărtare sunete de clopoţei şi o caravană uriaşă, cu mulţi catâri, se apropie de sat. În frunte, soldaţi călare, apoi o ceată de slujitori şi slujitoare, iar în urma lor, plini de demnitate, reprezentanţii aristocraţiei tibetane, călare pe cai. Îi vedeam pentru prima dată. Cel ce sosise acum era primul dintre cei doi viceregi, numiţi în Tibet *Garpön.* Atât el, cât şi soţia sa purtau veşminte minunate din mătase, iar de cingătorile preţioase erau prinse pistoale. Întregul sat s-a adunat, ca să nu scape niciun amănunt al spectacolului. Însoţit de suita solemnă, Garpön-ul evlavios se îndreptă îndată după sosire

spre mănăstire, să le mulţumească zeilor că se întorsese nevătămat din pelerinaj.

Ne molipsiserăm şi noi de agitaţia generală. Aufschnaiter a redactat o petiţie scurtă prin care rugam să ni se acorde o audienţă. Neprimind niciun răspuns, nu am mai avut răbdare să aşteptăm, aşa că după-amiază târziu am luat-o din loc, să ne înfăţişăm Garpön-ului.

Casa nu se deosebea prea mult de cea a locţiitorului, doar că aranjamentul interior era mai curat şi mai solid. *Garpön*-ul, un funcţionar superior, se situează în timpul exercitării funcţiei sale pe treapta a patra în ierarhia aristocraţiei. Îi sunt subordonate cinci districte administrate de aristocraţi de rangul al cincilea, al şaselea şi al şaptelea. În timpul funcţiei, poartă o amuletă de aur în părul prins în creştetul capului; aceasta îl împodobeşte exclusiv în perioada în care îşi exercită funcţia. Când este la Lhasa, aparţine rangului al cincilea. Aristocraţia tibetană este împărţită în şapte ranguri – primul aparţinându-i exclusiv lui Dalai Lama. Toţi demnitarii laici îşi poartă părul prins în creştetul capului, călugării sunt raşi în cap, iar tibetanii de rând şi-l poartă împletit într-o coadă.

Iată-ne deci în faţa acestui om atotputernic. I-am explicat în detaliu situaţia noastră, iar *Garpön-ul* ne-a ascultat cu bunăvoinţă. De câteva ori nu-şi putu ascunde un zâmbet provocat de cunoştinţele noastre deficitare de limbă, iar din suită se auziră chiar hohote de râs. Dar asta dădu mai multă savoare întrevederii, creând o atmosferă amicală. Garpön-ul ne promise să chibzuiască asupra cazului nostru şi să se sfătuiască şi cu locţiitorul colegului său. După întrevedere am fost ospătaţi din belşug şi trataţi cu ceai european. Apoi *Garpön-ul* ne trimise cadouri în cort, aşa că am început să nutrim speranţa într-o rezolvare pozitivă.

Următoarea primire a fost mai formală, dar totuşi cordială. Era în timpul exercitării funcţiei; *Garpön-ul* şedea pe un jeţ mai înalt, iar alături de el, pe unul mai scund, stătea locţiitorul celuilalt *Garpön.* Pe o măsuţă joasă era un teanc de scrisori scrise pe hârtie tibetană. Garpön-ul ne înştiinţă că ne poate da paşapoarte şi mijloace de transport doar pentru provincia Ngari. Nu ne era în niciun caz permis să pătrundem

mai adânc în interiorul Tibetului. Ne-am sfătuit rapid şi i-am propus să ne elibereze un paşaport până la graniţa Nepalului. După câteva clipe de ezitare a acceptat, promiţându-ne de asemenea să expedieze un memoriu către guvernul central din Lhasa în care să înfăţişeze doleanţele noastre. Dar ne atrase atenţia că răspunsul va sosi abia peste câteva luni. Noi însă nu voiam să petrecem aici toată perioada de aşteptare. Căci nu renunţaserăm la planul de a merge mai departe, spre răsărit, şi voiam să ne continuăm cu orice preţ drumul. Deoarece Nepalul era o ţară neutră şi se afla exact în direcţia în care intenţionam să mergem, ne puteam declara mulţumiţi de rezultatele tratativelor.

Garpön-ul ne-a invitat, amical, să mai rămânem câteva zile ca musafiri ai săi, deoarece trebuia să caute mai întâi animale de povară şi un însoţitor pentru noi. Peste trei zile am obţinut paşapoartele; în rută erau menţionate următoarele localităţi: Ngakhyü, Sersok, Mdntshe, Barkha, Tokchen, Lhölung, Shamtsang, Truksum, Gyabnak. Se mai specifica dreptul nostru de a solicita doi iaci. Deosebit de importantă era clauza conform căreia populaţia trebuia să ne vândă alimente la preţul zilei din localitatea respectivă. Urma să beneficiem şi de combustibil gratuit şi de un slujitor care să ne facă seara focul.

Eram foarte bucuroşi că obţinuserăm atât de multe. Garpön-ul ne mai invită la o cină de adio, cu care ocazie am reuşit să-i vând ceasul meu. Apoi a trebuit să-i dăm cuvântul nostru de onoare că, plecând din provincia sa, nu vom încerca să ne îndreptăm spre Lhasa. În cele din urmă ne-am luat rămas-bun de la Gartok. La 13 iulie, când am părăsit localitatea, formam o caravană mică, dar impunătoare. Bagajele erau încărcate pe doi iaci mânaţi de un nomad, apoi venea măgăruşul meu, care se odihnise şi se refăcuse şi nu mai căra decât un samovar. Însoţitorul nostru, un tânăr tibetan pe nume Norbu, mergea călare. Noi, cei trei europeni, mergeam pe jos, mai puţin feudal.

Din nou un drum greu

De câteva săptămâni eram iarăşi pe drum. În decursul lunii următoare nu am dat de nicio aşezare omenească mai mare,

doar de corturi de nomazi şi ici-colo de câte-o casă *tasam.* Acestea sunt un fel de hanuri amenajate pentru caravane; poţi înnopta şi schimba acolo iacii.

Într-una din aceste case am reuşit să schimb măgarul pe un iac. Eram foarte mândru de târg, căci în felul acesta dublasem greutatea vie a averii mele. Din păcate, bucuria mea urma să fie de scurtă durată, iacul fiind atât de îndărătnic, încât aş fi fost fericit să scap de el. Într-adevăr, am izbutit să schimb mai târziu animalul masiv şi greoi cu un iac tânăr şi mai mic. Deoarece şi acesta s-a dovedit a fi la fel de recalcitrant, i s-a făcut – aşa cum se obişnuieşte în partea locului – o incizie în septul nazal, prin care a fost introdus un inel de ienupăr cu o funie. În felul acesta, animalul putea fi strunit mai uşor. I-am dat numele de Armin.

Ţinutul pe care îl străbăteam de zile întregi era de o deosebită frumuseţe. Şesuri întinse alternau cu un relief ondulat şi mici defileuri; uneori trebuia să trecem prin pâraie reci ca gheaţa, foarte vijelioase. În Gartok avuseserăm parte de câteva ploi puternice, cu grindină; acum zilele erau frumoase şi calde. Purtam cu toţii bărbi mari şi dese, care ne protejau faţa de razele fierbinţi ale soarelui. Nu mai întâlniserăm de mult niciun gheţar, dar când ne-am apropiat de hanul *tasam* din Barkha am văzut întinzându-se în faţa noastră un lanţ întreg de gheţari care străluceau în bătaia soarelui. Ţinutul era dominat de piscul Gurla Mandhata, înalt de 7.730 de metri; mai puţin bătător la ochi, dar mai renumit este muntele sfânt Kailas, înalt de 6.700 de metri. El se înalţă, singuratic, în frumuseţea sa maiestuoasă, fiind izolat de restul masivului Himalaya. La vederea lui, tibetanii noştri se aruncară la pământ murmurând rugăciuni. Pentru budişti şi hindustani, muntele acesta reprezintă lăcaşul zeilor; suprema lor dorinţă este să poată face măcar o dată în viaţă un pelerinaj până acolo. Credincioşii parcurg adeseori mii de kilometri, mulţi fac drumul prosternându-se încontinuu şi sunt ani întregi pe drum. În timpul acesta trăiesc din pomană, sperând că vor fi răsplătiţi pentru pelerinaj printr-o reîncarnare superioară în viaţa următoare. Aici se întâlnesc traseele pelerinilor veniţi din toate direcţiile; în punctele de unde muntele poate fi zărit pentru prima dată se găsesc

mormane uriaşe de pietre, care s-au mărit în decursul a sute de ani, ca dovadă a unei evlavii copilăreşti. Căci, în virtutea unei vechi datini, fiecare pelerin pune câteva pietre pe morman când vede pentru prima dată muntele Kailas. Ne-ar fi plăcut şi nouă să înconjurăm o dată muntele, aşa cum procedau pelerinii, dar funcţionarul neprietenos de la hanul *tasam* din Barkha ne-a împiedicat, obligându-ne să mergem mai departe, sub pretextul că mai târziu nu ne va putea pune la dispoziţie animale de schimb.

Ne-am mai delectat două zile admirând cei doi gheţari. Pe noi, alpiniştii, nu ne tenta atât muntele sfânt, cât piscul Gurla Mandhata, neescaladat încă şi care se oglindea în toată măreţia lui în lacul Manasarovar. Am campat pe malul său şi nu ne mai săturam de frumuseţea de nedescris a piscului de 7.730 de metri, care părea să se înalţe direct din lac. Cu siguranţă că locul acesta este unul dintre cele mai frumoase din lumea întreagă. Şi lacul este considerat sacru, iar în jurul său sunt multe mănăstiri mici în care pelerinii găsesc adăpost şi îşi pot face rugăciunile. Mulţi pelerini parcurg drumul în jurul lacului târându-se; ei duc acasă, în tot felul de vase, apă din lac, atribuindu-i puteri miraculoase. Toţi pelerinii se îmbăiază în apele reci ca gheaţa. Am facut-o şi noi, chiar dacă nu din cucernicie. Cu această ocazie era să o păţesc. M-am îndepărtat de mal înot şi am nimerit într-un punct mlăştinos din care nu am reuşit să ies decât cu ultimele forţe; camarazii mei nu observaseră lupta mea disperată cu mâlul.

Deoarece sosiserăm înainte de sezonul pelerinajelor, am întâlnit mai mulţi negustori şi mai puţini pelerini. Am văzut însă şi multe figuri dubioase, ţinutul acesta având faima de a fi un paradis al tâlharilor. Tentaţia de a-i ataca pe negustori este mai mare aici, în vecinătatea târgurilor. Cel mai mare târg din regiune se numeşte Gyanyima. Sute de corturi formează o tabără uriaşă în care oamenii se tocmesc şi negociază. Corturile indienilor sunt din pânză ieftină, de bumbac, cele ale tibetanilor, în schimb, sunt ţesute din păr de iac şi foarte grele, aşa încât un singur cort este cărat de unul sau doi iaci.

Am mers mai multe ore spre răsărit, de-a lungul malului lacului, având senzaţia că ne plimbăm pe ţărmul mării.

Bucuria provocată de frumuseţea naturii ne era umbrită doar de roiurile supărătoare de ţânţari, de care am scăpat abia când ne-am îndepărtat de lac.

În drum spre Tokchen am întâlnit o caravană aristocrată. Era noul guvernator districtual din Tsaparang, care venea de la Lhasa şi se îndrepta spre noua sa reşedinţă. Când am fost opriţi, însoţitorul nostru tibetan – cu care nu am reuşit să ne împrietenim cu adevărat – încremeni într-o plecăciune adâncă, ţinându-şi pălăria în mână şi limba scoasă în semn de salut – o imagine a subordonării necondiţionate. El dădu explicaţiile necesare referitoare la prezenţa noastră. Armele scoase pentru atac dispărură în teacă şi ni se oferiră cu condescendenţă fructe uscate şi nuci scoase din cobur.

Se pare deci că din alura autoritară a europeanului nu rămăsese nici cea mai vagă urmă în cazul nostru. De fapt, trăiam mai degrabă ca nişte nomazi, dormeam deja de trei luni mai mult în aer liber, iar standardul nostru de viaţă coborâse sub cel al populaţiei băştinaşe. Micile noastre corturi ne ofereau doar adăpost pentru noapte; vatra era în aer liber, indiferent de vreme, în timp ce nomazii puteau sta la căldură în corturile lor grele.

Dar chiar dacă aspectul nostru exterior se degradase, spiritul rămăsese intact, fiind în continuă activitate. Puţini europeni trecuseră prin ţinuturile pe care le cutreieram acum şi ştiam că fiecare observaţie putea fi valorificată mai târziu. Pe vremea aceea credeam că ne vom întoarce în curând la civilizaţie. Pericolele înfruntate şi eforturile depuse în comun ne uniseră, fiecare cunoştea calităţile şi defectele celuilalt şi în felul acesta ne ajutam unul pe altul să depăşim momentele de depresie.

Am pornit mai departe prin defileuri de mai mică altitudine, până am ajuns în ţinutul izvoarelor Brahmaputrei, fluviu numit în tibetană Tsangpo. Această regiune nu prezintă numai o importanţă religioasă pentru pelerinii din Asia; ea este şi extrem de interesantă din punct de vedere geografic, deoarece aici se află şi izvoarele Indului, ale râurilor Sutlej şi Karnali, nu doar ale Brahmaputrei.

Pentru tibetani, numele acestor ape sunt legate de animalele sacre: leul, elefantul, păunul şi calul, ei obişnuind

să dea tuturor denumirilor un sens religios-simbolic.

În următoarele paisprezece zile, Tsangpo ne-a indicat direcţia. Deoarece în el se varsă afluenţi mari, veniţi din Transhimalaya şi Himalaya, râul se lăţeşte şi, pe măsură ce debitul său creşte, curge tot mai leneş.

Vremea era foarte capricioasă: la interval de câteva minute tremurai de frig sau te prăjeai în soarele dogoritor. Aversele cu grindină, ploile şi arşiţa soarelui alternau mereu, iar într-o dimineaţă ne-am trezit chiar cu cortul îngropat în zăpadă. Dar aceasta se topi după câteva ore în bătaia soarelui fierbinte. Îmbrăcămintea noastră europeană nu era adecvată pentru această variaţie continuă a condiţiilor atmosferice, aşa că îi invidiam pe tibetani pentru bundele lor practice din blană, legate la mijloc cu o cingătoare şi cu mâneci lungi şi largi care ţineau locul mănuşilor.

Deşi suferean din cauza intemperiilor, mergeam vârtos înainte. Popasurile erau determinate de hanurile *tasam.* Din când în când zăream Himalaya, iar panorama oferită de şirul de piscuri era inegalabilă, neputând fi comparată cu nimic din ce văzuserăm până atunci. Întâlneam tot mai rar nomazi; singurele vieţuitoare care ne mai ieşeau în cale erau gazelele şi *kyang.*

Ne apropiam de Gyabnak, ultima localitate trecută în paşapoartele noastre. Aici se termina şi sfera de influenţă a prietenului nostru din Gartok. Nu a fost nevoie să decidem noi asupra planurilor de viitor, căci în a treia zi a popasului nostru la acest han sosi în mare grabă un curier din Tradün care ne rugă să mergem cât mai repede acolo. Doi înalţi funcţionari din Lhasa doreau să stea de vorbă cu noi. Nu ne-a venit greu să ne despărţim de Gyabnak; nici nu o puteai numi localitate – deşi era reşedinţa unui funcţionar ecleziastic al provinciei Bongpa, aşezarea era formată dintr-o singură casă, următorul cort nomad fiind situat la peste o oră de mers. Am luat-o imediat din loc şi am petrecut noaptea într-un ţinut pustiu, populat doar de *kyang.*

Ziua următoare îmi va rămâne în amintire ca una dintre cele mai frumoase din viaţa mea. După câteva ore de mers am zărit în depărtare turnuleţele mici, aurite ale unei mănăstiri. În spatele lor se înălţau pereţi de gheaţă

monumentali, care scânteiau în razele soarelui de dimineaţă. Ne-am dat încetul cu încetul seama că aveam în faţă optmiarii Himalayei: Dhaulagiri, Annapurna şi Manaslu. Eram copleşiţi de această privelişte, şi chiar şi Kopp, care nu era alpinist, se lăsă antrenat de entuziasmul nostru. Deoarece Tradün, cu turnuleţele filigranate ale mănăstirii sale, era aşezat la celălalt capăt al şesului, ne-am putut delecta ore întregi admirând giganţii. Buna noastră dispoziţie nu a fost tulburată nici când a trebuit să traversăm apele glaciale ale râului Tsachu.

O mănăstire roşie cu acoperişuri aurite: Tradün

Se înserase când am intrat în Tradün. Luminată de ultimele raze ale soarelui care asfinţea, mănăstirea roşie cu acoperişuri aurite părea o plăsmuire din basme. În spatele colinei pe care se înălţa se ascundeau, apărate de vânt, casele acestei localităţi, construite, ca de obicei, din cărămizi de lut uscate la soare. Toţi locuitorii ne aşteptau deja, în tăcere. Am fost conduşi imediat într-o casă pregătită pentru primirea noastră. Nici nu apucaserăm să ne debarasăm de bagaje, că apărură mai mulţi slujitori care ne rugară, foarte politicos, să mergem la stăpânii lor. I-am urmat plini de speranţă până la casa celor doi înalţi funcţionari.

Am trecut printre slujitori ce şopteau între ei şi am intrat într-o încăpere mai mare în care un monah zâmbitor şi bine hrănit şi funcţionarul laic de rang egal şedeau pe jeţuri înalte. Pe jeţuri ceva mai scunde luaseră loc un stareţ, funcţionarul monahal din Gyabnak şi un negustor nepalez. Negustorul vorbea puţin englezeşte şi urma să fie translator. Pentru noi era pregătită o bancă cu perne, aşa că nu trebuia să stăm cu picioarele încrucişate, ca tibetanii. Am fost serviţi cu ceai şi biscuiţi, evitându-se deocamdată orice întrebare, în cele din urmă, ni se ceru paşaportul. Acesta trecu din mână în mână, fiind examinat cu atenţie. După care urmă o tăcere îndelungată şi apăsătoare. Încetul cu încetul, funcţionarii îşi formulară îndoielile. Oare eram într-adevăr germani? Pur şi simplu nu le venea să creadă că reuşiserăm să evadăm şi bănuiau mai degrabă că am fi ruşi sau englezi. A trebuit să ne aducem bagajele, pe care le-au despachetat în curtea casei,

examinând totul, bucată cu bucată. Grija lor cea mare era că am fi putut avea un aparat de emisie şi arme; nu era foarte greu să-i convingem că nu deţineam nimic asemănător. Singurele obiecte care s-au bucurat de atenţie au fost gramatica tibetană şi o carte de istorie.

În paşaport scria că vrem să mergem în Nepal. Cu siguranţă că acest amănunt le convenea, aşa încât ne oferiră tot sprijinul. Au spus că puteam pleca deja în dimineaţa următoare; ruta prin defileul Korela avea să ne ducă în două zile în Nepal. Dar asta nu corespundea intenţiilor noastre. Voiam să facem tot ce se putea ca să rămânem în Tibet, fiind decişi să nu precupeţim niciun efort în acest sens. Am cerut drept de azil, am invocat clauzele neutralităţii şi am comparat situaţia Tibetului cu cea a Elveţiei. Funcţionarii susţineau însă cu îndârjire, chiar dacă politicos, că indicaţiile din paşaport trebuie respectate. Am rămas şi noi pe poziţie cu aceeaşi încăpăţânare. În lunile petrecute în Tibet începuserăm să cunoaştem mentalitatea asiaticilor şi ştiam că nu trebuie să cedezi. Discuţia continuă într-o atmosferă calmă; bând tot mai multe ceşti de ceai, gazdele noastre ne relatară, cu toată modestia, că întreprindeau de fapt această călătorie pentru a încasa impozite, deci la Lhasa nu aveau un rang atât de înalt cum ne-am fi putut închipui. Faptul că erau însoţiţi de douăzeci de slujitori şi o mulţime de animale te putea face să crezi că sunt cel puţin miniştri.

În cele din urmă, ne-am luat rămas-bun declarând că am dori să rămânem câteva zile în Tradün.

A doua zi slujitorii ne aduseră din partea celor doi *Bönpo* – aşa sunt numiţi în Tibet toţi domnii mari – o invitaţie la masa de prânz. Ne-au servit o delicioasă mâncare chinezească, din paste făinoase! Păream probabil foarte lihniţi, căci ni s-au pus cantităţi uriaşe în farfurie. Şi insistau să ne mai servim chiar şi când nu mai puteam înghiţi nicio îmbucătură; am aflat cu această ocazie că în Asia buna-cuviinţă impune să termini de mâncat înainte de a fi complet sătul. Pe noi ne-a impresionat abilitatea cu care mânuiau beţişoarele; admiraţia noastră atins culmea când am văzut că reuşesc să înfigă beţişorul în fiecare bob de orez. Această supraveghere reciprocă mări buna dispoziţie, aşa că hohotele de râs nu conteneau nici de

o parte, nici de cealaltă. După masă ni s-a servit bere, ceea ce a făcut ca atmosfera să devină şi mai voioasă. Am observat însă că monahii nu beau nicio picătură.

Încetul cu încetul, discuţia s-a axat iar pe problema care ne privea. Am aflat că hotărâseră să înainteze guvernului central din Lhasa cererea noastră de rezidenţă în Tibet. Trebuia să redactăm imediat, în limba engleză, un memoriu în acest sens, iar ei aveau să-l anexeze scrisorii lor. Am redactat pe loc, împreună, petiţia şi aceasta a fost anexată, în prezenţa noastră, la scrisoarea care era deja scrisă. Aceasta a fost sigilată cu ceremonialul de rigoare şi înmânată unui curier care porni imediat la drum spre Lhasa.

Nu ne venea să credem că suntem trataţi atât de amical şi că puteam rămâne în Tradün până la sosirea răspunsului de la Lhasa. Având în vedere că nu aveam cele mai bune experienţe cu funcţionarii mai mărunţi, am cerut o confirmare în scris a acestei permisiuni şi am primit-o. Peste măsură de fericiţi şi mulţumiţi de succesul repurtat, ne-am întors la locuinţa noastră. Dar nici nu am ajuns bine, că uşa s-a deschis şi a apărut o adevărată procesiune de slujitori încărcaţi cu bunătăţi. Ei ne-au predat câte un sac cu făină, orez şi *tsampa* şi patru oi tăiate. Nu am înţeles în prima clipă ce însemnau toate acestea, până când primarul – care îi însoţise pe slujitori – ne lămuri că este vorba despre un cadou din partea celor doi funcţionari. Când am vrut să le mulţumim, o făcură amândoi pe modeştii, neadmiţând niciunul că ar fi donatorul. La plecare, tibetanul corpolent ne dădu un sfat de a cărui înţelepciune urma să mă conving de multe ori în această ţară. El ne-a spus că graba europenilor este contraproductivă pe aceste meleaguri, că trebuie să ne obişnuim să aşteptăm cu răbdare dacă vrem să ne atingem scopurile.

Rămaşi singuri în casa noastră şi uitându-ne la toate cadourile, nu ne venea să credem că norocul ne surâdea. Petiţia prin care ceream dreptul de rezidenţă era în drum spre Lhasa, iar aici aveam alimente suficiente pentru câteva luni. Deasupra capului, un acoperiş solid în loc de pânza subţire a cortului, iar o slujitoare – care, din păcate, nu era nici tânără, nici frumoasă – făcea focul şi aducea apă. Eram profund

recunoscători şi am fi vrut să ne manifestăm cumva gratitudinea faţă de *Bönpo.* Nu le puteam oferi decât nişte medicamente, sperând însă că vom avea ocazia să le mulţumim cândva, în alte împrejurări. Ca şi la Gartok, avuseserăm şi aici prilejul de a cunoaşte politeţea aristocraţiei din Lhasa pe care Sir Charles Bell o lăudase atât de mult în cărţile sale.

Presupunând că urma să aşteptăm luni întregi răspunsul din Lhasa, am început să plănuim cum să ne petrecem timpul. Voiam neapărat să facem excursii în ţinutul piscurilor Annapurna şi Dhaulagiri, precum şi în câmpiile nordice, adică în Changthang.

După câtva timp ne-a vizitat stareţul pe care primarul îl chemase în ajutor. Acesta ne-a explicat ce însemna permisiunea de a aştepta răspunsul aici – şi anume, nu aveam voie să ne depărtăm de localitate decât cale de cel mult o zi de mers. Puteam face excursii unde doream, dar seara trebuia să fim înapoi. Dacă nu respectam acest consemn, trebuia să raporteze la Lhasa, ceea ce nu era de natură să influenţeze în mod pozitiv răspunsul autorităţilor.

Ne-am limitat deci să facem plimbări scurte în munţii din împrejurimi. Ne atrăgea în special Lungpo Kangri, un munte izolat, înalt de 7.056 de metri. Ne aşezam adeseori la poalele lui, cu caietele de schiţe în mână, încercând să desenăm formele sale bizare. Era izolat în Transhimalaya, întocmai ca muntele Kailas, atrăgând în felul acesta în mod deosebit atenţia.

În sud admiram, de pe colinele noastre, uriaşii masivului Himalaya, deşi piscurile lor se aflau la o distanţă de mai bine de o sută de kilometri. Într-o bună zi nu am rezistat ispitei de a ne apropia de ei. Aufschnaiter şi cu mine ne puseserăm în gând să ajungem pe un anumit vârf, numit Tarsangri. Ca să găsim o cale de acces, trebuia să traversăm mai întâi râul Tsangpo, care aici era deja foarte lat. Se putea, de fapt, trece râul cu un fel de bac din piele de iac. Dar luntraşii primiseră ordinul să nu ne treacă dincolo. Nu ne-a rămas deci altă soluţie decât să traversăm râul înot. Cu această ocazie, Aufschnaiter era cât pe-aci să-şi piardă bocceaua cu haine pe care o ţinea deasupra capului; dar am reuşit să o salvez în

ultima clipă. Ar fi fost păcat de hainele noastre preţioase! Urcuşul nu ne-a pus probleme şi, ajunşi sus, am avut parte de o privelişte admirabilă, în faţa noastră desfaşurându-se un univers montan ale cărui piscuri reprezentau pentru alpinişti doar nume pe hârtie. În lipsa unui aparat de fotografiat, am putut face doar schiţe. Ne-am întors în localitate fără probleme, toată lumea fiind fericită că am revenit şi nu am evadat.

Având în vedere că Tradün era un punct nodal pentru traficul comercial, aveai senzaţia că te afli într-o gară de mărfuri. În fiecare zi se îngrămădeau aici munţi de sare, ceai, lână, caise uscate şi numeroase alte produse. De cele mai multe ori acestea erau transportate mai departe, după o zi sau două, cu ajutorul altor caravane. Mărfurile erau cărate de iaci, catâri şi oi. Vedeam mereu noi tipuri de oameni, aşa încât viaţa nu era deloc monotonă.

În luna august a plouat des – ultimele repercusiuni ale musonului din India. În septembrie vremea a devenit frumoasă, aşa încât profitam adeseori ca să mergem pe furiş la pescuit sau să cumpărăm unt şi brânză de la nomazi.

Satul consta în aproximativ douăzeci de case, aşezate la poalele colinei pe care se afla mănăstirea unde trăiau doar şapte călugări. Casele erau înghesuite una într-alta, dar fiecare îşi avea curticica proprie în care se depozitau mărfurile. Cel mai mare miracol pentru noi îl reprezentau câteva straturi, de cel mult doi metri pătraţi, pe care creştea salată verde. Din când în când reuşeam să obţin câteva foi verzi preţioase în schimbul unor medicamente. Toţi locuitorii satului se ocupau într-un fel sau altul cu negoţul sau cu transportul. Adevăraţii nomazi erau risipiţi pe şesul de lângă Tradün. Am avut şi prilejul să participăm la câteva festivităţi religioase. Deosebit de impresionantă era un fel de sărbătoare a recoltei. În scurt timp am ajuns să avem relaţii bune cu întreaga populaţie şi izbuteam să achiziţionăm, în schimbul medicamentelor, ingredientele de care aveam nevoie pentru hrana de toate zilele. În plus, o mai făceam uneori şi pe medicii, înregistrând mari succese în tratarea rănilor şi a durerilor de stomac.

Monotonia vieţii de zi cu zi din Tradün era uneori întreruptă

de înalte vizite. Mi-a rămas vie în amintire mai ales sosirea celui de-al doilea *Garpön,* aflat în drum spre Gartok.

Cu mult înainte să apară el sau suita sa, au sosit soldaţii ca să-i anunţe venirea. Apoi se înfiinţă bucătarul, care începu de îndată să prepare bucatele; Garpön-ul descinse abia în ziua următoare cu caravana principală, fiind însoţit de treizeci de slujitori şi slujitoare. Se adună întregul sat, şi fireşte că şi noi făceam parte dintre curioşi, înaltul oaspete şi familia sa călăreau pe catâri superbi; bătrânii satului şi slujitorii îl conduseră pe fiecare membru al familiei în locuinţa pregătită, ducând catârul de căpăstru. Mai mult decât *Garpön-ul* ne-a impresionat fiica lui. Era prima femeie îngrijită pe care o vedeam din 1939 încoace şi ni s-a părut foarte frumuşică, îmbrăcămintea ei era din mătase, unghiile erau date cu lac roşu, doar pudra şi rujul erau aplicate poate prea din abundenţă. Dar fata mirosea a curăţenie şi prospeţime. Am întrebat-o dacă este cea mai frumoasă fată din Lhasa, dar a negat, spunând cu modestie că există acolo fete mult mai frumoase. Am regretat profund că în ziua următoare caravana şi-a continuat drumul.

În curând sosi în sat un nou oaspete. Un funcţionar guvernamental din Nepal veni să ne viziteze, pretextând un pelerinaj la mănăstirea din Tradün. Am avut impresia că voia să ne convingă să plecăm în Nepal. Aveam să găsim adăpost şi de lucru în capitala Katmandu, ne spuse, iar călătoria până acolo va fi organizată de guvern; se disponibilizaseră deja 300 de rupii pentru cheltuielile de transport. Totul suna foarte ademenitor – poate prea ademenitor, căci cunoşteam puterea de care se bucurau englezii în Asia…

După trei luni am început să ne impacientăm, iar relaţiile dintre noi au avut de suferit din această cauză. Kopp ne spusese în repetate rânduri că ar avea chef să dea curs invitaţiei de a pleca în Nepal. Aufschnaiter proceda, ca de obicei, după cum îl tăia capul. Îşi cumpără patru oi şi vru să se mute în Changthang. Ce-i drept, toate astea contraveneau hotărârii noastre iniţiale de a aştepta răspunsul din Lhasa, dar începuserăm deja să ne îndoim de posibilitatea unei rezolvări favorabile.

Primul care şi-a pierdut răbdarea a fost Aufschnaiter. Într-o

după-amiază o luă din loc cu oile sale încărcate cu bagaje şi campă la câţiva kilometri de localitate. L-am ajutat să-şi transporte lucrurile până acolo, intenţionând să-l vizităm în ziua următoare. Şi Kopp începu să-şi facă bagajele, iar autorităţile locale îi promiseră să-i asigure mijloacele de transport, bucuroase de hotărârea sa de a pleca în Nepal. Gestul lui Aufschnaiter le plăcu însă mai puţin, în ziua aceea, în faţa uşii noastre s-au postat gardieni, care au dormit acolo. Dar, spre mirarea noastră, Aufschnaiter se întoarse în ziua următoare, cu toate bagajele. Oile îi fuseseră atacate în timpul nopţii de nişte lupi care devoraseră două dintre ele. Asta îl determinase să revină, aşa că am petrecut încă o seară toţi trei împreună.

A doua zi, Kopp îşi luă rămas-bun de la noi şi de la întregul sat. Din cei şapte care evadaserăm împreună din lagăr şi din cei cinci care ne îndreptaserăm spre Tibet, nu mai rămăseserăm decât Aufschnaiter şi cu mine. Eram singurii alpinişti din grup, deci cei mai apţi de a rezista fizic şi psihic la viaţa însingurată şi plină de greutăţi din această ţară.

Ajunseserăm între timp la sfârşitul lui noiembrie, iar prin ţinut nu mai circulau atâtea caravane. Funcţionarul monahal din Gyabnak ne-a trimis câteva oi şi douăsprezece încărcături de balegă de iac pentru încălzit. Aveam mare nevoie de ele, căci temperatura coborâse deja până la minus douăsprezece grade.

O scrisoare ne ordonă să plecăm mai departe

În ciuda iernii, eram mai decişi ca oricând să plecăm din Tradün – cu sau fără scrisoarea de răspuns. În acest scop am adunat rezerve de alimente şi am cumpărat încă un iac. Dar în timp ce făceam toate pregătirile apăru stareţul, care ne înştiinţă că sosise o scrisoare pentru noi. Se întâmplase exact lucrul de care ne temuserăm: ni se interzicea intrarea în inima Tibetului. Scrisoarea nu ne-a fost înmânată personal, ni s-a comunicat doar că nu suntem obligaţi să ne îndreptăm spre Nepal pe traseul cel mai scurt, putând rămâne încă în Tibet până ajungeam la Kyirong. De acolo mai erau opt mile până la graniţa cu Nepalul şi şapte zile de drum până în capitala Katmandu. Ni se puneau la dispoziţie animale de

transport şi slujitori pentru această călătorie. Am acceptat imediat propunerea, căci ruta ne permitea să rămânem încă în interiorul ţării şi era bine să fim cât mai mult timp în legalitate.

Am părăsit în 17 decembrie Tradün-ul, care ne adăpostise timp de patru luni. Nu le-am luat niciodată tibetanilor în nume de rău interdicţia de a merge la Lhasa, căci oricine ştie cât de greu este să te aciuezi într-o ţară ca străin fără paşaport. Făcându-ne daruri şi punându-ne la dispoziţie mijloace de transport, tibetanii ne-au arătat o ospitalitate cu mult mai presus decât cea din alte ţări. Chiar dacă atunci nu-i apreciam aşa cum îi apreciem astăzi, Aufschnaiter şi cu mine le eram recunoscători pentru acele opt luni petrecute în afara gardului de sârmă ghimpată.

Iată-ne deci iar pe drum.

Coloana noastră era formată de data aceasta doar din Aufschnaiter şi din mine, dar eram însoţiţi de doi slujitori. Unul ducea „avuţia” noastră, adică scrisoarea, ambalată cu grijă, a guvernului către funcţionarii districtuali din Kyirong. Toţi mergeam călare, iar cei doi iaci erau mânaţi de un băiat. Se vedea de la distanţă că din această caravană făceau parte oameni cu vază – foarte diferiţi de cei trei vagabonzi săraci care apăruseră cu câteva luni înainte venind din direcţie opusă şi străbătând ţinutul Himalayei!

Drumul spre Kyirong ne duse iarăşi pe lângă cumpăna apelor din Himalaya şi apoi spre sud-est. Tsangpo era deja îngheţat când l-am traversat, iar nopţile în cort erau extrem de reci.

După o săptămână am ajuns la Dzongka. Un nor gros de fum adunat deasupra caselor indica de departe localitatea. Dzongka era, în fine, o aşezare care merita numele de „sat”. În jurul unei mănăstiri se înghesuiau cam o sută de case din argilă înconjurate de ogoare cultivate. Dzongka era aşezat la confluenţa a două pâraie care, pornind de aici, formează râul Kosi şi străpung Himalaya, îndreptându-se spre Nepal. Aşezarea era împrejmuită de un meterez de aproximativ zece metri înălţime în spatele căruia se înălţa, dominând tot peisajul, un şasemiar superb, numit de băştinaşi Chogulhari.

Am sosit la Dzongka exact de Crăciun; era primul Crăciun

în afara lagărului. Ni s-a repartizat o locuinţă bună, aranjată atât de confortabil, încât am rămas uimiţi. Limita vegetaţiei arborescente se afla la o distanţă de doar două zile de mers, deci lemnele nu erau o raritate, putând fi utilizate pentru construcţia de case şi alte necesităţi domestice. O canistră de tinichea transformată în sobă, în care ardea un foc din lemn de ienupăr, dădea o căldură plăcută. Seara am aprins lămpi tibetane alimentate cu unt şi am gătit o pulpă de oaie în onoarea sărbătorii.

Ca peste tot în Tibet, nici aici nu existau hanuri; autorităţile îi repartizează fiecărui călător o odaie într-o casă particulară. Repartizarea se face într-o anumită ordine, pentru ca populaţia să nu resimtă prea tare povara încartiruirii; oricum, aceasta reprezintă o parte din impozitul către stat.

Deşi nu fusese programat un popas mai îndelungat, am rămas aproape o lună la Dzongka din cauza căderilor masive de zăpadă. Himalaya fiind atât de aproape, ningea zile întregi cu fulgi mari şi deşi, iar circulaţia era complet blocată. Am savurat această şedere ca pe o perioadă plăcută de odihnă, participând ca spectatori atât la festivităţile organizate de mănăstire, cât şi la spectacolele date de un grup de dansatori din Nyenam.

În localitate erau câţiva funcţionari aristocraţi, cu care ne-am împrietenit în curând. Vorbeam deja binişor tibetana, astfel că puteam să purtăm discuţii lungi şi să ne familiarizăm în felul acesta cu numeroase datini ale ţării. Revelionul anului 1944 trecu aproape neobservat, dar gândurile noastre zburară mai mult ca altă dată spre patrie.

Ori de câte ori aveam posibilitatea, făceam în aceste zile de aşteptare excursii în împrejurimi. Existau multe grote de gresie – adevărate comori pentru noi, căci am găsit acolo vechi figurine de divinităţi, din lemn şi lut, precum şi file din cărţi religioase tibetane. Erau probabil jertfe aduse sfinţilor care trăiseră odinioară în aceste grote.

La 19 ianuarie drumurile deveniseră practicabile, aşa că am putut s-o luăm din loc împreună cu o caravană uriaşă de iaci. În frunte mergeau iacii fără bagaje, care tăiau pârtie în zăpadă, ca nişte pluguri, părând să se simtă foarte bine. Valea deveni în curând un defileu; în primele două zile am

numărat douăsprezece poduri peste râu. Iacul meu, originar din Changthang, nu avea deloc încredere în ele, împotrivindu-se din răsputeri să le treacă. Se comporta într-adevăr ca „boul la poartă nouă” şi am reuşit să-l trecem peste poduri doar cu ajutorul caravanierilor, împingându-l din spate şi trăgându-l din faţă. Mi s-a atras atenţia să nu-l duc cu mine la Kyirong, deoarece nu va suporta clima caldă din timpul verii. Dar nu voiam să mă despart de el, căci nu renunţaserăm încă la planurile noastre de fugă.

În aceste zile termometrul meu arăta constant o temperatură de minus 30 de grade. Acolo mercurul se oprea, căci se termina scara gradată.

La un moment dat am descoperit pe peretele stâncos al unui defileu o inscripţie în limba chineză care mă interesa foarte mult. Era probabil un vestigiu al campaniei chinezeşti în Nepal, din anul 1792. O armată întreagă parcursese atunci mii de kilometri până la porţile oraşului Katmandu, impunându-şi de acolo condiţiile.

O impresie profundă ne-a făcut o mănăstire săpată în stâncă în apropierea satului Longda. La două sute de metri deasupra văii, temple roşii şi nenumărate chilii păreau lipite, ca nişte cuiburi de pasăre, de pereţii stâncoşi. Aufschnaiter şi cu mine am escaladat versanţii ameninţaţi de lavine, bucurându-ne iarăşi, de sus, de o panoramă superbă asupra Himalayei. Am întâlnit acolo câţiva călugări şi câteva călugăriţe de la care am aflat că este vorba despre mănăstirea lui Milarepa, renumitul sfânt şi poet tibetan care a trăit aici în secolul al XI-lea. Mănăstirea se numea Trakar Taso. Am înţeles că împrejurimile minunate şi poziţia unică erau foarte adecvate să îndemne un suflet sensibil la meditaţie şi poezie. Ne-a fost greu să părăsim acest loc şi ne-am propus să revenim aici cândva.

Zăpada se împuţina de la o zi la alta; am depăşit în curând limita nordică a vegetaţiei arborescente şi am intrat într-un ţinut de-a dreptul tropical. Hainele de iarnă puse la dispoziţie de guvern deveniseră prea grele şi călduroase. Ajunseserăm la ultimul popas înainte de Kyirong, şi anume Drothang, un sătuc înconjurat de pajişti verzi. Îmi amintesc că toţi locuitorii aveau guşă foarte mare – un fenomen rar întâlnit în Tibet.

Ne-a mai trebuit o săptămână să ajungem la Kyirong – o distanţă care se parcurge în trei zile dacă drumul este bun; un curier are nevoie doar de o zi.

Kyirong – „Satul fericirii”

Kyirong înseamnă textual „Satul fericirii” şi merită cu prisosinţă acest nume. Îmi va fi întotdeauna dor de acest loc; iar dacă aş putea să aleg localitatea în care să-mi petrec bătrâneţile, aş alege Kyirong-ul. Mi-aş construi o casă din lemn roşu de cedru şi aş capta unul din nenumăratele pâraie de munte ca să treacă prin grădina mea. În această grădină ar creşte aproape toate fructele, deoarece localitatea este situată la o altitudine de 2.770 de metri, dar la 28 de grade latitudine.

Când am sosit acolo, în ianuarie, temperatura era cu puţin sub zero grade; cele mai coborâte valori termice sunt de minus zece grade. Anotimpurile se aseamănă cu cele de la noi, din Alpi, în schimb vegetaţia este aproape tropicală. Locuind aici, ai putea schia tot anul în Himalaya, iar în timpul verii ai putea escalada o serie de şasemiari şi şaptemiari.

Satul este format din aproximativ optzeci de case, fiind reşedinţa a doi guvernatori districtuali; ţinutul administrat de ei cuprinde treizeci de sate din împrejurimi. Am aflat că eram primii europeni care puneau piciorul în Kyirong, aşa încât populaţia a urmărit cu uimire intrarea noastră în sat. Ni s-a repartizat şi aici o locuinţă, de data aceasta la un ţăran bogat. Casa avea un zid de fundaţie, partea de deasupra era din lemn, iar acoperişul din şindrilă fixată cu bolovani. Ne ducea cu gândul la căsuţele noastre tiroleze; de altfel, tot satul ar fi putut fi plasat în Alpii noştri. Doar că pe coama acoperişului vedeai prapuri de rugăciune multicolori în loc de hornuri. Aceşti prapuri sunt totdeauna în cinci culori: fiecare nuanţă este un simbol al vieţii tibetane.

La parterul casei erau adăpostite vacile şi caii. Un plafon gros din lemn separa grajdurile de etajul întâi, unde se aflau camerele de locuit ale familiei. Nu puteai ajunge la ele decât urcând o scară exterioară, care ducea din curte până sus. În loc de paturi, saltele groase umplute cu paie; drept scaune serveau perne umplute cu paie; alături de ele se găseau

măsuţe joase; în dulapurile vopsite multicolor erau păstrate straiele de sărbătoare, iar în faţa altarului din lemn sculptat, care nu lipseşte din nicio casă, ardeau candele cu unt. Un foc deschis uriaş, alimentat cu butuci de stejar, adună, în timpul iernii, în jurul său întreaga familie. Toţi se aşază în cerc pe duşumea, sorbindu-şi ceaiul.

Încăperea care ni s-a repartizat era destul de mică, aşa încât m-am mutat în curând în hambarul pentru fân de lângă cameră. Dacă Aufschnaiter purta un război permanent împotriva şobolanilor şi a ploşniţelor, inamicii mei erau şoarecii şi puricii. Nu am reuşit să ţin vermina sub control, dar eram despăgubit din plin pentru toate aceste neplăceri de panorama superbă asupra gheţarilor care se înălţau în spatele pădurilor de rododendron, părând atât de aproape, încât îţi venea să întinzi mâna ca să-i atingi.

Deşi ni se pusese la dispoziţie un slujitor, din motive de igienă ne preparam singuri mâncarea. În camera noastră era şi o vatră, iar lemne aveam câte voiam. În felul acesta am cheltuit foarte puţin, suma de bani necesară pentru alimente nedepăşind 15 mărci pe lună de persoană. Mi-am comandat o pereche de pantaloni – manopera a costat 75 de pfenigi.

Alimentul de bază în această regiune este *tsampa.* Am văzut şi cum se prepară. Într-o tigaie de fier se încălzeşte nisip; în nisipul fierbinte se pun grăunţe de orz. Acestea se prăjesc până plesnesc, pocnind uşor. Pe urmă se toarnă totul într-o sită, se separă nisipul de grăunţe, iar acestea se macină fin. Se obţine o făină bine mirositoare, care de cele mai multe ori se amestecă cu ceai cu unt, până se formează un fel de pastă care se mănâncă; făina de orz se poate amesteca şi cu bere sau lapte. Tibetanii sunt foarte inventivi când este vorba de prepararea *tsampei,* care se mănâncă de câteva ori pe zi. Ne-am obişnuit şi noi cu acest aliment, nu însă şi cu ceaiul cu unt. Pentru noi, europenii, prepararea ceaiului tibetan este destul de neobişnuită. Se importă din China ceai brut, presat în calupuri ca nişte cărămizi; acesta constă mai ales din cotoare şi deşeuri. Tibetanii fierb din el – cu câteva ore sau chiar zile înainte de consum – un decoct de culoare întunecată. În timpul fierberii se adaugă multă sare şi puţină sodă. Această zeamă se strecoară şi se pune într-o putină de

unt. Se adaugă unt în funcţie de cantitatea de ceai şi de calitatea dorită şi totul se amestecă până devine ca o emulsie.

Din păcate, untul nu este proaspăt, păstrarea lui – luni sau ani întregi – în burdufuri din piele de iac nefiind adecvată. Din care cauză ceaiul cu unt are la început un gust de-a dreptul greţos pentru europeni, şi ne-am obişnuit foarte greu cu el. Şi tibetanii ar prefera să adauge unt proaspăt în loc de unt rânced, căci ceaiul cu unt este băutura lor naţională şi se bea şi de şaizeci de ori în decursul unei zile. Pe lângă aceste două alimente de bază se mai consumă orez, hrişcă, porumb, cartofi, morcovi, ceapă, fasole şi ridichi. Carnea rămâne o raritate. Având în vedere că satul Kyirong este considerat localitate sacră, nu se omoară niciun animal. Carnea se consumă doar dacă este adusă din altă regiune sau – ceea ce se întâmplă deseori – dacă animalele sunt atacate de urşi sau pantere care nu îşi mănâncă în întregime prada. Incompatibil cu această concepţie mi s-a părut însă faptul că, în fiecare toamnă, sunt transportate prin sat cam 15.000 de oi care ajung în abatoarele din Nepal şi că satul Kyirong încasează o taxă pentru tranzitarea lor.

Imediat după sosire am făcut o vizită de prezentare la cei doi guvernatori districtuali. Slujitorul nostru le predase deja salvconductul, iar cei doi *Bönpo* credeau că vom pleca imediat mai departe, spre Nepal. Dar deoarece nu asta doream, le-am comunicat că am vrea să mai rămânem câtva timp la Kyirong. Ei au acceptat şi ne-au promis că vor transmite – la rugămintea noastră – această decizie mai departe, la Lhasa. I-am făcut o vizită şi reprezentantului Nepalului, iar ţara ne-a fost prezentată şi de data aceasta în cele mai atrăgătoare culori. Aflaserăm însă între timp că, după câteva zile de şedere în capitala Nepalului, Kopp fusese transportat în India, în lagărul de internare. Aşa încât promisiunile seducătoare că vom beneficia acolo de automobil, bicicletă şi cinematograf nu ne mai impresionau deloc.

Din cauza legăturilor comericale foarte strânse cu Nepalul, în regiune aproape că nu circulă bani tibetani, valuta dominantă fiind *khotrang*-ul. Populaţia este foarte

amestecată, există mulţi *katsara* – acesta fiind numele dat amestecului tibetano-nepalez. *Katsara* nu sunt oameni atât de plăcuţi şi voioşi ca tibetanii de rasă pură şi nu se bucură de respectul niciuneia dintre rasele pure.

Nu puteam spera ca guvernul din Lhasa să ne acorde permisiunea de a ne stabili aici. În Nepal ne aştepta expulzarea. Prin urmare, am hotărât să ne odihnim deocamdată în acest sat de vis până când vom ticlui un nou plan de evadare. Nici nu bănuiam atunci că vom rămâne nouă luni în Kyirong.

Nu ne plictiseam deloc. Umpleam jurnalele groase cu însemnări despre obiceiurile şi datinile tibetanilor. Aproape că nu trecea zi fără să facem excursii în locuri mai îndepărtate sau mai apropiate. Aufschnaiter, care fusese secretar al Fundaţiei Himalaya din München, profita de ocazie şi desena hărţi. Pe harta noastră specială a acestei regiuni figuraseră până acum doar trei nume geografice. Mai adăugaserăm peste două sute… în felul acesta nu numai că savuram libertatea, ci, în plus, utilizam cu folos timpul.

Excursiile noastre se limitaseră în prima perioadă la împrejurimi; mai târziu am început să ne îndepărtăm de sat. Localnicii se obişnuiseră cu prezenţa noastră, aşa că nu ne-a importunat nimeni. Principalul punct de atracţie îl reprezentau, fireşte, munţii şi, pe lângă ei, izvoarele termale fierbinţi din jurul satului. Existau mai multe; cel mai cald se găsea în mijlocul junglei de bambuşi de pe malul râului glacial Kosi. Apa ţâşnea din pământ aproape la temperatura de fierbere, fiind captată şi condusă la un bazin artificial, unde tot avea vreo 40 de grade. Puteam face băi alternative, cufundându-ne când în apa rece ca gheaţa a râului Kosi, când în cea caldă a izvorului.

Primăvara este sezonul băilor. Tibetanii se deplasează în grupuri mari la apele calde; colibe de bambus şi cabine apar ca din pământ, iar locul – altfel atât de însingurat, aflat la o distanţă de două ore de Kyirong – se umple de viaţă şi agitaţie. Bărbaţi şi femei se bălăcesc în pielea goală în bazin şi, întocmai ca la noi, izbucnirile de veselie nu mai contenesc dacă cineva face fasoane. Pentru multe familii, ieşirile la izvorul termal reprezintă un fel de program de vacanţă. Ele

sosesc cu căţel, cu purcel, încărcate cu tone de bere, şi petrec una sau două săptămâni într-o colibă de bambus. Nici nobilimea nu rămâne mai prejos. Reprezentanţii ei pornesc spre izvoare însoţiţi de adevărate caravane de slujitori. Dar agitaţia nu durează multă vreme, căci în timpul verii, în perioada topirii zăpezilor, râul inundă izvorul.

La Kyirong am făcut cunoştinţă cu un călugăr care studiase medicina la Lhasa. Se bucura de mare vază şi putea duce o viaţă pe picior mare datorită alimentelor primite ca onorariu. Metodele sale de tratament erau foarte diversificate. Una dintre ele consta în aplicarea unei peceţi de rugăciune pe porţiunea dureroasă a trupului; în cazul bolilor cu fond isteric avea chiar rezultate bune. În cazuri grave făcea găuri în piele cu ajutorul unui fier înroşit. Am fost martor când, cu această metodă, călugărul a trezit din leşin un om despre care se credea că nu mai are nicio şansă; dar nu toţi pacienţii reacţionau la fel de bine. Călugărul aplica acest tratament drastic şi animalelor bolnave. Deoarece eu însumi treceam drept semimedic şi manifestam un mare interes pentru tot ce era legat de medicină, m-am întreţinut de multe ori, timp îndelungat, cu monahul. Mi-a mărturisit că este foarte conştient de limitele sale, dar nu-şi făcea probleme din cauza aceasta şi nici nu avusese vreodată neplăceri, căci îşi muta mereu domiciliul dintr-un loc într-altul. Având în vedere că îşi putea finanţa pelerinajele din încasările de pe urma tratamentelor sale îndoielnice, conştiinţa sa era împăcată.

Primul An Nou în Tibet

La mijlocul lui februarie am sărbătorit primul An Nou tibetan. Numărătoarea anilor se bazează pe calendarul lunar, iar anii poartă denumiri duble care se referă la animale şi la elemente. Festivitatea Anului Nou reprezintă – alături de aniversările naşterii şi morţii lui Buddha – evenimentul major al anului. Auzi încă din timpul nopţii zarva făcută de cerşetorii şi călugării nomazi care merg, cântând, din casă în casă şi primesc daruri. Dimineaţa, brazi proaspăt tăiaţi sunt împodobiţi cu prapuri de rugăciune şi fixaţi pe coamele acoperişurilor, după care se rostesc solemn formule religioase şi se prezintă ofrande de *tsampa* zeilor. În temple, populaţia

aduce ca jertfă unt până când uriaşele cazane de cupru debordează. Oamenii cred că doar în felul acesta îi vor satisface pe zei, determinându-i să-i ajute în decursul anului care urmează. Ca semn al veneraţiei, credincioşii depun panglici albe de mătase în faţa statuilor aurite, atingându-le, plini de evlavie, cu fruntea.

Indiferent dacă sunt bogaţi sau săraci, oamenii vin cu devoţiune şi fără gânduri ascunse să aducă ofrande zeilor şi să obţină binecuvântarea acestora. Nu cred că există alt popor care să fie aservit atât de necondiţionat unei religii, care să se străduiască să trăiască în conformitate cu preceptele ei. I-am invidiat totdeauna pe tibetani pentru credinţa lor, căci eu personal am rămas toată viaţa un căutător. Deşi în Asia am găsit drumul spre meditaţie, nu am reuşit să găsesc şi răspunsul la problemele esenţiale. Dar în această ţară am învăţat să-mi păstrez calmul în faţa evenimentelor, fără a-mi pierde echilibrul şi fără a mă lăsa copleşit de îndoieli.

Anul Nou nu înseamnă numai rugăciune. Timp de şapte zile poporul dansează, cântă şi bea sub privirile îngăduitoare ale călugărilor. În fiecare casă se organizează un ospăţ, şi am fost şi noi invitaţi să participăm.

Din păcate, în casa noastră festivitatea avea să fie tulburată, într-o zi am fost chemat în camera surorii celei mai mici a gazdei noastre. Fiind întuneric, nu mi-am dat seama că mă aflam în dreptul culcuşului ei decât când m-am simţit apucat de nişte mâini fierbinţi. După ce ochii s-au obişnuit cu întunericul, m-am dat înapoi cu o groază pe care nu am putut-o disimula. Fata care cu două zile înainte era încă atât de frumuşică zăcea acum total desfigurată. Chiar şi un profan ca mine şi-a dat imediat seama că era vorba despre variolă. Erau prinse şi laringele şi limba, aşa încât sărmana fată cu greu reuşi să îngaime că o aşteaptă moartea. Am încercat să o încurajez, dar am părăsit repede camera şi m-am spălat cât de bine am putut. Nu exista nicio posibilitate de salvare şi nu puteam decât să sper că nu va izbucni o epidemie. Şi Aufschnaiter a vizitat-o, confirmând diagnosticul meu. Fata a murit după două zile.

Am avut astfel trista ocazie să asistăm, după toate

manifestările pline de voioşie, şi la ceremoniile unei înmormântări tibetane. Bradul împodobit – simbolul festivităţii de bucurie – a fost dat jos de pe acoperiş, iar în ziua următoare, la revărsatul zorilor, cadavrul a fost înfăşurat în pânze albe şi luat de un cioclu profesionist. Mai târziu ne-am alăturat convoiului, care era format din doar trei bărbaţi. La o distanţă nu prea mare de sat, pe o movilă în jurul căreia se precipitau o mulţime de vulturi şi de ciori, unul dintre oameni dezmembră cadavrul cu o secure. Altul stătea lângă el, murmurând rugăciuni şi mânuind o tobă mică. Al treilea alunga păsările avide şi le oferea, din când în când, celorlalţi doi bere sau ceai ca să-i revigoreze. Oasele erau măcinate ca să poată fi şi ele mâncate de păsări şi să nu mai rămână nicio urmă din cadavru.

Oricât de barbară părea toată procedura, ea era totuşi determinată de motive profund religioase. Tibetanii doresc ca după moarte să nu rămână nimic din trupul lor, care, oricum, nu mai are nicio importanţă în lipsa sufletului. Cadavrele nobililor şi ale preoţilor *lama* sunt incinerate, dar în cazul oamenilor de rând se practică dezmembrarea cu securea; doar cadavrele celor foarte săraci, pentru care şi această operaţie este prea costisitoare, sunt aruncate în apă. Acolo, peştii preiau funcţia vulturilor. Oamenii săraci care mor din cauza unor boli contagioase sunt înmormântaţi de indivizi tocmiţi special pentru asta; aceştia sunt plătiţi de guvern.

Din fericire, epidemia de variolă nu s-a extins – au murit doar câteva persoane. În casa noastră se ţinu doliu timp de patruzeci şi nouă de zile, după care pe acoperiş fu pus un nou pom împodobit cu prapuri de rugăciune. Ceremonia avu loc în prezenţa câtorva călugări care murmurau rugăciuni acompaniaţi de muzica lor ciudată. Fireşte că toate acestea costă bani, din care cauză tibetanii vând de obicei bijuteriile sau avutul decedatului şi achită din banii obţinuţi solemnitatea organizată de călugări şi alimentarea cu unt a numeroaselor candele.

În toată această perioadă am continuat să ne facem excursiile noastre zilnice, iar zăpada minunată ne dădu ideea să ne confecţionăm schiuri. Aufschnaiter a adus doi buşteni de mesteacăn, pe care i-am fasonat şi uscat la focul din vatră.

Am început să confecţionez beţele şi legăturile, iar cu ajutorul unui tâmplar au luat naştere, din trunchiurile mesteacănului, scândurile. La căldura focului le-am îndoit la vârf şi le-am dat curbura necesară prinzându-le între bolovani. Eram foarte bucuroşi de aspectul schiurilor noastre şi curioşi să vedem cum se vor comporta la prima probă. Tocmai de aceea, parcă ne-a lovit cineva în moalele capului când am fost chemaţi la *Bönpo,* unde ni s-a pus în vedere că nu avem voie să părăsim Kyirong-ul decât pentru a face excursii în imediata apropiere. Am protestat energic, dar au venit cu explicaţia trasă de păr că Germania ar fi o ţară foarte puternică şi dacă ni s-ar întâmpla ceva în munţi guvernul german ar înainta guvernului din Lhasa o plângere, iar ei ar fi aspru sancţionaţi. Cei doi *Bönpo* nu se lăsară înduplecaţi, adăugând că şi urşii, panterele şi câinii sălbatici reprezentau pericole serioase pentru noi. Nu prea eram convinşi de grija pe care ne-o purtau, presupunând mai degrabă că populaţia superstiţioasă se temea că excursiile noastre în munţi ar putea trezi mânia zeităţilor binevoitoare care sălăşluiau acolo. Deocamdată nu aveam însă încotro, trebuia să le facem pe plac.

În următoarele săptămâni am respectat consemnul, dar la un moment dat nu am mai putut rezista tentaţiei de a schia. Povârnişurile acoperite de gheaţă şi zăpadă ne ademeneau clipă de clipă şi într-o bună zi am recurs la un şiretlic. Mi-am amenajat un mic adăpost lângă unul dintre izvoarele fierbinţi, aflat la doar o jumătate de oră de sat. După câteva zile, când oamenii se obişnuiseră deja cu absenţa mea din sat, am luat într-o noapte schiurile şi, la lumina lunii, le-am ascuns într-un anumit loc de pe povârniş. În ziua următoare, Aufschnaiter şi cu mine am urcat în zori până dincolo de limita pădurilor şi ne-am bucurat, în inima Himalayei, de minunata zăpadă veşnică. Eram amândoi surprinşi de cât de uşor ne venea să schiem după întreruperea îndelungată. Fiindcă nu am fost prinşi, ne-am mai încercat o dată norocul. După care am rupt schiurile şi am ascuns resturile acestor instrumente care li se păreau atât de suspecte tibetanilor. Aşa încât oamenii din Kyirong nu au apucat să afle niciodată că am călărit zăpada, după cum spuneau ei.

Între timp venise primăvara, începu munca pe ogoare, iar

semănăturile de toamnă răsăriră într-un verde strălucitor. Întocmai ca în ţările catolice, şi aici ogoarele erau binecuvântate de preoţi. Urmaţi de populaţia băştinaşă, călugării înconjurau satul cu cele o sută opt volume ale bibliei tibetane în mâini. Se rosteau rugăciuni, iar călugării cântau la instrumentele lor muzicale.

Cu cât se făcea mai cald, cu atât iacul meu se simţea mai rău. Avea febră, iar „veterinarul" local îmi spuse că doar fierea de urs îl putea lecui. Am cumpărat medicamentul scump, mai degrabă ca să-i dau satisfacţie decât din convingere, şi nu m-am mirat deloc că tratamentul nu a avut niciun efect. Apoi mi s-a recomandat să-i dau fiere de capră şi mosc; în sinea mea speram că experienţa tibetanilor în tratarea iacilor mă va ajuta să-mi salvez animalul preţios. Dar după câteva zile nu am mai avut încotro şi Armin a trebuit înjunghiat ca să salvăm cel puţin carnea.

Pentru asemenea cazuri de forţă majoră exista un măcelar care trăia ca un paria, la marginea satului. Şi fierarii locuiesc tot acolo, deoarece meseria lor trece în Tibet drept cea mai josnică. Măcelarul primeşte ca plată picioarele, capul şi măruntaiele iacului. Modul în care ucide animalul este foarte rapid şi mi s-a părut mai uman decât cel practicat la noi. El deschide abdomenul cu o incizie rapidă, bagă mâna şi smulge artera principală, desprinzând-o de inimă. Animalul moare instantaneu. Deoarece în timpul acestei operaţii zace pe spate cu picioarele legate, sângele rămâne în cavitatea abdominală, fiind scos cu ajutorul unui recipient. Am tranşat carnea şi am pus-o la afumat deasupra vetrei noastre cu foc deschis. Având în vedere că la această oră făuream noi planuri de evadare, carnea afumată urma să fie baza proviziilor noastre.

La Dzongka izbucnise în acea vreme o epidemie, care făcuse deja câteva victime. Funcţionarul districtual aristocrat care avea reşedinţa acolo împreună cu fermecătoarea lui soţie şi cei patru copii îşi adusese pentru mai multă siguranţă familia la Kyirong. Simptomele bolii indicau un fel de dizenterie. Din păcate, copiii purtau deja germenele maladiei, aşa că se îmbolnăviră unul după altul. Aveam încă puţin Yatren la mine, care trecea drept cel mai bun medicament

contra dizenteriei. L-am oferit familiei, în speranţa că putea fi încă de folos. Aufschnaiter şi cu mine făceam un mare sacrificiu, căci păstraserăm acest medicament pentru noi, în caz de forţă majoră. Din păcate, era prea târziu şi cei trei copii au murit. Am vrut să-l salvăm cu orice preţ pe cel mai mic, care se îmbolnăvise ultimul şi nu mai primise Yatren. Le-am propus părinţilor să trimită de urgenţă un curier la Katmandu, cu o probă din scaunul copilului, ca să le aducă de acolo medicamentul potrivit. În acest scop, Aufschnaiter a redactat în engleză o scrisoare către spital. Din păcate, curierul nu a mai plecat, copilul fiind tratat doar de călugări. A fost chemat de la mare distanţă chiar şi un *lama* reîncarnat, dar toate eforturile se dovediră zadarnice. Şi acest copil se prăpădi în zece zile, întocmai ca şi ceilalţi. Deşi situaţia era tristă, pentru noi a însemnat salvarea. Căci dacă ultimul copil ar fi supravieţuit, s-ar fi putut spune că noi i-am ucis pe ceilalţi trei.

S-au îmbolnăvit şi părinţii şi mai mulţi adulţi, dar au scăpat cu toţii cu viaţă. Faptul că adulţii se hrăniseră consistent în timpul bolii şi băuseră şi cantităţi mari de alcool ar putea explica însănătoşirea lor. Căci copiii refuzaseră să mănânce şi în felul acesta îşi pierduseră rapid puterea de rezistenţă.

De părinţi ne-a legat şi în continuare o strânsă prietenie. Deşi erau distruşi din cauza pierderilor suferite, durerea lor îşi găsea o oarecare alinare în credinţa reîncarnării. Ei au petrecut un timp la o sihăstrie din Kyirong, unde i-am vizitat de multe ori. Soţul se numea Wangdüla şi era un om cu o gândire evoluată, progresistă. Fiind foarte dornic să-şi îmbogăţească cunoştinţele, a trebuit să-i povestim multe despre lumea din afara Tibetului; la rugămintea lui, Aufschnaiter i-a desenat, din memorie, o hartă a mapamondului. Soţia sa în vârstă de 22 de ani era o adevărată frumuseţe tibetană şi vorbea fluent limba hindustană, pe care o învăţase frecventând şcoala în India. Cei doi aveau o căsnicie foarte fericită.

După mulţi ani am aflat ce destin tragic au avut. Soţia a murit la naşterea următorului copil, iar Wangdüla şi-a pierdut minţile de disperare. A fost unul dintre cei mai simpatici tibetani pe care i-am cunoscut, iar soarta sa m-a impresionat

profund.

Grijile provocate de permisul de şedere nu mai iau sfârşit

În timpul verii, cei doi *Bönpo* ne-au invitat iar la ei. De data aceasta ne-au somat destul de energic să le spunem când intenţionam să plecăm.

Aflaserăm între timp de la negustorii nepalezi şi din ziare că războiul se sfârşise. Ştiam însă că, la terminarea primului război mondial, englezii desfiinţaseră lagărele din India abia după doi ani. Este clar că nu doream câtuşi de puţin să ne pierdem tocmai acum libertatea. Dimpotrivă; am hotărât să mai facem o încercare de a pătrunde în inima ţării. Fiind tot mai fascinaţi de Tibet, eram dispuşi să punem totul în joc pentru a-l putea explora în continuare. Stăpâneam deja bine limba şi aveam multă experienţă – deci ce ne mai putea sta în cale? Ca alpinişti, ni se oferea o ocazie unică de a face însemnări despre Himalaya şi ţinuturile locuite de nomazi. Ne pierduserăm de mult speranţa că ne-am putea întoarce în curând acasă; ne gândeam acum să ne îndreptăm spre China, traversând câmpiile nordice ale Tibetului, şi să căutăm de lucru acolo. Din cauză că războiul se terminase, planul nostru iniţial de a ajunge la liniile japoneze îşi pierduse actualitatea.

Le-am promis celor doi *Bönpo* că vom părăsi localitatea în toamnă, dacă ne acordau în schimb mai multă libertate de mişcare. Ei se declarară de acord, aşa că începând cu acea zi excursiile noastre urmăreau să descopere în munţii acoperiţi de zăpadă un defileu prin care am fi putut ajunge în podişul tibetan fără să mai trecem prin Dzongka.

Cu ocazia acestor excursii din timpul verii am cunoscut fauna ţinutului. Am dat de cele mai felurite animale, chiar şi de soiuri de maimuţe care se rătăciseră probabil prin defileurile râului Kosi, ajungând din Nepal până aici. La un moment dat, nişte pantere au început să atace în fiecare noapte vacile şi iacii, iar oamenii au încercat să pună capcane. Trebuia prin urmare să fim prudenţi în timpul excursiilor noastre; de cele mai multe ori aveam la mine o cutie plină cu boia, ca mijloc de apărare contra urşilor. Ursul este cu adevărat periculos doar în timpul zilei, când îi atacă şi

pe oameni. Câţiva tăietori de lemne aveau răni adânci pe obraji, unul din ei orbise în urma unei lovituri de labă primite de la un urs. În timpul nopţii ursul poate fi alungat cu o surcea aprinsă.

La limita vegetaţiei arborescente am descoperit într-o bună zi în zăpada proaspătă nişte urme adânci pe care nu reuşeam să le identific; puteau proveni şi de la un om. Cineva cu o imaginaţie mai bogată ar fi putut chiar trage concluzia că este vorba despre un legendar om al zăpezilor.

Încercam tot timpul să-mi menţin condiţia fizică. Nu duceam lipsă de activitate. Dădeam o mână de ajutor în perioada muncilor agricole şi a treieratului, doboram copaci şi tăiam surcele din pinii plini de răşină. Datorită climei şi muncilor grele, şi tibetanii sunt oameni rezistenţi fizic, foarte amatori să-şi măsoare forţele în întreceri sportive.

La Kyirong se organiza o dată pe an o competiţie sportivă care dura mai multe zile. Probele principale erau cursele de cai, trasul cu arcul – la distanţă şi în înălţime –, săritura în lungime şi în înălţime. Pentru cei puternici exista încă o probă: ridicarea unui bolovan foarte greu care trebuia cărat pe o anumită distanţă.

Spre bucuria generală, am participat şi eu la câteva probe. Era cât pe-aci să înving în proba de alergare, deoarece am condus tot timpul după start. Dar nu contasem pe metodele practicate de băştinaşi. Pe ultima şi cea mai piezişă porţiune a traseului, unul dintre participanţi mă ajunse din urmă şi mă prinse de turul pantalonilor. Am fost atât de uimit, încât m-am oprit o clipă, uitându-mă înapoi. Ştrengarul exact asta urmărise, m-a depăşit şi a ajuns la finiş înaintea mea. Nu mă aşteptasem la asemenea tertipuri, aşa că, în râsetele tuturor, am primit numai panglica pentru locul al doilea.

Doar bărbaţii fac sport în Tibet, femeile nu ştiu ce înseamnă emanciparea şi se mulţumesc să pregătească un picnic şi să servească berea.

Viaţa din Kyirong era variată şi în alte privinţe. În timpul verii treceau mereu caravane. După recoltarea orezului din Nepal, femei şi bărbaţi aduceau coşuri cu orez, schimbându-le pe sare. Sarea este una din principalele mărfuri de export ale ţării şi se extrage din lacurile lipsite de scurgere din

Changthang. Apoi este transportată vreme de luni întregi, cu ajutorul iacilor şi al oilor, până la graniţă, unde e oferită cu un profit considerabil în schimbul orezului.

Transportul din Kyirong în Nepal se poate face doar de către aşa-numiţii *kuli,* deoarece drumurile duc prin defileuri înguste; uneori trebuie chiar săpate trepte în stâncă pentru a croi un drum. Multe femei din Nepal se ocupă de hamalâc. Ele sunt împodobite cu bijuterii ieftine, iar de sub fustele scurte le ies la iveală picioarele groase, musculoase.

Am avut la un moment dat parte de un spectacol deosebit urmărind nişte nepalezi care plecaseră în căutare de miere. Conform dispoziţiilor oficiale, tibetanii nu au voie să facă aşa ceva, religia interzicându-le să ia hrana animalelor. Dar deoarece şi aici, ca peste tot în lume, oamenilor le place să ocolească legea, tibetanii şi *Bönpo* plătesc un mic tribut. Ei lasă mierea, care le-ar fi revenit pe degeaba, în seama nepalezilor, de la care cumpără după aceea trufandaua dulce mult râvnită.

Căutarea mierii este o aventură cutezătoare, deoarece albinele ascund de multe ori fagurii sub stânci ieşite în afară, în râpe adânci. Scări lungi din bambus sunt coborâte în râpă – oamenii coboară uneori pe ele şaptezeci, optzeci de metri, pendulând în aer. Sub ei curge râul Kosi şi dacă s-ar rupe funiile şi-ar găsi cu siguranţă moartea. Albinele furioase sunt ţinute la distanţă cu ajutorul fumului în timp ce oamenii adună fagurii. Prada este ridicată cu ajutorul altei funii, de care sunt prinse recipientele. Pentru ca expediţia să fie încununată de succes este nevoie de o coordonare perfectă a tuturor mişcărilor, deoarece semnalele sau strigătele sunt înghiţite de zgomotul apelor râului. Unsprezece oameni lucraseră timp de o săptămână în râpă, iar preţul mierii nu justifica deloc pericolele înfruntate. Am regretat că nu aveam un aparat de filmat color pentru a imortaliza acest spectacol.

După ce ploile estivale abundente au luat sfârşit, am început să explorăm sistematic văile lungi. Lipseam uneori zile întregi de acasă, luând cu noi alimente, materiale pentru desen şi o busolă. Ne petreceam timpul pe păşunile alpine, alături de ciobani, care – întocmai ca la noi – rămâneau în lunile de vară pe pajişte să păzească vitele. Sute de vaci şi

iaci pasc pe păşunile verzi din mijlocul lumii gheţarilor. Adeseori dădeam o mână de ajutor la bătutul untului, bucurându-mă la vederea răsplăţii aurii, proaspete. Pentru ca untul să se aleagă mai repede, ciobanii aduc bucăţi de gheaţă din gheţarii din apropiere şi le aruncă în putinile uriaşe.

În toate colibele locuite dai de câini aprigi şi agresivi. De cele mai multe ori sunt puşi în lanţ şi, prin lătratul lor, păzesc în timpul nopţii vitele înghesuite una într-alta de atacul câinilor sălbatici, al panterelor şi lupilor. Aceşti câini sunt de la natură masivi, iar hrana lor obişnuită – lapte şi carne crudă de viţel – le dă forţe uriaşe, facându-i foarte periculoşi. Am avut o serie de întâlniri neplăcute cu ei. Odată unul s-a desprins din lanţ la apropierea mea şi mi-a sărit la beregată. M-am apărat, dar şi-a înfipt colţii în braţul meu şi mi-a dat drumul abia după o luptă îndelungată corp la corp. Hainele îmi atârnau în zdrenţe, dar câinele zăcea nemişcat la pământ. Cu resturile cămăşii mi-am bandajat rănile, care mi-au lăsat cicatrici adânci, vizibile şi în ziua de azi. S-au vindecat însă repede în urma băilor repetate într-unul din izvoarele termale, care în anotimpul respectiv nu mai erau frecventate de tibetani, ci – din păcate – de şerpi. După cum mi-a povestit mai târziu baciul, această luptă nu se încheiase cu urmări nefaste doar pentru mine, ci şi pentru câine, care zăcuse o săptămână întreagă într-un ungher, refuzând orice hrană.

În excursiile noastre găseam o mulţime de fragi, dar, spre regretul nostru, exact acolo unde erau cei mai frumoşi se aflau şi o groază de lipitori. Citisem în cărţi că lipitorile reprezintă o calamitate în multe văi din Himalaya şi iată că a trebuit să constat pe propria piele cât de neputincios este omul în faţa lor. Lipitorile se lasă să cadă de pe copaci pe oameni şi animale, se strecoară prin toate orificiile hainelor, chiar şi prin găurile pentru şireturi de la ghete, şi se lipesc de piele. Dacă le smulgi, pierzi şi mai mult sânge decât dacă le laşi să sugă cât poftesc, caz în care se desprind şi cad jos. În unele văi sunt atât de multe, încât nici nu te poţi apăra de ele. Nu ştiu ce simţuri speciale le ajută să-şi dibuiască victimele, dar uneori am reuşit să scap de ele doar rupând-o la fugă. Animalele cu sânge cald din această regiune sunt de multe ori chinuite de duzini întregi de asemenea paraziţi care

se fixează ca ventuzele pe trupul lor. Cel mai bun mijloc de a le ţine la distanţă sunt ciorapii şi pantalonii îmbibaţi cu o soluţie salină.

Rezultatul excursiilor a fost un mare număr de hărţi şi schiţe, dar nu am găsit un defileu adecvat pentru fuga noastră. În lipsa unor mijloace tehnice, toate defileurile erau impracticabile pentru noi şi bagajele noastre grele. Niciunul din noi doi nu se simţea atras de perspectiva de a o lua pe drumul cunoscut, care trecea prin Dzongka. Am trimis încă un memoriu în Nepal, ca să ne asigurăm că nu vom fi expulzaţi. Dar nu am primit niciun răspuns. Ne rămâneau încă două luni până la data când trebuia să părăsim Kyirong-ul şi ne-am folosit de acest răgaz pentru tot felul de preparative. Ca să facem rost de mai mulţi bani, am împrumutat unui negustor o sumă cu dobânda obişnuită de 33%. Aveam să regret mai târziu această imprudenţă, deoarece negustorul a tergiversat restituirea banilor, ceea ce aproape că ne-a împiedicat să plecăm pe furiş.

Legăturile noastre cu poporul acesta paşnic şi harnic deveniseră tot mai strânse. Întocmai ca la noi, oamenii nu munceau cu ora, ci zi-lumină. În ţinuturile cu culturi agricole se resimţea lipsa mâinii de lucru; foamea şi sărăcia erau un fenomen necunoscut. Numeroşii călugări, care nu reprezintă o forţă de muncă, ocupându-se doar de mântuirea sufletelor, erau întreţinuţi de comunitate. Ţăranii se bucurau de bunăstare, în lăzile lor găseai veşminte de sărbătoare curate pentru toţi membrii familiei. Femeile ţeseau ele însele stofele şi le coseau acasă.

În Tibet nu există o poliţie în înţelesul pe care îl dăm noi acestui cuvânt; totuşi, răufăcătorii sunt totdeauna condamnaţi în mod public. Pedepsele destul de drastice reprezintă, în felul lor, unicul procedeu just, dacă ţinem cont de mentalitatea populaţiei. Mi s-a povestit despre un om care furase o candelă de aur dintr-unul din numeroasele temple din jurul Kyirong-ului. Fapta a fost dovedită, iar după concepţiile noastre sentinţa a fost inumană: i s-au tăiat, în public, ambele mâini, iar trupul mutilat a fost cusut, de viu, într-o piele de iac udă. După uscarea acesteia condamnatul a fost aruncat în cea mai adâncă prăpastie.

Personal, nu am asistat niciodată la executarea unei pedepse atât de îngrozitoare; se pare de asemenea că tibetanii au devenit cu timpul mai toleranţi. Îmi amintesc de o biciuire în public, care mi s-a părut a fi o pedeapsă mai degrabă uşoară având în vedere împrejurările. Era vorba despre o călugăriţă a bisericii budiste reformate, în care celibatul reprezintă o regulă foarte strictă. Călugăriţa născuse un copil conceput cu un călugăr din aceeaşi sectă şi îşi ucisese pruncul imediat după naştere. Cei doi au fost denunţaţi şi ţintuiţi la stâlpul infamiei. Fapta lor a fost făcută cunoscută public, iar ei au fost condamnaţi la o sută de lovituri de bici. În timpul biciuirii oamenii cerură, ca de obicei, graţierea, dându-le bani funcţionarilor care executau pedeapsa. Pedeapsa a fost redusă, iar mulţimea adunată – în care mulţi plângeau – scoase un oftat de uşurare. Călugărul şi călugăriţa au fost expulzaţi din districtul respectiv, pierzându-şi şi demnitatea. Un fenomen neobişnuit şi aproape de neînţeles pentru mentalitatea noastră era compasiunea întregii populaţii – cei doi păcătoşi au primit numeroase daruri în bani şi alimente, aşa încât au părăsit satul Kyirong cu tolbele pline şi au pornit în pelerinaj.

Secta reformată căreia îi aparţineau cei doi este predominantă în Tibet, dar tocmai în apropierea noastră exista un număr mare de mănăstiri care se supuneau altor reguli. Călugării şi călugăriţele puteau trăi în continuare ca o familie, iar copiii lor rămâneau în mănăstire. Ei lucrau pe ogoare, dar nu aveau dreptul să ocupe funcţii guvernamentale – acestea fiindu-le rezervate doar reformaţilor.

Dominaţia călugărilor în Tibet este un fenomen unic, neputând fi comparată decât cu o dictatură aprigă. Monahii veghează suspicioşi să nu pătrundă nicio influenţă din afară care le-ar putea ameninţa supremaţia. Ei personal sunt suficient de înţelepţi ca să nu creadă că dispun de puteri nelimitate, dar i-ar pedepsi pe toţi cei ce ar îndrăzni să-şi exprime îndoielile în această privinţă. Iată de ce unii dintre ei nu vedeau deloc cu ochi buni relaţiile noastre cu populaţia. Căci comportamentul nostru lipsit de orice prejudecăţi ar fi putut să submineze, în cele din urmă, convingerile religioase

ale tibetanilor. Circulam noaptea prin păduri fără a fi chinuiţi de demoni, ne căţăram pe munţi fără a aprinde focuri de sacrificiu şi, cu toate acestea, nu păţeam nimic. În unele regiuni eram întâmpinaţi cu o rezervă vădită, determinată cu siguranţă de călugării lamaişti. Pe de altă parte însă, se întrebau şi dacă nu suntem cumva înzestraţi cu forţe supranaturale, fiind convinşi că excursiile noastre urmăreau anumite scopuri. Ne iscodeau mereu ca să afle ce intenţii aveam cu pâraiele şi păsările, din moment ce ne întreţineam de atâtea ori cu ele. Căci tibetanii nu obişnuiesc să facă nici un singur pas care să nu fie dictat de un anumit scop. În felul acesta ne atribuiau şi nouă intenţii ascunse când vedeau că facem excursii sau stăm în păduri şi pe malul unui pârâu.

Plecarea dramatică din Kyirong

Venise între timp toamna, iar permisul nostru de şedere se apropia de expirare. Ne venea foarte greu să părăsim acest paradis al naturii. Evadaserăm deja de un an şi jumătate din lagăr, războiul se sfârşise... Situaţia noastră nu se schimbase însă, căci nu reuşiserăm să obţinem permisul de şedere. Din lagăr până la Kyirong parcuseserăm aproximativ opt sute de kilometri, fără a pune la socoteală şi excursiile făcute. Plecarea de aici devenea inevitabilă. Şi deoarece ştiam că cel mai important lucru era să avem suficiente alimente de rezervă, ne-am amenajat un mic depozit cam la douăzeci de kilometri depărtare, pe drumul care ducea la Dzongka. Procuraserăm mai ales *tsampa,* unt, carne afumată, zahăr brut şi usturoi. Întocmai ca la fuga din lagăr, dispuneam şi de data aceasta doar de propria noastră forţă de tracţiune.

Căderi masive de zăpadă care anunţau o iarnă timpurie aproape că ne-au dat peste cap planurile. Calculaserăm până la ultimul gram greutatea bagajelor noastre şi iată că a trebuit să ne decidem să luăm o pătură în plus. Fireşte că iarna era anotimpul cel mai puţin adecvat pentru traversarea podişului înalt al Asiei Centrale, dar nu mai puteam rămâne în niciun caz la Kyirong. Un timp am cochetat cu ideea să trecem pe furiş în Nepalul de Nord şi să iernăm acolo, dar am renunţat curând la acest plan, deoarece posturile de control de la graniţa cu Nepalul se bucură de faima de a fi foarte

vigilente.

După ce depozitul de alimente a fost pus la punct, am început să ne confecţionăm o lampă. Se pare că sătenii observaseră că avem niscaiva intenţii necurate, deoarece am fost puşi sub supraveghere continuă. Mereu era cineva în preajma noastră, aşa că nu ne-a rămas altă soluţie decât să facem o plimbare pe un munte pentru a lucra acolo în linişte. Din legătura cărţii mele de istorie şi din hârtie tibetană am meşterit un fel de carcasă ca pentru un lampion; o cutie metalică de ţigarete, plină cu unt, urma să întreţină flăcăruia. Aveam nevoie de o sursă de lumină, oricât de anemică, deoarece ne propuseserăm ca în ţinuturile populate să circulăm doar în timpul nopţii.

Aşteptam încă să primesc înapoi suma de bani dată cu împrumut; când debitorul meu îmi promise că mi-o va restitui în zilele următoare, am decis să acţionăm.

Din motive tactice, Aufschnaiter urma să plece primul, simulând o excursie. Pe 6 noiembrie 1945 el părăsi semeţ satul, la lumina zilei, încărcat cu un coş plin. Îl însoţea câinele pe care mi-l dăruise un nobil din Lhasa. Era un câine din rasa tibetană de talie medie, cu blana lungă şi miţoasă; eram amândoi foarte ataşaţi de el. Între timp am încercat să-mi recuperez banii, dar n-am avut noroc, căci trezisem deja suspiciuni şi mi s-a spus că îmi vor fi înapoiaţi doar după întoarcerea lui Aufschnaiter. În fond, nu era de mirare că mi se atribuiau intenţii de evadare. Termenul de plecare fusese deja depăşit, iar dacă am fi vrut să ne îndreptăm spre Nepal nu ar fi fost necesar să o facem pe secretoşii. Cei doi *Bönpo* se temeau că vor primi sancţiuni dacă vom reuşi să pătrundem în inima ţării, aşa încât instigară populaţia contra noastră, ceea ce nu era greu, poporul fiind în permanenţă terorizat de autorităţile locale.

A început deci o acţiune febrilă de căutare a lui Aufschnaiter şi am fost de mai multe ori chestionat în legătură cu absenţa lui. Încercările mele anemice de a prezenta totul ca pe o excursie inofensivă nu au avut succes. A trebuit să mai aştept o zi pentru a primi cel puţin o parte din bani. Restul l-am sacrificat, deoarece în lipsa lui Aufschnaiter nu aveam nicio şansă.

În seara zilei de 8 noiembrie am fost ferm decis să plec cu sau fără folosirea forţei, deoarece îmi era deja supravegheat fiecare pas. Spionii stăteau în interiorul şi în jurul casei şi nu mă slăbeau din ochi. Am aşteptat până la zece seara, în speranţa că se vor duce la culcare, dar nici nu se gândeau să se retragă. În disperare de cauză, am recurs la un şiretlic. Am simulat o criză de nervi, am început să strig mânios că nu mai suport comportamentul lor, că trebuie să merg să dorm în pădure şi am început să împachetez sub privirile lor. Gazda şi mama ei s-au năpustit în camera mea şi au avut o reacţie impresionantă când au înţeles despre ce este vorba. Se aruncară în genunchi în faţa mea, implorându-mă să nu plec, pentru că altfel aveau să fie biciuite şi să-şi piardă casa şi drepturile cetăţeneşti. Doar nu meritau să le fac aşa ceva. Bătrâna mamă îmi oferi o panglică albă ca semn al respectului şi când văzură că toate rugăminţile lor rămân fără rezultat mă întrebară dacă vreau bani. Oferta nu era jignitoare deoarece în cercurile tibetane mituirea reprezintă o metodă obişnuită de a obţine ceva. Îmi era milă de cele două femei. Am încercat să le liniştesc şi să le asigur că nu vor avea de suferit din cauza plecării mele. Dar ţipetele şi vaietele lor alarmaseră deja întregul sat şi, dacă nu voiam să fie prea târziu, trebuia să acţionez.

Văd şi astăzi în faţa mea figurile de mongoli, unse cu unt, strălucind în lumina faclelor şi uitându-se în sus, spre ferestrele mele; şi iată că apărură gâfâind şi primarii, cu o rugăminte din partea celor doi *Bönpo*: să aştept măcar până dimineaţa următoare, după care eram liber să plec unde poftesc. Ştiam că este doar un vicleşug şi am făcut-o pe surdul. Cei doi plecară imediat să-şi aducă superiorii. Gazda mea se agăţă iar de braţele mele, plângând şi strigând că ţinuse la mine ca la copilul ei, deci să nu-i provoc asemenea supărare.

Nervii mei erau încordaţi la maximum. Trebuia să se întâmple ceva! Hotărât, mi-am luat sacul în spinare şi am părăsit casa. Am rămas şi eu surprins că mulţimea adunată în faţa uşii nu a încercat să mă oprească. Oamenii murmurau într-un cor înăbuşit: „Uite-l că pleacă! Uite-l că pleacă!”, dar nu puse nimeni mâna pe mine. Se vedea probabil pe faţa mea

că sunt în stare de orice. Câţiva flăcăi se îndemnară unul pe altul să mă reţină, dar niciunul nu trecu la fapte. Mi-am croit deci drum prin mulţimea care se dădu înapoi în faţa mea.

Cu toate acestea, am fost bucuros să ies din conul de lumină aruncat de torţe şi să ajung în întuneric. Am alergat o vreme pe drumul spre Nepal, ca să-i induc în eroare pe eventualii urmăritori. Apoi am făcut un ocol mare în jurul satului şi am ajuns încă înainte de revărsatul zorilor la punctul de întâlnire, situat la douăzeci de kilometri depărtare. Aufschnaiter şedea la marginea drumului aşteptându-mă, iar căţelul mă întâmpină ţopăind plin de bucurie în jurul meu. Ne-am continuat drumul ca să ne căutăm un ascunziş bun pentru restul zilei.

Prin defileul Chakhyungla până la lacul Pelgu-Tso

Am campat într-o pădure – ultima dată pentru mulţi ani de-acum înainte. Găsiserăm un ascunziş bun, ne-am aranjat cât mai comod şi am petrecut într-un mod plăcut „prima zi” a fugii noastre.

În noaptea următoare am pornit în susul văii, depăşind cu mult limita vegetaţiei arborescente. Cunoşteam deja bine potecile din munţi datorită excursiilor pe care le făcuserăm, iar mica noastră lampă îşi făcu şi ea datoria; cu toate acestea, ne-am rătăcit de câteva ori. Aufschnaiter alunecă şi căzu pe gheaţă, dar, din fericire, scăpă fără să se rănească. Trebuia să fim deosebit de precauţi mai ales la traversarea podeţelor înguste de peste râuri. Erau acoperite cu gheaţă şi alunecoase ca sticla, aşa că le treceam ţinându-ne echilibrul ca nişte dansatori pe sârmă. În rest înaintam bine, cu toate că fiecare căra în spinare vreo patruzeci de kilograme. În timpul zilei găseam câte un locşor plăcut şi ferit, deşi temperaturile erau tot mai coborâte. Valea era atât de îngustă, încât abia dacă lăsa să se strecoare câteva raze calde de soare; de aceea aşteptam cu nerăbdare venirea nopţii ca să pornim la drum şi să ne dezmorţim membrele înţepenite de frig.

Dar într-o bună zi ne-am împotmolit. Ajunseserăm în faţa unui perete stâncos care părea să nu permită nicio tentativă de escaladare. O potecă sinucigaşă se pierdea curând în

grohotiş. Ce să facem? Să riscăm escaladarea stând atârnaţi deasupra râului cu poverile în spinare? Părea imposibil! Am hotărât să facem cale întoarsă şi să încercăm să traversăm râul care se desfăcea aici în mai multe braţe. Din păcate, anotimpul nu era propice pentru aşa ceva: temperaturile matinale se situau deja în jur de minus 15 grade şi era atât de frig, încât pământul şi pietrele se lipeau de îndată, îngheţate, de tălpile noastre dacă ne descălţam ca să trecem râul în picioarele goale. Era foarte dureros să desprinzi bucăţile de gheaţă de pe talpă ca să te poţi încălţa iar. În faţa noastră se desfăceau tot mai multe braţe ale râului. Se părea că nu avem nicio şansă să ajungem pe malul celălalt. Ne aflam în faţa unei enigme. Doar nu se putea ca drumul să se înfunde aici dintr-odată! Am hotărât să petrecem acolo noaptea şi să pândim din ascunzişul nostru caravanele, ca să vedem cum se descurcă în acest punct dificil. Curând după răsăritul soarelui apăru o caravană, se opri în faţa peretelui stâncos şi – nu ne-a venit să credem – *kuli* se căţărară unul după altul, ca nişte capre, în ciuda poverilor grele din spinare, pe cărăruia stâncoasă de care noi, alpiniştii pasionaţi, ne speriaserăm! Iacii cu blana lor miţoasă trecură în tihnă prin pâraiele glaciale, iar cei ce îi mânau se urcară pe spatele lor, lăsându-se duşi pe celălalt mal. Totul se petrecu în perfectă ordine.

Ardeam de nerăbdare să încercăm şi noi. Ziua trecu prea încet, iar un vânt rece ca gheaţa avu grijă să nu ne facă aşteptarea prea plăcută. În fine, se lăsă întunericul. Din fericire, luna plină ne dădea o lumină mai bună pentru escaladarea aceea dificilă decât mica noastră lampă. Cu toate acestea, nu a fost deloc uşor! Dacă nu i-am fi văzut cu ochii noştri pe *kuli* căţărându-se, am fi renunţat.

După acest hop totul a mers bine, doar că ocoleam caravanele care făceau popas şi hanurile *tasam.* Se întâmpla uneori să auzim că ne strigă cineva. Ne îndepărtam în grabă, fără să răspundem. La un moment dat ne-au ieşit în cale doi tibetani care spuneau cu glas tare rugăciuni; dar se pare că lor le era mai frică de noi decât ne era nouă de ei, căci se îndepărtară rapid.

După încă două nopţi de marş am ajuns la Dzongka şi am

părăsit ţinutul cunoscut. Următorul nostru obiectiv, Brahmaputra – numit aici Tsangpo –, era în acelaşi timp şi marele semn de întrebare din ruta noastră. Cum o să trecem fluviul? Speram să-l găsim îngheţat. Aveam o imagine destul de neclară şi despre porţiunea de drum până la fluviu. Numai de n-ar fi survenit şi alte piedici! Principalul era să biruim cât mai repede porţiunea aceasta de drum şi să evităm localităţile în care am fi putut întâlni funcţionari guvernamentali.

În conformitate cu acest principiu, am căutat, imediat după Dzongka, o peşteră mai izolată în care să poposim şi am descoperit acolo mii de figurine de zeităţi, făcute din argilă presată. Nimeriserăm într-o fostă sihăstrie!

În noaptea următoare drumul ne-a dus pieptiş spre un alt defileu. Dar ne supraapreciaserăm forţele: a trebuit să ne oprim într-un loc rece ca gheaţa înainte de a ajunge sus. Nu-i de mirare că eram istoviţi, epuizaţi. Pe lângă toate eforturile depuse, ne mai făcea greutăţi şi aerul rarefiat de la altitudinea de peste 5.000 de metri. Ne apropiam iarăşi de cumpăna apelor din Himalaya. În punctul cel mai înalt al defileului am dat de obişnuitele mormane de pietre şi de prapurii de rugăciune: un simbol al religiozităţii tibetanilor. Ne-am aflat însă pentru prima dată în faţa unui *chörten,* monumentul funerar al unui *lama* venerat ca sfânt. El se înălţa ca un memento sumbru în monotonia zăpezilor nesfârşite.

Ne bucuraserăm zadarnic la gândul peisajului frumos pe care îl vom admira. Defileul fiind strâns între munţi, nu oferea o panoramă deschisă. În realitate am fi avut însă dreptul să fim mândri de pionieratul nostru: eram cu siguranţă primii europeni care treceau prin acest defileu – tibetanii îl numeau Chakhyungla. Dar era mult prea frig ca să putem simţi bucurie sau mândrie.

În această pustietate înzăpezită în care arareori se mai rătăcea câte un om am îndrăznit să circulăm şi în timpul zilei. Am înaintat bine şi, după odihna de noapte – când am suferit înfiorător de frig –, ne-am primit recompensa în dimineaţa următoare: o privelişte admirabilă! În faţa noastră se întindea, albastru-azuriu, uriaşul lac Pelgu-Tso, iar în spatele acestuia

se înălţau din zăpadă câţiva munţi izolaţi, din rocă roşie. Un lanţ scânteietor de gheţari încadra podişul; ne simţeam foarte mândri că numele a două dintre piscuri ne erau cunoscute: Gosainthan, înalt de 8.013 metri, şi, ceva mai mic, Lapchi Kang. Ambele aşteptau încă să fie cucerite, întocmai ca numeroşi alţi uriaşi ai Himalayei. Deşi degetele ne înţepeniseră de frig, ne-am scos caietele de schiţe ca să imortalizăm cu câteva linii contururile lor. Aufschnaiter evaluă, cu busola noastră rablagită, cele mai importante piscuri şi îşi notă cifrele – poate vom avea mai târziu nevoie de ele.

Apoi am luat-o de-a lungul lacului; străbătând acest peisaj de vis, am dat de un caravanserai părăsit şi a trebuit să petrecem noaptea în aer liber.

În realitate, ne miram şi noi că ne acomodaserăm atât de bine la altitudine, înaintând în ciuda poverilor din spinare. Ne era doar milă de câine. Deşi pe jumătate mort de foame, încerca să ţină pasul cu noi, plin de vitejie.

Singura lui hrană erau excrementele noastre. În timpul nopţii se întindea, fidel, pe picioarele noastre, încălzindu-le – o binefacere atât pentru noi, cât şi pentru el, deoarece aici, sus, pe platou, termometrul indica minus 22 de grade.

Ce bucuroşi am fost să dăm în ziua următoare de o urmă de viaţă! O turmă de oi se îndrepta încet spre noi, iar după ea veneau păstori înfofoliţi în bunde groase. Ei ne arătară în ce direcţie se afla următoarea aşezare omenească, aşa că am intrat în aceeaşi seară în satul Trakchen, aşezat puţin în afara rutei caravanelor. Era momentul suprem să ajungem iar printre oameni, deoarece nu mai aveam alimente. Chiar cu riscul de a fi arestaţi…

Mica aşezare merita cel puţin numele de sat. Vreo patruzeci de case se înghesuiau, ca de obicei, la adăpostul unei coline, pe care se ridica mănăstirea. Localitatea era mai arătoasă decât Gartok, fiind, în plus, situată cu câteva sute de metri mai sus. Descoperiserăm prin urmare aşezarea omenească permanentă construită la cea mai mare altitudine în Asia sau poate în întreaga lume.

Şi aici am fost luaţi drept indieni şi am putut cumpăra fără nicio dificultate alimente. Ba chiar ni s-a acordat ospitalitate

într-o casă, unde ne-am bucurat de o căldură minunată după marşul îndelungat prin zăpadă şi ger. Am poposit o noapte şi o zi; oameni şi câine am mâncat, în fine, pe săturate. Am reuşit să evităm o întâlnire cu autoritatea locală, deoarece *Bönpo*-ul îşi încuiase „palatul” şi nu a luat cunoştinţă de prezenţa noastră. Probabil ca să scape de orice răspundere…

Vrând-nevrând, a trebuit să achiziţionăm şi câte o bundă de oaie, căci îmbrăcămintea noastră nu putea face faţă iernii tibetane. După o târguială îndelungată am cumpărat de la gazdele noastre chiar şi un iac. Era Armin numărul patru, dar nu se deosebea de predecesori decât printr-un comportament şi mai urât.

Şi apoi ne-am continuat drumul prin ţinuturi pustii, ieşind din bazinul Pelgu-Tso prin defileul Yagula. Nu s-a împiedicat nimeni de noi şi eram bucuroşi că ne putem vedea nestingheriţi de drum. Peste trei zile am dat de ogoare. Acestea ţineau de un sat mai mare, Menkhap Me. Ne-am prezentat iar ca „indieni”, având o bună experienţă în acest sens, şi am cumpărat paie pentru iac şi *tsampa* pentru noi. Oamenii de aici duceau o viaţă destul de grea. Culturile lor de orz şi mazăre sunt pline de pietre, necesită o muncă dură şi dau o recoltă slabă. Cu toate acestea, toţi erau încrezători şi veseli; seara şedeam împreună cu ei, savurând şi noi aşa-numita *chang,* berea tibetană. Pe versanţii din jurul satului se găseau mici mănăstiri de care oamenii se îngrijeau cu devotament şi evlavie, făcând sacrificii, în ciuda condiţiilor aspre de viaţă. Am descoperit peste tot ruine de dimensiuni surprinzătoare, ceea ce dovedea că această regiune apucase odinioară timpuri mai bune. Nu am aflat dacă decăderea se datora unor modificări de climă sau unor războaie.

Un spectacol de neuitat: muntele Everest

După o oră de marş am ajuns în dreptul şesului uriaş Tingri. Iar în spatele lui – mi s-a tăiat răsuflarea – se înălţa în lumina cristalină a dimineţii cel mai înalt munte din lume: Everest! La vederea lui, ne-am oprit uimiţi şi entuziasmaţi, plini de veneraţia pe care o simţi de câte ori vezi ceva măreţ. Ne-am gândit la numeroasele expediţii care îşi riscaseră viaţa pentru a-i cuceri piscul. Dar nu-l cucerise încă nimeni! Deşi eram atât

de impresionaţi, ne-am gândit să facem câteva schiţe, fiind siguri că niciun european nu văzuse încă Everestul din punctul în care ne aflam noi acum.

Ne-am despărţit cu greu de această panoramă grandioasă. Următorul obiectiv era defileul Korala din nord, situat la o altitudine de 5.600 de metri. Înainte de a ataca urcuşul am înnoptat în mica localitate Khargyu de la poalele sale. De data aceasta nu a fost atât de uşor să ne dăm drept indieni, căci oamenii văzuseră deja mulţi europeni. În apropiere se află localitatea Tingri, de unde toate expediţiile engleze pe Everest angajează şerpaşi. Am fost examinaţi cu atenţie şi apoi întrebaţi dacă ne-am prezentat deja la *Bönpo*-ul din Sutso. Ne-am dat acum seama că edificiul mare pe care îl zăriserăm la intrarea în localitate trebuie să fi fost sediul unui funcţionar, îl observaserăm fiindcă se înălţa pe o colină ce domina ţinutul. Din fericire, nu fuseserăm reperaţi când trecuserăm prin faţa lui!

Trebuia să fim prudenţi. Nu am mai răspuns la întrebări, reluând povestea despre pelerinaj. Oamenii se liniştiră şi ne explicară cu bunăvoinţă pe unde duce drumul, despre care spuneau chiar că este bine bătătorit.

După-amiază târziu am ajuns sus în şa. Spre mulţumirea noastră, drumul cobora de data aceasta – urcuşul obositor luase sfârşit pentru moment. Eram foarte bucuroşi. Dar se pare că iacul nostru avea cu totul altă părere. El făcu deodată o săritură, se întoarse şi o luă înapoi, spre înălţimile defileului.

Noi, după el!, deşi ne venea foarte greu să alergăm în aerul rarefiat. În schimb, pentru iac părea să fie o adevărată plăcere, în ciuda celor optzeci de kilograme pe care le căra. Ajunşi, în fine, sus, l-am zărit păscând liniştit mai jos. Blestemând toţi iacii din lume, am coborât la el şi, cu viclenie şi o legătură de fân, am reuşit să-l prind iar. El mă urmă docil sus, pe munte. Dar cu puţin înainte de a ajunge la punctul culminant al defileului idila luă sfârşit; iacul refuză cu încăpăţânare să facă un singur pas mai departe. Ce era să facem? A trebuit să ne supunem capriciilor lui. Am campat, bombănind, într-un loc expus vântului şi neprimitor. Foc nu am putut aprinde, aşa încât cina noastră a constat din făină uscată de *tsampa* şi carne crudă. Singura consolare era

muntele Everest, care ne zâmbea prietenos, scăldat în lumina roşiatică a amurgului.

În dimineaţa următoare, Armin îşi reîncepu escapadele. Drept urmare, i-am legat o funie în jurul coarnelor şi l-am trecut în felul acesta prin defileu. Asta nu înseamnă că ar fi devenit mai docil. Deoarece scurmatul cu copitele nu-i era de niciun folos, îşi luă avânt şi m-am trezit într-o clipă între coarnele lui. Ne săturaserăm de Armin numărul patru şi am hotărât să-l schimbăm, de îndată ce putem, pe un alt animal.

La primele case din satul următor am profitat de o ocazie avantajoasă, după părerea mea. Plătind o diferenţă de bani, l-am cedat pe Armin în schimbul unui cal cam jigărit. Ne-am continuat voioşi drumul, simţindu-ne ca norocosul din basme.

Am ajuns în aceeaşi zi la o vale largă; prin ea curgea un râu cu ape verzui. Pe valurile sale săltau sloiuri de gheaţă – era Tsangpo. Iată-ne, întocmai ca în anul precedent, confruntaţi cu aceleaşi speranţe zadarnice de a traversa fluviul pe gheaţă solidă! Dar nu ne-am pierdut curajul. Pe malul celălalt am zărit mănăstiri şi case multe; trebuia deci să existe un mijloc de a ajunge dincolo. Poate un bac. Am mers de-a lungul malului, căutând şi chibzuind; şi iată că am descoperit pilonii unui pod suspendat. Era un semn al providenţei! Apropiindu-ne, am constatat însă că podul era bun pentru noi, nu şi pentru cal. Animalele trebuiau să înoate prin apă, doar măgarii erau căraţi de *kuli* în spinare peste podul suspendat care se clătina. Calul nostru nu se lăsă însă convins să intre în apă. Nici cu vorba bună, nici cu bătaia. Eram deja obişnuiţi să avem necazuri cu animalele. Oftând, am făcut cale întoarsă şi am anulat târgul. Ne-a costat bani şi ameninţări, dar până la urmă l-am reprimit pe recalcitrantul Armin. Nu ne-am putut da seama dacă revederea l-a bucurat sau nu.

Era deja întuneric când am ajuns cu Armin în dreptul podului, deci prea târziu ca să încercăm să-l traversăm; l-am priponit pe Armin de un ţăruş din apropiere. Între timp, Aufschnaiter găsise o locuinţă pentru noi doi, aşa că am petrecut o noapte plăcută, la căldură. Populaţia de aici era obişnuită cu negustorii şi călătorii în tranzit şi nu ne luă în seamă.

În dimineaţa următoare i-am iertat lui Armin toate

fărădelegile. După ce l-am convins să intre în apă, s-a comportat ca un înotător perfect. Valurile îi acoperiră în repetate rânduri capul, curentul îl trăgea în larg – dar nimic nu-l scoase din calmul lui. El înotă netulburat şi am văzut cum, ajuns la malul celălalt, urcă frumos povârnişul şi îşi scutură, sforăind, apa din blană. Restul zilei l-am petrecut în Chung Riwoche, o localitate foarte interesantă. O mănăstire renumită, cu mai multe temple, având deasupra uşilor inscripţii chinezeşti, părea să stea agăţată pe versanţii stâncoşi de deasupra fluviului. Zidurile unei cetăţi vechi împrejmuiau satul şi mănăstirea. Malul râului era tivit cu sălcii foarte bătrâne. Cu siguranţă că în timpul verii, când ramurile lor înverzite atingeau apa, peisajul devenea cât se poate de idilic. Deocamdată altceva îţi atrăgea atenţia: un *chörten* supradimensionat, având o înălţime de vreo douăzeci de metri, arăta că aşezarea era considerată sfântă. În jurul lui, un număr uriaş de morişti de rugăciune – am numărat până la opt sute tamburele lor se roteau fără încetare, iar fâşiile inscripţionate cu formule de rugăciune conjurau fără încetare zeii să-şi coboare harul asupra acestor locuri. Important este să se afle mereu în mişcare; am văzut un călugăr care mergea de la o morişcă la alta, gresându-le osiile. Niciun credincios nu trece pe lângă ele fără să le pună în mişcare. Moşnegi şi băbuţe îşi petrec uneori întreaga zi în faţa unor tambure uriaşe, înalte de câţiva metri, învârtindu-le plini de zel şi implorând forţele divine să le dea, lor şi stăpânilor lor, o reîncarnare cât mai avantajoasă. Alţii au asupra lor morişti mici, de mână, în timpul pelerinajului; şi pe acoperişuri se văd morişti pe care le învârteşte vântul; apa este pusă în mod similar în slujba evlaviei. Aceste morişti de rugăciune şi gândirea naivă care stă la baza lor sunt tot atât de caracteristice pentru Tibet ca mormanele de pietre şi prapurii de rugăciune pe care i-am găsit în toate defileurile montane.

Avuseserăm parte de un loc de cazare foarte plăcut în timpul nopţii şi toate lucrurile noi pe care le vedeam ne fascinau. Am hotărât, prin urmare, să rămânem încă o noapte aici. Şi a meritat. Căci am primit o vizită extrem de interesantă: un tibetan care petrecuse douăzeci şi doi de ani în cadrul unei misiuni creştine din India şi revenise acum

mânat de dorul de casă. Întocmai ca noi, străbătea şi el, singur, defileurile, înfruntând iarna tibetană; dacă putea, se alătura vreunei caravane. Ne-a arătat reviste ilustrate englezeşti şi cu această ocazie am văzut pentru prima dată imagini din oraşele bombardate şi am primit informaţii mai amănunţite despre sfârşitul războiului. Pentru noi au fost momente zguduitoare şi ardeam de nerăbdare să aflăm cât mai multe. În ciuda noutăţilor deprimante, am fost totuşi fericiţi să întâlnim pe cineva care ne-a adus cel puţin o adiere dintr-o lume ce fusese odinioară şi a noastră. Toate cele auzite ne întăriră hotărârea de a pătrunde mai adânc în inima Asiei. L-am fi invitat foarte bucuroşi pe omul acesta să ne însoţească, dar nu-i puteam oferi nici protecţie, nici confort. Aşa că ne-am mulţumit să cumpărăm de la el nişte creioane şi hârtie, ca să ne putem ţine jurnalele, şi apoi ne-am luat rămas-bun, continuându-ne singuri drumul.

O dorinţă riscantă, dar ademenitoare: să vedem Lhasa

Ruta noastră se îndepărta acum de Tsangpo. A trebuit să trecem printr-un nou defileu, iar peste două zile am ajuns la Sangsang Gewu. Reintraserăm în felul acesta pe traseul caravanelor dinspre Gartok spre Lhasa, de la care ne abătuserăm în anul precedent îndreptându-ne spre Kyirong. Şi la Sangsang Gewu exista un *Bönpo,* dar tocmai se retrăsese într-o mănăstire apropiată, pentru meditaţie. Administratorul său ne puse o mulţime de întrebări, dar vestea despre tratamentul bun de care beneficiaserăm la Tradün trebuie să fi ajuns până la el, servindu-i drept exemplu. Spre norocul nostru, nu bănuia că ne aflăm aici „fără să avem permis”!

Era bine că nu ne făcea greutăţi suplimentare, căci aveam oricum suficiente griji. Trebuia să luăm o hotărâre. Din banii noştri nu mai rămăseseră decât optzeci de rupii şi o monedă de aur, deoarece ne aprovizionaserăm cu alimente şi trebuise să cumpărăm şi un al cincilea Armin. Preţurile deveneau tot mai mari pe măsură ce ne apropiam de câte un oraş şi era exclus să răzbim cu o sumă atât de mică până la frontiera chinezească. Am fi avut încă vreo câteva mii de kilometri de parcurs. În schimb, până la Lhasa am fi reuşit să o scoatem

cumva la capăt! Iată-l iarăşi: numele fascinant al „oraşului interzis”... Iar posibilitatea de a-l vizita părea mai aproape ca niciodată. Ne cuprinse o poftă nestăpânită să vedem oraşul; merita să facem orice sacrificiu pentru a atinge acest obiectiv.

Devoraserăm încă din lagăr toată literatura despre Lhasa pe care reuşiserăm să punem mâna. Puţinele cărţi despre acest oraş erau scrise de englezi. O expediţie punitivă engleză ajunsese în 1904, cu o mică armată, pentru prima dată în capitala Tibetului şi, începând cu acest moment, restul lumii aflase cel puţin câte ceva despre oraş. În ultimele decenii mai mulţi europeni izbutiseră să intre în Lhasa. Totuşi, cunoaşterea capitalei lui Dalai Lama continua să exercite cea mai mare atracţie asupra oricărui explorator. Iar noi, care eram atât de aproape, să nu ne încercăm norocul? În fond, de ce ne chinuiserăm să ajungem, prin viclenie şi şiretlicuri, până aici, de ce depuseserăm atâtea eforturi şi învăţaserăm şi limba ţării? Cu cât ne gândeam mai mult la toate acestea, cu atât mai fermă devenea decizia noastră: spre Lhasa! Experienţa de până acum ne arătase că o scoţi totdeauna mai uşor la capăt cu funcţionarii superiori decât cu cei mărunţi. Aveam să reuşim să ne descurcăm cumva la Lhasa! Un exemplu elocvent era faptul că, în urmă cu trei sute de ani, primul alb care pătrunsese în „oraşul interzis” fusese un austriac. Pater Johann Grüber se strecurase cu o caravană până în capitală, fiind primit cu multă ospitalitate!

Prin urmare, ne fixaserăm obiectivul – dar nu şi traseul. Ne ademenea ruta *tasam*-urilor, foarte umblată şi având asigurate locuri de cazare pentru noapte. Urmând-o, am fi ajuns la Lhasa în câteva săptămâni. Dar exista riscul de a fi descoperiţi şi reţinuţi. Chiar dacă ocoleam Shigatse, al doilea oraş ca mărime din Tibet, întâlneam pe drum destule sedii ale administraţiei districtuale şi oricare dintre ele ne putea fi fatal. Riscul era prea mare. Aşa că am hotărât să o apucăm pe ruta nordică, prin Changthang. Ţinuturile erau populate doar de nomazi şi cu ei puteam ajunge la înţelegere. Ne gândeam de asemenea că în felul acesta vom intra în Lhasa venind dinspre nord-vest. Nimeni nu se aştepta ca de acolo să vină străini, aşa că avea să fie mai uşor să ne furişăm în oraş. Sven Hedin urmase cu patruzeci de ani în urmă un plan

similar, dar eşuase din cauza îndărătniciei unor funcţionari locali. Poate că pentru el personal acest eşec a însemnat o mare lovitură, în schimb lumea ştiinţei a aflat despre existenţa unor regiuni total necunoscute până atunci. Situaţia noastră în momentul de faţă era asemănătoare. Nu existau încă hărţi sau relatări despre ruta pe care voiam să o urmăm. Trebuia să ne lansăm în necunoscut mergând mereu spre nord-est. Era posibil ca pe drum să dăm din loc în loc de nomazi, de la care puteam afla mai multe amănunte despre drumul şi distanţa până la Lhasa.

Fireşte că la Sangsang nu am vorbit cu nimeni despre proiectele noastre, povestind doar că vrem să mergem la zăcămintele de sare din nord. Lumea se arătă îngrozită, sfătuindu-ne să renunţăm. Ţinutul era neprimitor, aşa că planul nostru părea o adevărată nebunie. Dar cu ajutorul acestei minciuni ne-am atins scopul: am abătut atenţia tuturor şi nimeni nu ne suspecta că am vrea să ajungem la Lhasa. În realitate, nici noi înşine nu aveam prea multă încredere în planul nostru, iar viscolele şi gerul de aici, din Sangsang, ne dădeau o idee despre ceea ce ne putea aştepta în nord.

Cu toate acestea, am plecat în 2 decembrie 1945. Ne împrieteniserăm cu câţiva şerpaşi. Aceştia sunt tibetani domiciliaţi de cele mai multe ori în Nepal, care au dobândit faimă ca ghizi şi hamali ai celor ce vin în Himalaya. Ei se bucură şi de frumosul nume „Tigrii Himalayei”. Şerpaşii ne-au dat sfaturi preţioase în timp ce făceam preparativele de plecare şi ne-au ajutat să cumpărăm un nou Armin, deoarece până acum fuseserăm de fiecare dată duşi de nas. De fapt, am putut constata încă de la începutul marşului că noul iac se comporta admirabil. Era un tăuraş solid, negru cu câteva pete albe, iar blana bogată îi ajungea aproape până la pământ. I se tăiaseră coarnele când era mic şi nu mai era sălbatic, păstrându-şi însă vigoarea. Şi el avea un inel trecut prin nări, cu care putea fi strunit; dacă îl îmboldeam uşor, îşi depăşea viteza de mers obişnuită de trei kilometri pe oră. Bietul animal era foarte încărcat, căci încercam, din principiu, să avem totdeauna la noi alimente pentru cel puţin opt zile.

Şi de data aceasta ne îngrijora trecerea unui râu. Era vorba

despre Raga Tsangpo. Dar l-am găsit deja îngheţat, stratul de gheaţă fiind suficient de gros ca să-l ţină şi pe Armin. Am fost extrem de bucuroşi! Prima zi de călătorie trecuse fără dificultăţi. Drumul ducea printr-o vale care urca uşor. La asfinţitul soarelui, când începuserăm să simţim frigul pătrunzându-ne prin haine, am zărit cortul negru al unor nomazi. Era ridicat într-un loc adăpostit din spatele unui zid de piatră scund, numit *Ihega.* Aceste împrejmuiri pot fi întâlnite în tot Tibetul, căci nomazii care le înalţă în jurul corturilor lor caută mereu noi locuri de păşunat. *Lhega* oferă şi animalelor un adăpost împotriva frigului şi a lupilor.

Când ne-am apropiat de cort, câţiva câini s-au repezit la noi lătrând. Îmi era totdeauna milă de bietul meu căţel care, deşi mult mai mic, reuşea aproape de fiecare dată să abată de la noi atenţia câinilor furioşi, antrenându-i într-o încăierare. Chiar dacă el era cel mai înspăimântat. Din fericire, nu păţise niciodată ceva mai rău. Din pricina zarvei, din cort a ieşit un nomad care nu s-a arătat câtuşi de puţin ospitalier când l-am rugat să ne adăpostească peste noapte. Ne-a interzis să intrăm în cort, dar ne-a adus după aceea balegă de iac, să ne facem focul. Aşa că am campat în aer liber, iar mai târziu ne-am simţit chiar bine, căci pe povârnişuri am găsit destul lemn de ienupăr cu care să putem întreţine un foc binefăcător.

Cu toate acestea, nu am avut somn în noaptea aceea. Simţeam în stomac aceeaşi senzaţie pe care o avusesem înainte de a escalada peretele nordic al masivului Eiger sau când am zărit pentru prima dată vârful Nanga Parbat. În asemenea momente te întrebi dacă ceea ce vrei să faci nu înseamnă că-ţi supraevaluezi propriile forţe, îţi găseşti liniştea doar după ce depăşeşti punctul mort şi începi să acţionezi.

Fireşte că este bine ca omul să nu ştie ce îl aşteaptă. Dacă am fi avut cea mai vagă idee despre toate câte ni se vor mai întâmpla, cu siguranţă că am fi făcut cale întoarsă. Dar în faţa noastră se întindea un ţinut necunoscut pe care nu-l explorase încă nimeni, iar dacă ne-am fi orientat după hărţile de care dispuneam, drumul ne-ar fi dus de asemenea prin multe porţiuni albe.

În ziua următoare am ajuns în partea de sus a defileului şi am fost destul de miraţi când am văzut că nu urma un

coborâş, ci un podiş înalt. Metaforic vorbind, ne aflam la etajul cel mai de sus al Asiei dacă veneai din India. Defileul reprezenta în acelaşi timp cumpăna apelor din Transhimalaya care, văzută de aici, părea un lanţ neînsemnat de coline. Podişul era deprimant. Îţi dădea senzaţia infinitului. Trebuia să mergi luni întregi ca să ajungi la capătul lui. Ne găseam la o altitudine de cel puţin 5.400 de metri, pământul era acoperit de un strat gros de zăpadă veche şi bătea un vânt îngheţat. Nicio vieţuitoare cât vedeai cu ochii – şi a fost o consolare faptul că am găsit cel puţin mici mormane de pietre. Însemna că, în timpul verii, treceau pe aici caravane îndreptându-se spre lacurile sărate. Aceste mici mormane de pietre reprezentau o legătură între un om şi altul, o rugă înălţată zeilor, din singurătatea ţinutului nemărginit…

În nopţile următoare am campat în *lhega* părăsite, găsind de fiecare dată suficientă balegă de iac prin împrejurimi ca să putem face un foc. Exista deci un anotimp în care ţinutul era locuit de nomazi şi străbătut de caravane – probabil vara, când înverzeau păşunile acoperite acum de zăpadă. Toate ne avertizau mereu că iarna era cel mai nepotrivit anotimp pentru o asemenea călătorie.

Într-o bună zi am avut şi noroc. Am dat de un cort unde am fost primiţi cu o caldă ospitalitate. Un cuplu de nomazi bătrâni locuia de mai multe luni aici împreună cu fiul lor, înfruntând vremea proastă. De la căderile masive de zăpadă din urmă cu opt săptămâni, aproape că nu-şi mai părăsiseră cortul. O serie de iaci şi oi le muriseră, căci din cauza stratului gros de zăpadă nu puteau găsi niciun fir de iarbă ca să se hrănească. Restul turmei vegeta, apatic, în jurul cortului, scormonind prin zăpadă cu copitele, în căutarea hranei. Căderile acestea masive de zăpadă sunt o raritate în clima uscată a Asiei Centrale, reprezentând o catastrofă neaşteptată.

Am avut impresia că şi gazdele noastre erau bucuroase să vadă iar figuri omeneşti. Niciodată nu fuseserăm poftiţi cu atâta căldură să intrăm în cort şi să înnoptăm acolo. Ne luaseră drept indieni, nemanifestând nici urmă de suspiciune faţă de noi. Carne aveau din belşug, căci trebuiseră să taie multe animale. Am cumpărat cu o sumă derizorie o pulpă de iac şi am tăiat cu o sabie *gurka* o porţie uriaşă din ea ca să o

fierbem. După care ne-am făcut comozi, bucurându-ne de căldură. Şi gazdele noastre se îngroziră aflând ce traseu intenţionam să urmăm. Ne sfătuiră insistent să renunţăm. Dar apoi spuseră că pe ruta noastră vom da mereu de corturi de nomazi, ceea ce ne întări decizia de a rezista în continuare.

În ziua următoare, după plecare, ne-a prins un viscol puternic. Neavând încălţăminte potrivită, umblatul a devenit în curând o tortură. Stratul de zăpadă nu ne ţinea şi uneori ne afundam în el împreună cu iacul. În plus, probabil că sub zăpadă erau pâraie ascunse, căci de câteva ori am nimerit în apă rece ca gheaţa, pe care nu o observaserăm, în schimb o simţeam acum, pantalonii şi încălţămintea îngheţându-ne bocnă. Era un drum extrem de anevoios, aşa că am reuşit să parcurgem doar câţiva kilometri. Cât de bucuroşi am fost să zărim spre seară cortul unui nomad! De data aceasta locuitorii lui nu voiră să ne primească, dar au fost totuşi amabili şi au ridicat pentru noi un cort mic, din păr de iac. Am fost fericit să-mi scot încălţările din picioarele chinuite. Pe câteva degete apăruseră semne de degerături. Am început imediat să le masez, iar după câteva ore circulaţia sângelui s-a restabilit.

Greutăţile acestei zile şi primele degerături ne-au dat totuşi de gândit. Seara am avut o discuţie serioasă şi lungă cu Aufschnaiter.

Puteam încă să facem cale întoarsă şi ideea ne tenta. Ne făceam probleme şi din cauza iacului nostru. Fiind subalimentat de zile întregi, nu era greu să ne dăm seama cam cât va mai rezista. Iar fără el nici nu ne puteam gândi să ne continuăm drumul. După multe deliberări, am ajuns la un compromis. Ne vom încerca norocul încă o zi, după care vom lua o decizie în funcţie de starea vremii.

În ziua următoare am străbătut un ţinut muntos cu un relief uşor vălurat, ajungând iar la un defileu. L-am trecut şi – spre marea noastră surpriză – pe partea cealaltă nu mai era zăpadă! Providenţa decisese pentru noi.

Printre nomazi ospitalieri

În curând am dat şi de cortul unor nomazi, am fost primiţi şi am lăsat iacul să pască după pofta inimii. Gazda noastră era

de data aceasta o femeie tânără. Ne servi imediat un ceai fierbinte cu unt, şi pentru prima dată în viaţă licoarea aceasta ne făcu plăcere, înviorându-ne trupurile îngheţate. Abia acum am observat ce apariţie pitorească era tânăra femeie. Purta direct pe piele o bundă de oaie lungă până la pământ, iar în cosiţele negre îşi împletise scoici, monede de argint şi diferite podoabe ieftine de provenienţă străină. Ne-a povestit că cei doi bărbaţi ai ei plecaseră să aducă turma. Aveau 1.500 de oi şi mulţi, mulţi iaci. Ne-am uitat uimiţi unul la altul. Oare poliandria era în vigoare şi aici, printre nomazi? Abia mult mai târziu, la Lhasa, urma să aflăm motivele complicate care fac ca în Tibet poliandria şi poligamia să coexiste.

La întoarcerea lor, cei doi bărbaţi ne salutară cu aceeaşi cordialitate ca femeia. Se servi o masă îmbelşugată, ba chiar şi lapte acru – o delicatesă de care nu mai avuseserăm parte de pe vremea când cutreieram păşunile din jurul satului Kyirong. Am stat multă vreme în jurul focului, simţindu-ne răsplătiţi pentru greutăţile înfruntate. S-au spus glume, s-a râs şi – aşa cum se întâmplă când o femeie tânără şi frumoasă se află în compania mai multor bărbaţi – nu au lipsit nici tachinările echivoce.

A doua zi am luat-o din loc odihniţi şi întremaţi. Eram bucuroşi că ieşiserăm din pustietatea ţinutului înzăpezit, căci aici dădeam iar de urme de viaţă. Pe versanţi treceau turme de antilope care se apropiau uneori atât de mult de noi, încât am fi putut face rost uşor de o friptură dacă am fi avut un pistol. Dar, din păcate, nu dispuneam de aşa ceva.

Am traversat iar un defileu şi apoi o vale foarte prăpăstioasă. Existau aici multe grote naturale, dar nu aveam chef să le explorăm mai îndeaproape, căci un vânt îngheţat ne pătrundea până la piele. Acesta ne strica şi plăcerea de a admira panorama splendidă care se deschidea spre vest. Din podişul înalt se ridicau gheţari uriaşi, izolaţi, întocmai ca muntele Kailas sau Lungpo Kangri. Vederea lor ne-a adus puţină alinare în monotonia care ne înconjura iarăşi. De aceea am fost plăcut surprinşi să dăm iar de nomazi la lăsarea întunericului. Erau oameni deosebit de prietenoşi, căci la apropierea noastră îşi stăpâniră câinii. Am considerat că este un semn bun şi am decis imediat să ne odihnim o zi, lăsându-l

şi pe iacul nostru să pască pe săturate.

Cortul era locuit de un cuplu tânăr cu patru copii mici, cu obrajii rumeni. Deşi destul de înghesuiţi, ne-au cedat imediat locul cel mai bun de lângă foc. Ne-am împrietenit repede cu copilaşii încrezători şi am avut posibilitatea să studiem o zi întreagă modul de viaţă al nomazilor.

Bărbaţii nu sunt foarte ocupaţi în timpul iernii. Execută diferite munci gospodăreşti, cos tălpi pentru încălţăminte, taie curele şi se amuză făcând braconaj cu flintele lor antediluviene. Femeile adună bălegar de iac, cărându-şi de multe ori copilul cel mai mic în bundă. Seara se aduce acasă turma şi se mulge puţinul lapte dat de femelele iacilor în timpul iernii. Arta culinară a nomazilor este redusă la minim. Iarna mănâncă aproape numai carne preparată cu multă grăsime. Ce-i drept, nomazii habar nu au de arderile interne sau de calorii, dar un instinct sănătos îi face să aleagă alimentele care le sunt necesare să poată suporta intemperiile şi frigul. Se prepară şi diferite supe, căci *tsampa* – alimentul de bază din regiunile agricole – este o raritate aici.

Scopul urmărit de nomazi este să valorifice la maxim mijloacele precare oferite de natură. De exemplu, ei adoptă şi în timpul somnului o poziţie care să păstreze căldura. Astfel, se ghemuiesc pe pământul acoperit cu piei, îşi scot braţele din mânecile bundei şi o trag peste ei ca o pătură. Dimineaţa, înainte de sculare, aţâţă cu nişte foaie ultimele resturi de jăratic şi ceaiul începe imediat să fiarbă. Focul reprezintă inima locuinţei şi nu se stinge niciodată. Fumul iese printr-o deschizătură din acoperişul cortului. Întocmai ca în orice casă ţărănească, găsim şi în corturile nomazilor un mic altar, de cele mai multe ori foarte primitiv: o lădiţă pe care este aşezat un talisman sau o mică statuetă a lui Buddha. Nu lipseşte nicăieri poza lui Dalai Lama. Pe acest altar arde o candelă cu unt, dar din cauza frigului şi a lipsei de oxigen flăcăruia ei aproape că nici nu se vede în timpul iernii.

Marele eveniment al anului îl reprezintă pentru nomazi târgul din Gyanyima. Nomazii îşi duc acolo turma, vând o parte din oi şi cumpără în schimb orz. În plus, achiziţionează şi o serie de obiecte necesare în gospodărie: ace de cusut, vase de aluminiu, podoabe multicolore pentru soţie.

Ne-a venit greu să ne despărţim de familia aceea simpatică şi de copilaşii drăgălaşi. Am încercat, ca de obicei, să ne revanşăm cumva. Dacă oamenii nu aşteptau bani – iar în cazul de faţă nu aşteptau –, le dăruiam aţă colorată sau boia.

În perioada următoare am reuşit să parcurgem între douăzeci şi treizeci de kilometri pe zi – după cum întâlneam sau nu corturi. A trebuit să înnoptăm de multe ori în aer liber. Toată energia noastră era solicitată atunci de strângerea bălegarului de iac şi de căratul apei, aşa încât orice cuvânt rostit ne obosea. Cea mai mare suferinţă ne-o provocau mâinile, totdeauna ţepene din cauză că nu aveam mănuşi şi trăgeam pe ele doar nişte şosete. Când lucram, trebuia, fireşte, să le dăm jos. O dată pe zi fierbeam nişte carne şi mâncam direct din oală. Din cauza altitudinii, punctul de fierbere era foarte coborât, iar aerul atât de rece, încât puteam mânca fiertura fără să ne ardem limba. Găteam doar seara; resturile le încălzeam dimineaţa; odată porniţi la drum, nu mai făceam niciun popas.

Nu voi uita niciodată nopţile nesfârşite din acea perioadă. Adeseori, stăteam ore întregi fără să putem adormi, zăcând strâns lipiţi unul de altul, înfăşuraţi în păturile comune, ca să nu degerăm. Ne acopeream picioarele cu cortul nostru mic, căci vântul era de multe ori atât de puternic, încât nu reuşeam să-l fixăm; în felul acesta ne ţinea măcar de cald. Câinele dormea vârât în cutele cortului; doar iacului nu-i păsa de nimic, el continua să pască liniştit în apropierea noastră. Dar în curând începu un nou capitol! De îndată ce ne încălzeam puţin, se trezeau şi nenumăraţii păduchi care se aciuaseră pe noi şi se înmulţiseră îngrozitor. Era o tortură! Se hrăneau fără milă cu sângele nostru. Şi nu le puteam veni de hac nicidecum, deoarece era absolut imposibil să ne dezbrăcăm la asemenea temperaturi. Pe la jumătatea nopţii erau oarecum sătui şi ne dădeau pace. Atunci puteam dormi. Dar după câteva ore se lăsa gerul de la revărsatul zorilor, pătrunzând prin păturile noastre şi trezindu-ne din somnul epuizării. Rămâneam atunci lipiţi unul de altul, tremurând şi sperând că va ieşi soarele. Dacă vedeam că există cât de cât această perspectivă, nu ne sculam încă, aşteptând ca razele sale să ajungă şi la culcuşul nostru.

Pe 13 decembrie am ajuns la Labrang Trowa, o „aşezare” formată, de fapt, dintr-o singură casă. Familia căreia îi aparţinea o folosea doar ca magazie, căci îşi înălţase alături un cort. Când ne-am arătat nedumeriţi, ni s-a răspuns că în cort este mult mai cald. Din conversaţia ulterioară am înţeles că ajunseserăm la un *Bönpo.* El lipsea momentan de acasă, dar fratele său îi ţinea locul. Fireşte că începu să ne interogheze; se mulţumi însă cu povestea despre pelerinaj. Am mărturisit pentru prima dată că voiam să ajungem la Lhasa. Doar ne îndepărtaserăm suficient de ruta hanurilor *tasam*! Omul scutură îngrozit din cap, încercând să ne explice că drumul cel mai rapid şi sigur spre Lhasa duce prin Shigatse. Ne pregătiserăm deja răspunsul: aleseserăm în mod intenţionat ruta mai dificilă pentru a aduce mai multe sacrificii. Efectul a fost pe măsură, iar omul se arătă dispus să ne dea o serie de sfaturi bune.

Existau două posibilităţi. Unul dintre drumuri era mai dificil, ducând prin numeroase defileuri şi ţinuturi nelocuite. Al doilea era mai uşor, dar trecea prin ţinutul populat de aşa-numiţii *khampa.* Din nou, numele acesta, rostit pe un ton misterios, aşa cum îl auziserăm şi de la mulţi nomazi. *Khampa* ar fi trebuit să fie un locuitor din Kham, provincia cea mai răsăriteană a Tibetului. Dar numele era totdeauna însoţit de o inflexiune care exprima teamă sau atenţionare. Am înţeles în cele din urmă că acest cuvânt este sinonim cu „bandit”.

Din păcate, am subapreciat avertismentul şi am ales ruta mai uşoară.

Am petrecut două nopţi la familia Bönpo-ului. Nu ca oaspeţi în cort, căci tibetanii trufaşi nu-i consideră pe indienii nenorociţi demni de atâta cinste. Totuşi, fratele Bönpo-ului era o figură impresionantă: un om serios, zgârcit la vorbă, dar ceea ce spunea părea foarte logic şi rezonabil. Şi el avea o soţie în comun cu fratele lui şi trăia de pe urma turmelor sale. Familia lăsa impresia de bunăstare, căci cortul ei era mult mai mare decât corturile obişnuite ale nomazilor. Ne-am completat aici rezerva de alimente, iar banii peşin au fost acceptaţi cu cea mai mare naturaleţe.

Întâlniri periculoase cu banditii *khampa*

Eram deja de ceva timp pe drum când ne ieşi în cale un personaj care ne atrase atenţia prin îmbrăcămintea sa ciudată. Vorbea alt dialect decât nomazii din regiune. Ne întrebă, curios, de unde venim şi încotro ne îndreptăm, iar noi am repetat povestea despre pelerinaj. Omul ne dădu pace şi se duse mai departe. Am înţeles că tăcuserăm cunoştinţă cu primul *khampa!* Peste câteva ore am zărit în depărtare doi oameni călare pe ponei; purtau aceeaşi îmbrăcăminte. Nu ne-am simţit prea în largul nostru şi ne-am continuat grăbiţi drumul. Abia după ce se întunecase complet am dat iar de un cort. Am avut noroc, deoarece în el locuia o familie de nomazi simpatici. Aceştia ne-au poftit cu multă amabilitate în cort, dându-ne voie să ne aprindem focul nostru. Carnea a trebuit însă să o cumpărăm de la ei. Abia mai târziu am aflat că era vorba despre o superstiţie: nomadul vrea ca în cortul său să se prepare doar carne provenită din propria turmă; el pune la dispoziţia străinului un foc propriu, dar nu-i oferă lapte. Bineînţeles că şi aici se întâmplă ca peste tot: unii respectă cu stricteţe superstiţiile, alţii mai puţin.

Seara a venit vorba despre bandiţi. Erau o adevărată calamitate. Gazda noastră trăia de mult în acest ţinut, fiind la curent cu situaţia. Ne arătă, plin de mândrie, o puşcă pentru care îi plătise unui *khampa* o avere: cinci sute de oi! Dar bandele de tâlhari din împrejurimi considerau acest preţ uriaş un tribut şi de atunci îi dădeau pace.

Am aflat acum şi alte amănunte despre viaţa bandiţilor. Trăiesc în grupuri, în câte trei, patru corturi, şi de la această bază îşi organizează expediţiile de extorcare. De obicei lucrurile se petrec în felul următor: bărbaţii merg, înarmaţi cu puşti şi săbii, la cortul unui nomad, pătrund în el şi pretind cu tupeu să fie ospătaţi cu tot ce poate fi mai bun. Nomadul înspăimântat le pune la dispoziţie tot ce are, bandiţii se îndoapă, umplându-şi şi tolbele, mai iau cu ei una sau două vite şi dispar. Apoi repetă figura zi de zi, de fiecare dată la alt nomad, până pustiesc şi secătuiesc întreaga regiune. După care îşi stabilesc cartierul general în altă parte şi o iau de la început cu aceleaşi metode. Nomazii s-au împăcat cu soarta, căci sunt neînarmaţi şi trebuie să facă faţă unui număr mult

mai mare de atacatori, iar guvernul nu are nicio putere în aceste ţinuturi izolate. Dacă un funcţionar guvernamental reuşeşte la un moment dat să dea lovitura şi să-i învingă pe bandiţi, profitul e al lui. Îi aparţine întreaga pradă. Pedeapsa aplicată bandiţilor este inumană. De cele mai multe ori li se retează ambele braţe. Totuşi, niciun *khampa* nu s-a lăsat încă de meserie de teama consecinţelor... Apoi gazda noastră ne-a relatat şi despre câteva cazuri când *khampa* îşi uciseseră cu bestialitate victimele. Nu se dădeau înapoi nici când aveau de-a face cu pelerini, călugări sau călugăriţe. Încetul cu încetul, ne-a cuprins teama. Ce n-am fi dat să putem cumpăra puşca de la gazda noastră! Din păcate, nu aveam bani suficienţi şi nici o altă armă, cât de primitivă. Iar de beţele micului nostru cort nu se speriau nici măcar câinii.

În dimineaţa următoare, când am pornit la drum, nu ne-am simţit prea în largul nostru. Senzaţia de disconfort s-a accentuat când am descoperit un om înarmat cu o puşcă, ce încerca să se ascundă de noi dispărând mereu pe după o colină. Dar am urmat neabătuţi direcţia prestabilită, pierzându-l în cele din urmă din ochi. Seara am dat iar de nişte corturi: mai întâi de unul singur, iar cam la o sută de metri de el de un grup întreg.

Am bătut la uşa primului cort. O familie de nomazi ieşi afară, se împotrivi, îngrozită, văzând că vrem să intrăm şi arătă, speriată, spre celelalte corturi. Nu ne rămase altceva de făcut decât să o luăm din loc. Spre surprinderea noastră, în celălalt cort am fost primiţi cu bucurie. Toţi oamenii ieşiră afară, ne pipăiră bagajele, ne ajutară să le descărcăm – ceea ce nomazii nu făceau niciodată – şi... deodată ne-am lămurit: erau *khampa!* Căzuserăm în capcană, ca şoarecii. În cort se aflau doi bărbaţi, o femeie şi un adolescent – trebuia să facem pe niznaiul. În orice caz, eram cu ochii în patru, sperând că, făcând uz de politeţe, prudenţă şi diplomaţie, vom găsi o ieşire din situaţia penibilă.

Nici nu ne aşezaserăm bine în jurul focului şi cortul începu să se umple. Toţi locuitorii celorlalte corturi veniră să-i vadă pe cei doi străini: bărbaţi, femei, copii şi câini. Încercam din răsputeri să ne ţinem bagajele grupate în jurul nostru. Oamenii erau băgăcioşi şi curioşi ca ţiganii. După ce ascultară

şi ei povestea despre pelerinaj, ni-l recomandară cu multă căldură pe unul dintre tovarăşii lor drept călăuză excelentă care să ne însoţească până la Lhasa. Acesta voia să ne ducă pe un drum aflat ceva mai la sud de ruta noastră, despre care susţinea că ar fi mult mai bun. Ne-am uitat repede unul la altul. Omul era scund, dar foarte vânjos şi avea o sabie uriaşă la cingătoare. Nu inspira prea multă încredere. Dar i-am acceptat propunerea, convenind şi o remuneraţie. Era singurul lucru pe care îl puteam face, căci dacă aveau cumva intenţii necurate puteau să ne înjunghie pe loc.

Încetul cu încetul, vizitatorii se întoarseră în corturile lor, iar noi ne-am pregătit de culcare. Una dintre gazdele noastre voia neapărat să se servească de rucsacul meu drept pernă, şi a trebuit să depun eforturi ca să nu mi-l ia. Presupunea probabil că am un pistol în el. Mie îmi convenea această bănuială şi am încercat să o întăresc prin comportamentul meu. În cele din urmă, a renunţat, în orice caz, am rămas în alertă, neînchizând un ochi întreaga noapte. Deşi eram foarte obosiţi, nu ne-a venit greu să rămânem treji, căci femeia murmura tot timpul rugăciuni, de parcă ar fi cerut iertare pentru fărădelegile pe care bărbaţii voiau să le comită cu noi în ziua următoare. Am fost foarte bucuroşi să vedem că se crapă în fine de ziuă. La început totul rămase paşnic. În schimbul unei oglinzi de buzunar am achiziţionat un creier de iac, pe care l-am preparat pentru micul dejun. Apoi am început să ne pregătim de plecare. Gazdele noastre ne urmăreau mişcările cu priviri atente, devenind aproape agresive când i-am întins bagajul lui Aufschnaiter, care era deja afară. Dar le-am împins la o parte şi am încărcat iacul. Când ne-am uitat după „ghid”, nu era nici urmă de el – spre uşurarea noastră. Familia din cortul nostru a insistat să mergem neapărat pe ruta din sud, unde aveam să întâlnim în curând nomazi porniţi, şi ei, în pelerinaj spre Lhasa. Le-am promis că aşa vom face şi am luat-o repede din loc.

După câteva sute de metri am observat că lipseşte câinele. El venea totdeauna după noi. Dar când am întors capul, căutându-l, am înlemnit: cei trei bărbaţi din cortul unde înnoptaserăm se îndreptau spre noi şi ne-au ajuns curând din urmă. Ne povestiră că vor şi ei să meargă la corturile

pelerinilor şi ne arătară în depărtare o coloană de fum. Asta ni se păru şi mai suspect, deoarece nu văzuserăm niciodată asemenea coloane de fum înălţându-se din corturi. Când i-am întrebat unde este câinele, ne-au răspuns că rămăsese în cort. Unul dintre noi putea să meargă să-l aducă. Am înţeles acum ce plănuiau. Ne era în joc viaţa. Reţinuseră câinele ca să ne despartă pe Aufschnaiter şi pe mine, căci nu aveau totuşi curajul să ne atace pe amândoi deodată. Şi probabil că acolo unde se zărea coloana de fum erau aşteptaţi de tovarăşii lor. Atunci urma să aibă superioritate numerică şi să ne lichideze foarte uşor.

Nu ar fi aflat nimeni niciodată de dispariţia noastră. Regretam amarnic că nu luaserăm în serios avertismentele bine intenţionate ale nomazilor întâlniţi până acum. Am mai mers o bucată de drum în aceeaşi direcţie, sfătuindu-ne repede ce să facem. Cei doi bărbaţi ne încadraseră deja între ei; adolescentul venea în urma noastră. Ne-am evaluat şansele uitându-ne pe furiş într-o parte. Cei doi adulţi purtau bunde duble, aşa cum obişnuiau bandiţii, ca să fie protejaţi de lovituri sau împunsături; la cingătoare aveau săbii uriaşe, iar pe feţele lor nu se citea deloc blândeţe.

Trebuia să acţionăm. Aufschnaiter era de părere că ar fi bine să schimbăm direcţia pentru a nu intra orbeşte în capcana lor. Zis şi făcut. În timp ce vorbeam, am făcut deodată stânga-împrejur. *Khampa* se opriră o clipă uluiţi. Apoi îşi reveniră, ne barară drumul şi ne întrebară cu gesturi nu foarte amicale încotro voiam să mergem. „Să luăm câinele!” Observaseră că eram în stare de orice. Câteva clipe se uitară după noi, apoi îşi continuará drumul. Voiau probabil să-şi informeze repede complicii.

Când ne-am apropiat de corturi, femeia ne aduse câinele legat cu o sfoară. Ne-am bucurat că ne revedem, dar apoi am luat-o rapid din loc. Fireşte, am făcut cale întoarsă! Neînarmaţi cum eram, continuarea drumului ar fi însemnat moarte sigură. După un marş forţat, am ajuns în aceeaşi seară la familia simpatică la care înnoptaserăm de curând. Nimeni nu se miră de aventurile noastre. Ei ne povestiră că ţinutul unde îşi au taberele *khampa* se numeşte Gyak Bongra, fiind temut peste tot. După această păţanie am apreciat cu

atât mai mult o noapte liniştită…

În dimineaţa următoare ne-am revizuit ruta. Nu aveam încotro: trebuia să o luăm pe drumul mai dificil, prin ţinuturile nelocuite.

Am cumpărat carne de la nomazi, presupunând că timp de cel puţin o săptămână nu vom întâlni ţipenie de om.

Ca să nu ne mai întoarcem până la Labrang Trowa, am riscat un urcuş istovitor, foarte abrupt, pe o scurtătură. În mod normal, şi pe aici trebuia să ajungem tot pe ruta noastră. Pe la jumătatea drumului ne-am oprit să admirăm peisajul şi am zărit, spre spaima noastră – este adevărat că la mare depărtare doi oameni care veneau pe urmele noastre. Erau *khampa,* fără niciun dubiu! Probabil că între timp trecuseră pe la familia de nomazi, se interesaseră de direcţia în care porniserăm şi ne descoperiseră în curând, căci în aerul cristalin şi transparent din Changthang vizibilitatea este perfectă până la distanţe uriaşe.

Ce să facem? Tăceam amândoi, dar mai târziu am recunoscut că avuseserăm acelaşi gând: să ne vindem cât mai scump pielea! Am încercat mai întâi să grăbim pasul. Eram însă dependenţi de ritmul iacului şi, cu toate că îl imboldeam, aveam impresia că merge cu viteza melcului. Ne uitam mereu înapoi, deşi era greu să constatăm dacă distanţa dintre ei şi noi se micşora sau nu. Ne-am dat din nou seama ce rău este să fii neînarmat. Nu ne puteam apăra decât cu beţele de la cort şi cu pietre; adversarii dispuneau în schimb de săbii ascuţite. Singura şansă ar fi fost o colaborare perfectă şi o acoperire reciprocă. Eram ferm hotărâţi să luptăm pe viaţă şi pe moarte. Am gonit aşa o oră nesfârşită, gâfâind de efort şi întorcând mereu capul. Am observat deodată că cei doi urmăritori se aşezaseră. Am iuţit pasul ca să ajungem pe coama muntelui, căutând un ascunziş care, în caz de forţă majoră, să fie potrivit pentru o luptă. Cei doi se ridicaseră; păreau să se sfătuiască şi făcură deodată cale întoarsă. Am răsuflat uşuraţi şi ne-am îmboldit iacul, ca să dispărem cât mai repede dincolo de creastă. Sus, pe culme, ne-am dat seama din ce cauză renunţaseră oamenii. În faţa noastră se întindea cel mai pustiu ţinut din câte mi-a fost dat să văd vreodată: o mare de munţi înzăpeziţi, un teren cu

relief vălurat care părea să se întindă până la infinit... La mare depărtare, Transhimalaya, în care se zărea, ca golul rămas după extragerea unui dinte, defileul pe care îl avuseserăm în vedere ca posibilitate de retragere. Ajunsese cunoscut graţie lui Sven Hedin: defileul Selala, care duce spre Shigatse.

Oare *khampa* renunţaseră într-adevăr la urmărire? Pentru orice eventualitate, ne-am continuat marşul şi după lăsarea întunericului. Din fericire, noaptea nu era prea întunecoasă. Zăpada strălucea în razele lunii, care răspândeau atâta lumină, încât se desluşeau până şi lanţurile muntoase de la linia orizontului.

Foame, frig şi un cadou neaşteptat de Crăciun

Nu voi uita niciodată acest marş nocturn. A fost cel mai mare efort fizic şi psihic pe care l-am depus vreodată. Pustietatea ţinutului ne salvase de urmăritorii noştri. Dar ridica, în schimb, alte probleme. Era bine că îmi aruncasem de mult termometrul. Aici ar fi indicat cu siguranţă minus 30 de grade, din simplul motiv că scala mercurului nu ajungea mai jos. Dar temperatura nu corespundea frigului din ţinut. Pe aceleaşi meleaguri Sven Hedin constatase minus 40 de grade în acest anotimp.

Am mers aşa ore întregi, străbătând zăpezi neumblate. În acest timp, gândurile noastre rătăceau aiurea. Începeau să mă chinuiască tot felul de viziuni – o încăpere bine încălzită, mâncăruri calde la discreţie, băuturi aburinde... în mod ciudat, amintirea unui bufet automat din perioada studenţiei petrecute la Graz mă împingea aproape la nebunie.

Gândurile lui Aufschnaiter urmau alte meridiane. El înjura tot timpul în surdină, urzea planuri sinistre de răzbunare şi jura că se va întoarce înarmat. Şi atunci vai de toţi *khampa*!

Fiecare dintre noi încerca să depăşească în felul său o stare depresivă profundă. Pierduserăm din nou timp, iar obiectivul nostru mijea încă la mare depărtare! Dacă după episodul cu cortul bandiţilor ne-am fi putut continua nestingheriţi drumul, am fi fost deja pe ruta *tasam* din nord. Să fi fost poate miezul nopţii – ceasurile noastre se transformaseră de mult în carne şi *tsampa* – când ne-am aşezat în fine să ne odihnim. Nu

întâlniserăm urmă de vieţuitoare în timpul marşului îndelungat – o singură dată, un leopard al zăpezilor. Nici oameni, nici animale, nici vegetaţie. Nu aveam deci şansa să găsim ceva combustibil. De altfel, cred că nu am mai fi avut energia necesară să-l întrebuinţăm, deoarece nu e chiar atât de uşor să aprinzi, cu balegă de iac, un foc adevărat. Aşa încât am descărcat bagajele de pe iac şi ne-am băgat imediat sub pături. Am pus între noi sacul cu *tsampa* şi o pulpă crudă de berbec, azvârlindu-ne, lihniţi, pe ele. Dar abia am dus la gură lingura cu făină de *tsampa,* că am scos amândoi o înjurătură. Nu mai reuşeam să o desprindem de buze. La această temperatură, metalul se lipise de limbă şi buze, iar desprinderea lui ne-a costat câteva fâşii de piele. Ne cam trecuse pofta de mâncare. Ne-am încolăcit şi, în ciuda gerului năprasnic, am căzut într-un somn de plumb, total epuizaţi.

În dimineaţa următoare am luat-o din loc, nu prea odihniţi. Iacul nostru scurmase în zadar toată noaptea prin zăpadă, în căutarea unui fir de iarbă; în disperare de cauză, mânca acum zăpadă, fiindcă în ziua precedentă nu găsiserăm nicăieri apă. Izvoarele întâlnite pe drum erau toate îngheţate, luând forma unor cascade bizare.

Ne-am continuat cu greu drumul. Călcam pe urmele iacului nostru curajos şi nici nu ne mai ridicam privirile. De aceea am fost convinşi că avem de-a face cu o Fata Morgana când, spre după-amiază, am zărit departe, la orizont, dar foarte desluşit, trei caravane cu iaci care străbăteau ţinutul înzăpezit. Înaintau încet, păreau apoi să se oprească – dar nu dispăreau. Deci trebuia să fie reale! Vederea lor ne dădu iar curaj. Ne-am adunat toate forţele, am îmboldit iacul şi după trei ore am ajuns la tabăra caravanelor. Erau vreo cincisprezece bărbaţi şi femei şi îşi ridicaseră deja corturile. Apariţia noastră trezi mare uimire, dar oamenii ne salutară cu amabilitate, invitându-ne imediat să ne încălzim la focul lor. Am aflat că se întorceau dintr-un pelerinaj la muntele Kailas, unde făcuseră şi negoţ, şi că se îndreptau spre ţinutul lor de lângă lacul Namtso. Şi ei fuseseră avertizaţi de funcţionarii guvernamentali şi aleseseră această rută dificilă pentru a ocoli ţinutul bântuit de bandiţii *khampa.* Mergeau acum spre casă cu cincizeci de iaci şi vreo două sute de oi. Deoarece

dăduseră cele mai multe oi în schimbul unor mărfuri, ar fi reprezentat o pradă bună pentru *khampa.* Iată de ce cele trei grupuri călătoreau împreună şi ne-au invitat şi pe noi să ne alăturăm lor, căci fiecare întărire însemna o şansă în plus împotriva tâlharilor.

Ce plăcere să stai iar în jurul focului şi să mănânci o supă fierbinte! Pentru noi această întâlnire părea de-a dreptul providenţială. N-am uitat nici de bravul nostru Armin, ştiind cât de mult îi datoram.

De aceea l-am rugat pe conducătorul caravanei să încarce – contra cost – bagajele noastre pe un iac de-al lor, ca să-i dăm iacului nostru posibilitatea să se odihnească puţin.

Ne-am continuat drumul împreună cu nomazii, ridicându-ne şi noi, la fiecare popas, micul nostru cort de alpinişti alături de corturile lor mari. Ceea ce era o adevărată problemă. Căci viforul ne smulgea foaia de cort din mână; în timpul nopţii trebuia să ne sculăm de multe ori fiindcă se rupeau şnururile, iar beţele de cort pătrundeau prin acoperiş. Doar corturile din păr de iac rezistă la asemenea vijelie, dar sunt atât de grele, încât unul singur reprezintă încărcătura unui iac. Am jurat că, dacă ar fi să mai străbatem vreodată ţinutul Changthang, ne vom echipa cu totul altfel! Trei iaci, un băiat care să-i mâne, un cort pentru nomazi, o armă bună… Deocamdată trebuia să o scoatem însă la capăt cu realitatea crudă, în primul rând, să fim bucuroşi că fuseserăm acceptaţi de prietenii noştri nomazi. În comparaţie cu marşurile noastre zilnice de odinioară, ceea ce făceam acum era doar o plimbare plăcută. Nomazii pornesc dis-de-dimineaţă la drum, dar după patru sau şase kilometri fac din nou popas, lăsându-şi turmele să pască. După ce se lasă întunericul, animalele sunt priponite de nişte ţăruşi din apropierea corturilor, ca să fie ferite de lupi, şi petrec noaptea acolo, rumegând.

Abia acum ne-am dat seama cât de mult pretinseserăm de la bietul nostru Armin! Probabil ne considera nişte nebuni, întocmai ca tibetanii din Kyirong când ne vedeau escaladând toate piscurile munţilor. În timpul popasurilor îndelungate am încercat să ne aducem la zi însemnările din jurnal, pe care le neglijaserăm în ultima vreme; apoi am început să-i tragem sistematic de limbă pe membrii caravanei, pentru a afla

amănunte în legătură cu drumul spre Lhasa. Am vorbit cu fiecare în parte, din discuţii reieşind deocamdată o anumită succesiune de localităţi. Informaţiile erau foarte valoroase, căci puteam merge de la o localitate la alta, rugându-i pe nomazii întâlniţi pe parcurs să ne îndrume mai departe. Căzuserăm de acord că nu ne putem petrece jumătate de viaţă plimbându-ne în tihnă. În zilele următoare voiam să ne despărţim de caravană.

Ne-am luat rămas-bun chiar în ziua de 24 decembrie şi ne-am continuat drumul singuri. Am traversat, odihniţi şi refăcuţi, munţi şi văi, parcurgând peste douăzeci de kilometri în această primă zi. Seara târziu am ajuns în dreptul unui şes întins pe care erau presărate corturi. Locuitorii lor păreau foarte vigilenţi. Înainte de a fi ajuns la primul cort, ne-au ieşit în întâmpinare câţiva bărbaţi cu o înfăţişare cruntă şi înarmaţi până în dinţi, care ne-au somat cu voci aspre să ne luăm cât mai repede tălpăşiţa. Ne-am oprit, ridicând mâinile în semn că nu avem arme, şi le-am explicat că suntem simpli pelerini. În ciuda zilelor de odihnă, trebuie să fi avut o înfăţişare demnă de compătimire, căci după ce se sfătuiră câteva clipe, proprietarul celui mai mare cort ne invită să înnoptăm la el. Ne-am putut încălzi, ni s-au oferit imediat un ceai fierbinte şi o delicatesă rară – câte o chiflă albă. Era deja veche şi tare ca piatra, dar, pentru noi, acest mic dar exact în ajunul Crăciunului reprezenta mai mult decât cel mai gustos cozonac. Am ronţăit chiflele abia peste câteva zile, în timpul unui drum foarte greu, iar darul neaşteptat al acestor oameni buni ne-a consolat, insuflându-ne curaj.

Deocamdată aveam însă de-a face cu aparenţa dură a gazdelor noastre. Când i-am explicat donatorului chiflelor pe ce drum vrem să ajungem la Lhasa, acesta a declarat sec că, dacă nu am murit până acum, vom fi precis omorâţi în zilele următoare. Ţinutul era plin de *khampa;* fără arme, eram o pradă uşoară pentru ei. Toate acestea le spuse pe un ton fatalist, de parcă ar fi vorbit despre nişte lucruri cât se poate de fireşti. Ne-am cam pierdut aplombul şi l-am rugat să ne dea un sfat. Ne-a recomandat şi el ruta prin Shigatse, unde am fi putut ajunge într-o săptămână. Dar această variantă nu ne convenea nouă. Nomadul chibzui câtva timp, apoi ne

sfătui să mergem la Bönpo-ul din ţinutul respectiv. Cortul său se afla la o distanţă de câteva mile spre sud. *Bönpo-ul* avea latitudinea de a ne da o escortă, dacă ţineam morţiş să străbatem regiunile dominate de tâlhari.

Ne-am culcat devreme în seara aceea; aveam atâtea de discutat, încât nu ne-a mai rămas răgaz pentru gânduri triste şi nostalgia Crăciunului de acasă. În cele din urmă am căzut de acord că trebuie să riscăm vizita la *Bönpo.* Până la cortul său erau doar câteva ore de mers. Am considerat primirea amicală drept un semn bun; Bönpo-ul ne puse imediat la dispoziţie un cort, apoi îşi chemă colegul şi am început să deliberăm toţi patru. Nu am mai recurs la povestea cu pelerinajul şi originea noastră indiană. Ne-am dat drept europeni şi am cerut cu hotărâre protecţie contra tâlharilor. Călătoream, bineînţeles, cu aprobare de la guvern. Şi am scos cu tupeu vechiul paşaport pe care ni-l eliberase la un moment dat Garpön-ul din Gartok. Documentul îşi avea istoria sa. Îl trăseserăm atunci la sorţi şi îl câştigase Kopp. Când acesta se despărţise de noi, avuseserăm inspiraţia fericită de a răscumpăra documentul de la el. Şi acum sosise momentul să profităm de pe urma lui!

Cei doi funcţionari examinară sigiliul; era clar că hârtia îngălbenită le insufla respect. Erau amândoi convinşi că prezenţa noastră în ţară se încadra în stricta legalitate. Singura lor nedumerire: ce se întâmplase cu al treilea? Le-am explicat foarte grav că acesta se îmbolnăvise, din păcate, şi plecase, prin Tradün, în India. Am fost şi noi surprinşi să vedem ce efect prompt are bluful nostru. Cei doi *Bönpo* se liniştiră, promiţându-ne o escortă care avea să fie schimbată din loc în loc şi care urma să ne conducă până la ruta *tasam* din nord.

Iată cea mai mare bucurie de Crăciun! Puteam acum să sărbătorim şi noi. Păstraserăm special pentru această seară puţin orez adus din Kyirong. L-am preparat şi i-am invitat şi pe cei doi *Bönpo* în cortul nostru. Ei acceptară, aduseră ceva alimente şi am avut cu toţii parte de o seară foarte plăcută.

În ziua următoare am fost „pasaţi mai departe” de un nomad care ne însoţi până la cortul următor. Lucrurile se desfăşurau cam ca la cursa de ştafetă: eram conduşi o bucată

de drum, apoi predaţi, iar însoţitorul se întorcea acasă. Plecam mai departe cu noul însoţitor şi în felul acesta înaintam minunat, deşi relieful era total necunoscut. Ne-am dat seama ce important era să ai un ghid care cunoaşte drumul. Chiar dacă nu însemna o asigurare de viaţă contra tâlharilor…

Însoţitorii noştri permanenţi rămâneau însă vântul şi gerul. Aveai impresia că pe lumea asta nu există decât vijelii şi uragane şi temperaturi de minus 30 de grade. Suferеam cumplit din cauza îmbrăcămintei neadecvate, aşa încât am fost fericit să-mi pot cumpăra de la unul din locuitorii corturilor încă o bundă veche de oaie. Ce-i drept, îmi era puţin mică şi îi lipsea jumătate dintr-o mânecă, dar costa doar două rupii! Partea cea mai tragică o reprezenta încălţămintea, care era pe punctul de a-şi da obştescul sfârşit, iar mănuşile ne lipseau cu desăvârşire. Aufschnaiter avea deja degerături la mâini, iar pe mine mă chinuiau încă picioarele. Suportam cu un eroism placid toate suferinţele, trebuind să depunem eforturi serioase pentru a face faţă raţiei zilnice de kilometri. Cu câtă plăcere ne-am fi odihnit iarăşi câteva zile în cortul cald al vreunui nomad! Chiar şi viaţa atât de dură şi de precară a nomazilor ni se părea adeseori un vis ademenitor. Dar nu ne puteam opri nicăieri dacă voiam să răzbim până la Lhasa cu mijloacele noastre financiare. Iar după aceea? Preferam să nu ne gândim atât de departe…

Vedeam de multe ori – din fericire, la mare distanţă – călăreţi, recunoscând în ei, după câinii care îi însoţeau, bandiţii *khampa.* Aceşti câini au mai puţină blană decât obişnuita rasă tibetană, sunt slabi, iuţi ca vântul şi extrem de urâţi. Îi mulţumeam lui Dumnezeu că eram scutiţi de întâlnirea cu ei şi cu stăpânii lor.

Şi în această etapă a călătoriei am făcut o descoperire. Am ajuns la un lac îngheţat pe care nu l-am putut găsi mai târziu pe nicio hartă. Aufschnaiter îl trecu imediat în schiţele noastre. Băştinaşii îl numeau Yochabtso, adică „apă de jertfă”. Avea o amplasare admirabilă, la poalele unui lanţ de gheţari în jurul cărora mergeam deja de o săptămână, făcând un ocol mare. Şi aici piscul cel mai înalt era un „tron al zeilor” purtând numele unei divinităţi foarte puternice: Jo Gya Kang.

Înainte de a ajunge pe ruta *tasam* am avut parte de încă o întâlnire cu tâlhari înarmaţi. Indivizii deţineau arme europene de bună calitate, aşa că nu am fi făcut faţă bazându-ne doar pe curaj. Dar ne dădură pace, probabil din cauza aspectului nostru jalnic şi mizer. Da, uneori şi sărăcia vizibilă îşi are avantajele ei!

După cinci zile am ajuns pe mult lăudata rută *tasam.* Ne imaginaserăm totdeauna că aceasta e o adevărată şosea, pe care suferinţele noastre vor lua sfârşit. Dar mare ne-a fost dezamăgirea când am constatat că nu exista nici urmă de şosea! Terenul nu se deosebea cu nimic de cel pe care îl străbătuserăm în ultimele săptămâni. Câteva corturi goale, în care puteau poposi caravanele – asta era tot. În rest, nicio amenajare.

În ultima etapă ne însoţiseră două amazoane vânjoase. Acum ne depuseră pe ruta *tasam* şi îşi luară, cu emoţie, rămas-bun. Am ocupat, resemnaţi, unul dintre corturile goale, am aprins focul şi am încercat să evaluăm situaţia noastră dintr-o perspectivă optimistă. În fond, puteam fi mulţumiţi! Trecuserăm peste partea cea mai dificilă a călătoriei şi ne găseam pe un traseu foarte umblat care ducea la Lhasa. În cincisprezece zile de marş puteam ajunge în capitală. Dar de ce nu ne bucuram văzându-ne atât de aproape de ţelul nostru?

Probabil că eram foarte istoviţi din cauza numeroaselor greutăţi, nemaifiind în stare de sentimente pozitive. Membre degerate, probleme financiare, alimente aproape epuizate – iată grijile noastre. Cel mai mult ne durea starea animalelor. Căţelul meu devotat era piele şi os. Având în vedere că şi noi abia ne mai permiteam să mâncăm ceva, nici el nu avea parte de o hrană mai consistentă. Labele îi erau pline de răni de atâta alergat şi uneori ne ajungea din urmă, la locul de campare, abia după câteva ore, căci îi venea deja greu să se târască.

Nici iacului nu-i mergea mult mai bine. Trecuseră săptămâni întregi de când nu mai găsise iarbă pe săturate şi slăbise îngrozitor. Ce-i drept, după ce trecuserăm de lacul Yochabtso, ieşiserăm din zona zăpezilor, dar iarba era puţină şi uscată, iar timpul în care putea paşte – foarte scurt.

Cu toate acestea, în ziua următoare trebuia să o luăm iar din loc. Ne dădea curaj faptul că ajunseserăm pe traseul caravanelor şi nu ne mai simţeam mereu ca nişte Marco Polo.

Ruta *tasam* pe care ne găseam acum fusese amenajată iniţial de guvern pentru transportarea aurului din Tibetul de vest. Mai târziu, când traficul comercial s-a intensificat în întreaga ţară, ruta *tasam* din nord a descongestionat-o pe cea din sud, care mergea de-a lungul fluviului Tsangpo.

Prima zi petrecută pe ruta *tasam* nu se deosebi cu nimic de etapele cele mai negre ale călătoriei noastre prin ţinutul nelocuit. N-am întâlnit ţipenie de om. O vijelie turbată aducea fulgi de zăpadă şi valuri de pâclă, transformându-ne drumul într-un adevărat infern. Noroc că venea totuşi din spate. În felul acesta ne împingea înainte, pe când dacă ar fi bătut din faţă n-am fi putut înainta nici cu un singur pas. Armin ajunsese aproape la capătul puterilor. Toţi patru am fost fericiţi când am dat spre seară de un nou popas *tasam.*

În jurnalul meu, ziua aceasta figurează cu următoarele observaţii:

31 dec. 1945

Viscol puternic şi ceaţă (prima ceaţă din Tibet), aprox. Minus 30 grade Celsius… cea mai istovitoare zi a călătoriei noastre de până acum, încărcătura nu stă bine pe iac, dar când vrem să o fixăm aproape că ne îngheaţă mâinile… Cât pe-aci să ne rătăcim; observăm, după doi kilometri, eroarea şi ne întoarcem. Ajungem spre seară la popasul *tasam* numit Nyatsang, format din opt corturi. Unul dintre corturi este ocupat de *Bönpo*-ul tasam-ului şi de familia sa… suntem întâmpinaţi cu prietenie.

Salvconductul binecuvântat

Iată-ne la al doilea revelion petrecut în Tibet! Dacă puneam în balanţă realizările de până acum, ne puteam pierde complet curajul. Eram încă în situaţia de a străbate ţara „ilegal” – doi vagabonzi sărăntoci, aproape morţi de foame, care trebuiau să se ascundă de cel mai mărunt *Bönpo.* Iar Lhasa rămânea încă un ţel iluzoriu, „oraşul interzis”. În asemenea seri eşti cam sentimental şi îţi place să faci

bilanţul, gândurile îţi rătăcesc… Nu dăduserăm uitării familia şi patria. Dar lupta pentru supravieţuire ne solicita toate forţele fizice şi psihice. În comparaţie cu asta, nimic nu mai conta. O seară petrecută într-un cort încălzit valora mai mult decât cel mai râvnit automobil de curse primit cadou acasă…

În felul acesta am sărbătorit revelionul. Voiam să rămânem ceva mai mult aici, să ne dezmorţim şi să le acordăm şi animalelor noastre o zi de odihnă. Vechiul salvconduct îşi făcu şi de data aceasta datoria. Funcţionarul *tasam* ne trată cu toată solicitudinea, punându-ne la dispoziţie un slujitor şi trimiţându-ne apă şi balegă de iac ca să aprindem focul.

Am savurat liniştea şi am dormit până târziu. Ora era destul de înaintată, iar noi de-abia luam micul dejun; deodată am auzit larmă în faţa corturilor. Bucătarul unui *Bönpo* venise să anunţe sosirea „înaltului său stăpân” şi să facă toate preparativele. El alerga de colo-colo, foarte aferat. Pe cap avea o blană întreagă de vulpe.

Sosirea unui înalt *Bönpo* – iată un eveniment care putea să aibă semnificaţie şi pentru noi. Ne aflam însă de destulă vreme în Asia ca să ştim că „înalt stăpân” era o noţiune foarte relativă. De aceea nu ne-am lăsat deranjaţi. Şi, de fapt, situaţia se dovedi a nu fi chiar atât de gravă. *Bönpo*-ul sosi în curând, înconjurat de o ceată de slujitori – era un negustor aflat în slujba guvernului. Transporta la Lhasa câteva sute de încărcături de zahăr brut şi stofe de bumbac. Fireşte că şi el vru să ne tatoneze, aşa că i-am arătat, cu multă ipocrizie, salvconductul. Acesta îşi făcu din nou efectul! Expresia severă, oficială dispăru şi el ne invită să ne alăturăm suitei sale. Ideea nu era rea. Am renunţat bucuroşi la ziua de odihnă şi am început să împachetăm repede, căci caravana voia să poposească doar pentru orele prânzului.

Unul dintre băieţii care mânau iacii se uită, dând îngrijorat din cap, la Armin al nostru şi ne propuse în cele din urmă să ne punem bagajele – în schimbul unei mici sume de bani – pe spinarea unui iac de la *tasam* şi să lăsăm animalul nostru fără povară. Am fost bucuroşi să-i dăm bietului Armin o zi de odihnă. Dar trebuia să ne grăbim. *Bönpo*-ul şi slujitorii săi primiră alţi cai, schimbară iacii, iar animalele încărcate o luară imediat din loc. Ne-am alăturat caravanei. *Bönpo*-ul mai

putea zăbovi, deoarece, călare pe un cal, ne ajungea repede din urmă.

Nu ne-a fost uşor să pornim iar la drum, obosiţi şi bătuciţi cum eram, şi să parcurgem cei douăzeci de kilometri până la popasul următor. Contaserăm prea mult pe această zi de odihnă şi probabil că şi câinele nostru gândea la fel. L-am strigat, l-am fluierat, dar el dădu doar anemic din coadă, rămânând culcat. Nu-l mai ţineau puterile. Cu labele pline de răni, pe jumătate mort de foame, ce era să fac cu el? L-aş fi încredinţat bucuros cuiva care să-i asigure un trai onorabil, din moment ce trebuia să ne despărţim. M-a consolat puţin faptul că rămânea în preajma unei aşezări omeneşti. Ca intrus, nu avea să-i fie uşor să se impună în faţa celorlalţi câini. Dar altfel ar fi murit cu siguranţă pe drum.

Protejaţi de caravană, parcurgeam zilnic distanţe mari. Profitam şi noi de nimbul care îl înconjura pe *Bönpo,* fiind adăpostiţi peste tot fără probleme. Doar la Lholam i-am părut suspecţi funcţionarului de la *tasam.* Acesta a fost foarte antipatic, nu ne-a dat nici măcar combustibil să ne facem focul şi pretinse de la noi, implacabil, un paşaport eliberat în Lhasa. Ei bine, din păcate, nu-i puteam oferi aşa ceva. Dar aveam cel puţin un acoperiş deasupra capului şi eram bucuroşi de acest adăpost. Căci la scurt timp după sosirea noastră am observat tot felul de figuri dubioase mişunând printre corturi. Cunoşteam deja mutrele – erau *khampa.* Fiind însă prea istoviţi ca să ne sinchisim de ei, ne-am gândit: lasă-i pe ceilalţi să se descurce cum ştiu. De la noi n-au ce fura. Abia când îşi făcură de lucru la cortul nostru, vrând neapărat să doarmă cu noi, am intervenit energic. Au părăsit repede cortul.

În dimineaţa următoare am observat, spre spaima noastră, că iacul nu era nicăieri. Doar îl priponiserăm seara de un ţăruş! Poate păştea pe undeva. Dar, în ciuda căutărilor, Armin rămase dispărut. Deoarece şi figurile suspecte din seara trecută dispăruseră, nu am mai avut niciun dubiu. Că furaseră tocmai iacul nostru era însă o mare lovitură pentru noi!

Ne-am repezit în cortul funcţionarului de la *tasam* şi, furioşi, i-am aruncat la picioare şaua şi pătura. El şi atitudinea sa ostilă erau vinovaţi de pierderea iacului! Această hoţie ne

lovea greu. Armin al cincilea fusese primul reprezentant civilizat al neamului său şi îl apreciaserăm foarte mult. Graţie lui reuşiserăm să trecem peste cea mai dificilă parte a călătoriei. Bunul nostru Armin! Probabil că pentru el această schimbare de stăpân nu era atât de catastrofală. Putea paşte liniştit luni întregi, avea să se întremeze, iar creierul său de iac avea să dea repede uitării toate lipsurile îndurate.

Nu mai aveam timp să-l jelim pe Armin. Bagajele erau deja de câteva ore pe drum, deoarece caravana de iaci pornea înainte de revărsatul zorilor pentru a putea ţine pasul cu *Bönpo*-ul care venea călare. În ciuda amărăciunii, nu era rău să circuli liber, fără să trebuiască să îmboldeşti animalul şi să potriveşti mereu încărcătura din spinarea lui.

Ne îndreptam deja de câteva zile spre un masiv muntos uriaş. Ştiam că se numeşte Nyenchenthanglha. Peisajul era blând, relieful vălurat şi ţinutul pustiu. Nu am zărit nici măcar *kyang.* Vremea se ameliorase, cerul era senin şi vizibilitatea atât de bună, încât un punct situat la o depărtare de zece kilometri părea foarte apropiat, ca şi cum l-ai fi putut atinge cu mâna.

Extenuarea noastră devenise tot mai evidentă în ultimele zile. Aveam impresia că ne consumăm ultimele rezerve. Seara nu ne mai puteam urni din loc.

Popasul *tasam* unde ne opriserăm se numea Tokar. Aici începea urcuşul în munţi – următorul popas fiind situat la o distanţă de cinci zile. Nici nu îndrăzneam să ne gândim cum vom rezista până atunci. În orice caz, am făcut tot ce ne-a stat în putinţă ca să ne aprovizionăm şi am cumpărat o cantitate mare de carne pentru această perioadă.

Următoarele zile ni s-au părut nesfârşite, iar nopţile şi mai lungi. Străbăteam un ţinut ireal de frumos. Am ajuns la unul dintre cele mai mari lacuri din lume, Namtso sau Tengri Nor. E nevoie de unsprezece zile ca să-l înconjori. Dar abia dacă l-am luat în seamă. Ne-am dorit dintotdeauna să vedem unul dintre marile lacuri fără scurgere din Changthang. Iată-l acum în faţa noastră – din păcate însă, nimic nu ne mai putea scoate din apatie.

Urcuşul în aerul rarefiat ne vlăguise, iar altitudinea de 6.000 de metri ne paraliza gândirea. Din când în când ne

uitam miraţi la vârfurile şi mai înalte din împrejurimi. În fine am ajuns şi în defileul Guring La. Englezul Littledale trecuse în 1895 – primul şi unicul european înaintea noastră – prin acest defileu, iar Sven Hedin îl înscrisese pe hartă ca fiind, cu o altitudine de 5.972 de metri, cel mai înalt pas din Transhimalaya. Cred că nu mă înşel dacă susţin că este cel mai înalt defileu din lume prin care se circulă pe parcursul întregului an.

Prapuri multicolori mărginesc ruta pelerinilor

Am dat din nou de mormanele tipice de pietre, iar înfipţi în ele se înălţau cei mai multicolori prapuri de rugăciune pe care i-am văzut vreodată. Alături, un şir de table de rugăciune cioplite în piatră – expresie nepieritoare a bucuriei resimţite de multe mii de pelerini când, după ostenelile călătoriei, acest defileu le deschide drumul spre oraşul sfânt.

Şi iată-i acum venind în număr mare spre noi pe pelerinii care, după ce îşi atinseseră ţelul mult râvnit, se întorceau în patria lor îndepărtată. Oare de câte ori răsunase pe acest drum acel „Om mani padme hum”, formula străveche şi foarte întrebuinţată a rugăciunii budiste pe care pelerinii o murmură fără întrerupere şi de la care aşteaptă şi protecţie împotriva „gazelor toxice” – căci aceasta este explicaţia tibetanilor pentru lipsa de oxigen. Ar fi, în orice caz, mai înţelept să tacă! Mult sub noi am zărit scheletele albe ale unor animale de tracţiune prăbuşite în prăpastie – o dovadă vie a periculozităţii acestui defileu; iar băieţii care mânau animalele povesteau că aproape în fiecare iarnă câţiva pelerini sunt victime ale vijeliei şi viscolului. I-am mulţumit lui Dumnezeu că am avut parte de vreme bună, căci deja în primele zile a trebuit să facem faţă unei diferenţe de altitudine de aproape două mii de metri.

La ieşirea din defileu am dat de un peisaj cu totul diferit. Relieful uşor vălurat din Changthang dispăruse. În timpul marşurilor noastre obositoare ne gândiserăm adeseori că aici s-ar fi putut circula uşor cu un jeep. În orice caz, o asemenea călătorie s-ar fi sfârşit în acest punct. Masivul muntos se termină abrupt, apele vâjâie în văi înguste, adânc săpate în stâncă, scurgându-se deja pe câmpia de la Lhasa. Băieţii care

mânau iacii ne povestiră că dintr-un anumit punct situat în imediata apropiere a oraşului se pot vedea piscurile acoperite de gheaţă pe lângă care treceam acum. Atât de aproape era deja „oraşul interzis”!

La început, coborâşul trece peste un gheţar. A trebuit să admir din nou iacii care îşi căutau cu un pas inimaginabil de sigur drumul pe gheaţă. În timp ce ne poticneam obosiţi, m-am gândit că ar fi mult mai uşor să aluneci cu schiurile pe aceste suprafeţe ideale, fără crevase. Probabil că Aufschnaiter şi cu mine eram primii oameni care, în timpul unui pelerinaj la Lhasa, discutau despre schiat… Un şir de şasemiari ne tenta chiar şi pe noi, care eram atât de istoviţi; regretam doar că nu avem la noi pioleţi, căci nu ar fi fost o problemă să escaladăm unul dintre ei.

În timpul acestui marş, ne ajunse din urmă o tânără pereche. Şi ei veneau de departe şi se îndreptau spre Lhasa. S-au alăturat bucuroşi caravanei şi – aşa cum se întâmplă pe drum – am intrat în vorbă. Destinul lor era ciudat, o poveste de dragoste ca în *Romeo şi Julieta* în variantă tibetană.

Femeia, tânără şi frumoasă, cu obraji rumeni şi cosiţe negre, groase, trăise voioasă şi mulţumită într-un cort de nomazi din Changthang, gospodărindu-i pe cei trei fraţi ai ei. Într-o seară apăruse un tânăr şi rugase să i se dea adăpost. Din clipa aceea toate se schimbaseră – fusese probabil dragoste la prima vedere. Ei se puseseră de acord şi în dimineaţa următoare părăsiseră în taină cortul. Nici nu se gândeau cât de periculoasă poate fi fuga prin ţinutul bântuit de iarnă. Din fericire, ajunseseră cu bine până aici şi voiau să înceapă o viaţă nouă la Lhasa.

Tânăra femeie mi-a rămas în amintire ca un punct luminos în acele zile extrem de grele. La unul dintre popasuri a vârât mâna în buzunarul de la piept şi ne-a servit pe fiecare cu o caisă uscată. Acest mic dar era la fel de preţios ca şi chifla oferită de nomad în seara de Crăciun.

Abia când ne-am continuat drumul mi-am dat seama cât de puternice şi rezistente sunt femeile din Tibet. Fata asta tânără ţinea fără dificultate pasul cu noi şi îşi căra bocceaua întocmai ca oricare alt bărbat. Nu trebuia să fie îngrijorată de viitorul ei. Se va angaja la Lhasa ca muncitoare zilieră şi îşi va

câştiga uşor cele necesare subzistenţei graţie sănătăţii ei robuste de nomad.

Eram iarăşi de trei zile pe drum şi nu văzuserăm corturi. Deodată, am zărit în depărtare o coloană de fum înălţându-se spre cer. Oare era fumul unei aşezări omeneşti? Sau un incendiu? Nu prea părea verosimil. Apropiindu-ne, am dezlegat enigma: erau aburii unui izvor termal. În curând ne-am oprit în faţa unui tablou de o rară frumuseţe. Mai multe izvoare ţâşneau fierbinţi din pământ, iar din mijlocul norului de aburi care le învăluia, un gheizer superb se înălţa într-o trombă de vreo patru metri. Am rămas pe loc, copleşiţi de privelişte. Următorul gând a fost ceva mai prozaic: o baie! Tânărul nostru cuplu nu se arătă interesat nici de una, nici de alta. Femeia părea chiar consternată de ideea băii. Dar nu ne-am sinchisit. Apa ţâşnea din pământ la temperatura de fierbere, fiind însă răcită de temperatura de minus 10 grade a aerului, aşa încât devenea suportabilă. Am lărgit puţin o baltă formată în mod natural şi ne-am ales cu un bazin confortabil, cu apă caldă. Ce plăcere! De la izvoarele termale din Kyirong nu mai avuseserăm ocazia să ne spălăm, cu atât mai puţin să ne îmbăiem. De altfel, din cauza gerului de afară, părul şi barba ne îngheţară imediat.

În pârâul de scurgere, care avea o temperatură agreabilă, se zbenguiau mulţi peşti mari. Flămânzi, ne gândeam cum să-i prindem, căci apă fierbinte ca să-i facem „rasol” am fi avut… Din păcate, nu s-a ales nimic de delicatesa noastră. Baia ne înviorase însă, aşa că am luat-o din loc, ca să ajungem din urmă caravana.

Noaptea am petrecut-o în cortul oamenilor care mânau iacii. A fost pentru prima dată când am făcut o criză urâtă de sciatică. Crezusem totdeauna că această boală dureroasă este un semn al îmbătrânirii şi nu-mi imaginasem că voi face atât de curând cunoştinţă cu ea. Răcisem probabil fiindcă înnoptasem de atâtea ori pe pământul rece.

În acea dimineaţă nu am mai reuşit să mă ridic. Aveam dureri îngrozitoare. Mă cuprinse o spaimă de moarte: cum aveam să merg mai departe? Doar nu puteam rămâne aici! M-am ridicat strângând din dinţi şi am încercat să fac câţiva paşi. Pe măsură ce mă mişcăm, starea mi se ameliora. Dar de

acum înainte, în fiecare dimineaţă, primii kilometri aveau să fie foarte dificili pentru mine.

La patru zile după ce trecuserăm prin defileu am ieşit din valea îngustă dintre munţi pe un şes uriaş. Iar spre seară am ajuns, extenuaţi, la popasul *tasam* numit Samsar. În fine, iarăşi o aşezare omenească, în fine, case solide, mănăstiri, o cetate! Este unul dintre cele mai mari puncte de răscruce ale popasurilor *tasam* din Tibet. Se intersectează aici cinci rute, atmosfera este foarte agitată, caravanele vin şi pleacă, adăposturile sunt arhipline, se schimbă animalele de tracţiune şi de călărit… viaţa febrilă a unui caravanserai.

Bönpo-ul nostru sosise deja de două zile. Dar, deşi era reprezentant guvernamental, trebui să aştepte cinci zile ca să primească iaci de schimb. Ne făcu rost şi nouă de un loc de cazare pentru noapte, de combustibil şi de un slujitor care să facă focul. Am admirat din nou organizarea perfectă, pe care nu te-ai fi aşteptat să o găseşti în această ţară uriaşă, cu drumuri greu practicabile. Sute de mii de încărcături de mărfuri diferite erau transportate în fiecare an pe spinările iacilor, se parcurgeau multe mii de kilometri şi, cu toate acestea, îţi puteai continua drumul: găseai animale de schimb, găseai locuinţe în care să te adăposteşti…

Pentru moment era mare agitaţie. Trebuia să ne împăcăm cu ideea unui popas mai îndelungat. Nemaiavând iac, nu puteam pleca singuri mai departe. Am profitat de ziua liberă ca să facem o excursie. Nu departe de Samsar se înălţau iar aburi albi spre cer – deci existau şi aici izvoare fierbinţi. Acestea ne tentau. Am părăsit agale localitatea, străbătând mai mulţi kilometri pe ogoare părăginite – o dovadă că populaţia locală renunţase la agricultură, reorientându-se spre negoţ şi activităţi de transport.

Izvoarele termale erau o minune a naturii. Aveam în faţă un adevărat lac clocotitor, apa părea neagră, fiind totuşi cristalină în pârâiaşul de scurgere. Ne puteam alege temperatura apei de baie. Am coborât în pârâu la un punct unde apa avea o temperatură plăcută şi am urcat apoi spre lac. Apa devenea tot mai fierbinte. Aufschnaiter renunţă primul. Eu m-am străduit să merg mai departe, vrând să-mi tratez în felul acesta sciatica. Mă bălăceam încântat în apa

fierbinte. Mai aveam încă, de la Kyirong, o bucată de săpun pe care am pus-o pe mal, la o distanţă de vreun metru de mine. Punctul culminant al băii urma să fie o săpunire temeinică. Din păcate, nu observasem că o cioară mă luase de mult în vizor. Deodată se năpusti şi comoara mea de săpun dispăru în ciocul ei! Am sărit în sus înjurând, dar m-am refugiat, clănţănind din dinţi, din aerul rece în apa caldă. În această ţară ciorile sunt la fel de hoaţe cum sunt coţofenele la noi; păţisem odată şi la Kyirong acelaşi lucru ca aici. Pe drumul de întoarcere am văzut pentru prima dată un regiment tibetan. Cinci sute de soldaţi făceau manevre. De obicei, populaţia nu este prea încântată de aceste exerciţii militare, căci soldaţii au drept de rechiziţie. Ei sunt cazaţi în corturi proprii, înşiruite într-o ordine desăvârşită, prin urmare nu se fac încartiruiri, dar toate animalele de transport, chiar şi caii de călărie, trebuie să fie puse la dispoziţie de către populaţia locală.

Tovarăşul nostru de noapte – un deţinut cu lanţuri la picioare

Ajunşi la casa în care eram cazaţi, am dat de o surpriză. Am găsit un tovarăş de noapte cu picioarele în lanţuri; nu se putea deplasa decât făcând paşi foarte mici. Acesta ne povesti, zâmbind cu cea mai mare dezinvoltură, că ucisese şi furase, că primise, la Lhasa, două sute de lovituri de bici şi că urma să aibă pentru tot restul vieţii lanţuri la picioare. Ni s-a făcut pielea de găină. Oare eram puşi pe acelaşi plan cu ucigaşii? Dar am constatat curând că în Tibet un condamnat nu este un proscris. Omul nostru nu avea dezavantaje civice, participa la toate divertismentele şi trăia din pomeni. Nici măcar nu se poate spune că trăia rău. Îşi murmura tot timpul rugăciunile – probabil nu din căinţă, ci ca să trezească milă.

Se răspândise deja vestea că eram europeni, aşa că apăreau mereu curioşi care doreau să ne vadă. Printre ei, un călugăr tânăr şi foarte simpatic. Acesta transporta ceva pentru mănăstirea Drebung şi urma să-şi continue drumul în ziua următoare. Auzind că nu avem decât o singură încărcătură şi am dori foarte mult să plecăm mai departe, ne oferi un iac liber din caravana sa. Nici nu ne întrebă dacă

avem salvconduct. Presupunerile noastre fuseseră corecte. Pe măsură ce ne apropiam de capitală, întâmpinam tot mai puţine dificultăţi. Toţi erau convinşi că nişte străini care reuşiseră să pătrundă atât de adânc în ţară trebuie să fi fost în posesia unui paşaport eliberat de guvern. Cu toate acestea, încercam să părăsim de fiecare dată cât mai repede localităţile. Nu era bine să ne aţinem mult timp în acelaşi loc. Poate că i-ar fi venit în cele din urmă cuiva în minte să ne ceară totuşi permisul de călătorie…

Prin urmare, am acceptat imediat oferta călugărului. Ne-am luat rămas-bun de la *Bönpo,* mulţumindu-i din suflet pentru toate, şi imediat după miezul nopţii am luat-o, pe beznă, din loc. Am străbătut regiunea Yangpachen şi am ajuns într-o vale laterală care ducea direct în şesul Lhasei. Se numea Tolung; cu un cal bun, de aici se putea ajunge în capitală într-o singură zi.

Atât de aproape de Lhasa! Ne cuprindea o stare de agitaţie febrilă când auzeam pronunţându-se tot mai des numele de Lhasa. În timpul marşurilor noastre chinuitoare şi în nopţile geroase ne cramponaserăm de acest nume, prinzând puteri noi. Niciun pelerin, indiferent de la ce distanţă ar fi venit, nu ar fi putut jindui cu mai multă ardoare decât noi după oraşul sfânt. Ajunseserăm mai aproape de Lhasa decât odinioară Sven Hedin. Acesta îşi încercase de două ori norocul cam în acelaşi ţinut, fiind oprit de fiecare dată încă în Changthang, la zidul de la Nyenchenthanglha. Ca pelerini sărăntoci, noi atrăgeam mai puţin atenţia decât caravana sa, iar şiretlicurile şi – nu în ultimul rând – cunoaşterea limbii ne ajutaseră să înaintăm. Mai aveam însă cinci zile de marş şi nu ştiam dacă vom reuşi să intrăm în oraş.

Caravana noastră ajunse dis-de-dimineaţă în următoarea localitate, Dechen, intenţionând să stea toată ziua aici. O situaţie penibilă pentru noi. Căci la Dechen îşi aveau reşedinţa doi funcţionari districtuali aristocraţi; era greu de presupus că vor accepta bluful nostru cu vechiul salvconduct…

Prietenul nostru, călugărul, nu sosise încă. Îşi putea permite o noapte tihnită şi probabil că abia acum pornea la drum, călare pe calul său. Am căutat, cu grijă, un loc de cazare şi

am avut iar un noroc inimaginabil. Am făcut cunoştinţă cu un tânăr sublocotenent, care ne puse, foarte amabil, la dispoziţie propria cameră, deoarece pe la ora amiezii urma să plece mai departe. Încasase în acest ţinut sumele de bani pe care, în Tibet, trebuiau să le plătească tinerii recruţi dacă voiau să fie scutiţi de serviciul militar. Am riscat să-l întrebăm dacă nu ar fi dispus să ia cu sine, împreună cu transportul de bani, şi mica noastră încărcătură de pe iac. Fireşte că urma să îl plătim pentru acest serviciu. El acceptă imediat şi peste câteva ore am părăsit cu uşurare satul mergând în urma caravanei.

Dar ne bucuraserăm prea devreme! Ajunşi în dreptul ultimelor case, am auzit că ne strigă cineva şi când ne-am întors ne-am trezit în faţa unui bărbat distins, în veşminte scumpe de mătase. Fără îndoială, un *Bönpo*! El ne întrebă politicos, dar pe un ton ferm, de unde venim şi încotro mergem. Numai prezenţa de spirit ne mai putea salva acum! Ieşiserăm doar să facem o mică plimbare şi nu aveam la noi documentele, i-am explicat, făcând o grămadă de temenele. Dar vom îndrăzni să ne înfăţişăm puţin mai târziu înaltului stăpân. Şiretlicul a prins şi ne-am continuat nestingheriţi drumul.

Ne îndreptam spre primăvară. Păşunile foarte îngrijite erau tot mai verzi pe măsură ce înaintam. Pe plantaţii ciripeau păsărelele, iar bundele începură să fie prea groase. Deşi eram abia la mijlocul lui ianuarie…

Încă trei zile până la Lhasa! Oare vor mai interveni ceva piedici? În timpul zilei, Aufschnaiter şi cu mine mergeam singuri. Ne întâlneam doar seara cu locotenentul şi mica lui caravană. Am constatat pe drum că pentru transport se recurge la tot felul de animale – măgari, cai, vaci şi boi. Iacii sunt utilizaţi doar de caravanele în tranzit, ţăranii nedispunând aici de suficiente păşuni pentru a hrăni turme de iaci. Am văzut peste tot oameni care cărau apă pe ogoare, pentru ca furtunile de primăvară să nu găsească uscat preţiosul humus, căci l-ar fi împrăştiat vântul. Uneori este nevoie de munca mai multor generaţii ca pământul irigat încontinuu să devină roditor. Zăpada reprezintă o raritate în acest ţinut, semănăturile de toamnă nefiind prin urmare

protejate de stratul de zăpadă, iar ţăranii beneficiază de o singură recoltă. Fireşte că un rol de maximă importanţă în cultura pământului îi revine altitudinii. Găsim ogoare cultivate chiar şi la 5.000 de metri, dar nu creşte decât orz, iar ţăranii sunt seminomazi. Există însă şi regiuni unde orzul poate fi recoltat după şaizeci de zile. Valea Tolung, pe care o străbăteam acum, se află la 4.000 de metri altitudine; aici cresc şi morcovi, cartofi şi muştar.

Am petrecut ultima noapte înainte de a ajunge la Lhasa într-o casă ţărănească. Nu era nici pe departe atât de frumoasă ca clădirile din lemn, pline de stil, din Kyirong. Şi lemnul reprezintă o raritate în partea locului. Mobilierul este aproape absent, cu excepţia unor măsuţe şi culcuşuri. Casele sunt construite din chirpici şi nu au ferestre, lumina pătrunzând doar prin uşă sau prin hornul din tavan.

Gazdele noastre făceau parte din pătura familiilor ţărăneşti înstărite ale regiunii. În conformitate cu uzanţele sistemului feudal, acestea cultivă pământurile stăpânilor lor; depinde deci de ele dacă reuşesc să obţină atâtea produse încât să le rămână şi lor ceva după ce dau dajdiile. Familia avea trei băieţi – doi lucrau acasă, în gospodărie, al treilea urma să meargă la mănăstire. Oamenii aveau vaci, cai, câteva găini şi pentru prima dată de când eram în Tibet am văzut şi porci. Dar creşterea lor nu se bucură de o atenţie deosebită. Ei nu sunt hrăniţi în mod special, mâncând doar resturi sau ceea ce reuşesc să scormonească din pământ, pe ogoare.

Am petrecut o noapte foarte agitată în această casă. Ziua următoare avea să decidă soarta noastră! Ne analizam mereu, din toate unghiurile, perspectivele de viitor, unicul subiect al discuţiilor noastre fiind Lhasa. Puteam fi satisfăcuţi de realizările de până acum. Dar momentul principal abia urma. Chiar dacă vom reuşi să ne strecurăm în oraş, oare vom putea rămâne acolo? Bani nu mai aveam; din ce vom trăi? Şi cum arătam! Mai degrabă ca nişte tâlhari din Changthang decât ca nişte europeni. Peste pantalonii pătaţi, din stofa de lână, şi cămăşile zdrenţuite îmbrăcaserăm nişte bunde slinoase pe care se vedeau de la distanţă urmele tuturor greutăţilor îndurate. De încălţăminte aproape că se alesese praful. Aufschnaiter avea în picioare rămăşiţele unor

bocanci ai armatei indiene, dar amândoi eram mai degrabă desculţi decât încălţaţi. Nu, înfăţişarea noastră nu putea servi drept recomandare! Se adăuga amănuntul cel mai frapant: bărbile. Întocmai ca ceilalţi mongoli, tibetanii nu au aproape deloc păr pe piele. Noi, în schimb, aveam pe faţă o adevărată pădure sălbatică şi deasă. Iată de ce eram de multe ori luaţi drept cazaci – o seminţie central-asiatică ce pătrunsese masiv în Tibet în timpul războiului, refugiindu-se din Uniunea Sovietică. Ei străbăteau ţara jefuind, însoţiţi de familii şi turme, iar armata tibetană se străduia să-i alunge cât mai repede în India. Cazacii au de multe ori tenul şi ochii de culoare mai deschisă şi barbă. Nu-i de mirare că eram confundaţi cu ei şi că multe corturi se închideau în faţa noastră.

Nu ne puteam schimba înfăţişarea. Nu aveam nicio posibilitate să ne facem „frumoşi” pentru Lhasa. Chiar dacă am fi dispus de bani, nu aveam de unde cumpăra haine. Dar înfruntaserăm deja atâtea primejdii, nu era cazul să ne agităm şi din cauza asta! După Nangtse – aşa se numea satul – rămăseserăm în voia sorţii. Locotenentul o luase înainte, pe calul său, spre Lhasa. Am dus tratative cu gazda noastră pentru transportul bagajelor până în satul următor. Ţăranul ne puse la dispoziţie o vacă şi un slujitor şi, după ce am achitat totul, ne-au mai rămas o rupie şi jumătate, precum şi moneda de aur cusută în haine. Dacă nu am fi reuşit să asigurăm transportul bagajelor, am fi renunţat la ele. Nu aveau nicio valoare, cu excepţia jurnalelor şi însemnărilor. De-acum nimic nu avea să ne mai stea în cale!

Acoperişurile aurite ale Potalei strălucesc

Am început ultima etapă a călătoriei noastre pe 15 ianuarie 1946. Din ţinutul Tolung am ajuns în Valea Kyichu. Am cotit – şi în depărtare scânteiau acoperişurile aurite ale palatului Potala! Reşedinţa de iarnă a lui Dalai Lama, renumita emblemă a oraşului Lhasa! Această panoramă a compensat toate suferinţele. Ne venea să îngenunchem şi să atingem pământul cu fruntea, întocmai ca pelerinii. Parcurseserăm aproape o mie de kilometri după plecarea din Kyirong având în faţa ochilor imaginea acestui oraş legendar. Mărşăluiserăm

şaptezeci de zile intercalând doar cinci zile de odihnă, ceea ce însemna o medie de cincisprezece kilometri pe zi. Doar străbaterea regiunii Changthang ne luase patruzeci şi cinci de zile în care luptaserăm contra frigului, foamei şi primejdiilor de tot soiul. Ce mai contau toate acestea acum, când vedeam turnurile de aur? Uitaserăm de toate eforturile şi temerile – încă zece kilometri şi ţelul nostru măreţ era atins.

Ne-am aşezat lângă unul dintre mormanele de pietre înălţate de pelerini în punctul de unde zăresc pentru prima dată oraşul sfânt. În acest timp, omul care ducea bagajele îşi îndeplinea exerciţiile religioase, Lhasa însemnând pentru tibetani acelaşi lucru ca Roma pentru un catolic credincios. După aceea am intrat în ultimul sat înainte de Lhasa, şi anume Shingdongka. Băiatul cu vaca refuză să meargă mai departe – pe noi nimic nu ne mai putea opri. L-am căutat pe *Bönpo,* povestindu-i cu tupeu că suntem avangarda unui străin influent şi că trebuie să mergem cât mai repede la Lhasa să-i pregătim cazarea. *Bönpo*-ul căzu în capcana noastră şi ne dădu imediat un măgar şi un băiat care să-l mâne. Ani întregi după aceea se râdea cu ocazia întrunirilor simandicoase din Lhasa – chiar şi în înaltele cercuri ministeriale – când venea vorba despre povestea aceasta. Tibetanii sunt foarte mândri de sistemul prin care îi ţin la distanţă pe străini. Modul în care reuşiserăm să trecem peste toate opreliştile fusese unic, trezind nu numai respect faţă de noi, ci gâdilând şi umorul oamenilor. Cu aceasta îi câştigaserăm de partea noastră, căci locuitorilor Lhasei le place să râdă.

Pe ultimii zece kilometri am nimerit într-un puhoi de pelerini şi caravane. În puncte importante ale oraşului se găseau dughene deschise. Ne lăsa gura apă la vederea delicateselor de care fuseserăm atâta vreme privaţi: dulciuri, chifle albe prăjite în unt... Dar nu aveam bani. Ultima rupie şi jumătate era destinată băiatului care mâna măgarul.

Iată că recunoşteam emblemele oraşului, pe care le admiraserăm de atâtea ori în cărţi fără a ne imagina că ne vom afla vreodată în faţa lor. Acela de acolo trebuia să fie Chagpori, muntele pe care se află una dintre cele două renumite şcoli de medicină. Şi aici, în faţa noastră, Drebung,

cea mai mare mănăstire din lume, în care trăiesc cam zece mii de călugări. Este ca un oraş format din numeroase case din piatră; sute de turnuleţe aurite se înalţă deasupra locaşurilor de rugăciune. Mai avem vreo doi kilometri până la mănăstire, dar ea rămâne în raza noastră vizuală timp de o oră. Ceva mai jos sunt terasele mănăstirii Nechung, care adăposteşte de mii de ani cel mai mare mister al Tibetului. Aici se manifestă prezenţa unui zeu protector budist, iar oracolul său enigmatic cârmuieşte destinele statului, fiind consultat de guvern înainte de a lua orice decizie majoră. Mai sunt opt kilometri. Fiecare pas înseamnă impresii noi. Iată pajişti întinse, îngrijite, împrejmuite de sălcii înverzite – locul preferat al cailor lui Dalai Lama.

Şi acum un zid lung, lung din piatră – el ne însoţeşte aproape o oră întreagă de mers. Aflăm că în spatele lui se găseşte renumitul palat de vară al zeului-rege. Ne apropiem de casa Misiunii Britanice, ascunsă în spatele unor sălcii de la marginea oraşului. Ghidul nostru coteşte, convins că acolo vrem să ajungem, şi îl determinăm cu greu să-şi continue drumul. O clipă stăm şi noi în cumpănă, întrebându-ne dacă nu ar trebui să ne adresăm englezilor. Ne este mult prea dor de civilizaţie, am dori să schimbăm o vorbă cu europeni. Dar nu am uitat încă de lagăr. Şi e probabil mai bine ca, în Tibet, să-i rogi pe tibetani să-ţi acorde azil.

Nu ne vine să credem că nu ne opreşte nimeni. Că nu se sinchiseşte nimeni de noi. Din când în când îşi întoarce capul câte un călăreţ îmbrăcat somptuos, călare pe un animal frumos şi bine hrănit, cu totul diferit de căluţii mărunţei din Tibetul de Vest. Mai târziu am aflat cheia enigmei: nu ne suspecta nimeni, chiar dacă se vedea că suntem europeni, deoarece niciun om nu reuşise să ajungă vreodată până aici fără să aibă un paşaport valabil.

Palatul Potala se înalţă tot mai masiv în faţa noastră. Din oraş nu vedem încă nimic. Este ascuns în spatele colinelor pe care se află Potala şi şcoala de medicină. Iată o poartă încununată de trei *chörten.* Ea face legătura între cele două coline, reprezentând în acelaşi timp intrarea în oraş. Încordarea noastră a ajuns la paroxism. Acum ni se va decide soarta! Aproape toate cărţile despre Lhasa spun că la poartă

sunt postate santinele care păzesc oraşul sfânt. Ne apropiem cu sufletul la gură de emoţie. Nimic! Câţiva cerşetori care întind mâna cerând de pomană. Niciun soldat, niciun control. Ne amestecăm printre oameni şi intrăm nestânjeniţi pe o stradă lată, trecem de poartă şi ajungem în oraş. Omul cu măgarul ne explică: grupul de case din stânga este doar o suburbie a oraşului. Urmează iar o porţiune acoperită de pajişti necultivate. Ne apropiem de centru. Tăcem amândoi. Ne uităm şi ne tot uităm şi nu ne vine să credem că ne aflăm în mijlocul „oraşului interzis”. Astăzi nu mai reuşesc să găsesc cuvintele potrivite pentru a reda ceea ce am văzut şi am simţit atunci. Eram pur şi simplu copleşiţi. Simţurile ne deveniseră hipersensibile, răvăşite de privaţiunile îndelungate şi incapabile să mai prelucreze impresiile care ne asaltau.

Doi vagabonzi cer adăpost şi ceva de mâncare

Iată-ne ajunşi în faţa podului cu acoperiş de peruzele de unde zărim pentru prima dată turlele aurite ale catedralei din Lhasa. Soarele asfinţeşte încet, învăluind tabloul într-o lumină nepământeană. Tremurând uşor din cauza răcorii înserării, ne hotărâm să căutăm un adăpost pentru noapte. Dar este o mare deosebire între a bate *aici* la uşa unei case şi a intra într-un cort din Changthang. Probabil că am fi denunţaţi imediat. Nu există hanuri sau case *tasam.* Trebuie însă să ne încercăm norocul. În prima casă dăm de un slujitor mut care nici nu ne ascultă. Încercăm la următoarea. De data aceasta ne întâmpină o slujitoare. Ţipetele ei o alertează pe stăpână, care ne imploră, cu mâinile ridicate, să plecăm. Dacă ne-ar acorda cazare, ar fi biciuită în public. Nu ne vine să credem că dispoziţiile stăpânirii sunt chiar atât de draconice, dar nu vrem să-i provocăm neajunsuri femeii, aşa că plecăm. Rătăcim pe câteva uliţe şi ajungem aproape de celălalt capăt al oraşului. Iată o casă mult mai elegantă şi mai spaţioasă decât celelalte. În curte sunt chiar şi adăposturi pentru cai. Ne luăm inima în dinţi şi intrăm. Iarăşi se năpustesc asupra noastră nişte slujitori care vor să ne alunge ţipând şi ocărând. Dar nu ne lăsăm intimidaţi şi ne descărcăm bagajele de pe măgar. Băiatul cu măgarul abia aşteaptă să plece, a observat de mult că ceva nu este chiar în ordine. Îi dăm banii şi el

dispare, uşurat.

Slujitorii sunt disperaţi când observă că vrem să ne aciuăm aici. Urlă şi ne roagă şi ne imploră şi încearcă să ne explice ce pedeapsă îi aşteaptă la întoarcerea Bönpo-ului când acesta va afla de tot pocinogul... Nu ne convine nici nouă să forţăm ospitalitatea cuiva, dar rămânem pe poziţie. Ţipetele atrag tot mai mulţi oameni, scena aproape că aminteşte de plecarea mea din Kyirong. Facem pe surzii la tot ce se petrece în jurul nostru. Morţi de oboseală şi înfometaţi, ne aşezăm pe jos lângă boccelele noastre sărăcăcioase. Ne este absolut indiferent ce se va mai întâmpla. Dar să şedem... să ne odihnim... să dormim....

Ţipetele încetează în clipa când cei din jur zăresc picioarele noastre umflate şi acoperite de răni şi băşici. În aceşti oameni blânzi şi deschişi se trezeşte mila. O femeie începe: ne aduce o cană de ceai cu unt. Este aceeaşi femeie care ne implorase să părăsim casa ei. Şi acum se pornesc să aducă şi ceilalţi câte ceva: *tsampa,* alimente, ba chiar şi combustibil. Vor cu toţii să compenseze lipsa de ospitalitate de adineauri. Ne repezim, lihniţi, la mâncare, uitând deocamdată de tot restul.

Deodată auzim pe cineva adresându-ni-se într-o engleză perfectă. Ne ridicăm privirile şi, în ciuda întunericului care s-a lăsat, ne dăm seama că tibetanul îmbrăcat în haine scumpe din faţa noastră trebuie să aparţină păturilor superioare. Fericiţi şi uluiţi, îl întrebăm dacă este cumva unul din cei patru nobili care studiaseră la Rugby. Asta nu, răspunde el, dar a trăit mulţi ani în India. Îi relatăm pe scurt povestea noastră, îi spunem că suntem germani şi vrem să cerem azil. Chibzuieşte o clipă, apoi răspunde că nici el nu ne poate adăposti fără aprobarea autorităţilor municipale. Dar se va duce imediat să ceară permisiunea.

Ceilalţi oameni îl înconjuraseră şoptind şi îi făcuseră apoi, respectuoşi, loc. După plecarea lui, ne povestiră că este un înalt *Bönpo* care administrează uzinele de electricitate. Nici nu îndrăzneam să ne facem iluzii că îşi va putea îndeplini promisiunea, aşa că am început să ne pregătim de înnoptare. În timp ce ne întreţineam, lângă foc, cu toţi curioşii care veneau şi plecau, se apropiară de noi nişte slujitori cu rugămintea să-i urmăm. Domnul Thangme, „Şeful suprem de

la electricitate”, ne invita în casa lui. Ei îl numeau, cu multă deferenţă, „Kungo”, ceea ce înseamnă „înălţimea sa”; am reţinut acest amănunt şi am folosit aceeaşi formulă când ne-am adresat lui.

Thangme şi tânăra sa soţie ne primiră cu multă căldură în casa lor. Cinci copii stăteau cu gurile căscate, uitându-se la noi ca la nişte minuni. Kungo ne aduse veşti bune: autorităţile îi permiteau să ne găzduiască o noapte – restul trebuia discutat în cadrul cabinetului. Dar acum nu ne sinchiseam de asta. Ne aflam în Lhasa, iar o familie nobiliară ne acordase ospitalitate în căminul ei! Se pregătise deja o cameră pentru noi – o cameră adevărată, curată, confortabilă. În ea era o sobă de fier care emana căldură. Nu mai văzuserăm sobe de şapte ani! În plus, mirosea frumos a ienupăr, un lux deosebit, căci lemnul este transportat săptămâni în şir pe spinările iacilor până ajunge la Lhasa. Nici nu îndrăzneam să ne aşezăm, cu zdrenţele noastre, în culcuşurile acoperite cu covoare. Ni s-a servit o cină chinezească delicioasă şi am început, ameţiţi, să mâncăm, fiind poftiţi întruna să ne mai servim. Stăteau cu toţii în jurul nostru, insistând fără întrerupere. Vai, prin câte trecuserăm! Nici nu le venea să creadă că am traversat în timpul iernii provinciile Changthang şi Nyenchenthanglha. Şi modul în care vorbeam limba tibetană trezi admiraţie. Dar cât de jalnici şi jerpeliţi ne simţeam în acest mediu civilizat! Lucrurile noastre „bune”, cărate peste tot ca cel mai preţios avut, îşi pierduseră deodată strălucirea şi am fi preferat să ne descotorosim de ele.

În cele din urmă ne-am culcat, frânţi de oboseală şi zăpăciţi. Dar nu am reuşit să adormim. Petrecuserăm prea multe nopţi pe pământul tare, apăraţi de frig doar prin bundă şi o pătură uzată. Şi acum iată-ne într-un pat moale, într-o cameră încălzită! Trupul nu se putea adapta atât de repede, iar gândurile se învârteau ca o morişcă în capul nostru. Trecuseră douăzeci şi una de luni de când evadaserăm. Cât de multe se întâmplaseră în aceste luni! Camarazii noştri trăiau şi acum în monotonia aceea de zi cu zi; deşi războiul se terminase de mult, deţinuţii nu fuseseră încă puşi în libertate. Libertate… dar oare noi eram cu adevărat liberi aici?

Nici nu ne treziserăm bine, că apăru un slujitor cu ceai dulce şi biscuiţi, servindu-ne la pat. După care ni se aduse apă caldă să ne spălăm şi ne-am ras, scăpând de bărbile lungi. Arătam acum ceva mai civilizat. Dar aveam încă probleme cu frizura. Ni se aduse un mahomedan care avea faima de a fi cel mai bun frizer şi acesta se luptă cu coamele noastre dese. Chiar dacă rezultatul nu părea prea european, ne-am bucurat de admiraţia generală. Tibetanii nu au asemenea griji. Ei sau sunt tunşi scurt de tot, sau îşi poartă părul împletit într-o coadă.

Pe Thangme l-am revăzut abia la amiază. El se întoarse acasă binedispus, căci fusese la Ministerul de Externe şi ne aducea veşti bune. Nu vom fi predaţi englezilor! Puteam rămâne deocamdată la Lhasa, fiind doar rugaţi să nu părăsim casa amfitrionului nostru până nu îşi va exprima punctul de vedere şi regentul, care se afla pentru moment la meditaţie în Taglung Tra. Ni se dădu de înţeles că este o măsură de precauţie din cauza unor. Posibile incidente cu călugări fanatici. Guvernul urma să ne pună la dispoziţie alimente şi îmbrăcăminte nouă.

Eram foarte mulţumiţi. Fuseserăm luni întregi pe drum – câteva zile de odihnă aveau să ne prindă extrem de bine. Ne-am aruncat cu nesaţ asupra unui teanc de ziare. Dar noutăţile aflate nu erau de natură să ne încânte. Atmosfera era incendiară în întreaga lume, patria noastră trecea prin vremuri grele şi vedeam fotografii ale prizonierilor de război germani duşi la muncă în Anglia şi Franţa…

În aceeaşi zi am fost vizitaţi de un *Bönpo* de la municipalitate, îl însoţeau şase poliţişti – arătau cam murdari şi nu inspirau deloc încredere. Bönpo-ul ne rugă foarte politicos să-i permitem să ne inspecteze bagajele. Ne-am mirat cu câtă acurateţe lucrau autorităţile: omul avea deja în mână un raport detaliat de la Kyirong, comparând cu acesta datele rutei noastre. Am îndrăznit să întrebăm dacă vor fi într-adevăr sancţionaţi toţi funcţionarii prin ale căror districte trecuserăm. Cazul va fi prezentat cabinetului, ne spuse el circumspect, şi toţi *Bönpo* trebuiau probabil să se aştepte la o pedeapsă... Regretam enorm; spre amuzamentul lui, i-am povestit în ce fel evitaserăm întâlnirile şi cât de des

recurseserăm la şiretlicuri. Dar apoi a trebuit *noi* să râdem când ne-a mărturisit că, în seara precedentă, crezuse că germanii invadaseră Lhasa. Căci toţi oamenii pe care îi rugaserăm să ne adăpostească se duseseră imediat să raporteze autorităţilor cele petrecute. Avusese deci impresia că trupele germane intraseră în oraş…

Suntem senzaţia oraşului Lhasa

Deveniserăm, în orice caz, senzaţia oraşului. Toată lumea voia să ne vadă, voia să audă cu propriile-i urechi prin ce aventuri trecuserăm; şi deoarece nu aveam voie să ieşim, începură vizitele. Soţia lui Thangme avea de lucru până peste cap şi îşi scoase cel mai valoros serviciu de ceai. Cu această ocazie am fost iniţiaţi în ceremonia servitului ceaiului. Valoarea şi frumuseţea serviciului de ceai variază în funcţie de rangul vizitatorului. Serviciul constă într-o farfurioară de metal – de multe ori aur sau argint – pe care se pune ceaşca de porţelan. Pe ceaşcă, un căpăcel ascuţit din acelaşi metal ca farfurioara. Am avut ocazia să văd servicii chinezeşti superbe, cu o vechime de sute de ani.

În casa lui Thangme veneau în fiecare zi musafiri distinşi. El însuşi era un nobil de rangul al cincilea şi, deoarece eticheta este respectată cu stricteţe, primise până acum doar vizitatori de rang egal sau mai mic. Acum însă, păturile superioare erau primele care doreau să ne vadă. Mai întâi apăru fiul cunoscutului şi renumitului ministru Tsarong cu soţia sa. Citiserăm deja multe despre tatăl său. Acesta era de origine mai modestă, devenise favoritul lui Dalai Lama al treisprezecelea, ajunsese la demnităţi înalte şi adunase o avere considerabilă datorită competenţei şi inteligenţei sale. Cu patruzeci de ani în urmă, când Dalai Lama trebuise să se refugieze în India din faţa chinezilor, Tsarong îi adusese servicii importante. După aceea fusese mulţi ani ministru, deţinând, în calitate de prim favorit, practic puterea unui regent. Mai târziu, Khünpela, un nou favorit, îi subminase poziţia. Dar el îşi păstrase rangul şi demnitatea. În prezent, Tsarong aparţinea rangului al treilea, fiind şeful monetăriei naţionale.

Fiul său avea douăzeci şi şase de ani, fusese educat în India

şi vorbea fluent engleza. În coc purta cu aplomb amuleta de aur la care avea dreptul în calitate de fiu de ministru. Dar rangul nu este totdeauna legat de naştere, el poate fi dobândit şi prin merite personale speciale.

Slujitorii serviră ceaiul şi în curând se înfiripă o discuţie animată. Incredibil, cât de orientat în toate domeniile era acest tânăr! Îl interesa îndeosebi tot ce ţinea de tehnică. Ceru informaţii despre ultimele cuceriri ale tehnicii şi ne povesti că îşi confecţionase singur un radioreceptor şi îşi montase pe acoperiş un generator acţionat de vânt. Ne aflam în toiul dezbaterii pe marginea unei probleme de specialitate, vorbind în engleză, când soţia sa ne întrerupse râzând şi începu să pună şi ea întrebări. Yangchenla era una dintre frumuseţile Lhasei, îmbrăcată cu mult gust şi foarte îngrijită – nefiind deloc străină de întrebuinţarea pudrei şi a rujului. Şi nu era nici timidă. Se vedea din felul vioi în care ne punea întrebări în limba tibetană. Ne întrerupea mereu cu gesturi rapide şi exclamaţii de uimire şi izbucni în hohote de râs când i-am povestit cum îi duseserăm de nas pe mai mulţi *Bönpo* cu salvconductul nostru vechi care nu mai era valabil. Ne admira pentru că vorbeam atât de bine tibetana, dar am observat din când în când şi la ea câte un surâs amuzat pe care nici cei mai onorabili dintre musafirii noştri nu şi-l puteau totdeauna ascunde. Explicaţia am primit-o mult mai târziu, de la prieteni. Vorbeam în cel mai vulgar jargon al nomazilor şi ţăranilor pe care şi l-ar putea imagina cineva. Ca şi cum un locuitor al pădurilor din cel mai izolat cotlon al Alpilor ar ateriza pe nepusă masă într-un salon din Viena şi ar începe să vorbească nestingherit în jargonul lui... Lumea se amuza copios, fiind însă prea politicoasă ca să ne corecteze.

Când tânăra pereche îşi luă rămas-bun, ne împrieteniserăm deja. Foarte bine-venite erau darurile aduse de ei: lenjerie, pulovere, ţigarete; de asemenea, ne rugară să nu ne jenăm şi să le spunem de câte ori aveam nevoie de ceva. Fiul ministrului ne promise să intervină în favoarea noastră şi ne transmise mai târziu, din partea tatălui său, că ne invită să locuim la el dacă totul se va rezolva în favoarea noastră. Era o promisiune foarte liniştitoare.

Seria vizitelor continuă. Următorul a fost fratele ministrului

Surkhang, un general al armatei tibetane. Acesta atacă imediat subiectul care îl interesa: voia să afle cât mai multe despre Rommel. Ne vorbi cu entuziasm despre admiraţia pe care i-o purta, ne spuse că, deşi nu cunoştea prea bine engleza, urmărise toate ştirile pe care le găsise în ziare în legătură cu persoana lui Rommel. Lhasa nu era deloc izolată în această privinţă. Prin India soseau toate ziarele din lume şi în oraş existau câteva personalităţi abonate la *Life.* Cotidienele indiene ajungeau regulat şi aici, chiar dacă abia la o săptămână după apariţie.

Nebunia vizitelor continua. Au venit funcţionari monahali, foarte politicoşi, cu daruri – unii dintre ei au ajuns mai târziu cei mai buni prieteni ai mei. Apoi au apărut un membru al reprezentanţei diplomatice chineze şi un angajat sikkimez al misiunii britanice din Lhasa.

O onoare deosebită a reprezentat-o vizita şefului armatei tibetane, Künsangtse, care dorea neapărat să ne vadă înainte de a pleca, în calitate de şef al delegaţiei ce făcea o vizită de prietenie în China şi India. El era fratele mai mic al ministrului de Externe – un om deosebit de inteligent şi bine informat. Ni s-a luat o piatră de pe inimă când am primit şi din partea sa asigurări că cererea prin care solicitam permisiune de şedere va fi rezolvată pozitiv.

Încetul cu încetul, am început să ne simţim ca acasă. Relaţiile cu Thangme şi soţia sa erau cu adevărat cordiale. Ne răsfăţau şi ne hrăneau şi toată lumea se bucura de pofta noastră de mâncare. Dar ca reacţie la privaţiunile îndelungate şi eforturile depuse apărură la amândoi tot felul de indispoziţii. Aufschnaiter a avut o criză de malarie, iar mie sciatica mi-a provocat suferinţe mari.

Thangme a chemat imediat medicul reprezentanţei diplomatice chineze. Acesta studiase la Berlin şi Bordeaux, ne-a consultat după sistemul european şi ne-a dat imediat nişte medicamente. Fireşte că a venit vorba şi despre politică; el ne-a prezis că în următorii douăzeci de ani toată puterea din lume se va concentra în mâinile Americii, Rusiei şi Chinei…

Bieţii refugiaţi sunt răsfăţaţi

Cred că nu există în lumea întreagă o ţară care să dea atâta atenţie unor bieţi refugiaţi cum a făcut-o Tibetul cu noi. Sosise pachetul cu îmbrăcăminte din partea guvernului! Era însoţit chiar de scuze că durase atât de mult, dar noi eram mai solizi şi mai înalţi decât tibetanii obişnuiţi, aşa că nu găsiseră nimic potrivit în depozite. Pantofii şi hainele fuseseră confecţionate special pentru noi. Ne-am bucurat ca nişte copii. În fine, scăpăm de vechile zdrenţe rupte şi pline de păduchi! Am probat imediat hainele noi. Mă rog, nu arătau chiar ca nişte haine făcute la comandă, dar erau măcar curate şi decente şi ne puteam înfăţişa oricui în ele.

Timpul liber care ne rămânea între numeroasele vizite îl dedicam însemnărilor şi jurnalelor. În scurt timp ne împrieteniserăm şi cu copiii lui Thangme. De obicei plecau de acasă înainte să ne trezim noi, căci frecventau şcoli particulare unde rămâneau toată ziua sub supravegherea profesorilor – cam ca la noi în regim de semiinternat. Seara ne arătau lecţiile, ceea ce mă interesa în mod deosebit, deoarece mă străduiam să învăţ scrierea tibetană. Aufschnaiter se ocupa de multă vreme de asta şi în timpul lungii noastre călătorii mă iniţiase şi pe mine în câteva amănunte. Greutatea nu constă în învăţarea literelor, ci în aranjarea şi gruparea lor în silabe. Multe semne provin dintr-una din scrierile milenare indiene, scrierea tibetană semănând mai mult cu cea hindi decât cu cea chineză. Se scrie cu cerneală chinezească pe o hârtie pergamentoasă foarte frumoasă şi durabilă. În Lhasa se fabrică doar o calitate inferioară, din hârtie veche, dar în Tibet există şi soiuri de hârtie renumite, mai ales în regiunile unde creşte ienupăr. În afară de aceasta, în fiecare an se importă mii de încărcături de hârtie din Nepal şi Bhutan, transportul facându-se pe iaci. Şi această hârtie este fabricată la fel ca aceea din Tibet. Mai târziu am asistat la procesul de fabricaţie, pe malurile râului Kyichu din Lhasa. O pastă subţire se întinde pe suprafeţe de pânză montate în nişte rame de lemn. În aerul uscat al podişului înalt, pasta se usucă în câteva ore, iar hârtia se desprinde de pe suportul ei. Fireşte că suprafaţa ei nu poate fi perfect netedă şi uneori nici adulţilor nu le este uşor să scrie

pe ea. De aceea, copiilor li se dau de obicei tăbliţe din lemn şi o cerneală subţiată. Scrisul poate fi şters după aceea cu o cârpă udă. Copiilor lui Thangme le venea la fel de greu să înveţe să scrie ca începătorilor noştri din şcoala primară, trebuind şi ei să şteargă o temă de douăzeci de ori până era corectă.

În curând am fost asimilaţi familiei. Soţia lui Thangme venea de multe ori la noi să ne împărtăşească micile şi marile ei griji, discutam cu ea despre câte în lună şi în soare şi se bucura când îi faceam complimente în legătură cu înfăţişarea ei şi gustul de care dădea dovadă. Ca oricărei femei, îi plăcea să se îmbrace frumos şi să se împodobească, şi era mândră de obiectele de preţ pe care le poseda.

Ca supremă manifestare a încrederii, ne pofti într-o zi în camera ei să ne arate bijuteriile. Într-un sipet mare erau toate comorile ei, împachetate în casete sau în baticuri fine de mătase... Şi ce comori! Am rămas cu gura căscată. O splendidă găteală de pus pe cap, din coral, peruzele şi perle, apoi inele, cercei cu diamante şi micile amulete tibetane care se prindeau de un colier de coral purtat în jurul gâtului. Aceste amulete există în toate variantele, de la cea mai ieftină până la cea mai scumpă şi fină. Multe femei le poartă toată ziua, căci conţin un talisman; convingerea lor este că în felul acesta sunt ferite de orice nenorocire.

Gazda noastră se bucură grozav văzând cu câtă admiraţie ne uitam la toate. Ne povesti apoi că fiecare bărbat este obligat să-i cumpere soţiei bijuterii în funcţie de rangul său. Dacă soţul ei ar fi fost avansat la un rang superior, ea ar fi trebuit să primească de îndată bijuteriile corespunzătoare. Un obicei foarte plăcut. Multe femei din Europa ar fi încântate de el! În schimb, nu înseamnă nimic să ai mulţi bani. Simpla posesie a banilor nu-ţi dă dreptul să porţi bijuterii costisitoare. Fireşte că şi bărbaţii de aici suferă uneori din cauza pretenţiilor soţiilor, căci – întocmai ca în Vest – fiecare femeie încearcă să le epateze pe celelalte. Podoaba care se pune pe cap, amuletele şi cerceii fac parte din bunurile standard ale oricărei femei. Valoarea lor depinde de execuţie. Am văzut mai târziu bijuterii care valorau cu siguranţă peste 75.000 de mărci. Rangului lui Thangme îi corespundeau bijuterii în

valoare de aproximativ 25.000 de mărci. Yangchenla ne povești că nu iese în oraş decât însoţită de un slujitor, căci se întâmpla adeseori ca hoţii să atace o femeie din casta nobiliară şi să o jefuiască.

În vizită la părinţii lui Dalai Lama

Trecură opt zile. Respectând interdicţia de a părăsi casa, rămăseserăm până acum pe loc, fără să vedem mai nimic din oraş. Ce surpriză am avut când într-o bună zi apărură nişte slujitori cu o invitaţie din partea părinţilor lui Dalai Lama! Să mergem imediat cu ei… Simţindu-ne legaţi de promisiunea de a nu părăsi locuinţa, l-am întrebat mai întâi pe amfitrionul nostru ce să facem. Thangme se îngrozi de scrupulele noastre. Nu exista nimic mai important decât o asemenea invitaţie! Doar o chemare la Dalai Lama personal sau la regent ar avea prioritate. Nimeni nu ne va împiedica să mergem şi nici nu ne va trage la răspundere mai târziu. Dimpotrivă, ar fi cea mai mare jignire dacă am sta pe gânduri.

Din punctul acesta de vedere ne liniştiserăm. Dar după aceea am intrat în alertă. Era oare de bun augur pentru viitorul nostru? Aferaţi, am început să ne pregătim de vizită. Am îmbrăcat pentru prima dată hainele noi dăruite de stăpânire şi am încălţat cizmele tibetane. Arătam foarte prezentabil. Thangme ne dădu repede nişte panglici albe, învăţându-ne cum trebuie oferite în timpul salutului. Cunoşteam acest obicei încă de la Kyirong şi îl văzuserăm mereu la oamenii mai simpli. La fiecare vizită, la fiecare cerere adresată unui superior, precum şi cu ocazia marilor sărbători se oferă panglici albe. Acestea pot fi de diferite calităţi, în funcţie de rangul celui care le oferă.

A fost prima ieşire în oraş de după descinderea noastră spectaculoasă. Casa părinţilor lui Dalai Lama nu era departe. În curând am ajuns în faţa unei porţi uriaşe, unde paznicul ne aştepta deja lângă ghereta sa. Când am sosit, s-a înclinat respectuos în faţa noastră.

Am trecut apoi printr-o grădină mare cu straturi de legume şi pâlcuri frumoase de sălcii şi am ajuns la palat. Suntem conduşi la etajul al doilea, o uşă se deschide – plecăciuni pline de deferenţă: ne aflăm în faţa mamei zeului-rege!

Aceasta şade pe un tron mic în încăperea mare şi luminoasă, fiind înconjurată de slujitori – o femeie impozantă, plină de nobleţe şi demnitate. Deşi nu simţim veneraţia smerită a tibetanilor faţă de „mama sfântă”, suntem marcaţi de solemnitatea momentului.

Dar „mama sfântă” ne zâmbeşte cu prietenie şi se bucură sincer când îi oferim, cu o plecăciune adâncă, panglicile albe întinzând braţele înainte, aşa cum ne învăţase Thangme. Ea le acceptă – slujitorii le iau imediat în primire – şi faţa ei blândă radiază când dă mâna cu noi, contrar obiceiului tibetan.

În această clipă intră şi tatăl lui Dalai Lama, un bărbat chipeş, mai în vârstă. Iarăşi plecăciuni, oferirea ceremonioasă a panglicilor, dar şi el ne scutură mâna cu multă naturaleţe. Ei primesc din când în când vizite ale europenilor, aşa că ştiu obiceiurile europene, fiind chiar uşor mândri de asta... Ne aşezăm cu toţii la ceai. Slujitorii vin şi pleacă, toarnă ceaiul, mai întâi tatălui, apoi mamei, la sfârşit nouă. Ceaiul ne surprinde prin aroma sa. Un soi nou, un alt mod de preparare decât am văzut până acum în Tibet. Întrebăm, plini de interes, cum a fost preparat şi gheaţa se sparge. Ne povestesc amândoi despre locul lor de baştină, Amdo. Erau simpli ţărani, aveau o mică gospodărie înainte ca fiul lor cel mai mic să fie recunoscut ca reîncarnare a lui Dalai Lama... Amdo este situat în China, în provincia Chinghai, dar locuitorii sunt aproape exclusiv tibetani. Ei au adus la Lhasa băutura tradiţională din provincia lor, transplantând-o în noua viaţă care îi aştepta aici. Ceaiul din Amdo nu se prepară cu unt, se adaugă doar lapte şi puţină sare. Şi încă ceva aminteşte de locurile de baştină: dialectul vorbit de cei doi oameni simpatici. Amândoi vorbesc prost limba tibetană din provinciile centrale. Un frate mai mare al lui Dalai Lama, în vârstă de paisprezece ani, ne este translator; a venit la Lhasa în copilărie şi şi-a însuşit repede tibetana pură. Recurge la dialectul din Amdo doar când vorbeşte cu părinţii.

În timp ce se înfiripă conversaţia ne uităm cu atenţie la amfitrionii noştri. Amândoi fac o impresie foarte bună. Originea lor simplă se vădeşte într-o naturaleţe simpatică; ţinuta şi comportamentul denotă o nobleţe înnăscută. Un salt

considerabil: din casa ţărănească mică dintr-o provincie îndepărtată, la Lhasa, în casa princiară! Palatul în care locuiesc, moşii întinse – toate sunt acum proprietatea lor. Dar avem impresia că au suportat fără niciun prejudiciu această schimbare bruscă a condiţiilor lor de viaţă. „Mama sfântă” este de o simplitate plină de nobleţe; pare să fie mult mai inteligentă decât tatăl. Poate că lui noua situaţie i s-a urcat totuşi puţin la cap…

Şi apoi mai este fiul în vârstă de paisprezece ani, Lobsang Samten. Vioi, inteligent, interesat de toate, ne asaltează cu întrebări, vrând să afle fiecare detaliu al aventurilor noastre. Zeul-frate mai tânăr, ne explică plin de importanţă, i-a dat misiunea să afle tot şi să-i relateze tot. Dalai Lama se interesează de noi!

Ne bucurăm auzind aşa ceva şi am vrea şi noi să ştim mai multe despre el. Ni se spune că denumirea „Dalai Lama” nu este deloc folosită de tibetani. Ea provine din mongolă şi înseamnă în traducere „ocean întins”. Dalai Lama este numit de obicei „Gyalpo Rimpoche”, ceea ce ar însemna aproximativ „rege preţuit”. Părinţii şi fraţii folosesc o formulă mai intimă când vorbesc despre tânărul zeu-rege, şi anume „Kundun”, ceea ce ar însemna în traducere „prezent”.

„Părinţii sfinţi” aveau şase copii. Fiul cel mai mare fusese – cu mult înainte de descoperirea lui Dalai Lama – recunoscut de asemenea ca reîncarnare a unui Buddha, având acum demnitatea de *lama* în mănăstirea Tagtsel. Şi lui i se spunea „Rimpoche”, formula obişnuită pentru toate reîncarnările lui *lama.* Al doilea fiu, Gyalo Thündrup, frecventa şcoala în China; Lobsang Samten avea să urmeze cariera de funcţionar monahal. Dalai Lama împlinise deja unsprezece ani; mai avea şi două surori în afară de cei trei fraţi. Mai târziu „mama sfântă” dădu naştere încă unei reîncarnări, Ngari Rimpoche. Ca mamă a trei reîncarnări a fost un fenomen unic în viaţa budistă.

Vizita noastră a însemnat începutul unor relaţii foarte cordiale cu această femeie simplă şi înţeleaptă şi va dura până în momentul fugii din calea armatei roşii a Chinei. Fireşte că prietenia noastră nu avea nimic de-a face cu veneraţia transcendentală care o înconjura de obicei pe

„mama sfântă”. Dar chiar dacă sunt cam sceptic în ce priveşte chestiunile metafizice, nu m-am putut sustrage farmecului personalităţii ei şi forţei credinţei pe care o emana.

A trecut câtva timp până ne-am dat seama ce onoare reprezenta pentru noi această invitaţie. Să nu uităm că, în afară de familie, nici un om din Tibet nu avea dreptul de a vorbi cu tânărul zeu-rege – cu excepţia câtorva slujitori personali cu rang de stareţ. Şi iată că, în ciuda izolării şi a distanţei care îl separa de toate cele lumeşti, Dalai Lama se interesase de soarta noastră! La plecare am fost rugaţi să ne exprimăm dorinţele. Am mulţumit, căci nu voiam să părem lipsiţi de modestie. Dar la un semn al gazdelor apăru un şir de slujitori încărcaţi cu saci de făină şi *tsampa,* un calup de unt şi nişte pături minunate, moi, de lână. „Este dorinţa personală a lui Kundun!”, ne spuse mama sfântă zâmbind şi ne mai puse fiecăruia din noi în mână câte o bancnotă de o sută de *sang.* Gestul era atât de firesc, încât nici nu ne-a trecut prin minte să ne simţim ruşinaţi.

Multe mulţumiri, plecăciuni adânci – şi am părăsit încăperea cam zăpăciţi. Ca semn deosebit de prietenie, Lobsang Samten ne pusese, în numele părinţilor săi, panglici albe în jurul gâtului când făcuserăm plecăciunile de rămas-bun.

Apoi ne conduse până în grădină şi ne arătă culturile de legume şi grajdurile cailor. Animalele superbe aduse din Şiling şi Ili erau mândria tatălui. În timpul discuţiei băiatul mă întrebă aşa, mai pe departe, dacă nu aş fi dispus să-i dau lecţii la unele discipline ale ştiinţelor occidentale. Asta venea în întâmpinarea dorinţelor mele intime. Mă întrebasem nu o dată dacă nu aş putea să-mi câştig existenţa dând lecţii copiilor de nobili…

Încărcaţi cu cadouri şi însoţiţi de slujitori, am sosit la locuinţa lui Thangme. Eram foarte binedispuşi şi speram că toate se vor rezolva în avantajul nostru.

Toţi ai casei ne aşteptau deja cu mare nerăbdare. A trebuit să le povestim totul de-a fir-a-păr; următorii noştri vizitatori erau deja la curent cu cinstea de care avuseserăm parte. Acţiunile noastre crescuseră foarte mult!

Alimentele primite le-am predat simpaticei noastre

amfitrioane, ca o infimă compensaţie pentru osteneala pe care şi-o dădea cu noi şi pentru cheltuielile impuse de valul de vizitatori care doreau să ne cunoască. Ea încercă să se împotrivească. Niciodată nu-i trecuseră pragul vizitatori atât de iluştri, repeta mereu.

În ziua următoare, când apărură şi fraţii lui Dalai Lama, se simţi atât de intimidată, încât se ascunse, făcându-şi din nou apariţia abia când toată casa era gata de primire, iar tânărul *lama* începuse să-i binecuvânteze pe toţi. Rimpoche, care avea douăzeci şi cinci de ani, venise special din mănăstirea sa ca să ne vadă! Am cunoscut în persoana sa pe primul înalt *lama* reîncarnat. Lumea obişnuieşte să-i numească *lama* pe toţi călugării tibetani. În realitate, doar reîncarnările poartă acest titlu şi, în afară de ele, câţiva monahi care s-au remarcat prin viaţa lor ascetică sau prin miracolele făcute. Toţi adevăraţii *lama* se bucură de prerogativa de a binecuvânta şi sunt veneraţi ca sfinţi.

Ministerul de Externe tibetan ne dă libertate de mişcare

La zece zile după sosirea noastră a venit un răspuns de la Ministerul de Externe: primeam libertate de mişcare! Tot atunci ni s-au adus nişte mantale minunate de blană de oaie, lungi până în pământ, făcute după măsură. Pentru fiecare dintre ele se întrebuinţaseră şaizeci de piei! Eram foarte fericiţi de succesul nostru. Din păcate, sciatica mă chinuia încă destul de tare.

Am ieşit în aceeaşi zi la plimbare în oraş şi nu am atras în mod deosebit atenţia în hainele noastre tibetane. Câte nu aveam de văzut! Centrul oraşului pare un magazin uriaş. Prăvălie lângă prăvălie; cel ce nu dispune de un spaţiu comercial propriu îşi oferă mărfurile direct pe stradă. Nu există vitrine în înţelesul nostru – fiecare deschizătură din perete reprezintă intrarea într-o altă prăvălie, chiar dacă aceasta este doar o gaură minusculă. Întâlneşti prăvălii de mărunţişuri în care găseşti absolut de toate, de la ace de cusut până la cizme de cauciuc; alături de ele, prăvălii elegante, cu stofe şi mătăsuri, precum şi locuri special amenajate pentru vânzarea alimentelor; lângă produsele

autohtone vezi *Corned beef* de provenienţă americană, unt australian şi whisky englezesc. Nu există nimic ce nu ai putea găsi sau cel puţin comanda. Cosmetice Elizabeth Arden, creme Pond's, rujuri, pudră – toate stau la dispoziţie şi sunt cumpărate în cantităţi mari. Mărfuri americane rămase din ultimul război sunt expuse alături de pulpe de iac şi unt. Maşini de cusut, aparate de radio şi gramofoane pot fi comandate – şi îţi poţi alege cele mai recente discuri cu Bing Crosby pentru următoarea sindrofie. La toate acestea se adaugă pasiunea tocmelii, râsetele, ţipetele mulţimii foarte eterogene. Este o adevărată plăcere să te târguieşti, plăcerea aceasta fiind exploatată la maximum. Un nomad dă o coadă de iac în schimbul tutunului de prizat; alături de el, o reprezentantă a aristocraţiei, însoţită de o mulţime de slujitori, scormoneşte ore întregi într-un morman de brocarturi şi mătăsuri. Soţia nomadului este la fel de pretenţioasă când caută o stofă de bumbac din India ca să facă din ea noi prapuri de rugăciune.

Poporul îşi confecţionează de obicei hainele din *nambu,* o stofă de lână pură, foarte rezistentă, ţesută în casă şi lată de vreo douăzeci de centimetri. O găseşti în faţa prăvăliilor, în suluri groase, de culoare albă sau în nuanţe de violet, deoarece se vopseşte cu indigo sau suc de rubarbă. În *nambu* alb sunt îmbrăcaţi aproape exclusiv oamenii care mână măgarii, deoarece este o dovadă a sărăciei sa nu-ţi poţi vopsi stofa. Sistemul metric fiind necunoscut, unitatea de măsură este lungimea braţului, aşa cum la noi se utiliza mai demult „cotul”. Având în vedere că am braţe lungi, făceam o afacere bună ori de câte ori cumpăram ceva…

Există şi un depozit uriaş de pălării europene de fetru. Ele sunt ultimul răcnet la Lhasa. Portul naţional tibetan asezonat cu o pălarie elegantă de fetru – iată un tablou ciudat! Dar tibetanii apreciază foarte mult pălăria europeană cu boruri late, care îi apără de razele soarelui, deoarece aici nimeni nu doreşte să se bronzeze. În orice caz, pălăriile tipic tibetane, bogat împodobite, sunt mai pitoreşti, încadrându-se mult mai bine în tabloul multicolor al străzii. Pentru a împiedica pătrunderea modei străine, guvernul recurge la tot felul de dispoziţii. Şi nu fiindcă ar vrea să restrângă libertatea

individuală, ci pentru menţinerea minunatului port naţional. Astfel, femeile poartă rareori pălării, preferând vechea podoabă triunghiulară, deosebit de frumoasă. Şi funcţionarii şi slujitorii lor respectă aceste reguli. Fanteziei îi rămâne însă suficient spaţiu de manevră, aşa că fiecare poate să-şi pună în valoare nota personală prin modul în care combină stofele şi culorile.

Tibetanii au o slăbiciune nu numai pentru pălăriile europene, ci şi pentru umbrele. Acestea pot fi găsite în toate mărimile, calităţile şi culorile, fiind folosite de cele mai multe ori ca mijloc de protecţie contra soarelui. Cei mai buni clienţi sunt călugării, deoarece, cu excepţia marilor ceremonii, au întotdeauna capul descoperit.

Ne-am întors acasă zăpăciţi de multele şi variatele impresii ale unei vieţi pe care nu o mai cunoşteam de ani de zile. Acolo ne aştepta secretarul de legaţie al Misiunii Britanice. Era un prieten de-al lui Thangme şi nu venea în calitate oficială. Auzise deja atâtea despre noi, ne-a explicat, încât dorea să afle câte ceva despre ruta şi aventurile noastre. Şi el fusese odată la Gartok, ca reprezentant comercial al guvernului său, şi cunoştea întru câtva regiunea prin care trecuserăm. Ne convenea această relaţie. Căci am fi vrut foarte mult să trimitem veşti despre noi în patrie. Probabil fuseserăm de mult daţi dispăruţi. Misiunea Britanică era singura care avea legătură directă cu restul lumii. Tibetul nu este membru al Uniunii Poştale Mondiale, iar modul cum funcţionează poşta pare cam complicat.

Secretarul de legaţie ne-a invitat să ne prezentăm personal doleanţele, aşa încât am pornit chiar în ziua următoare spre Misiunea Britanică. Văzuserăm casa la sosirea noastră, era aşezată în afara oraşului, în mijlocul unui fel de parc.

Valeţi îmbrăcaţi în livrea roşie ne conduseră mai întâi în grădină. Acolo îşi facea plimbarea matinală radiooperatorul Reginald Fox. Acesta trăia de mulţi ani în Lhasa, fiind căsătorit cu o tibetană cu care avea patru copii încântători, cu păr blond şi ochi migdalaţi, de culoare închisă. Cei doi mai mari erau în India, la o şcoală internat.

Era singurul om din Lhasa care avea un motor ce funcţiona bine şi, pe lângă activitatea depusă în cadrul Misiunii

Britanice, încărca toate bateriile de radio din Lhasa. Prin radiotelegraful său, avea legătură directă cu India şi era cunoscut şi apreciat pentru corectitudinea sa.

Lacheii anunţaseră între timp sosirea noastră şi ne conduseră sus, la etajul întâi. Pe o terasă însorită, o masă cu un mic dejun apetisant. Apăru şi şeful Misiunii Britanice, care ne salută cu multă cordialitate, invitându-ne la un mic dejun englezesc. Oare de câţi ani nu mai şezuserăm într-un fotoliu? O faţă de masă albă, vase cu flori, cărţi, o cameră primitoare, aranjată în stil european – ne uitam de la una la alta fără să spunem niciun cuvânt. Ni se părea că ne întorseserăm oarecum acasă. Amfitrionul nostru îşi dă probabil seama ce se petrece cu noi. Ne urmăreşte, zâmbind, privirile şi, văzând că s-au oprit asupra cărţilor, ne pune cu amabilitate la dispoziţie biblioteca sa. Discuţia se înviorează – el evită cu tact problema care ne nelinişteşte cel mai mult: suntem, pentru el, încă prizonieri de război? În cele din urmă, îl întrebăm direct dacă tovarăşii noştri se află încă în spatele gardului de sârmă ghimpată.

Nu poate să ne lămurească, promite însă să se intereseze în India. Apoi discutăm sincer despre situaţia noastră; se dovedeşte a fi perfect informat, cunoscând toate amănuntele evadării noastre, şi lasă să se înţeleagă că guvernul tibetan ar intenţiona să ne expedieze în curând înapoi, în India. Nu suntem deloc încântaţi de această perspectivă, iar el ne întreabă dacă nu ne-ar interesa un loc de muncă în Sikkim. Acolo se bucură de relaţii bune şi va face în câteva zile o călătorie în acel ţinut. Îi mărturisim deschis că am prefera să rămânem în Tibet. Dacă nu va fi posibil, vom accepta oferta sa.

Aceste discuţii atât de importante pentru viitorul nostru nu ne strică însă pofta de mâncare. Savurăm micul dejun aşa cum nu am mai savurat de multă vreme nimic, iar cănile, platourile şi coşuleţele se golesc rapid. Oare degajarea şi spontaneitatea ne vor fi luate în nume de rău? Amfitrionul nostru râde amuzat şi face, discret, semn să fim serviţi încă o dată. Iar discuţia se orientează acum şi spre probleme personale. În fine, ne putem exprima rugămintea: să transmitem o misivă acasă, în patrie. Şeful Misiunii ne

promite să ne mijlocească o posibilitate prin Crucea Roşie. Mai târziu am primit şi permisiunea de a expedia din când în când o scrisoare prin Misiunea Britanică. Dar de cele mai multe ori a trebuit să recurgem la calea dificilă a poştei tibetane. Expediam scrisoarea în plic dublu – primul, cu timbre tibetane, ajungea până la graniţă. Acolo cineva îndepărta plicul exterior, punea pe plicul interior un timbru indian şi îl expedia mai departe. Dacă aveai noroc, o scrisoare din Europa făcea paisprezece zile pe drum, iar una din America, douăzeci de zile. În Tibet, poşta era transportată de curieri care parcurgeau drumul în ştafetă – fiecare câte şase kilometri şi jumătate. Pe toate rutele principale se aflau căsuţe în care aştepta schimbul. Aceşti curieri poştali aveau o suliţă cu clopoţei – semn al funcţiei lor. Suliţa servea la nevoie şi ca armă, iar clopoţeii speriau animalele sălbatice în timpul nopţii. Existau cinci tipuri de timbre poştale; ele erau emise de monetăria naţională, putând fi cumpărate la oficiile poştale tibetane.

Vizite importante în Lhasa

Am plecat mulţumiţi de vizita noastră. Däduserăm şi aici de oameni binevoitori, ceea ce era foarte important. Speram să-i fi convins pe englezi că eram cu totul inofensivi. Am parcurs, binedispuşi, cei trei kilometri până în oraş. Dar ne-am oprit în Shö, cartierul cancelariilor, templelor şi imprimeriilor de stat, aşezat la poalele palatului Potala. Căci dimineaţă ne întâmpinaseră nişte slujitori, spunându-ne că înaltul lor stăpân ne roagă să-l vizităm când ne întoarcem de la Misiunea Britanică. Întrebând, plini de curiozitate, cine ne invita să-l vizităm, am aflat că era vorba despre un înalt funcţionar guvernamental monahal, unul dintre cei patru *Trünyi Chemo.* Aceştia sunt patru *Bönpo* influenţi care ţin în mâinile lor destinele tuturor călugărilor din Tibet.

Suntem conduşi într-o casă mare, impozantă. Toţi slujitorii sunt călugări. Totul străluceşte de curăţenie, aproape că ai putea mânca de pe duşumelele de piatră din camere. Un domn mai în vârstă, simpatic, ne întâmpină prietenos şi suntem serviţi cu ceai şi biscuiţi. După formulele de politeţe uzuale se încropeşte o discuţie în decursul căreia ne dăm

seama de interesul nedisimulat al amfitrionului nostru. El ştie că ţara sa este înapoiată, ne spune cu toată sinceritatea. Oameni ca noi ar putea fi de mare folos. Din păcate, acest lucru nu este încă unanim acceptat. Ce studii aveam, ce meserie avuseserăm în patria noastră? După multă vreme, dăduserăm în fine de cineva care se interesa de studiile noastre! mai ales Aufschnaiter îi trezi interesul, căci era inginer agronom. În Tibet nu există specialişti în acest domeniu. Şi ce posibilităţi colosale are această ţară întinsă...

În ziua următoare le-am făcut câte o vizită de prezentare tuturor celor patru miniştri ai cabinetului. În mâinile lor se află puterea supremă a ţării, căci nu răspund decât în faţa regentului. Trei dintre ei sunt demnitari laici, al patrulea este funcţionar monahal. Toţi provin din primele familii nobiliare ale ţării şi trăiesc pe picior mare.

Chibzuiserăm multă vreme pe care dintre ei să-l vizităm mai întâi. Ar fi fost corect să începem cu ministrul monah. Dar am hotărât totuşi să-l căutăm, neprotocolar, pe cel mai tânăr. Surkhang avea treizeci şi doi de ani, trecea drept cel mai progresist şi speram să găsim la el înţelegere şi sfaturi utile, tocmai fiindcă era cel mai tânăr.

El ne-a întâmpinat cu francheţe şi cordialitate. Simpatia a fost, din prima clipă, reciprocă. Ne-am mirat văzând cât de bine este informat despre tot ce se întâmplă în lume. Ne-a invitat la o masă regească, iar la plecare aveam senzaţia că ne cunoaştem de ani de zile.

Următorul ministru pe care l-am vizitat se numea Kabshopa şi era corpolent. Părea foarte conştient de demnitatea sa, aşa că ne-a primit uşor condescendent. Şedea, impunător, pe tronul său, ne lăsă să ne apropiem şi să ne facem temenelele de rigoare, apoi catadicsi să arate spre două scaune pregătite pentru noi. După care urmă un potop de fraze. În punctele culminante ale discursului său îşi dregea vocea; un slujitor se repezea imediat spre el, întinzându-i o scuipătoare mică din aur. Era apogeul cabotinajului! În Tibet scuipatul nu era un gest care să contravină unui comportament civilizat; pe fiecare masă se găseau şi mici scuipători; era însă ceva cu totul nou să vedem că i se ţine cuiva scuipătoarea în dreptul gurii!

La această primă întâlnire ne-a fost imposibil să ne dăm seama ce se ascunde în omul din faţa noastră. Am suportat deci, resemnaţi, tot ritualul, am răspuns la politeţurile lui cu aceeaşi politeţe şi am băut în ţinută exemplară ceaiul ceremonial oferit. Deoarece Kabshopa nu bănuise că vorbim tibetana, îl rugase pe fiul fratelui său să ne fie translator. Acesta fusese angajat la Ministerul de Externe fiindcă ştia limba engleză şi am mai avut în viitor ocazia să-l întâlnim. Era un reprezentant tipic al tinerei generaţii şcolite în India, fiind însufleţit de planuri reformiste măreţe. Pentru moment nu putea îndrăzni să-şi susţină proiectele în faţa călugărilor conservatori. Odată, când eram singuri, îmi dădu de înţeles că Aufschnaiter şi cu mine avuseserăm ghinionul să venim cu câţiva ani prea devreme în Tibet. Atunci când el şi alţi tineri aristocraţi aveau să ajungă miniştri, oameni ca noi urmau să aibă de lucru până peste cap…

Când ne-am luat, cu multe fraze politicoase, rămas-bun de la Kabshopa, am găsit în cameră un număr mare de petiţionari care aşteptau, cu figuri timorate şi încărcaţi de cadouri, să intre în audienţă.

Ministrul-monah de pe Lingkhor – acesta este numele străzii de pelerinaj care înconjoară Lhasa pe o lungime de opt kilometri – ne primi cu mai multă simplitate. Nu mai era tânăr şi purta o barbă albă mică şi simpatică, de care era foarte mândru. Căci bărbile reprezintă o raritate în Tibet! În rest părea un om foarte echilibrat şi cumpănit, evitând, spre deosebire de ceilalţi, orice manifestare de spontaneitate. Se numea Rampa şi era unul dintre puţinii funcţionari monahali proveniţi din clasa nobiliară. Probabil că evoluţia situaţiei generale îl îngrijora, căci se interesă cu precădere de părerile noastre despre politica Rusiei. În scrierile vechi, ne spuse, există o profeţie: o mare forţă din nord va cotropi cu război Tibetul, va distruge religia şi va domina lumea…

Ultimul pe care l-am vizitat a fost Pünkhang, cel mai în vârstă dintre cei patru miniştri. Era un omuleţ mărunt care purta ochelari cu lentile groase din cauza unei miopii puternice. Iată un lucru neobişnuit în Tibet, unde ochelarii erau aproape interzişi, fiind consideraţi „fasoane străine”. Funcţionarii nu aveau voie să poarte ochelari, aceştia nefiind

bine văzuţi nici în viaţa particulară. Ministrul nostru primise de la al treisprezecelea Dalai Lama o permisiune specială să poarte ochelari la serviciu. În schimb, cu ocazia marilor ceremonii era cu totul neputincios din cauza vederii foarte slabe. Pünkhang ne primi în prezenţa soţiei sale; şi deşi, în virtutea rangului, el şedea pe un jeţ mai înalt ca al ei, nu trebuia să fii foarte perspicace ca să-ţi dai seama că ea era stăpâna în casă. După primele fraze de salut, el nu mai apucă să spună aproape niciun cuvânt. Un potop de întrebări se prăvăli din gura ei asupra noastră.

Pünkhang ne arătă mai târziu capela sa. Se trăgea din familia unui Dalai Lama şi era foarte mândru de această provenienţă. Printre alte figuri de divinităţi, el ne atrase atenţia asupra uneia care era zeul-rege al familiei sale. În capelă domnea întunericul, doar câteva raze de lumină pătrundeau în încăperea prăfuită.

În decursul timpului am făcut cunoştinţă şi cu fiii lui Pünkhang. Cel mai în vârstă îndeplinea funcţia de guvernator în Gyantse. Mai interesantă decât el mi s-a părut soţia lui, o prinţesă din Sikkim, tibetană de origine. Era una dintre cele mai frumoase femei pe care le-am văzut în viaţa mea, cu acel indescriptibil şarm asiatic, marcat de cultura străveche a Orientului, fiind în acelaşi timp foarte modernă, înţeleaptă şi cultivată, şcolită în cele mai selecte instituţii de învăţământ din India. În orice caz, era prima femeie din Tibet care refuzase să se căsătorească şi cu fraţii soţului, deoarece aceasta nu corespundea vederilor ei. Te puteai întreţine cu ea ca şi cum ar fi fost o doamnă spirituală dintr-un salon european, căci manifesta interes pentru cultură, politică şi tot ce se petrecea în lume. Vorbea adeseori despre egalitatea în drepturi a femeilor cu bărbaţii… Dar până să se ajungă acolo şi în Tibet mai este cale lungă.

Când ne-am luat rămas-bun de la Pünkhang şi soţia sa, l-am rugat şi pe el să sprijine cererea noastră de a ni se acorda dreptul de şedere. Fireşte că ne-a promis ajutorul şi susţinerea sa, întocmai cum făcuseră şi ceilalţi miniştri. Dar eram deja de atâta vreme în Asia, încât ştiam că nimeni nu rosteşte aici un „nu” categoric… O expulzare era oricând posibilă. Aveam să ajungem oare iar în spatele gardului de

sârmă ghimpată din India?

Pentru a ne extinde relaţiile în toate direcţiile, am încercat să câştigăm de partea noastră şi reprezentanţa diplomatică a Chinei, însărcinatul cu afaceri ne primi bine, cu renumita politeţe chinezească, promiţându-ne că se va adresa de îndată guvernului său cu întrebarea dacă am putea primi permisiunea de a intra în China şi a lucra acolo.

Ne străduiam în felul acesta să prindem cât de cât rădăcini peste tot şi să-i convingem pe oameni că suntem total inofensivi. Căci nu rareori se întâmpla ca, în timp ce ne plimbam, să fim opriţi de persoane străine care ne puneau întrebări foarte ciudate. La un moment dat, un chinez ne făcu, prin surprindere, o fotografie. Un aparat de fotografiat în Lhasa – ce raritate! Întâmplarea ne dădu de gândit. Auziserăm deja că în Lhasa se aţin fel de fel de oameni care transmit informaţii în străinătate. Oare eram şi noi consideraţi agenţi în serviciul unei puteri străine? Singurii care ştiau cât de inofensivi suntem erau englezii, căci avuseseră posibilitatea să afle precis de unde veneam şi să verifice toate declaraţiile noastre. Dar pentru ceilalţi puteam reprezenta orice. Nu aveam ambiţii politice; singurul lucru pe care îl doream era să obţinem azil şi dreptul de a munci până în momentul în care ne puteam întoarce în Europa.

Între timp venise primăvara, cu o vreme caldă, minunată, deşi era abia începutul lui februarie. Dar Lhasa este situată mai la sud de Cairo, iar din cauza altitudinii razele soarelui sunt deosebit de fierbinţi. Ne simţeam foarte bine. Doar că viaţa noastră era atât de lipsită de sens! În fiecare zi invitaţii şi vizite, ospeţe care se întindeau pe ore întregi – eram trecuţi din mână în mână ca nişte animale miraculoase, ducând o viaţă de trântori, aşa încât, încetul cu încetul, am început să ne săturăm. Am fi dorit să muncim, să facem sport!… Din păcate, în afară de un mic teren de baschet, nu existau terenuri de sport. Tinerii tibetani şi chinezi care îl utilizau se arătară fericiţi că ne-am oferit să jucăm cu ei. Când sciatica îmi permitea, îi iniţiam în regulile şi tertipurile jocului. Lângă teren exista şi un duş, de fapt principalul punct de atracţie pentru noi. Dar un duş costa „numai” zece rupii. O sumă uriaşă, dacă ne gândim că poţi cumpăra o oaie cu banii ăştia.

Explicaţia: pentru încălzirea apei se foloseşte balegă uscată de vacă, greu de găsit aici şi care trebuie adusă de la mare distanţă.

Am auzit că în urmă cu câţiva ani existase chiar şi un teren de fotbal. Unsprezece echipe îşi disputau întâietatea în cadrul unor campionate. La un moment dat se dezlănţui o furtună cu grindină tocmai când meciul era în toi – iar fotbalul a fost interzis! Poate că regentul era de mult împotrivă, poate că biserica se temea să nu-şi piardă influenţa… Căci populaţia participa cu entuziasm la competiţii şi chiar şi călugării din Sera şi Drebung le priveau cu plăcere. În orice caz, grindina a fost interpretată ca o pedeapsă a zeilor pentru practicarea acestui sport nelegiuit, iar fotbalul a fost desfiinţat.

Ne-am interesat, plini de curiozitate, dacă există cu adevărat *lama* care pot să oprească grindina şi să aducă ploaia. Tibetanii sunt convinşi de puterea lor. Vezi pe toate ogoarele mici turnuleţe de piatră cu tipsii de sacrificiu în care se aprinde tămâie când vine o furtună. Iar unele sate şi-au angajat un „făcător de vreme” propriu. Adică un călugăr care se pricepe să conjure vremea. Aceşti călugări suflă în scoici mari, scoţând sunete vibrante, al căror efect seamănă cu cel produs de sunetul clopotelor bisericilor de la noi; să nu uităm că în multe sate alpine se trag şi în ziua de azi clopotele când vine furtuna. Dar fireşte că în Tibet nu există o explicaţie legată de legile fizicii – totul este magie şi conjuraţie şi intervenţie a zeilor…

Cu această ocazie am auzit o anecdotă drăguţă din vremea celui de-al treisprezecelea Dalai Lama. Bineînţeles că şi el avea un „făcător de vreme” la casa şi la curtea sa. Era cel mai renumit magician al timpului. Sarcina sa principală era să protejeze, în caz de furtună, grădinile de vară ale zeului-rege. Într-o bună zi căzu o grindină mare care a distrus totul, florile frumoase, merele şi perele care se coceau, caisele zemoase… „Făcătorul de vreme” trebui să i se înfăţişeze urmaşului lui Buddha. Acesta şedea mânios pe tron şi îi porunci vrăjitorului intimidat să facă imediat o minune, în caz contrar avea să fie pedepsit şi concediat! Magicianul se aruncă smerit la pământ şi ceru o sită. O sită obişnuită… Se va considera că a făcut o minune dacă apa vărsată în sită nu se va scurge prin ochiuri?

Dalai Lama dădu din cap, iar „făcătorul de vreme” turnă apă în sită. Şi ce să vezi! Nicio picătură nu se scurse din sită! Onoarea vrăjitorului era salvată, iar omul îşi păstră funcţia foarte bine plătită…

Să fi recurs la hipnoză? Să fi descoperit într-o carte de farmece vreun truc din fizică? Greu de spus. În orice caz, reuşise să se descurce cu multă abilitate.

În tot timpul acesta ne băteam capul cum să ne câştigăm singuri existenţa în cazul în care puteam rămâne aici. Pentru moment eram întreţinuţi cu multă generozitate de alţii. Ministerul de Externe ne trimitea încărcături întregi de *tsampa,* făină, unt şi ceai. O surpriză plăcută am avut când nepotul lui Kabshopa ne-a trimis câte cinci sute de rupii din partea guvernului. Într-o scrisoare de mulţumire, ne puneam la dispoziţie forţa de muncă în schimbul cazării şi al hranei.

Ospitalitatea generoasă a lui Tsarong

Ne bucuram deja de trei săptămâni de ospitalitatea lui Thangme. Şi iată că bogătaşul Tsarong ne-a invitat să ne mutăm în casa lui. Am acceptat cu recunoştinţă; Thangme avea cinci copii – nu mai voiam să ţinem ocupată camera din locuinţa sa. El, care ne culesese de pe stradă ca bieţi vagabonzi, devenise un bun prieten de-al nostru. Nu am uitat niciodată ce îi datoram. De Anul Nou era primul care primea o panglică albă, iar mai târziu, când am avut o locuinţă proprie şi făceam invitaţii de Crăciun, era un musafir nelipsit.

La Tsarong ni s-a pus la dispoziţie o cameră mare cu mobilier european – masă şi scaune, paturi şi covoare minunate. Alături aveam o cameră mică de baie. În casa lui Tsarong am găsit şi ceva după care jinduiam de mult: o toaletă ce putea fi închisă. Această instalaţie reprezintă un capitol întunecat al Tibetului. Toată lumea se comportă cu multă dezinvoltură. Lipită de casă este o împrejmuire uşor înălţată la care ajungi urcând câteva trepte; pe platformă sunt câteva orificii, iar la picioare, un orificiu pentru vidanjare – iată punctul culminant al confortului! Iar o asemenea instalaţie nici măcar nu există peste tot.

Dimineaţa ne aduceam din bucătărie apă fierbinte să ne spălăm. Bucătăria era o încăpere uriaşă, sprijinită de nişte

stâlpi şi aşezată la mică distanţă de clădirea principală. Pe jos avea pământ bătătorit, iar la mijloc se ridica o vatră mare din argilă, la care puteai ajunge din orice direcţie. Focul ardea zi şi noapte, fiind întreţinut de un om angajat special pentru asta. În timp ce se gătea, el mânuia un fel de foaie, aşa încât în sobă focul ardea cu vâlvătaie, ca într-o forjă. Lhasa este aşezată la o altitudine de 3.700 de metri; lipsa de oxigen şi calitatea combustibilului – balegă de iac – nu sunt de natură să întreţină un foc normal dacă nu se intervine cu mijloace adjuvante.

Tsarong îşi putea permite să ţină mai mulţi bucătari. Bucătarul-şef lucrase ani de zile în cel mai luxos hotel din Calcutta şi cunoştea şi bucătăria europeană. Nu numai că prepara fripturi minunate, dar era şi un cofetar extraordinar. Un alt bucătar fusese trimis în China, unde se familiarizase cu arta culinară chinezească. Lui Tsarong îi plăcea să-şi surprindă oaspeţii cu delicatese rare.

Ne-am mirat doar să vedem că în bucătăriile caselor nobiliare femeile prestau numai munci auxiliare.

Orarul meselor tibetanilor este diferit de cel cu care suntem noi obişnuiţi. Dimineaţa se bea ceai cu unt; de altfel, ceai se bea încă de multe ori în timpul zilei. Am auzit că oamenii din Lhasa pot ingera până la două sute de ceşti pe zi. S-ar putea să fie o exagerare, dar, văzându-i, îţi venea aproape să crezi că este adevărat. Există două mese principale: una la ora zece dimineaţa şi cealaltă seara, după apusul soarelui. Prima masă, care consta întotdeauna într-un preparat de *tsampa* cu ceva garnitură, o luam în camera noastră. La cină eram aproape de fiecare dată oaspeţii lui Tsarong. Întreaga familie şedea în jurul unei mese mari, se serveau multe feluri de mâncare – era de fapt momentul principal al zilei, când se adunau toţi ai casei şi se discuta despre cele întâmplate în ziua respectivă.

După aceea mai stăteam câtva timp împreună în livingul puţin prea încărcat cu covoare, cutiuţe şi figurine, fumam o ţigaretă, beam o bere şi admiram ultimele achiziţii ale amfitrionului nostru. Era inimaginabil de câte reuşea Tsarong să facă rost! Avea un aparat de radio minunat. Ne-am delectat ascultând toate posturile din lume şi ne-am bucurat

de claritatea emisiei, căci pe „acoperişul lumii” nu există paraziţi. O dată am ascultat cele mai noi discuri, altă dată am examinat un aparat de fotografiat, unul de filmat, un microscop, iar într-o seară a despachetat chiar şi un teodolit. Tsarong se pricepea şi să mânuiască toate aceste aparate. Era omul cu cele mai multe hobby-uri din tot oraşul şi nici nu ne-am fi putut dori ceva mai plăcut decât să locuim tocmai la el. Colecţiona timbre, întreţinea o corespondenţă intensă cu oameni din toate colţurile lumii – în această privinţă îl ajuta şi fiul său, cunoscător de limbi străine –, avea o bibliotecă selectă şi o frumoasă colecţie de tablouri occidentale. Cele mai multe fuseseră primite în dar, căci toţi europenii care treceau prin Lhasa se bucurau de ospitalitatea sa şi îi lăsau adeseori câte o carte sau altceva ca amintire.

Tsarong era un om ieşit din comun. Se străduise mereu să introducă reforme în ţară, iar dacă guvernul avea de rezolvat o problemă importantă îi cerea totdeauna şi lui părerea. Unicul pod de fier din ţară era opera sa. Îl comandase în India, unde fusese şi asamblat, după care îl dezasamblaseră şi îl transportaseră piesă cu piesă, pe spinările iacilor şi ale oamenilor, până pe „acoperişul lumii”. Tsarong era un *self-made man*[2] de tip modern şi cu toate calităţile şi talentele sale ar fi reprezentat şi în ţările vestice o personalitate strălucită.

Fiul său George – îşi păstrase numele primit la şcoala din India – călca pe urmele tatălui. Admiraserăm de la prima întâlnire cultura şi interesele sale multiple. Marea lui pasiune rămânea fotografia. Ceea ce ieşea din mâna lui era remarcabil! într-o seară ne făcu surpriza unui film color turnat de el. Zbârnâitul uşor al aparatului de proiecţie, imaginile color dintr-o lume încă inedită pentru noi – cu puţin efort, puteai să-ţi închipui că te afli la cinematograful Urania din Viena. Dar asta doar până se întrerupea curentul electric. Micul motor îşi avea capriciile sale, obligându-ne mereu să întrerupem prezentarea pentru a-l repune în funcţiune. Asta era deosebirea!

Invitaţiile lui Tsarong, cărţile împrumutate de la el şi de la Misiunea Britanică – iată singura noastră distracţie în timpul

---

[2] *Om care s-a ridicat prin propriile-i forţe (engl.) (n.tr.).*

serii, în Lhasa nu existau nici cinematografe, nici teatre şi cu atât mai puţin localuri publice. Viaţa de societate se desfăşura doar în case particulare.

În timpul zilei încercam să adunăm impresii noi, străduindu-ne să nu ne scape nimic important; căci ne stăpânea mereu teama, nu lipsită de temei, că într-o bună zi vom fi totuşi expulzaţi, înainte de a fi apucat să vedem totul. Nu aveam deocamdată niciun motiv concret pentru aceste temeri. Dar nu aveam nici încredere neţărmurită în excesul de solicitudine ce ni se arăta… Să fi fost oare o întâmplare că ni se povestise de mai multe ori păţania unui profesor englez? Guvernul tibetan îl rugase să înfiinţeze în Lhasa o şcoală după modelul european, oferindu-i un contract pentru mai mulţi ani. După şase luni îşi făcuse bagajele. Călugării din opoziţie îl făcuseră să-şi ia lumea în cap.

Tibetanii nu ştiu ce înseamnă graba

Continuam să ne facem, zi de zi, vizitele. Trebuia să întoarcem atâtea vizite! În felul acesta am cunoscut îndeaproape viaţa de familie a cercurilor aristocrate. Pentru un lucru îi invidiam din tot sufletul pe locuitorii Lhasei dacă îi comparam cu cei din oraşele europene: aveau totdeauna timp! Boala cea mai afurisită a secolului nostru, şi anume goana şi hăituiala febrilă, continuă, nu a pătruns încă în această ţară. Nimeni nu se surmenează. Ritmul de muncă din birouri este foarte lejer. Funcţionarii vin la serviciu dimineaţa târziu şi pleacă acasă după-amiaza devreme. Dacă cineva este ocupat, de exemplu dacă are musafiri, îşi trimite slujitorul la un coleg cu rugămintea să-i ţină locul.

Femeile nu ştiu încă ce înseamnă egalitatea în drepturi şi am impresia că nu suferă deloc din cauza asta. Se ocupă ore întregi de frumuseţea lor, îşi înşiră mărgelele, aleg stofe noi şi se gândesc cum să o eclipseze pe soţia lui cutare la proxima sindrofie. În gospodărie nu trebuie să mişte un deget. Dar poartă mereu asupra lor însemnele demnităţii, şi anume un mănunchi uriaş de chei. Orice fleac este bine zăvorât în Lhasa.

Şi apoi mai era jocul *mahjong* – un fel de domino chinezesc. Câtva timp pasionase întregul oraş. Toată lumea era

fascinată, şezând zile şi nopţi în şir în faţa jocului şi uitând de toate celelalte obligaţii la locul de muncă, în familie, în gospodărie… Miza era uneori foarte mare. Şi jucau toţi. Chiar şi slujitorii jucau în taină, pierzând adesea în câteva ore toată agoniseala anilor de muncă de până atunci. În cele din urmă, guvernul a considerat că este prea de tot, a interzis distracţia, a cumpărat toate jocurile şi i-a condamnat pe jucătorii clandestini la pedepse băneşti grele sau corvezi disciplinare. Cu cât rangul celui surprins asupra faptei era mai înalt, cu atât mai mare era pedeapsa. Rezultatul a fost colosal. Nu aş fi crezut niciodată că aşa ceva este posibil! Lumea a oftat, regretând multă vreme jocul, dar a respectat interdicţia. Puterea ierarhiei era nelimitată! Încetul cu încetul, oamenii îşi dădură seama câte neglijaseră din cauza pasiunii jocului. Ei găsiră în curând alte posibilităţi de a se amuza în sâmbetele libere – duminica nu are nicio semnificaţie în Tibet. Se juca şah sau *halma,* se recurgea la divertismente inofensive cu jocuri de cuvinte şi ghicitori.

Fireşte că am învăţat şi eu jocul *mahjong,* altfel nu mi-aş fi găsit liniştea. Şi mi-am dat seama că putea într-adevăr deveni o pasiune – dar m-am ferit de aşa ceva! îl scoteam doar la ocazii speciale, în zile de sărbătoare sau când aveau loc sindrofii mari…

Într-o zi am avut parte de o întâlnire care ne-a provocat multă bucurie. Am dat de un vechi cunoscut! Era soldatul din Shangtse care ne însoţise la un moment dat până la frontiera Indiei. Ne povesti că ajunsese curier al guvernului şi că auzise deja multe despre noi. Ca simplu soldat nu putea îndrăzni să ne facă o vizită în casa lui Tsarong. Deci foştii săi deportaţi reuşiseră până la urmă să intre totuşi în oraşul sfânt!…

L-am invitat la ceai şi prăjituri, iar proprietarul ceainăriei, un mahomedan gras, se bucură că făceam o asemenea cinste localului său. Ne servi personal, vorbind în engleză – sau, mai bine zis, într-o limbă pe care el o considera a fi engleza. Ne povesti cu multă mândrie că este originar din Kashgar, unde se perfecţionase în arta culinară în casa unor englezi aristocraţi. Produsele sale erau renumite în întreaga Lhasa, dar pe noi ne deranja gustul de unt rânced. Tibetanii frecventau în număr mare localul său, aşa că el câştiga foarte

bine. Ca mahomedan credincios făcuse, împreună cu familia sa numeroasă, mai multe pelerinaje la Mecca şi Medina. Mi s-a părut extraordinar că locuitorii unui oraş sfânt finanţau călătoria în alt oraş sfânt.

Suntem iar ameninţaţi cu expulzarea

La 16 februarie 1946 se împlinise o lună de când sosiserăm la Lhasa. Soarta noastră nu fusese încă hotărâtă, nu aveam de lucru şi ne făceam tot felul de griji din cauza viitorului.

Exact în acea zi a venit la noi Kabshopa, în calitate de reprezentant al Ministerului de Externe. Când i-am văzut mutra solemnă, am presimţit ce ne aşteaptă. Cu toate acestea, vestea adusă de el ne lovi în moalele capului: guvernul nu aprobase rămânerea noastră aici şi urma să fim expediaţi imediat în India. Ne temuserăm, în taină, tot timpul de acest răspuns. Iată-ne acum în faţa faptului împlinit. Am rămas total buimăciţi. Am protestat imediat, dar Kabshopa ridică din umeri şi ne spuse că trebuie să ne adresăm forurilor superioare.

Ca primă reacţie la această veste proastă am căutat toate hărţile despre Tibetul răsăritean pe care le-am putut găsi în Lhasa. Am început să le studiem cu înfrigurare în timpul serii, trasând rute şi făcând planuri. Un lucru era sigur: încă o dată în spatele gardului de sârmă ghimpată – aşa ceva nu era posibil! Preferam să fugim iar şi să ne încercăm norocul în China. Bine că puteam să ne gândim la o nouă fugă. Fiindcă aveam ceva bani, un echipament bun şi ne puteam aproviziona şi cu alimente. Dar durerile mele de sciatică nu se amelioraseră. Aufschnaiter îl rugase şi pe medicul Misiunii Britanice să mă consulte, acesta îmi prescrisese hapuri, îmi făcuse injecţii – dar în zadar. Oare planurile noastre aveau să eşueze din cauza sciaticii mele blestemate? Eram disperat!

În ziua următoare mi-am adunat toate forţele şi m-am dus, abătut, la familia lui Dalai Lama. Poate că intervenţia lor avea să ne fie de folos. Mama lui Dalai Lama şi Lobsang Samten îmi promiseră să-i povestească totul tânărului zeu-rege, fiind convinşi că el va pune o vorbă bună pentru noi. Aşa s-a şi întâmplat şi, cu toate că tânărul Dalai Lama nu deţinea încă puterea executivă, bunăvoinţa sa cu siguranţă că avea să dea

rezultate. Între timp, Aufschnaiter alerga prin oraş, de la un cunoscut la altul, încercând să pună în mişcare toate pârghiile. Ca să nu lăsăm nimic neîncercat, am redactat imediat un memoriu, în limba engleză, către Ministerul de Externe, în care expuneam din nou toate argumentele ce pledau pentru rămânerea noastră în Tibet. Iată textul:

17 februarie 1946

Către Ministerul de Externe al Tibetului

Ieri ne-a vizitat Kabshopa Se[3] Kusho, transmiţându-ne somaţia de a părăsi cât mai repede Lhasa şi a ne întoarce în India. Ca răspuns la această somaţie ne permitem să vă înfăţişăm în cele ce urmează situaţia noastră.

În luna mai 1939 am venit din Germania în India în calitate de alpinişti, cu intenţia de a ne reîntoarce în Germania în luna august a aceluiaşi an. La 3 septembrie, în ziua izbucnirii războiului, am fost arestaţi şi duşi într-un lagăr de internare, în anul 1943 s-a publicat în ziare textul unui tratat încheiat între guvernele Tibetului şi Indiei, referitor la transportul de mărfuri din India spre China via Tibet, cu specificarea expresă că nu este vorba de materiale de război. Am dedus din acest tratat că Tibetul este ţară neutră în acest război, din care cauză am hotărât să depunem toate eforturile pentru a ajunge în Tibet. Faptul că Tibetul este un stat neutru ne-a fost confirmat de Mr. Hopkinson, şeful Misiunii Britanice din Lhasa, care – la o vizită recentă – ne-a asigurat că nu va propune guvernului tibetan să ne trimită înapoi în India.

În conformitate cu convenţiile internaţionale, este valabilă regula ca prizonierii de război care reuşesc să ajungă pe un teritoriu neutru să poată rămâne acolo, sub protecţia respectivei ţări neutre, până când repatrierea lor va deveni posibilă. Această regulă este respectată în întreaga lume; nicio ţară neutră nu îşi expulzează refugiaţii într-o ţară în care ar ajunge iarăşi în detenţie.

După cum am aflat, germanii internaţi în India nu au fost încă repatriaţi; a ne retrimite în India ar echivala deci cu a ne retrimite în detenţie.

În cazul în care rămânerea noastră aici, în ţară, ar

[3] „Se” este formula de politeţe pentru „fiul” (n.a.).

contraveni atitudinii tradiţionale faţă de străini – după cum ne-a dat să înţelegem Kabshopa Se Kusho –, ne-am permite să atragem atenţia asupra faptului că guvernul tibetan s-a arătat dispus să facă, în ultimii ani, şi excepţii în această privinţă. Dacă s-a aprobat o excepţie de la regulă pentru străini în calitate oficială sau pentru alţi străini, credem că ni s-ar putea da şi nouă aprobarea. Îi suntem profund recunoscători guvernului tibetan pentru bunăvoinţa şi ospitalitatea de care ne-am bucurat peste tot în ţară şi regretăm sincer că îi facem greutăţi. Dar, pe de altă parte, guvernul tibetan va înţelege că, din moment ce am reuşit să ajungem în Tibet, deci în libertate, ne-ar fi foarte greu să ne întoarcem în detenţie, după ce am fost aproape cinci ani de zile privaţi de libertate, în concluzie, adresăm guvernului tibetan rugămintea insistentă de a ne acorda acelaşi tratament pe care alte guverne neutre îl acordă deţinuţilor scăpaţi din captivitate şi de a ne permite să rămânem în Tibet până în momentul când repatrierea noastră va deveni posibilă.

Peter Aufschnaiter
Heinrich Harrer

De parcă toate s-ar fi coalizat împotriva noastră, sciatica mea s-a agravat în aşa măsură, încât nu mă mai puteam mişca. Aveam dureri înfiorătoare şi trebuia să stau în pat. Zăceam gemând, bătându-mi capul să găsesc o soluţie, în timp ce Aufschnaiter îşi tocea încălţămintea alergând prin oraş. Agitate zile!

La 21 februarie ne-am trezit cu câţiva soldaţi în faţa uşii. Ne-au somat să ne strângem lucrurile, căci aveau ordin să ne escorteze până în India. Plecarea: în dimineaţa următoare! Asta însemna sfârşitul! Dar cum era să pornesc la drum? Nu puteam face nici măcar câţiva paşi până la fereastră. Disperat, am încercat să-i demonstrez locotenentului în ce situaţie mă aflam. Acesta făcu o mutră neputincioasă. Ca toţi soldaţii din lume, ştia doar că trebuie să ducă la îndeplinire ordinul primit, nefiind împuternicit să asculte explicaţii. M-am calmat şi l-am rugat să le transmită superiorilor săi că nu puteam părăsi Lhasa decât dus pe sus. Soldaţii se retraseră.

L-am asaltat de îndată pe Tsarong, rugându-l să ne ajute şi să ne spună ce-i de făcut. Dar nu ştia nici el. Ne declară cu toată seriozitatea că nimeni nu se putea împotrivi unui ordin venit de la stăpânire. Rămaşi singuri în camera noastră, am blestemat boala mea. Dacă aş fi fost sănătos, nimic nu ne-ar fi putut opri! Am fi fugit în aceeaşi noapte. Decât o viaţă confortabilă în lagăr, în spatele sârmei ghimpate, mai bine oboseala, lipsurile şi primejdiile. Nu avea să le fie atât de uşor să mă ia a doua zi de dimineaţă cu forţa de acolo. M-am decis, plin de amărăciune, să opun rezistenţă pasivă.

Dar în dimineaţa următoare, nicio mişcare. Nici soldaţi, nici alte veşti… Neliniştiţi, am trimis pe cineva la Kabshopa. Acesta veni personal, părând foarte jenat. Aufschnaiter arătă spre patul meu de suferinţă şi începu să ducă tratative, cu o figură gravă. Nu s-ar putea oare ajunge la un compromis?

Aveam vagi bănuieli că totuşi englezii ceruseră extrădarea noastră. Tibetul era o ţară mică, voia să aibă relaţii bune cu toţi vecinii şi încerca să le menţină cu ajutorul unor gesturi diplomatice. Nu avea să rişte un conflict cu atotputernica Anglie numai de dragul a doi prizonieri de război germani! De aceea, Aufschnaiter propuse să-i cerem medicului englez care conducea în acest moment Misiunea Britanică un certificat medical referitor la starea mea de sănătate. Kabshopa acceptă propunerea cu atâta bucurie, încât ne-am aruncat unul altuia o privire plină de înţeles. Bănuiala noastră se confirmase.

Medicul mă vizită în decursul aceleiaşi zile, spunându-mi că guvernul tibetan pusese în mâinile lui decizia referitoare la plecarea noastră. Mi-a făcut iar injecţii, dar acestea rămaseră fără efect. Mai multă alinare mi-a adus un dar de-al lui Tsarong, şi anume vata termogenă.

Am luat hotărârea fermă să-mi depăşesc starea de boală. Acest ghinion nu trebuia să zădărnicească planurile noastre! Adunându-mi toate puterile, m-am forţat să fac zilnic exerciţii. Un *lama* îmi recomandase să mişc un băţ cu tălpile picioarelor. Aşa că stăteam ore întregi în fotoliu şi rostogleam băţul… încolo şi încoace, deşi îmi venea să urlu de durere. Încetul cu încetul, am observat într-adevăr o ameliorare şi am putut ieşi iar în grădină, încălzindu-mă în razele soarelui de

primăvară, ca un moşneag.

Începe „anul focului şi al câinelui”

Primăvara era în toi. Intraserăm în luna martie. În acel an, cea mai mare sărbătoare tibetană, şi anume Anul Nou, începea la 4 martie. Festivităţile durează trei săptămâni. Dar, din păcate, nu puteam participa! Auzeam doar în depărtare tobele şi trâmbiţele şi îmi dădeam seama cât de multă importanţă se acordă acestor zile judecând după agitaţia din casă. Tsarong şi fiul său veneau în fiecare zi la patul meu, îmbrăcaţi în noi veşminte somptuoase, din mătase şi brocart, ca să-i admir. Fireşte că Aufschnaiter era prezent peste tot, trebuind să-mi relateze în fiecare seară totul amănunţit.

În anul acela se sărbătorea anul focului şi al câinelui. La 4 martie, conducerea oraşului le preda călugărilor puterea – puterea laică restituie, în mod simbolic, funcţiile sale Bisericii de la care le-a primit. Se instaurează o stăpânire dură şi foarte temută. Începutul îl reprezintă o campanie de curăţenie. În această perioadă Lhasa este renumită pentru curăţenia sa – în restul timpului nu se poate spune acelaşi lucru… în acelaşi timp se proclamă un fel de pace generală. Toate conflictele încetează, cancelariile îşi suspendă activitatea, doar târguiala şi tocmeala de pe străzi sunt mai vii ca niciodată – cu excepţia momentelor când au loc procesiuni; orice acţiune criminală, orice excese, chiar şi jocul, sunt pedepsite cu mai multă asprime ca de obicei. Călugării sunt neînduplecaţi şi foarte temuţi, aşa că s-a întâmplat ca unii oameni să moară în timpul biciuirii nemiloase, aceasta fiind pedeapsa uzuală. În orice caz, în asemenea situaţii, regentul intervine energic, reuşind să-i descopere pe cei care poartă răspunderea.

Cauza noastră se împotmolise în agitaţia generală. Aveam impresia că toată lumea ne uitase şi bineînţeles că ne feream să atragem atenţia asupra noastră. Guvernul părea să se mulţumească deocamdată cu verdictul medicului englez că sunt inapt de călătorie. Am mai câştigat deci timp! În primul rând trebuia să mă însănătoşesc.

Apoi aveam să vedem ce-o să mai fie şi poate aveam să riscăm totuşi fuga în China.

Stăteam în fiecare zi în grădină, bucurându-ne de soarele tot mai cald. Cu atât mai mare mi-a fost uimirea când într-o bună zi am constatat că toată splendoarea primăverii dispăruse sub un strat de zăpadă. O ninsoare atât de târzie este din două puncte de vedere o raritate în Lhasa. Fiind aşezată atât de adânc în inima Asiei, Lhasa are parte de foarte puţine precipitaţii. Zăpada nu persistă multă vreme nici în timpul iernii, căci situarea sudică a oraşului şi razele soarelui, fierbinţi la altitudine, determină topirea ei grabnică.

Ea dispăru foarte repede şi în această zi, contribuind la domolirea furtunilor de nisip. Nisipul şi praful erau îmbibate de umezeală, aşa că vântul nu putea învârteji totul.

Aceste furtuni se dezlănţuie în fiecare an cu mare punctualitate, bântuind prin ţară cam două luni. La începutul după-amiezii ajung în oraş; de la depărtare se vede un nor uriaş şi întunecat care se apropie cu mare viteză. Mai întâi dispare, învăluit în nori, palatul Potala – un semn că toată lumea ar trebui să ajungă cât mai repede acasă. Viaţa din oraş încremeneşte, ferestrele zăngăne, animalele de pe pajişti îşi îndreaptă, resemnate, coada în direcţia vântului, aşteptând cu răbdare să poată paşte în continuare. Nenumăraţii câini vagabonzi – trupele care curăţă oraşul – se fac colac într-un ungher. În mod normal nu sunt atât de paşnici. Aufschnaiter se întorsese într-o zi acasă cu mantaua zdrenţuită; fusese atacat de nişte câini care devoraseră stârvul unui cal – haita simţise gustul sângelui.

Perioada furtunilor este cea mai neplăcută din tot anul. Chiar dacă rămâi în casă, simţi cum îţi scrâşneşte nisipul între dinţi, deoarece ferestrele de aici nu sunt duble. Singurul lucru bun este că furtunile marchează sfârşitul iernii. Grădinarii ştiu că de-acum înainte nu mai riscă să înfrunte un val de ger. Luncile aflate de-a lungul canalelor capătă o nuanţă verzuie, iar „părul lui Buddha” începe să înflorească. Aşa se numeşte renumita salcie plângătoare de la intrarea în catedrală. Ramurile ei delicate care atârnă încărcate de floricele galbene, delicate justifică acest nume poetic.

Când am început, în fine, să umblu şchiopătând, aş fi dorit să fiu cumva de folos în casă. Tsarong avea în grădina sa sute de pomi fructiferi. Dar proveneau din seminţe şi nu rodiseră

niciodată.

Împreună cu fiul său George am început să-i altoiesc în mod sistematic. Locatarii casei aveau iar prilejul să se amuze. În Tibet tehnica altoirii nu este deloc cunoscută; nu există nici măcar cuvântul în vocabular. Ei o numiră „căsătorie”, considerând-o extrem de comică.

Fericit popor, cu umorul său naiv! Tibetanii sunt recunoscători pentru orice ocazie când pot să râdă. Dacă cineva se poticneşte sau alunecă, se amuză ore întregi pe socoteala lui. Se bucură foarte des de ghinionul altuia, dar nu din răutate. Plăcerea de a-şi bate joc nu cunoaşte limite şi se manifestă la toată lumea, fără excepţie. Deoarece nu există ziare, critica la adresa evenimentelor şi persoanelor neagreate ia forma versurilor şi cântecelor satirice. Flăcăii şi fetele se plimbă seara pe Parkhor cântând ultimele cuplete. Şi cei sus-puşi trebuie să accepte batjocura. Uneori guvernul mai interzice câte un cântecel, dar are înţelepciunea să nu aplice pedepse. În acest caz nu mai auzi cântecul respectiv intonat în public, dar cu atât mai des este cântat în taină.

Perioada de glorie a Parkhor-ului este Anul Nou. Strada reprezintă centura interioară din jurul catedralei şi pe ea se desfăşoară de fapt viaţa oraşului. Aici sunt cele mai multe prăvălii, aici încep şi se termină toate procesiunile religioase şi paradele militare. Seara, mai ales în zilele de sărbătoare, credincioşii fac pelerinaje în masă pe Parkhor, murmurându-şi rugăciunile; mulţi credincioşi parcurg întregul drum prosternându-se încontinuu. Dar Parkhor-ul are şi o faţă mai puţin evlavioasă. Cucoanele frumoase îşi etalează acolo toaletele noi, flirtând puţin cu tinerii aristocraţi, iar femeile mai uşurele găsesc şi ele ce caută. Centrul vieţii comerciale, al agrementului şi al bârfelor – iată ce este Parkhor-ul.

În ziua a cincisprezecea din noul an tibetan am reuşit, în fine, să mă deplasez şi eu ca să văd festivităţile. Ziua aceasta reprezintă punctul culminant al perioadei sărbătorilor. Are loc o procesiune somptuoasă la care participă şi sanctitatea sa Dalai Lama.

Tsarong ne promisese o fereastră într-una din casele sale de pe Parkhor. Din păcate, era la parter, deoarece nimeni nu are voie să se afle mai sus de capetele înalţilor stăpâni care

se perindă pe Parkhor în cadrul procesiunii. În genere, nicio casă nu poate să aibă mai mult de două etaje; ar fi o nelegiuire să faci concurenţă catedralei sau chiar Potalei! Toată lumea respecta această regulă. Mulţi aristocraţi sufereau din cauza caselor lor întunecate, pline de ploşniţe, căci deveniseră incomode şi prea mici. Dar, având în vedere că nu li se permitea să-şi construiască o casă mai mare, se consolau înălţând pe acoperiş, în anotimpul cald, o căsuţă de lemn demontabilă. Mă miram de fiecare dată văzând cât de rapid dispăreau aceste căsuţe atunci când Dalai Lama sau regentul participau la o procesiune.

În timp ce pe străzile oraşului se agită o mulţime pestriţă, aşteptând cu bucurie procesiunea, noi doi stăm la fereastră împreună cu soţia lui Tsarong. Amfitrioana noastră este o doamnă prietenoasă, ceva mai în vârstă, care ne-a purtat până acum de grijă cu multă căldură. Suntem foarte bucuroşi că ne aflăm alături de ea. Căci, pentru noi, tot ce vedem reprezintă o altă lume, iar vocea familiară şi prietenoasă a bătrânei doamne e o punte de legătură cu aceste lucruri inedite pe care ni le explică plină de solicitudine.

Din loc în loc se înalţă eşafodaje de lemn, uneori de câte zece metri înălţime. Pentru figurile din unt, ne spune doamna. Imediat după asfinţitul soarelui sunt aduse aceste capodopere confecţionate din unt de călugări, care lucrează la ele de luni de zile. În mănăstiri există zone speciale unde călugări foarte iscusiţi – adevăraţi artişti în domeniu – frământă şi modelează cu o răbdare inimaginabilă figuri şi ornamente din unt de diferite culori – cel mai fin filigran; ele se expun apoi pentru o singură noapte, reprezentând o operă de artă demnă de a fi văzută. Sute de asemenea piramide mărginesc strada pe care trece cortegiul; splendoarea lor este o dovadă a dorinţei familiilor nobiliare bogate de a aduce sacrificii zeilor. Căci fiecare din aceste turnuri costă o sumă considerabilă; uneori se asociază mai multe familii pentru a finanţa o asemenea piramidă. Există o competiţie, căci piramida cea mai frumoasă este premiată de guvern. De decenii întregi acest premiu fusese conferit călugărilor din mănăstirea Gyü.

Tot frontul interior al ringului Parkhor a dispărut în spatele turnurilor triunghiulare colorate. O mulţime uriaşă de oameni

se înghesuie în faţa lor, aşa că nu este deloc uşor să vezi ceva din ele. Se întunecă; regimentele din Lhasa defilează cu tobe şi surle. Soldaţii se aşază în rând, împingând zecile de mii de spectatori înspre case şi eliberând în felul acesta mijlocul străzii.

Se lasă repede noaptea, dar strada este dintr-odată iluminată *a giorno.* Sunt mii de candele cu unt care pâlpâie şi strălucesc, iar printre acestea lămpile cu gaz îşi răspândesc şi ele lumina puternică. De după coamele acoperişurilor apare luna – conform calendarului de aici, la data de 15 a fiecărei luni este noapte cu lună plină. Acum totul este gata – marea festivitate poate începe. O tăcere încordată, plină de aşteptare se aşterne peste mulţime.

Un zeu îşi ridică mâna în semn de binecuvântare

Se apropie momentul cel mare. Porţile catedralei se deschid şi apare încet Dalai Lama – tânărul zeu-rege, sprijinit de o parte şi de alta de câte un stareţ. Poporul se înclină cu veneraţie. Ceremonialul mai strict ar cere să te azvârli la pământ. Dar, din lipsă de spaţiu, nu este posibil. Aşa încât, la apropierea lui Dalai Lama, spinările miilor de oameni se îndoaie ca un lan de grâu în adierea vântului. Nimeni nu îndrăzneşte să-şi ridice privirile. Zeul-rege îşi începe, încet şi cumpătat, traseul în jurul Parkhor-ului. Se opreşte în faţa figurilor din unt, contemplându-le. În urma lui, un cortegiu strălucit: toţi înalţii demnitari, toţi aristocraţii, după care urmează – în ordine ierarhică – funcţionărimea ţării. Acolo îl zărim şi pe prietenul nostru Tsarong. Corespunzător rangului său înalt, îşi are locul la mică distanţă după Dalai Lama. Asemenea celorlalţi funcţionari, poartă şi el în mâna dreaptă un beţişor cu tămâie fumegândă.

Mulţimea tace, înmărmurită de veneraţie. Se aude doar muzica monahilor: oboaie, tube, timpane şi cinuri. Este o scenă ca o viziune din altă lume, o atmosferă ciudată, ireală, căreia nu i ne putem sustrage nici măcar noi, europenii lucizi. În licărul galben al nenumăratelor candele figurile de unt parcă prind viaţă – flori ciudate dau din cap în adierea unui vânt imaginar, faldurile veşmintelor zeilor par să se mişte

foşnind, un demon face o grimasă, iar un zeu ridică mâna în semn de binecuvântare...

Să fi căzut oare şi noi în mrejele acestui vis ameţitor, exotic? Luna plină, simbolul vieţii de dincolo, căreia i se aduce acest omagiu măreţ, zâmbeşte privind în jos, spre credincioşi... Oare zeii îşi exprimă în felul acesta bunăvoinţa?

„Reîncarnarea lui Buddha” a ajuns acum foarte aproape de noi... trece prin faţa ferestrei noastre. Femeile fac o plecăciune adâncă, rămânând aşa şi ţinându-şi respiraţia. Mulţimea a încremenit. Profund emoţionaţi, ne ascundem în spatele femeilor aplecate, încercând să ne împotrivim fascinaţiei care ne paralizează.

Este încă un copil, îmi repet. Un copil...

Şi, cu toate acestea, întruchipează credinţa a mii de oameni, personificând esenţa rugăciunilor, nostalgiilor, speranţelor tuturor; indiferent dacă eşti la Lhasa sau la Roma, ţelul este acelaşi: să-l găseşti pe Dumnezeu şi să te pui în slujba sa, iar acest ţel se ridică deasupra deosebirilor dintre religii. Închid ochii. Rugăciuni murmurate, muzică, fum de tămâie care se înalţă spre cerul întunecat, înmiresmând văzduhul...

Dalai Lama şi-a încheiat traseul şi dispare iar în interiorul marelui Tsug Lag Khang. Soldaţii se retrag în ordine, cântând la instrumentele lor.

Zecile de mii de oameni se dezlănţuie în acest moment, transformând ordinea în haos, de parcă s-ar fi trezit din hipnoză. Schimbarea este instantanee, încât rămâi înmărmurit. Ţipete, gesturi necontrolate... se calcă în picioare, aproape că se omoară unii pe alţii. Aceiaşi oameni care se rugau plângând, transfiguraţi şi în stare de transă, s-au transformat în animale turbate. Soldaţii monahali intră în acţiune! Sunt indivizi uriaşi, cu haine cu umeri vătuiţi şi feţele înnegrite, pentru ca efectul să fie şi mai terifiant. Ei împart fără scrupule lovituri de baston în stânga şi-n dreapta. Sfinţii din unt sunt în pericol! Gloata se îmbulzeşte haotic spre piramide. Oamenii încasează loviturile urlând, dar cei bătuţi nu se lasă şi revin. De parcă ar fi cu toţii posedaţi de demoni. Să fie aceiaşi care se închinaseră adineauri în faţa unui copil?

Acum acceptă loviturile de bici de parcă ar fi binecuvântări. Torţe fumegânde deasupra capetelor, ţipete de durere în mijlocul urletelor dezlănţuite, o faţă acoperită de arsuri, mai încolo gemetele unui om călcat în picioare!

S-a făcut târziu. După toate aceste evenimente nu ne găsim somnul. Imagine după imagine se perindă în faţa ochilor închişi – un vis confuz, apăsător. Auzim încă urletele de afară. Încetul cu încetul, sunetele unui oboi se preling în picoteala mea, întristându-mă.

În dimineaţa următoare străzile sunt goale, figurile din unt au dispărut, n-a rămas nici urmă din evlavia şi extazul nopţii precedente.

Locul eşafodajelor uriaşe a fost luat iar de gheretele negustorilor... Figurile multicolore ale sfinţilor s-au topit. Vor alimenta candelele sau vor fi păstrate ca leac sfinţit.

Primim multe vizite în această dimineaţă. Cu ocazia Anului Nou, tibetanii vin din toate părţile în oraş – atât nomazii din podişuri, cât şi locuitorii provinciilor apusene. Printre ei se află şi mulţi cunoscuţi din timpul lungii noastre călătorii. Nu le e greu să dea de noi, căci suntem încă senzaţia Lhasei şi orice copil ştie unde locuim.

Primim cadouri – carne afumată, care aici este o specialitate deosebită – şi cu această ocazie aflăm că toţi funcţionarii prin ale căror districte am trecut au primit mustrări de la guvern: avertismente, amenzi şi ameninţări cu „măsuri drastice” în caz că aşa ceva se va mai repeta.

Regretăm foarte mult că am provocat neplăceri unor oameni care ne-au acordat ospitalitate. Ei însă nu par să ne poarte pică. Întâlnim un *Bönpo* pe care l-am dus de nas cu salvconductul nostru – el râde, bucurându-se că ne reîntâlneşte.

Dar festivităţile de Anul Nou au fost umbrite de data aceasta. Pe Parkhor avusese loc o nenorocire – iar cele întâmplate au devenit în curând principalul subiect de discuţie.

Acolo se înalţă în fiecare an nişte stâlpi uriaşi pentru drapele; aceştia sunt construiţi din mai mulţi buşteni grei, aduşi de la mare distanţă; transportul lor până la Lhasa reprezintă un capitol aparte. Se face în mod atât de primitiv,

încât am fost zguduit şi în acelaşi timp revoltat când am văzut pentru prima dată un asemenea convoi. Fără să vreau, gândul m-a dus la plutaşii de pe Volga. Aproximativ douăzeci de oameni târăsc un buştean legat de trupurile lor cu funii; în timp ce merg, îşi intonează cântecele monotone, înaintând în acelaşi pas, scăldaţi în sudoare şi gâfâind – căci omul din fruntea convoiului nu le permite nicio clipă de odihnă. Această muncă silnică reprezintă o parte a impozitului obligatoriu, un tribut plătit sistemului feudal. Fiecare localitate pune la dispoziţie câţiva oameni, iar aceştia sunt schimbaţi în aşezările omeneşti de pe traseu. Melodiile monotone care imprimă ritmul marşului forţat au rolul de a abate atenţia de la activitatea istovitoare. Ar fi mai înţelept să fie cruţaţi plămânii oamenilor! Simţeam de fiecare dată un val de revoltă împotriva acestei resemnări fataliste; ca om modern, nu reuşeam să înţeleg de ce ţara era atât de refractară la orice progres.

Doar trebuia să existe o posibilitate de a transporta aceste poveri fără să se recurgă la forţa omului! De ce inventaseră chinezii roata cu câteva secole în urmă? Comerţul şi transportul, întreaga viaţă publică a Tibetului ar înregistra un avânt inimaginabil, bunăstarea ar creşte – dar nu, guvernul nici nu vrea să audă de roată!

Mai târziu, când m-am ocupat de regularizarea cursului unor râuri, am făcut o serie de descoperiri care mi-au întărit presupunerea că tibetanii cunoscuseră şi utilizaseră roata cu multe secole în urmă. Scoteam la iveală blocuri stâncoase de mărimea unui dulap – nu unul singur, ci sute! Nu se poate să fi fost aduse de la carierele de piatră aflate la o distanţă de mulţi kilometri decât recurgându-se la anumite mijloace tehnice. Dacă muncitorii mei voiau să transporte un asemenea bloc la o depărtare de doar câţiva metri, îl spărgeau mai întâi în opt bucăţi. Ce ironie!

Ajungeam tot mai des la concluzia că epoca de glorie a Tibetului aparţinea deja trecutului. Un martor al importanţei sale istorice de odinioară este un obelisc înalt, din piatră, din anul 763 d. Chr. Armatele tibetane ajunseseră atunci până la porţile capitalei imperiale, impunându-le chinezilor o pace care îi obliga la un tribut anual de 50.000 de suluri de

mătase.

Iar apoi Potala! Şi acest palat trebuie să fi fost înălţat într-o perioadă de glorie, chiar dacă din altă epocă. În ziua de azi nu i-ar trece nimănui prin minte să construiască un asemenea edificiu. L-am întrebat odată pe un pietrar care lucra la mine din ce cauză nu se mai ridică asemenea palate. Omul răspunse consternat că Potala este opera zeilor – mâna omenească nu ar fi reuşit niciodată să facă aşa ceva! Duhuri bune şi fiinţe supranaturale înălţaseră această capodoperă muncind doar în timpul nopţii.

Te izbeai aici de aceeaşi indiferenţă faţă de ambiţie şi progres pe care o vădeau oamenii care îşi târau buştenii.

Tibetul abandonase puterea şi gloria militară, orientându-se în tot mai mare măsură spre religie. Poate că era mai fericit în felul acesta…

Prin urmare, buştenii grei căraţi la Lhasa în vederea festivităţilor de Anul Nou erau legaţi unul de altul cu ajutorul unor curele din piele de iac, dându-li-se forma unui fel de catarg foarte gros, înalt de vreo douăzeci de metri. De acesta se fixa un prapur inscripţionat cu rugăciuni; spre deosebire de steagurile europene, prapurii sunt fixaţi în cuie din vârful până la baza catargului. Probabil că buştenii fuseseră prea grei pentru curelele din piele de iac – în momentul ridicării, catargul se dezmembrase, iar buştenii uciseseră, în cădere, trei muncitori şi răniseră alţi câţiva.

Întregul Tibet rămase consternat de acest semn de rău augur, aşteptându-se la nenorociri în viitor. Se profeţeau catastrofe naturale, cutremure şi inundaţii, se vorbea despre război aruncându-se priviri semnificative spre China. Toţi deveniseră superstiţioşi, chiar şi nobilii care frecventaseră şcoli englezeşti.

Cu toate acestea, răniţii nu au fost duşi la un *lama,* ci la sediul Misiunii Britanice. Acolo existau în permanenţă câteva paturi puse la dispoziţia tibetanilor. Medicul englez era foarte solicitat. În fiecare dimineaţă găsea în faţa uşii un şir de oameni care îl aşteptau, iar după-amiaza îşi vizita pacienţii din oraş. Călugării tolerau în mod tacit această imixtiune în domeniul lor de activitate, succesele medicului neputând fi ignorate – şi, în plus, Anglia reprezenta o mare putere în Asia.

Şi îngrijirea medicală era încă un capitol întunecat în Tibet. Medicul Misiunii Britanice şi cel al reprezentanţei diplomatice chineze, care mă trataseră şi pe mine, erau singurii medici şcoliţi pentru o populaţie de trei milioane şi jumătate de locuitori. Medicii ar fi găsit prin urmare un bogat câmp de activitate în Tibet, dar guvernul nu şi-ar fi putut permite să aducă în ţară medici străini. Toată puterea se afla în mâinile călugărilor, iar aceştia îi criticau până şi pe funcţionarii guvernamentali dacă recurgeau la ajutorul medicului englez.

Suntem pentru prima dată solicitaţi să lucrăm

Iată de ce am considerat că este de bun augur pentru viitorul nostru faptul că Aufschnaiter a fost chemat într-o bună zi la un înalt funcţionar monahal, care l-a însărcinat să construiască un canal de irigaţii. Am fost nemaipomenit de fericiţi. Era primul pas spre o existenţă stabilă în Lhasa, şi uite că tocmai călugării ne netezeau drumul!

Aufschnaiter începu de îndată să facă măsurătorile. Am vrut să-l ajut, deoarece nu dispunea de mână de lucru calificată. Aşa că m-am deplasat până la Lingkhor, locul său de muncă. Acolo am văzut o scenă indescriptibilă, probabil unică în lumea întreagă.

Sute, ba chiar mii de călugări îmbrăcaţi în rase monahale roşii stăteau pe vine, într-o postură pentru care oamenii caută de obicei să fie singuri. Era absolut inimaginabil! Nu l-am invidiat pe Aufschnaiter pentru locul său de muncă. Ne-am apucat cu înverşunare de lucru, fără să ne uităm nici în stânga, nici în dreapta. Nu doream decât să terminăm cât mai repede şi să părăsim acele locuri!

Aufschnaiter se descurca bine, aşa că după paisprezece zile începură săpăturile. I se puseră la dispoziţie o sută cincizeci de muncitori şi ne simţeam deja mari întreprinzători. Dar nu cunoşteam încă stilul de muncă din această ţară…

Între timp îmi găsisem şi eu o ocupaţie. Grădina lui Tsarong era şi acum cel mai adecvat loc pentru mine, care eram încă bolnav; aşa că am început să mă gândesc ce aş putea face pentru înfrumuseţarea ei. Deodată mi-a venit o idee: o fântână arteziană!

Am început să fac măsurători şi schiţe şi am definitivat în

curând un proiect frumuşel. Tsarong era încântat. I-a selectat personal pe slujitorii care urmau să mă ajute, aşa că şedeam confortabil la soare, dirijându-mi echipa. Am amplasat o conductă subterană şi am săpat un bazin. În timpul betonării, Tsarong dădu el însuşi o mână de ajutor, căci, după construirea marelui pod de fier, era expert în beton.

Am montat apoi pe acoperişul casei un rezervor care urma să alimenteze arteziana. Din păcate, era destul de dificil să pompezi apa până sus. Neavând încotro, m-am folosit de pompa manuală şi mi-am tonifiat în felul acesta musculatura.

În fine, sosi momentul cel mare: arteziana îşi lansă primele raze de apă până la înălţimea acoperişului. Toată casa a fost cuprinsă de o bucurie copilăroasă. Fântâna arteziană, unica din Tibet, deveni de acum înainte marea senzaţie a sindrofiilor organizate în grădina lui Tsarong.

Numeroasele impresii noi, activitatea neobişnuită ne făcuseră să dăm aproape uitării grijile noastre. Într-o bună zi, Thangme ne-a adus un ziar în limba tibetană şi ne-a arătat un articol care vorbea despre noi. Ne-am repezit, curioşi, să-l citim. Articolul relata într-o manieră nostimă cum străbătuserăm munţii şi ajunseserăm la Lhasa, unde solicitaserăm protecţia Tibetului neutru şi evlavios. Asemenea rânduri binevoitoare nu puteau avea decât o influenţă benefică asupra opiniei publice; speram deci că ele vor veni în sprijinul cererii înaintate de noi. Ce-i drept, în Europa ziarul ar fi reprezentat o fiţuică lipsită de importanţă – el apărea o dată pe lună în Kalimpong, adică în India, într-un tiraj de doar cinci sute de exemplare, iar editorul avea greutăţi în a le vinde chiar şi pe acestea. Dar la Lhasa el era destul de răspândit, mai ales în cercurile care ne interesau. Câteva exemplare ajungeau chiar şi în restul lumii, la cercetătorii care se ocupau de studierea Tibetului.

Manifestări sportive la porţile Lhasei

Festivităţile de Anul Nou nu se încheiaseră încă. Trecuseră doar marile ceremonii; acum începeau manifestările sportive pe Parkhor, în faţa Tsug Lag Khang. Fireşte că pe mine, ca vechi sportiv, mă interesa aşa ceva. Soseam la faţa locului în fiecare zi la răsăritul soarelui, căci competiţiile începeau

foarte devreme.

Ne cuceriserăm cu multă abilitate un loc la fereastra de la etajul al doilea al reprezentanţei chineze şi priveam de acolo, ascunşi după o perdea. Doar în felul acesta puteam nesocoti interdicţia de a ne afla mai sus decât regentul. Acesta trona în spatele unei perdele de voal, la etajul superior al Tsug Lag Khang, iar cei patru miniştri ai cabinetului stăteau la ferestre.

Se începe cu luptele. Nu-mi pot da seama dacă sunt greco-romane sau libere, căci se desfăşoară după reguli proprii. Ca să fie declarat knock-out-ul e suficient ca luptătorul să atingă pământul cu altă parte a corpului decât picioarele. Nu există liste de competitori, nici alte preparative. Se întinde pe jos o saltea de pâslă, iar din miile de spectatori se desprind bărbaţi dispuşi să lupte unul cu altul. Noţiunea de antrenament este necunoscută.

Luptătorii poartă doar un şorţ în jurul şalelor şi tremură de frig în răcoarea dimineţii. Sunt flăcăi solizi, musculoşi, care gesticulează agitaţi sub nasul adversarului, încercând să pară curajoşi şi să se laude cu forţa lor fizică. Dar nu au habar de tehnica luptelor. Ar fi fost o pradă uşoară pentru orice luptător adevărat. Reprizele sunt scurte, iar perechile se schimbă mereu. Nu se dă o luptă îndârjită pentru a repurta victoria. Şi nu există recompense speciale pentru învingător! Ambii luptători, atât învingătorul, cât şi învinsul, primesc câte o panglică albă. Ei fac o plecăciune în faţa unui *Bönpo* care le înmânează cu condescendenţă distincţia, se aruncă de trei ori la pământ în semn de respect faţă de regent, apoi se retrag ca buni prieteni.

Urmează proba de ridicare a greutăţii. Un bolovan greu, neted, stă pregătit – probabil că a apucat deja sute de festivităţi de Anul Nou. El trebuie ridicat şi plimbat în jurul catargului pe care este arborat drapelul. Puţini reuşesc să o facă. Lumea izbucneşte în râs dacă un participant şi-a supraapreciat forţele apropiindu-se de bolovan, dar nu poate nici măcar să-l urnească din loc, sau dacă bolovanul alunecă din mâna concurentului, cât pe-aci să cadă şi să-i zdrobească degetele de la picioare.

Deodată se aude de la distanţă zgomotul făcut de galopul cailor. Se întrerupe repede proba de ridicare a greutăţii. Încep

cursele de cai! Animalele sosesc deja învăluite într-un nor de praf.

Nici pentru cursele de cai nu există o pistă precis delimitată. Soldaţii monahali îi lovesc cu bastoanele pe curioşii care ies din rând, tăind imprudent calea cailor. Dar în ultima clipă chiar caii sunt cei ce îşi deschid drumul. Şi acest gen de curse este ceva neobişnuit pentru noi. Pe cai nu vezi călăreţi; ei sunt sloboziţi de la câţiva kilometri depărtare şi aleargă în voia lor printre şirurile de oameni nu prea dispuşi să se dea la o parte. Nu au voie să participe decât caii din hergheliile tibetane; fiecare poartă, pe o năframă fixată pe spinare, numele proprietarului. În joc este onoarea grajdului. Fireşte că învingătorul trebuie să fie neapărat un cal de-al lui Dalai Lama sau de-al guvernului. Dacă unui outsider îi trece prin minte să fie mai rapid decât un cal guvernamental, nişte slujitori îl opresc înainte de a ajunge la potou. Alergarea cailor este urmărită cu multă încordare, mulţimea se agită, slujitorii aristocraţilor urlă, încercând să stimuleze astfel caii; în schimb, nobilii – deşi sunt şi ei proprietari ai câte unui cal de curse – afişează o atitudine plină de demnitate. Tot alaiul trece într-o vâjâială nebună prin faţa noastră, îndreptându-se spre potoul situat în afara oraşului.

Nici nu s-a risipit bine norul de praf stârnit de copitele cailor şi iată că apar primii alergători. Dar ce grup eterogen! Şi la alergări poate participa oricine doreşte, aşa că se poticnesc tot felul de indivizi, de la bătrâni până la copii. Toţi aleargă desculţi, picioarele le sunt însângerate şi pline de băşici, chipurile desfigurate, abia mai respiră – se vede că nu s-au antrenat în viaţa lor. Mulţi abandonează pe parcurs, înainte de a ajunge la capătul traseului de opt kilometri, dar suferinţele lor sunt răsplătite de spectatori doar cu batjocură.

Şi iarăşi: ultimii alergători şchioapătă încă pe traseu, când se dă startul pentru următoarea probă. Apar din nou caii, dar de data aceasta cu călăreţi. Ei sunt întâmpinaţi cu ovaţii. Călăreţii poartă costume istorice vechi şi îşi biciuiesc cu furie caii pentru a-i îmboldi la performanţe maxime. Spectatorii fac tărăboi şi gesticulează – un cal se sperie, îşi azvârle jos călăreţul, acesta aterizează în mijlocul mulţimii. Dar aşa ceva nu deranjează pe nimeni.

Cu această probă, întrecerile sportive de pe Parkhor au luat sfârşit. Apar toţi învingătorii cu plăcuţe de lemn în mână; pe ele este notată ordinea în care au ajuns la finiş. Sunt peste o sută de alergători şi aproape tot atâţia călăreţi. Membrii juriului le înmânează panglici albe şi colorate, dar mulţimea nu aplaudă, acest obicei nefiind cunoscut aici. Poporul râde şi hăuleşte, bucurându-se ori de câte ori descoperă vreo situaţie mai comică. A avut parte de spectacolul dorit.

În încheiere au loc jocurile hipice pe o pajişte mare din afara Lhasei.

Ne-am amestecat în mulţimea care se îmbulzeşte şi suntem bucuroşi că un aristocrat ne invită în cortul său. Aceste corturi bogat ornamentate oferă un tablou minunat. Ele se înalţă unul lângă altul, în ordinea ierarhică a rangului proprietarilor, sunt făcute din mătăsuri şi brocarturi scumpe şi împodobite cu ornamente preţioase. Dacă adăugăm şi veşmintele bogate ale bărbaţilor şi femeilor – o adevărată simfonie de culori! Funcţionărimea laică poartă, de la rangul al patrulea în sus, haine de mătase de un galben intens şi pălării de forma unei farfurii, tivite cu blană de vulpe albastră. Aceste vulpi se importă din Hamburg! Vulpile albastre autohtone nu li se par tibetanilor suficient de bune. Nu numai femeile, ci şi bărbaţii vor să se eclipseze unul pe altul în ceea ce priveşte calitatea veşmintelor. Pasiunea tipic asiatică pentru fast i-a determinat să întreţină legături cu numeroase ţări ale lumii, deşi în rest nu sunt mari cunoscători ai geografiei universale. Dar vulpile albastre sosesc din Hamburg, perlele de cultură din Japonia, peruzelele din Persia via Bombay, coralii din Italia, iar chihlimbarul din Berlin şi Königsberg. Eu însumi am scris mai târziu multe scrisori în lumea întreagă, deoarece câte un nobil bogat dorea să comande una sau alta. Fastul şi pompa sunt aici o necesitate organică, trebuind să se vadă în îmbrăcăminte şi cu ocazia tuturor ceremoniilor. Poporul simplu nu cunoaşte luxul, dar îi place să-l vadă etalat de stăpânii săi, manifestând cu atât mai multă deferenţă faţă de puterea lor. Marile festivităţi sunt, de fapt, o exhibare a puterii şi a fastului, iar înalţii *Bönpo* ştiu că trebuie să vină în întâmpinarea acestei dorinţe a poporului. În ultima zi a festivităţilor, când cei patru miniştri ai cabinetului

îşi schimbă pălăriile lor preţioase cu pălăriile cu franjuri roşii ale slujitorilor lor pentru a marca în felul acesta, timp de o clipă, egalitatea dintre ei şi popor, ovaţiile şi admiraţia nu mai cunosc limite.

Şi acum să ne întoarcem la jocurile hipice.

Este cel mai popular punct din program, probabil un vestigiu al trecerii în revistă a armatei practicate odinioară. Pe vremea aceea cavalerii feudali trebuiau, la anumite intervale, să-şi prezinte trupele, dovedind în felul acesta că sunt în orice clipă pregătiţi să facă faţă unui război. Acest sens s-a pierdut de mult; dar numeroase amănunte din jocurile hipice amintesc încă de perioada războaielor şi de influenţa mongolilor, despre a căror bravură se povestesc şi în ziua de azi tot felul de minunăţii.

Am admirat şi acum agilitatea incredibilă a tibetanilor. Fiecare familie nobiliară pune la dispoziţie câţiva participanţi la aceste jocuri, străduindu-se să-i aleagă pe cei mai pricepuţi pentru a cuceri un loc cât mai bun în clasament. Concurenţii trebuie să-şi dovedească măiestria în probele de călărie şi de trageri; drept să spun, am fost tot timpul uluit privindu-i. Aproape că stau în picioare pe şa şi, în timp ce calul trece în galop prin faţa unei ţinte atârnate undeva, ei învârtesc deasupra capului flinta cu fitilul fumegând şi trag, în unghi drept, spre ea. În clipa următoare au schimbat flinta cu arcul şi săgeata – şi iată că ovaţiile mulţimii ne arată că au nimerit ţinta şi de data asta. Sunt aproape ireale dexteritatea cu care tibetanii mânuiesc armele şi repeziciunea cu care o schimbă pe una cu alta!

Guvernul tibetan dă dovadă, şi cu ocazia acestor festivităţi, de o ospitalitate deosebită chiar şi faţă de străini. Toate reprezentanţele străine au la dispoziţie corturi luxoase, iar slujitorii şi ofiţerii de legătură le îndeplinesc toate dorinţele.

Am văzut foarte mulţi chinezi pe teren. Îi deosebeşti imediat de tibetani, deşi aparţin aceleiaşi rase. Ochii tibetanilor nu sunt chiar oblici, forma feţei lor este mai plăcută, iar obrajii sunt rumeni.

Numeroşi chinezi au renunţat la veşmintele chinezeşti luxoase, înlocuindu-le cu haine europene; mulţi poartă

ochelari, fiind mai puţin conservatori în această privinţă decât tibetanii. Îndeobşte este vorba despre negustori care trăiesc în Lhasa, dar, prin relaţiile cu patria lor, pot întreţine legături comerciale foarte avantajoase. Le place viaţa de aici şi uneori se stabilesc definitiv în Lhasa. Această hotărâre are motive bine întemeiate. Chinezii sunt în majoritate fumători pasionaţi de opiu; în Tibet, unde fumatul nu este privit cu ochi buni de autorităţi, fiind pe alocuri chiar pasibil de pedeapsă, nu există o interdicţie propriu-zisă pentru fumatul opiului. Este adevărat că uneori şi băştinaşii mai pun mâna pe câte-o pipă cu opiu, seduşi de exemplul chinezilor. Dar autoritatea guvernului se manifestă şi în această situaţie. Fumatul opiului nu poate lua proporţiile unui viciu extins, deoarece guvernanţii ţin sub control, cu ochi de vultur, fumatul în genere. Ce-i drept, poţi cumpăra în Lhasa ţigarete de orice marcă, dar fumatul este interzis în birouri, pe stradă, în timpul ceremoniilor; iar în perioada Anului Nou, când puterea se află în mâinile călugărilor, se interzice chiar şi vânzarea ţigărilor.

În schimb, toţi tibetanii trag tutun pe nas. Oamenii din popor şi călugării folosesc tutun de prizat de fabricaţie proprie, ca stimulent. Fiecare se mândreşte cu amestecul său; iată de ce, când doi tibetani se întâlnesc, îşi scot mai întâi cutia cu tutun şi îşi oferă unul altuia o priză. Cu această ocazie, fiecare se laudă puţin şi cu cutia în care păstrează tutunul. Găseşti cutii de toate calităţile, de la cea mai ieftină până la flaconul de jad în montură de aur. Pulberea este pusă, cu voluptate, pe unghia degetului mare şi apoi... Tibetanii sunt cu adevărat rutinaţi în acest domeniu şi scot nori uriaşi de praf pe gură fără să strănute o singură dată. Cel ce începea de fiecare dată să strănute îngrozitor eram eu – spre marele amuzament al celor din jurul meu.

În Lhasa trăiesc şi nepalezi. Luxos îmbrăcaţi, corpolenţi, se vede că acestor negustori le merge foarte bine aici. În baza unui tratat vechi, ei sunt şi în ziua de azi scutiţi de impozite – Tibetul a fost obligat să facă asemenea concesii în urma unui război – şi se pricep să profite din plin de această facilitate. Cele mai frumoase prăvălii de pe Parkhor le aparţin; sunt negustori rafinaţi, înzestraţi cu un al şaselea simţ pentru „afaceri bune”. De cele mai multe ori familiile lor rămân în

patrie, iar mai târziu se întorc şi ei acasă – spre deosebire de chinezi, care preferă să se căsătorească cu tibetane, având căsnicii exemplare.

Cu ocazia festivităţilor oficiale, reprezentanţa diplomatică nepaleză iese în evidenţă ca o insulă şi mai pitorească în tabloul oricum colorat al mulţimii. Veşmintele nepalezilor le eclipsează pe toate celelalte, în ciuda bogăţiei şi splendorii generale a culorilor, iar tunicile militare roşii ale soldaţilor *Gurkha* – garda lor personală – sunt vizibile de la distanţă.

Soldaţii *Gurkha* se bucură de o anumită faimă la Lhasa. Sunt singurii care îndrăznesc să nesocotească interdicţia de a pescui. Când guvernul tibetan află ceva în acest sens, depune o plângere oficială la reprezentanţa nepaleză. Şi atunci începe o comedie nostimă. Contravenienţii trebuie, fireşte, pedepsiţi, căci reprezentanţa ţine foarte mult să aibă relaţii bune cu guvernul. Dar stăpânii nu sunt totdeauna nevinovaţi, deoarece şi domnii sus-puşi din Lhasa apreciază un preparat de peşte mâncat în taină. După un mare tărăboi, păcătoşii sunt condamnaţi la biciuire. Dar – culmea! — executarea pedepsei nu le provoacă deloc dureri…

Niciun om din Lhasa nu ar avea curajul să meargă la pescuit. Există un singur loc în tot Tibetul unde pescuitul este permis. Acesta se găseşte pe malul râului Tsangpo, în mijlocul unui deşert de nisip. Acolo nu cresc cereale; nu trăiesc vite fiindcă nu există păşuni. Iată de ce pescuitul este unica sursă de hrană; legea a făcut deci aici o concesie. Fireşte că populaţia acestui sat este considerată de rang inferior, întocmai ca breasla măcelarilor sau fierarilor.

Numeric, mahomedanii reprezintă o parte considerabilă a populaţiei oraşului. Ei au o moschee proprie şi se bucură de libertate religioasă deplină. Aceasta este una dintre cele mai frumoase trăsături ale poporului tibetan: în ciuda supremaţiei absolute a monahilor, nu există fanatism şi nici tentative de convertire, orice altă religie fiind respectată în toate privinţele.

Musulmanii sunt în cea mai mare parte imigranţi din India, care s-au amestecat cu tibetanii. În conformitate cu tendinţa lor spre prozelitism, pretindeau la început ca soţiile tibetane să treacă la islamism. Dar guvernul a intervenit, permiţând

căsătoria tibetanelor cu musulmani doar dacă ele puteau să-şi păstreze credinţa. Femeile, precum şi fetele născute din aceste căsătorii mixte au rămas credincioase portului tibetan, cu şorţurile frumoase, în dungi oblice, iar vălul islamic şi-l pun doar simbolic, ca să-şi acopere capul. Bărbaţii atrag atenţia prin fesuri şi turbane. Şi ei sunt în majoritate negustori, având legături bune cu India, mai ales cu Kashmirul.

Cu ocazia jocurilor hipice vezi pe pajiştea întinsă, ca pe o tavă, toate etniile care trăiesc în Lhasa.

Mai există şi un amalgam de ladhaki, bhutanezi, mongoli, sikkimezi, cazaci şi cum s-or mai fi numind toate seminţiile învecinate. O specie aparte sunt aşa-zişii Hui-Hui, mahomedani chinezi din provincia Kuku-Nor; ei deţin supremaţia în abatoarele aflate într-un cartier separat, în afară de Lingkhor. În general, sunt priviţi puţin de sus, uciderea animalelor contravenind preceptelor budiste. Dar îşi au şi ei templul propriu.

Pe cât de diferiţi sunt prin religie, rasă şi obiceiuri, pe atât de bine se înţeleg cu toţii când se întâlnesc cu ocazia festivităţilor de Anul Nou. Chiar şi corturile celor doi mari rivali care luptă să intre în graţiile Tibetului – englezii şi chinezii – stau paşnic unul lângă altul.

După jocurile hipice şi tragerile cu arcul, festivităţile se încheie cu o competiţie între nobili. Nu am văzut în viaţa mea aşa ceva şi nici nu aş fi crezut că este posibil. Se întinde o perdea colorată în faţa căreia sunt atârnate inele de piele aşezate concentric în jurul unei ţinte negre cu un diametru de aproximativ cincisprezece centimetri. Un ţintaş ia poziţie la o distanţă de treizeci de metri şi trage cu arcul spre ţinta neagră. Săgeţile scot sunete ciudate în timpul zborului, putând fi auzite până departe. Am luat, mai târziu, una în mână şi am examinat-o cu atenţie. În loc de vârf, săgeata avea un cap de lemn găurit; aerul care trecea în timpul zborului prin aceste găuri scotea sunetele acelea muzicale neobişnuite. Arcaşii nimereau cu atâta precizie ţinta cu aceste săgeţi, încât aproape fiecare dintre ele lovea discul interior. Şi nobilii erau răsplătiţi cu panglici albe.

După încheierea festivităţilor, seniorii feudali se întorc în oraş într-un cortegiu grandios. Iar poporul stă pe marginea

drumului, admirând fără nicio invidie fastul etalat de semizeii săi. Este sătul şi mulţumit. Ochii şi urechile au avut parte de spectacol, iar inima credincioşilor îşi mai extrage multă vreme seva din misticismul marilor ceremonii, din imaginea tânărului zeu-rege pe care l-au văzut. Viaţa reintră în normal. Negustorii îşi redeschid prăvăliile şi încep iarăşi să se tocmească, mânaţi de obişnuita dorinţă de a realiza profituri cât mai mari. Jucătorii de zaruri reapar la colţurile străzilor, iar câinii se întorc în oraş, căci în timpul marii curăţenii trebuie să se aciueze în afara Lingkhor-ului, din motivele amintite deja…

În jurul nostru totul rămase liniştit. Venea vara, durerile mele de sciatică cedaseră puţin – despre expulzare nu se mai vorbea deocamdată. Eram încă în tratament la medicul englez, dar în zilele frumoase puteam deja lucra în grădină. Aveam acum comenzi berechet! Vestea că noile aranjamente din grădina lui Tsarong şi fântâna arteziană erau opera mea se răspândise peste tot şi nobilii veneau unul după altul cu rugămintea să fac şi pentru ei ceva similar.

Căci tibetanul îşi iubeşte grădina. Pe fiecare petic de pământ, oricât de mic, se plantează flori; acestea pot fi găsite în cele mai ciudate recipiente: ceainice vechi, cutii de conserve, vase sparte. Toate casele, toate camerele sunt împodobite cu flori. Iar în grădini se practică un adevărat cult al florilor.

Aufschnaiter era foarte ocupat. Construia un canal – primul canal din Tibet bazat pe calcule ştiinţifice. Stătea de dimineaţa până seara pe şantier, întrerupându-şi activitatea doar cu ocazia sărbătorilor. Mare noroc că cei care comandaseră lucrarea erau călugări! Căci chiar dacă nobilimii laice îi revenea un rol important în conducerea ţării, ultimul cuvânt în toate problemele îl avea un mic grup de călugări.

Ordinul călugărilor Tsedrung

Iată de ce am fost foarte încântat să primesc într-o bună zi o invitaţie în grădina călugărilor Tsedrung.

Aceştia sunt funcţionari monahali grupaţi într-un fel de ordin. Datorită educaţiei foarte austere în spirit comunitar, deţin o putere mult mai mare decât funcţionarii laici. Ei se află în anturajul imediat al lui Dalai Lama. Toţi slujitorii

personali ai tânărului zeu provin din acest ordin; camerierul, profesorii şi îndrumătorii sunt înalţi reprezentanţi ai ordinului Tsedrung. Dalai Lama participă la întâlnirile lor zilnice obligatorii, unde se discută despre metodele de cultivare a spiritului comunitar.

Funcţionarii monahali ai ordinului Tsedrung trec, fără excepţie, printr-o şcoală cu regim foarte sever. Şcoala aceasta funcţionează în aripa estică a palatului Potala, iar profesorii provin, conform tradiţiei, din renumita mănăstire Mondroling, de la sud detsangpo, care şi-a câştigat faima de păstrătoare a scrierii şi gramaticii tibetane. Orice tânăr din ţară are acces la şcoala Tsedrung, în schimb primirea în ordin este foarte dificilă. Există o dispoziţie veche de multe secole care limitează numărul membrilor ordinului – acesta nu poate depăşi 175. Aceeaşi cifră era mai demult valabilă şi pentru funcţionarii laici, aşa încât în Tibet existaseră totdeauna 350 de funcţionari. După introducerea câtorva funcţii noi, numărul total crescuse puţin în ultimul timp.

La vârsta de optsprezece ani, tânărul elev monahal poate deveni Tsedrung dacă trece câteva examene – şi, fireşte, cu puţină protecţie. El obţine rangul cel mai de jos, având posibilitatea să urce până la rangul al treilea, în funcţie de aptitudinile sale. Călugării Tsedrung poartă rasa călugărească roşie obişnuită, peste care îmbracă însemnele rangului – de exemplu, pentru rangul al treilea un veşmânt din mătase galbenă. Tinerii elevi ai şcolii Tsedrung provin de cele mai multe ori din popor, reprezentând o contrapondere sănătoasă pentru aristocraţia laică ereditară. În faţa lor se deschide un câmp de activitate extrem de vast, deoarece nu există nicio funcţie guvernamentală în care funcţionarul laic să nu fie dublat de cel puţin un funcţionar monahal. Această exercitare în comun a tuturor funcţiilor este menită să împiedice dictatura individuală despotică – un pericol totdeauna prezent în sistemul feudal.

Cel care mă invitase la el era camerierul-şef al tânărului zeu şi purta titlul sonor de *Drönyer Chemo.* Mi-a propus să sistematizez grădina ordinului Tsedrung. Era o mare şansă pentru mine! Camerierul îmi dădu de înţeles că ar fi necesară şi o reamenajare a grădinii lui Dalai Lama, iar dacă aveau să

fie mulţumiţi de activitatea mea... Am acceptat pe loc. Mi s-a pus la dispoziţie un număr de muncitori şi m-am apucat de îndată şi cu toată pasiunea de treabă. Aproape că nu mai aveam timp pentru orele de engleză şi matematică pe care le dădeam unor tineri aristocraţi.

Oare ce ni se mai putea întâmpla de acum înainte? Primiserăm toate însărcinările amintite de la autorităţile supreme ale funcţionărimii monahale; nu era oare un semn că tibetanii se împăcaseră cu prezenţa noastră şi ne tolerau în mod tacit?

Dar am avut parte de încă un şoc. Într-o dimineaţă ne-a vizitat un înalt funcţionar de la Ministerul de Externe, Kyibub, ultimul dintre cei patru tibetani care studiaseră cu ani mulţi înainte la Rugby. Era clar că nu se simţea prea în largul său. Cu multe scuze şi manifestări de regret, ne-a comunicat că medicul englez mă considera acum apt de călătorie şi că guvernul dorea să plecăm de îndată. Ca dovadă mi-a arătat o scrisoare a medicului englez. În ea scria că nu sunt, ce-i drept, total vindecat, dar călătoria nu-mi mai punea viaţa în pericol.

Aufschnaiter şi cu mine am rămas năuciţi. Nu credeam că s-ar mai putea întâmpla aşa ceva. Dar ne-am revenit repede şi am încercat să ne prezentăm, liniştiţi şi politicoşi, contraargumentele. La cel mai mic efort, boala mea ar fi putut recidiva într-o formă mult mai gravă. Ce aveam să fac dacă, în plină rută dificilă, nu voi mai putea deodată înainta nici cu un pas? În plus, ne aflam tocmai în perioada când în India începeau căldurile mari. Niciun om care a trăit atâta timp în aerul sănătos de la altitudinea Lhasei nu ar fi suportat această trecere fără să se îmbolnăvească. Şi ce avea să se aleagă de lucrările începute de noi? Însărcinările veniseră de sus de tot, am fi dorit să ducem totul la bun sfârşit. Aveam să adresăm guvernului încă un memoriu.

În sinea noastră încercam să ne împăcăm cu ideea că vom pleca în curând spre India; plănuiam însă, în taină, să evadăm iarăşi în regiunea Himalayei. Căci camarazii noştri din India se aflau tot după gardul de sârmă ghimpată, deşi eram deja în aprilie 1946.

Începând cu acea zi, nu am mai auzit nimic despre vreun

ordin de expulzare, chiar dacă ne-am mai aşteptat câtva timp la aşa ceva.

În toată această perioadă începuserăm să ne simţim ca acasă în Lhasa. Nu mai stârneam senzaţie când ieşeam pe stradă, copiii nu mai arătau cu degetul spre noi, nu mai eram vizitaţi din pură curiozitate, ci din prietenie. Şi Misiunea Britanică se convinsese că eram cu totul inofensivi; chiar dacă Delhi ceruse extrădarea noastră, nu se insistase în mod deosebit în această direcţie… Iar autorităţile publice ale Tibetului ne asigurau că ne agreează.

Ne obişnuiam tot mai mult cu modul de viaţă de aici. Câştigam acum suficient ca să nu mai fim întru totul dependenţi de ospitalitatea acordată de Tsarong. Munca depusă ne facea o plăcere deosebită, aşa că timpul trecea cu mare repeziciune… Singurul lucru pe care îl doream era să primim scrisori din patrie. Probabil că cei de acasă ne credeau de mult morţi. Încercam să ne consolăm cu gândul că situaţia noastră era, totuşi, foarte suportabilă şi că aveam toate motivele să fim mulţumiţi. Ne bucuram de un acoperiş deasupra capului, precum şi de mijloace de subzistenţă. Nu duceam dorul cuceririlor tehnice ale Occidentului. Europa cu toate tulburările ei era atât de departe de noi. Ştirile auzite la radio ne provocau adeseori îngrijorare. Căci în lumina lor reîntoarcerea nu părea atrăgătoare…

Invitaţiile la familiile aristocratice din Lhasa aduceau multă variaţie. Admiram de fiecare dată ospitalitatea tibetană, mirându-ne de preparatele culinare alese care se serveau cu aceste ocazii.

Cel mai mic fiu al Mamei Sfinte

Tot ce văzusem până acum urma să fie însă eclipsat de prima sindrofie oficială din casa părinţilor lui Dalai Lama. În fond, a fost o pură întâmplare că am participat şi eu. Lucram în grădină, căci făceam şi acolo o serie de inovaţii. Mama lui Dalai Lama a trimis după mine cu rugămintea să-mi întrerup activitatea şi să mă alătur oaspeţilor ei. M-am uitat cam jenat la societatea selectă din camera de primire. Veniseră vreo treizeci de aristocraţi, îmbrăcaţi în cele mai scumpe veşminte; domnea buna dispoziţie. Am aflat cu ce prilej se organizase

festivitatea. Se sărbătorea naşterea celui mai mic fiu al Mamei Sfinte, care avusese loc cu trei zile în urmă. Mi-am prezentat, intimidat, felicitările oferind o panglică albă luată repede cu împrumut. Dar mama zâmbi cu bunătate. Am admirat-o iarăşi. Circula prin cameră de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, stând, vioaie, de vorbă cu musafirii. Este uimitor cât de repede se refac femeile de aici după fiecare naştere. Nimeni nu face mare caz de asta. Nu există medici, iar femeile se ajută una pe alta. Sunt mândre dacă au copii mulţi şi sănătoşi; toate îşi alăptează copiii cu o răbdare demnă de admiraţie; uneori copiii sunt alăptaţi şi la trei, patru ani. Femeile nomade şi cerşetoarele îşi poartă copiii în buzunarul interior al bundei în timp ce muncesc, iar când i se face foame micuţul îşi găseşte singur sursa de hrană. Indiferent de situaţia lor materială, tibetanii îşi iubesc mult copiii, răsfăţându-i cât pot. Dar, din păcate, bolile venerice fac victime aproape în toate familiile, aşa încât se întâmplă rareori, mai ales în oraşe, ca o familie să aibă mulţi copii.

În familiile aristocrate, sugarul primeşte imediat după naştere o slujitoare proprie, care nu are voie să se mişte nicio clipă de lângă copil. Naşterea unui copil este totdeauna sărbătorită cu mult fast. Nu există o ceremonie a botezului, ca la noi, şi nici naşi. Alegerea numelui – mai bine zis a numelor, căci fiecare copil primeşte mai multe – este încredinţată unui *lama* care studiază în prealabil toate aspectele astrologice şi legăturile cu alte divinităţi. Dacă un copil trece printr-o boală grea, primeşte după însănătoşire un alt nume, căci numele anterior a fost de rău augur şi trebuie lepădat.

Şi un prieten de-al meu adult şi-a luat un nume nou după o dizenterie gravă – mereu le confundam după aceea!

Festivitatea naşterii fratelui celui mai mic al lui Dalai Lama a fost plină de voioşie, devenind un adevărat festin pantagruelic. Şedeam pe perne, la măsuţe joase, în ordinea ierarhică a rangurilor şi faimei.

Timp de două ore s-au succedat tot felul de mâncăruri – am încercat să le număr, dar am ajuns doar până la patruzeci. Îţi trebuia ceva antrenament ca să te abţii la început pentru a putea rezista până la ultimele delicatese. Slujitori iscusiţi puneau pe masă castron după castron, strângeau fără

zgomot vesela şi aduceau alte minunăţii. Câte nu se aduceau! Delicatese din lumea întreagă alături de preparate indigene din carne de oaie şi de iac, de găină şi orez. Apoi specialităţi indiene, cu piper şi toate soiurile de condimente. La sfârşit, când apare tradiţionala supă cu tăieţei, abia dacă mai poţi să-i vii de hac. Deşi toată lumea este obosită de atâta mâncat, unii musafiri doresc jocuri – şi în felul acesta timpul zboară până se înserează. Urmează o nouă masă, poate şi mai îmbelşugată, şi iarăşi se mănâncă timp de câteva ore. Te miră doar să constaţi că mai există feluri de mâncare care nu au fost fost servite. Apoi se bea *chang* în cantităţi uriaşe; mâncarea, fiind foarte condimentată, provoacă sete. Cine are impresia că berea este o băutură prea uşoară poate cere whisky sau vin de Porto. Buna dispoziţie creşte, amfitrionii se bucură văzând că oaspeţii devin exuberanţi. O chercheleală nu este ceva ruşinos – contribuie la instaurarea unei atmosfere degajate.

Sindrofia din casa lăuzei ia sfârşit după masa de seară. Afară aşteaptă slujitori şi cai care să-i transporte pe invitaţi acasă – culmea ospitalităţii! Toată lumea mulţumeşte şi îşi ia rămas-bun, primind şi o panglică albă în jurul gâtului. Primeşti invitaţii din toate părţile şi trebuie să ai o ureche foarte fină ca să sesizezi care reprezintă doar o formulă de politeţe şi care sunt făcute la modul serios. A durat mult până când Aufschnaiter şi cu mine am învăţat să diferenţiem aceste nuanţe subtile din formularea propoziţiei şi din ton. Şi am constatat că putem fi mulţumiţi de modul în care ni se făceau invitaţiile.

Prietenia cu Lobsang Samten

Am mai fost invitaţi de multe ori în această casă, iar de Lobsang Samten m-a legat în curând o sinceră prietenie. Era un băiat foarte simpatic. Se afla la începutul carierei de funcţionar monahal. Îl aştepta un viitor strălucit, prefigurat şi de naşterea sa, de calitatea de frate al tânărului zeu-rege. Într-o bună zi va juca un rol important ca mediator între fratele său şi guvern. Dar povara acestei demnităţi îl apăsa, având şi dezavantaje. Căci nu-şi putea alege după plac societatea – orice pas pe care-l făcea era interpretat. Când

intra în casa vreunui funcţionar superior, cu o ocazie oficială, se aşternea imediat o tăcere plină de deferenţă şi toată lumea – indiferent dacă era vorba de miniştri ai cabinetului sau de guvernator – se ridica în picioare pentru a-şi manifesta respectul faţă de fratele zeului-rege. Toate acestea i s-ar fi putut uşor urca la cap unui tânăr; dar Lobsang Samten a rămas un băiat modest.

Îmi povestea deseori despre fratele său, care ducea o viaţă însingurată în palatul Potala. Observasem deja că, în timpul sindrofiilor, musafirii se ascundeau în clipa în care silueta lui Dalai Lama se profila pe acoperişul palatului. Am fost foarte emoţionat să aflu de la Lobsang motivul: tânărul zeu avea câteva lunete excepţionale, primite în dar, şi se amuza urmărind de pe acoperiş viaţa supuşilor săi din oraş. Căci Potala era de fapt pentru el o închisoare din aur. Petrecea zilnic ore întregi învăţând şi murmurând rugăciuni în încăperile întunecate; timpul liber şi distracţiile erau dozate cu multă parcimonie. Dacă o societate veselă simţea că este luată în vizor, dispărea cât mai repede din raza vizuală a lunetei. Nu voia nimeni să-l mâhnească pe tânărul stăpânitor care nu va avea niciodată parte de asemenea voioşie.

Lobsang Samten era unicul său prieten şi confident, având voie să-l vadă oricând. În felul acesta devenise de pe acum un mediator între lumea exterioară şi zeul-rege, căci trebuia să-i relateze fratelui său despre tot ce se întâmpla. Am aflat de la el că Dalai Lama era foarte interesat de activitatea noastră şi că mă urmărise de multe ori cu luneta în timp ce lucram în grădină.

Lobsang îmi mai povesti că fratele său aşteaptă cu multă bucurie mutarea la reşedinţa de vară Norbulingka. Venise anotimpul frumos, se simţea claustrat la Potala, îi era dor de mişcare în aer liber. Voia să plece cât mai curând.

Furtunile de nisip încetaseră, iar piersicii erau în floare. Ultimele rămăşiţe de zăpadă străluceau pe piscurile din apropiere, orbitor de albe în bătaia soarelui, iar acest contrast conferea primăverii ajunse la apogeu acel farmec special pe care îl cunoşteam din munţii patriei mele. A sosit şi ziua când s-a decretat oficial începutul anotimpului cald. Ea marchează trecerea la îmbrăcămintea de vară. Căci nu ai voie să dai jos

blana de iarnă după cum te taie capul!

Ţinând cont de anumite prevestiri din vechi tratate religioase, se fixează în fiecare an o anumită zi în care nobilimea şi monahii îşi îmbracă hainele de vară – indiferent dacă după aceea mai vine vreo vijelie şi zăpadă sau dacă vremea caldă a început încă înainte de data respectivă. Acelaşi lucru se întâmplă toamna, când se trece iarăşi oficial la îmbrăcămintea de iarnă. Auzeam mereu plângeri că hainele au fost schimbate prea devreme sau prea târziu şi că fie te sufoci de căldură, fie îngheţi de frig. Dar, odată luate, deciziile se respectă întocmai.

Schimbarea hainelor se face în cadrul unei întruniri însoţite de o ceremonie de câteva ore. Slujitorii cară în spinare o boccea cu noua îmbrăcăminte. La călugări lucrurile sunt mai simple. Ei îşi schimbă doar pălăria tivită cu blană, pe care o poartă la ceremoniile religioase, cu un fel de tichie în formă de farfurie, confecţionată din carton presat. Peisajul urban se modifică dintr-odată când toată lumea apare cu altă îmbrăcăminte.

O schimbare de haine are loc încă o dată în ziua când toată funcţionărimea îşi însoţeşte, în cadrul unei procesiuni fastuoase, stăpânul în grădina de vară.

Aufschnaiter şi cu mine aşteptam cu nerăbdare procesiunea. Aceasta avea să ne dea posibilitatea să-l vedem de aproape pe Buddha reîncarnat.

Procesiunea spre Norbulingka

Era o zi însorită splendidă, o adevărată zi de vară; întregul oraş ieşi prin poarta *chörten* de la vest ca să se aşeze de-a lungul traseului de trei kilometri care lega Potala de Norbulingka. Nu părea deloc uşor să-ţi asiguri un loc bun în înghesuiala periculoasă.

Toţi cei ce se puteau ţine pe picioare veniseră de pretutindeni. Chiar şi numai acest fapt oferea un spectacol pitoresc şi variat şi am regretat iarăşi că nu am un aparat de filmat. Dar ar fi trebuit să fie un film color ca să imortalizeze aceste scene trepidante, pestriţe. Era o zi a bucuriei pentru oamenii de toate vârstele, festivitatea care marca începutul verii, şi mă bucuram şi eu pentru băiatul care îşi părăsea

închisoarea întunecată şi se muta în grădina frumoasă de afară. În viaţa sa pătrundea atât de puţin soare!

Pe cât de măreţ şi minunat pare palatul Potala privit de afară datorită arhitecturii sale, pe atât de sumbru şi incomod este ca locuinţă. Probabil că toţi zeii-regi abia aşteptau să scape din el. Grădina de vară Norbulingka fusese amenajată de al şaptelea Dalai Lama; al treisprezecelea o finisase.

Al treisprezecelea Dalai Lama avea faima de a fi fost un mare reformator şi în acelaşi timp un om cu o gândire modernă – primul care îşi permisese să aducă la Lhasa trei automobile. Ceva nemaiauzit pentru anii respectivi! Automobilele fuseseră dezasamblate şi cărate, piesă cu piesă, de iaci şi oameni, peste munţi, şi apoi reasamblate la Lhasa de un mecanic care învăţase meseria în India. Acesta deveni apoi „şofer regal” şi îmi povestea cu tristeţe despre cele trei maşini ale sale care erau acum depozitate într-o baracă. Două Austin vechi şi un Dodge – pentru scurtă vreme fuseseră senzaţia de pe „acoperişul lumii”! Acum îşi jeleau stăpânul răposat, ruginind cu toată cinstea. Oamenii şopoteau până în ziua de azi, râzând, despre modul în care al treisprezecelea Dalai Lama se folosise de automobile pentru a face escapade tainice din palatul de iarnă. Toamna participa la procesiunea fastuoasă a reîntoarcerii la Potala, după care se urca într-o maşină şi ajungea, repede şi pe neobservate, afară, la Norbulingka.

Din depărtare se aud surle şi trâmbiţe: se apropie procesiunea! Un murmur străbate mulţimea, dar imediat după aceea se aşterne iarăşi tăcerea – o tăcere plină de respect, căci se zăreşte deja începutul cortegiului. Avangarda este formată dintr-o armată de slujitori monahali. Ei poartă solemn, în boccele, bunurile Sfinţiei Sale, fiecare boccea fiind înfăşurată în mătase galbenă. Galbenul este culoarea bisericii lamaiste reformate, numită pe scurt „biserica galbenă”. O veche legendă relatează despre motivele care au dus la alegerea acestei culori ca simbol.

Tsong Kapa, marele reformator al budismului în Tibet, se situase pe ultimul loc în şirul novicilor care intrau în mănăstirea Sakya. Când i-a venit rândul să fie îmbrăcat, s-a constatat că se terminaseră pălăriile roşii care ţineau de

portul monahal obişnuit. Ca să nu rămână cu capul descoperit, i s-a pus pe cap prima pălărie găsită, întâmplarea a făcut ca aceasta să fie galbenă. Tsong Kapa nu a mai dat-o jos, iar culoarea galbenă a devenit însemnul bisericii reformate de el.

Şi Dalai Lama purta la recepţii şi ceremonii pălăria de mătase galbenă, iar această culoare marca toate obiectele sale. Era o prerogativă pe care o avea numai el.

Păsările favorite ale zeului-rege sunt duse în colivii mari. Câte un papagal mai ţipă din când în când un cuvânt de salut în limba tibetană, iar mulţimea credincioasă îl ascultă cu un oftat de extaz, de parcă papagalul ar transmite o solie personală din partea zeului ei. La o oarecare distanţă de slujitori vin călugării cu prapuri de rugăciune, iar apoi, călare pe cai, o fanfară în straie vechi, colorate, cântând la instrumente de modă veche. Acestea scot nişte sunete ciudate, de parcă ar scânci, iar tobele nu sunt acordate una cu alta; dar totul este pus în scenă cu multă gălăgie şi cu gesturi măreţe. Urmează armata călugărilor Tsedrung, şi ei călare pe cai şi înşiruiţi în funcţie de rang. În spatele lor, slujitorii duc caii favoriţi ai lui Dalai Lama, bogat împodobiţi. Harnaşamentul este galben, iar părţile metalice, precum şi şeile sunt din aur masiv. Pe spatele cailor – cuverturi din brocart rusesc, greu. De parcă ar şti ce valoare au, caii saltă jucăuşi când trec, focoşi, prin faţa mulţimii care îi admiră în tăcere.

Şi acum, stăpânii supremi ai ţării! Rangurile superioare, bărbaţii cărora li s-a încredinţat înalta funcţie de a avea grijă de zeul-rege: camerierul, paharnicul, profesorii şi toţi ceilalţi demnitari ce reprezintă verigile de legătură cu guvernul şi poporul. Aceştia sunt singurele persoane care au voie să vorbească cu tânărul zeu – cu excepţia părinţilor şi fraţilor – şi toţi sunt călugări cu rang de stareţ, purtând tunica de mătase galbenă deasupra rasei călugăreşti. Ei sunt flancaţi de oameni cu statură de uriaşi: garda personală a Sfinţiei Sale – bărbaţi selectaţi cu grijă în funcţie de constituţie şi înălţime. Niciunul nu poate avea mai puţin de doi metri şi se zice că odată a fost găsit chiar unul cu o înălţime de doi metri patruzeci şi cinci! Adevăraţi uriaşi, cu haine cu umeri vătuiţi şi cu bice în

mâini. Singurele sunete omeneşti în această tăcere încordată provin de la ei. Cu voci groase, de bas, îi somează pe oameni să se dea la o parte şi să-şi scoată pălăriile. Probabil că asta face parte din ceremonial, căci, şi fără admonestările lor, oamenii stau liniştiţi şi respectuoşi la marginea drumului, cu capul plecat şi mâinile împreunate; mulţi se aruncă la pământ.

Vine apoi, păşind solemn, comandantul suprem al armatei tibetane. Prezintă arma. Culoarea kaki a uniformei sale distonează prozaic cu veşmintele din brocarturi şi mătăsuri grele ale celorlalţi. Dar, având în vedere că în amănuntele uniformei poate da frâu liber fanteziei, epoleţii şi decoraţiile sunt din aur masiv. Pe cap poartă o cască colonială.

Şi acum – toată lumea îşi ţine respiraţia – se apropie, strălucind ca aurul în bătaia soarelui, lectica din mătase galbenă a tânărului Buddha reîncarnat. Treizeci şi şase de bărbaţi îmbrăcaţi în haine de mătase verde, cu pălării roşii ca nişte farfurii, duc această lectică. Contrastul culorilor saturate – galben, verde, roşu – este fermecător. Un călugăr ţine deasupra lecticii o umbrelă uriaşă din pene de păun care strălucesc în toate nuanţele – acest tablou te duce cu gândul la un basm oriental de mult uitat, fiind o adevărată încântare pentru ochi.

Vrem să-l vedem pe Dalai Lama

Mulţimea care ne înconjoară încremeneşte într-o plecăciune adâncă, nimeni nu îndrăzneşte să-şi ridice privirile. Probabil că noi doi atragem atenţia, căci facem doar o plecăciune uşoară – vrem neapărat să-l vedem pe Dalai Lama! Şi iată: o faţă cu trăsături foarte fine se apropie de geamul de sticlă al lecticii, se apleacă şi ne zâmbeşte – trăsături pline de un farmec natural şi de demnitate, zâmbetul unui copil… înseamnă că şi el era curios să ne vadă, i-am simţit privirile aţintite asupra noastră!

Lectica trece încet, în cadenţa armonioasă a înaintării solemne. E uimitor cât de perfect sincronizate sunt mişcările celor treizeci şi şase de oameni care o poartă. Am aflat mai târziu că săptămâni întregi ei fac exerciţii cu o lectică identică şi sub supravegherea unui nobil de rangul al patrulea, reuşind

în felul acesta să-şi sincronizeze atât de armonios paşii.

Momentul spiritual culminant al procesiunii a trecut, urmează acum puterea laică. Cei patru miniştri ai cabinetului merg de o parte şi de cealaltă a lecticii, călare pe cai minunaţi. În spatele lor, o altă lectică, la fel de superbă, doar că o duc mai puţini oameni. Este regentul! Tagtra Gyeltshab Rimpoche, aşa-numitul „Tigru-stâncă, nobilul locţiitor al regelui”. Un domn bătrân, în vârstă de şaptezeci şi trei de ani. El priveşte fix înainte, nu adresează mulţimii niciun zâmbet, pare că nici nu o vede – un locţiitor foarte auster al tânărului zeu, care are atât duşmani, cât şi prieteni. Tăcerea poporului este aproape apăsătoare. În urma lui vin, călare, reprezentanţii celor „trei stâlpi ai statului”, stareţii mănăstirilor Sera, Drebung şi Ganden. Şi ei poartă pelerina galbenă deasupra rasei călugăreşti, dar aceasta este din stofă de lână; pe capetele rase au pălării plate, din carton presat aurit. După ei vine nobilimea laică, în ordinea ierarhică a rangurilor. Fiecare rang poartă aceeaşi îmbrăcăminte; atrag atenţia mai ales pălăriile diferite. Uşor absurde sunt beretele minuscule, albe purtate de mica nobilime; acestea acoperă doar părul strâns într-un coc, fiind fixate cu două panglici prinse sub bărbie.

Sunt încă pierdut în contemplare când aud deodată o melodie cunoscută. Într-adevăr, este imnul naţional britanic! Fanfara gărzii personale s-a postat la jumătatea drumului care duce la grădina de vară. Lectica lui Dalai Lama trece acum prin faţa ei… Fanfara dă onorul intonând imnul britanic. L-am auzit de multe ori interpretat mai corect, dar nu m-a uimit niciodată în asemenea măsură ca acum. După cum am aflat mai târziu, era o imitaţie cam prost înţeleasă a unor obiceiuri europene. Şeful fanfarei gărzii personale şi încă vreo câţiva ofiţeri erau şcoliţi în India; observând că această melodie joacă un rol important în timpul solemnităţilor, o importaseră. Există chiar şi un text în limba tibetană, dar nu l-am auzit niciodată cântat. Fanfara de alămuri îşi duce la bun sfârşit imnul, cu excepţia câtorva sunete de trompetă ratate, probabil, din cauza lipsei de oxigen, apoi se alătură ariergardei cortegiului. Şi iată că un grup de cimpoieri intonează cântece scoţiene. Este fanfara poliţiei municipale

(compusă din cinci sute de persoane); s-a postat în apropierea grădinii de vară.

Muzica tibetană pe care am auzit-o cu diferite ocazii cunoaşte doar fraza muzicală pe o singură voce; melodiile ei sunt plăcute şi pentru urechile noastre. Ariile triste şi cele vesele alternează, iar ritmul se schimbă de mai multe ori în cadrul unei piese muzicale.

Cortegiul solemn a dispărut în spatele porţilor deschise ale grădinii. Acolo urmează să aibă loc o ceremonie şi mai lungă, care se încheie cu un banchet oficial pentru toată funcţionărimea.

Mulţimea se risipeşte. Unii se întorc la munca lor, alţii profită de ziua frumoasă şi de faptul că sunt în aer liber şi organizează un picnic. A mai trecut unul din marile evenimente ale anului! Dacă este posibil, oamenii încearcă să prelungească atmosfera festivă. Soţiile nobililor şi ale negustorilor îşi etalează noile pălării de vară, flirtează puţin şi culeg subiecte de bârfă pentru multă vreme de acum încolo. Nomazii îşi strâng corturile; transpiră abundent în bundele lor groase şi nu vor decât să vadă procesiunea solemnă, după care se întorc în ţinuturile mai răcoroase din Changthang.

Întocmai cum în Tibet nu te-ai aştepta de la nimeni să facă în timpul verii un pelerinaj în India, tot aşa un nomad nu vine bucuros la Lhasa în anotimpul cald. Căci oraşul este situat la o altitudine de „numai” 3.700 de metri, iar nomadul nu este obişnuit cu o asemenea căldură, el trăind în medie cu 1.000 de metri mai sus.

Şi noi ne-am întors acasă profund impresionaţi de tot ce văzuserăm. Spectacolul la care asistaserăm oferea o imagine perfectă a raporturilor de forţă din această ţară. Punctul central şi vârful piramidei îl reprezintă Dalai Lama şi regentul. De la această înălţime se coboară, la dreapta şi la stânga, în trepte egale, până jos. În fruntea procesiunii sunt călugării – o dovadă clară a ponderii care le revine în structura statală. Nobilimea laică ocupă doar locul al doilea.

În centrul organizării statale stă religia. Pelerinul nu se dă înapoi de la niciun efort, nomadul vine din cele mai îndepărtate colţuri ale Changthang-ului pentru a avea parte, o dată pe an, de manifestarea plină de strălucire a religiei

sale şi trăieşte din amintirea acesteia în izolarea vieţii sale dure. Mersul unei zile din viaţa omului simplu este dictat de religie; moriştile de rugăciune se rotesc fără întrerupere, credincioşii îşi murmură formulele evlavioase, prapurii de rugăciune flutură pe acoperişurile caselor şi în defileurile munţilor. Ploaia, vântul şi celelalte fenomene ale naturii, piscurile singuratice ale munţilor acoperiţi de zăpadă şi gheţuri sunt dovezi ale omniprezenţei zeilor. Dacă bate grindina înseamnă că ei sunt supăraţi; fertilitatea şi înflorirea naturii sunt manifestări ale bunăvoinţei lor. Viaţa poporului se ghidează după voinţa zeilor; cei care o interpretează sunt *lama.* Aceştia încearcă, plini de teamă, să elucideze sensul semnelor care li se arată; fiindcă orice acţiune este însoţită de auspicii de bun sau de rău augur, tot timpul se înalţă rugăciuni de implorare, de îmblânzire sau de mulţumire. Candelele cu unt pâlpâie peste tot, atât în casele nobiliare, cât şi în corturile izolate ale nomazilor. Indiferent dacă flăcările licăresc în candelele de cupru ale celor sărmani sau în cele de aur ale bogătaşilor, ele sunt alimentate de aceeaşi credinţă. Viaţa pământească nu are o valoare deosebită în Tibet, moartea nu înspăimântă pe nimeni. Toţi ştiu că se vor reîncarna şi speră ca în viaţa următoare să aibă parte de o formă de existenţă superioară ca recompensă pentru atitudinea plină de evlavie. Biserica reprezintă instanţa supremă; cel mai mărunt călugăr se bucură de respect în rândul poporului, fiind numit *kusho* – o formulă de adresare de care beneficiază de obicei doar mica nobilime. În fiecare familie, cel puţin unul dintre băieţi este menit să se consacre vieţii monahale. În felul acesta se manifestă veneraţia faţă de biserică, iar copilului i se asigură un start mai bun în viaţă.

Nu am întâlnit în toţi aceşti ani nici un singur om care să fi manifestat cea mai vagă urmă de scepticism faţă de învăţăturile lui Buddha. Este adevărat că există mai multe secte, dar deosebirile dintre ele vizează doar amănunte exterioare. Nu poţi rămâne indiferent faţă de ardoarea credinţei demonstrate de toată lumea. După o scurtă şedere în Tibet îmi era deja imposibil să ucid în mod automat o muscă. Nu aş fi îndrăznit niciodată să strivesc o insectă în prezenţa unui tibetan, numai fiindcă bâzâitul ei mă deranja.

Această atitudine faţă de vieţuitoare este de multe ori impresionantă. Dacă în timpul unui picnic o furnică se caţără pe cineva, este luată cu grijă în mână şi îndepărtată. Dacă o muscă aterizează în ceaşca cu ceai e o adevărată catastrofă! Ea este salvată de la înec, căci nu se ştie dacă nu cumva ai de-a face cu reîncarnarea bunicii. Oamenii se străduiesc mereu şi peste tot să salveze în felul acesta suflete şi vieţi. În timpul iernii se fac copci în bălţile îngheţate pentru a salva de la degerare peştii şi viermii. În schimb, în timpul verii aceştia sunt scoşi dacă bălţile par să fie pe punctul de a seca. Copii, cerşetori şi slujitori ai nobililor stau de multe ori ore întregi în baltă ca să scoată făpturile vii din ultimele rămăşiţe de apă. Toate sunt strânse în găleţi şi cutii de conserve şi slobozite după aceea în râu; în felul acesta fiecare face ceva pentru mântuirea sufletului său. Sau oamenii merg din casă în casă şi vând vieţuitoarele „salvate” familiilor înstărite, dându-le şi acestora posibilitatea să participe la fapta meritorie. Cu cât ai salvat mai multe vieţi, cu atât te simţi mai fericit. Acest ataşament faţă de orice creatură este o trăsătură emoţionantă a sufletului poporului tibetan.

Nu voi uita niciodată un astfel de episod în care a fost implicat prietenul meu, funcţionarul monahal Wangdüla. Am intrat împreună în singurul restaurant chinezesc din Lhasa; în curte, o gâscă alerga înnebunită în toate direcţiile, fiind probabil sortită să ajungă în cratiţă. Wangdüla scoase deodată o bancnotă de valoare mare şi cumpără gâscă de la chinez, dându-i-o slujitorului său să o ducă acasă. Am văzut-o apoi ani în şir mergând legănat prin curtea stăpânului ei şi bucurându-se de o bătrâneţe tihnită.

Tipic pentru această atitudine faţă de vieţuitoare a fost şi decretul care interzicea, în tot Tibetul, orice activitate în domeniul construcţiilor în perioada celor trei ani de meditaţie ai tânărului Dalai Lama. S-au trimis curieri rapizi în toate direcţiile; ordinul trebuia să ajungă peste tot, până la ultima gospodărie ţărănească. Căci o construcţie înseamnă în mod inevitabil uciderea unor insecte şi viermi, oricât s-ar strădui oamenii să evite aşa ceva. Mai târziu, când conduceam nişte lucrări de terasament, am văzut cu ochii mei cum muncitorii îşi aruncau mereu cât colo uneltele, căutând vieţuitoarele din

fiecare lopată de pământ pentru a le salva.

Urmarea logică a acestei atitudini este că în Tibet nu există pedeapsa cu moartea. Uciderea trece drept cea mai abominabilă crimă; totuşi, făptaşul este doar biciuit şi i se pun picioarele în lanţuri. Ce-i drept, biciuirile pot fi mai inumane decât pedeapsa cu moartea de la noi, consecinţa lor fiind de multe ori moartea în chinuri îngrozitoare – dar nu se încalcă regula impusă de canoanele religioase! Marii criminali puşi în lanţuri îşi sfârşesc zilele în închisoarea de stat din Shö sau sunt daţi în grija unui guvernator districtual care poartă răspunderea pentru ei. Am cunoscut, la un moment dat, personal un asemenea criminal. Iar soarta acestui ucigaş nu mi se păruse atunci chiar atât de demnă de compătimire. Ce-i drept, criminalul rămâne toată viaţa cu picioarele în lanţuri şi nu este întreţinut de stat, dar există destui oameni buni care, dintr-o pornire evlavioasă, îi dau să mănânce – tot ca să salveze o creatură! Condamnaţilor care îşi ispăşesc vina în închisoare le merge mai puţin bine. Unicul privilegiu de care se bucură este că, la aniversarea naşterii şi a morţii lui Buddha, au voie să cerşească pe Lingkhor, doi câte doi, legaţi în lanţuri unul de altul.

Şi furtişagul şi alte delicte mai mărunte sunt pedepsite prin biciuire. Păcătosului i se prinde în jurul gâtului o tăbliţă pe care stă scris ce faptă rea a comis; în felul acesta este ţintuit timp de câteva zile la un fel de stâlp al infamiei. Dar şi aici vin oameni milostivi care îi aduc de mâncare şi de băut.

Bandiţii şi tâlharii la drumul mare sunt deferiţi tribunalului dacă au ghinionul să fie prinşi. Drept pedeapsă li se taie de obicei mâinile sau picioarele. Am fost îngrozit aflând cum se sterilizează rana: ciotul este băgat în unt clocotit! Dar nici asta nu-i sperie totdeauna pe răufăcători. Un guvernator mi-a povestit că aceştia îşi întind indiferenţi mâna ca să le fie tăiată şi după câteva săptămâni comit alte fărădelegi. Chiar şi el se mirase de tupeul lor. În orice caz, asemenea pedepse inumane nu se mai aplică de ani de zile în Lhasa, oraşul sfânt.

Delictele politice sunt sancţionate cu multă asprime. Se vorbeşte până în ziua de azi despre pedeapsa aplicată călugărilor din mănăstirea Tengyeling care cu patruzeci de ani în urmă au pactizat cu chinezii. Mănăstirea lor a fost rasă de

pe faţa pământului, numele ei a dispărut.

În Tibet nu există judecători profesionişti. Cercetarea fiecărui caz în parte le este încredinţată câtorva aristocraţi. Fireşte că acest sistem favorizează corupţia şi puţini aristocraţi se bucură de faima de a fi incoruptibili în împărţirea dreptăţii. În sistemul feudal, sumele date ca mită erau considerate surse grase de îmbogăţire şi se întâmpla ca litigiile să fie repartizate întocmai ca funcţiile. Dacă cineva se simte condamnat pe nedrept, mai are o mare şansă: la una din procesiuni îi poate înmâna o petiţie lui Dalai Lama personal, în lectica sa. Ce-i drept, este pedepsit pentru această încălcare a ceremonialului, dar, dacă Dalai Lama consideră că omul are dreptate, este graţiat imediat. Dacă se dovedeşte că nu are dreptate, primeşte o pedeapsă dublă pentru obrăznicia sa…

În oraşul sfânt, autorităţile municipale îndeplinesc şi funcţia de instanţă judiciară, cu excepţia celor douăzeci şi una de zile de Anul Nou când conducerea le revine călugărilor. Doi funcţionari laici se ocupă exclusiv de aceste probleme şi au de lucru până peste cap, deoarece, odată cu pelerinii, pătrund în oraş şi mulţi indivizi dubioşi.

O excepţie o reprezintă aşa-numiţii *katsara,* cu origine dublă, tibetani şi nepalezi. Aceştia îşi au instanţa lor proprie, formată jumătate din tibetani şi jumătate din nepalezi. Instanţa respectivă supraveghează şi relaţiile diplomatice dintre cele două ţări.

Secetă mare şi oracolul din Gadong

După mutarea lui Dalai Lama în grădina de vară ne-am îndreptat cu paşi rapizi spre sezonul cald. O perioadă minunată în Lhasa! Temperatura nu depăşeşte 35 de grade Celsius, iar nopţile sunt plăcute şi răcoroase. Dar clima uscată îşi spune cuvântul. Precipitaţiile atmosferice fiind foarte rare, toată lumea a început în curând să aştepte cu înfrigurare ploaia. Există, ce-i drept, mai multe fântâni de piatră în Lhasa şi în împrejurimi, dar ele seacă aproape în fiecare an. Populaţia trebuie să-şi aducă apa din Kyichu. Fireşte că râul este considerat sfânt – cu toate acestea, uneori sunt aruncate în el şi cadavre. Peştii au însă grijă ca resturile să fie devorate

în scurt timp. Apa râului este cristalină şi rece ca a unui pârâu de munte, căci izvorăşte din gheţarii din Nyenchenthanglha.

Când fântânile sunt gata să sece, iar orzul de pe ogoare este aproape pârjolit, apare an de an un decret guvernamental ciudat: fiecare locuitor al oraşului este obligat să ude străzile cu apă până la revocarea ordinului. Începe o agitaţie cumplită – de parcă te-ai afla în oraşul în care s-a răsturnat carul cu proşti! Toţi oamenii valizi aleargă, cu găleţi şi doniţe, la râu şi cară lichidul preţios în oraş. Nobilii îşi trimit slujitorii, apoi preiau recipientele pline din mâinile lor şi participă cu tot entuziasmul la bătaia cu apă. Căci nu numai străzile sunt stropite, ci şi trecătorii. Bogaţi şi săraci, tineri şi bătrâni – cu toţii sunt pe stradă, nu mai există deosebire de clasă şi rang, toată lumea varsă şi toarnă şi stropeşte şi împroaşcă apă. De la ferestre te surprind averse perfide, de pe acoperişuri se scurg pâraie, stropitori vechi sunt scoase la iveală din cine ştie ce unghere şi te trezeşti dintr-odată cu un jet de apă în faţă. Să nu mai vorbim de copii! Au şi ei, în fine, voie să facă ceea ce în mod normal le este interzis. Fireşte că profită din plin de circumstanţe. Şi bineînţeles că trebuie să faci haz de necaz, chiar dacă eşti ud leaorcă din cap până-n picioare. Supărăcioşii trag ponoasele. Dacă cineva începe să ocărască, toţi ceilalţi fac front comun contra lui şi omul nu scapă până nu se face ciuciulete.

O adevărată sărbătoare populară! Prăvăliile sunt pe jumătate închise şi cei care au treabă pe stradă sau vor să cumpere ceva de pe Parkhor se întorc acasă îmbăiaţi. Bineînţeles că eu reprezentam un obiectiv principal. Cu înălţimea mea, eram o ţintă admirabilă, căci *chermen Henrigla,* adică „neamţul Heinrich”, trebuia să primească o porţie de apă mai zdravănă decât ceilalţi.

În timp ce pe străzile Lhasei se desfăşoară bătaia cu apă, „oracolul din Gadong”, cel mai vestit „făcător de vreme” din Tibet, este convocat în grădina de vară a lui Dalai Lama. Acolo îl aşteaptă o societate strălucită formată din funcţionarii guvernamentali superiori, prezidaţi de însuşi Dalai Lama. Călugărul cade după puţin timp în transă în faţa publicului care stă în expectativă. Trupul său începe să fie scuturat de mişcări spasmodice, din gură îi ies gemete icnite. În clipa

aceasta, unul din funcţionarii monahali îl roagă solemn pe oracol să aducă ploaie, deoarece o recoltă compromisă ar însemna pagube mult prea mari pentru ţară. Mişcările oracolului devin extatice, murmurele sale neinteligibile se înteţesc, culminând cu mici ţipete – şi un secretar se repede imediat să intercepteze cuvintele considerate a fi prorociri şi să le consemneze în grabă pe o tăbliţă. El predă apoi tăbliţa consiliului de miniştri. Divinitatea a părăsit trupul mediumului, care cade într-un leşin adânc şi este dus de acolo.

Toată Lhasa aşteaptă acum cu nerăbdare să vină ploaia. Şi culmea este că plouă într-adevăr! Indiferent dacă crezi într-o intervenţie divină sau cauţi o explicaţie raţională, fapt este că după un asemenea spectacol începe de obicei să plouă. Tibetanii nu se îndoiesc nicio clipă: zeul lor ocrotitor a pogorât, în timpul stării de transă, în trupul magicianului şi a dat ascultare rugăminţilor poporului.

Fireşte că pe mine nu m-a satisfăcut această interpretare şi am început să caut cu înfrigurare o explicaţie ştiinţifică. Poate că apa turnată zile în şir pe străzi determinase formarea norilor. Sau să fi fost ultimele repercusiuni ale musonului care ajungeau cu întârziere în podişul tibetan?

Misiunea Britanică amenajase o mică staţie meteorologică, făcea cu conştiinciozitate măsurători şi înregistrase o medie anuală de 35 de centimetri de precipitaţii. Cantitatea cea mai mare de apă cădea în fiecare an în aceeaşi perioadă. Mai târziu, Aufschnaiter, care măsura cu regularitate nivelul apelor râului Kyichu, a constatat că acestea încep să crească în fiecare an aproape în aceeaşi zi. Dacă ar fi avut cât de cât înclinaţie spre misticism, ar fi putut deveni şi el un bun oracol.

Conform declaraţiilor generale, se pare că volumul precipitaţiilor din regiunea Lhasei fusese mult mai mare în trecut. Pădurile întinse din jur menţinuseră o climă răcoroasă şi umedă. Dar se făcuse un adevărat jaf cu doborâtul copacilor, desfiinţându-se aproape complet fondul silvic. Acum nu mai existau nicăieri arbori. Cu pajiştile şi plantaţiile de plopi amenajate de mâna omului, Lhasa pare astăzi o oază verde în valea despădurită a râului Kyichu.

În excursiile noastre prin împrejurimi am găsit de multe ori butuci vechi – dovadă a pădurii de odinioară. Cât de frumoasă

trebuie să fi fost pe vremea aceea regiunea! Regretam foarte mult că nimeni nu manifesta aici interes pentru o silvicultură sistematizată. Unul din numeroasele proiecte pe care le-am prezentat guvernului se referea la înfiinţarea unei pepiniere de arbori şi la calificarea unui personal competent în probleme forestiere.

Procurarea combustibilului este deja foarte dificilă în Lhasa. Lemnele se aduc de la mare distanţă, fiind corespunzător de scumpe. Doar oamenii bogaţi îşi pot permite acest lux. Încălzitul se face de obicei cu balegă de iac. Şi procurarea acesteia ia adeseori forme groteşti. Când sosesc caravanele cu lână din Changthang şi campează la marginea oraşului, apar în grabă femei şi copii cu coşuri goale. Ţipând, râzând, certându-se, aleargă în urma animalelor, încercând să culeagă balega direct de la sursă.

Aceeaşi competiţie se repetă în fiecare seară, când caii din Lhasa sunt duşi la râu, la adăpat.

Balega de iac se lipeşte de ziduri cât este încă moale, iar peste câteva zile este suficient de uscată să poată servi drept combustibil.

În linişte dimineţii, oraşul apare învăluit într-o pâclă albăstruie, deasă, ca fumul emanat de fabrici. Dar nu este decât fumul produs de arderea gunoaielor. Briza matinală îl alungă spre munţi, unde se risipeşte.

Viaţa cotidiană în Lhasa

Fiind mereu invitaţi ba aici, ba acolo, întrebaţi ba de una, ba de alta şi aflându-ne în centrul atenţiei, am cunoscut viaţa din Lhasa sub toate aspectele ei: instituţiile publice, relaţiile de familie, mentalităţile şi obiceiurile. Aflam în fiecare zi ceva nou, multe faţete îşi pierdeau aura de mister, altele rămânând însă în continuare neelucidate. Un singur lucru se schimbase radical: nu mai eram consideraţi nişte excentrici, fuseserăm asimilaţi.

Sosise sezonul băilor. Toată lumea îşi dorea să ajungă afară, la iarbă verde. În grădinile aşezate de-a lungul râului domnea multă animaţie – toţi, cu mic, cu mare, se amuzau scăldându-se în apa mai puţin adâncă a braţelor laterale ale râului Kyichu. O rochie în culori vii, o cană cu *chang* şi ceva de

mâncare – iată reţeta cea mai simplă pentru o zi fericită.

Fireşte că acest lucru se putea face şi cu mai mult confort. Nobilii îşi înalţă corturi brodate şi câte o cucoană tânără, şcolită în India, îşi etalează cu mândrie costumul de baie foarte modern. Timpul trece cu puţină bălăceală, mâncare, jocuri de zaruri. Totul se încheie cu o jertfă de tămâie adusă zeilor, pe malul râului, în semn de recunoştinţă pentru ziua frumoasă.

Eram extrem de admirat pentru iscusinţa mea la înot. Oamenii de aici nu sunt prea mari maeştri în această privinţă, iar apa râului este foarte rece, aşa că le vine greu să înveţe să înoate în ea. Ei se scaldă doar şi, în cel mai bun caz, se menţin la suprafaţă. Şi iată-mă acum pe mine, înotător de performanţă! Eram invitat peste tot, fireşte, cu scopul nemărturisit de a mă vedea dând spectacolul aşteptat de toată lumea. Ceea ce era o adevărată pedeapsă pentru mine şi sciatica mea. Căci apa avea în cel mai bun caz o temperatură de 10 grade. Mă lăsam foarte greu convins să risc, doar de dragul publicului, o săritură în apă. Dar de câteva ori prezenţa mea s-a dovedit a fi salutară. Am putut salva trei oameni de la înec. Fiindcă râul nu era chiar inofensiv, având multe vârtejuri formate din cauza unor construcţii amplasate fără niciun pic de pricepere.

Într-o zi eram oaspetele ministrului de Externe Surkhang şi al familiei sale, care îşi ridicase cortul pe malul râului. Unicul fiu din a doua căsătorie, Jigme – numele înseamnă „nu te teme de nimic” îşi petrecea vacanţa acasă. Frecventa o şcoală din India, unde învăţase şi să înoate. Făceam pluta, lăsându-mă dus de curent, când am auzit deodată ţipete şi am văzut oameni gesticulând agitaţi pe mal şi arătând spre apă. Se întâmplase probabil ceva. Am înotat rapid până la mal şi am alergat spre cort. În clipa aceea, trupul lui Jigme apăru într-un vârtej, fu imediat tras la fund şi ieşi apoi iar la suprafaţă... Fără să stau pe gânduri, am sărit în apă. Vârtejul mă prinse şi pe mine, dar eram mai puternic decât tânărul Jigme, aşa că am reuşit să-i apuc trupul inert şi să-l scot la mal. Experienţa mea de profesor de sport mi-a fost de folos, căci după puţin timp băiatul începu iar să respire – spre fericirea tatălui său şi a asistenţei uluite. Ministrul de Externe

îmi tot spunea, mulţumindu-mi cu lacrimi în ochi, că fiul său ar fi fost cu siguranţă mort dacă nu aş fi intervenit eu. Salvasem viaţa unui om – faima mea a crescut simţitor.

Acest episod m-a apropiat de familie, aşa că am avut ocazia să văd cele mai ciudate relaţii familiale de care auzisem vreodată. Căsnicia aceasta era neobişnuită chiar şi pentru condiţiile tibetane.

Ministrul de Externe divorţase de prima sa soţie. A doua murise, lăsându-i-l pe Jigme. Acum împărţea cu un nobil de rang inferior tânăra soţie a acestuia. Iar în contractul de căsătorie Jigme figura ca al treilea soţ, deoarece Surkhang nu voia să-i lase femeii întreaga sa avere.

Găsim în multe familii raporturi la fel de complicate. Am cunoscut odată un caz grotesc: mama era cumnata propriei sale fiice, întâlnim în Tibet atât poligamia, cât şi poliandria, deşi majoritatea tibetanilor sunt monogami.

Poligamia de aici se deosebeşte însă în mod esenţial de haremul oriental. În cele mai multe cazuri, bărbatul intră într-o familie cu mai multe fiice, dar fără un fiu care să moştenească totul. În felul acesta averea rămâne în familie. Iată şi cazul amfitrionului nostru Tsarong. El luase în căsătorie trei surori şi primise de la Dalai Lama permisiunea de a purta numele lor de familie.

În ciuda acestor relaţii de multe ori bizare, căsniciile nu sunt mai proaste decât la noi. Explicaţia o găsim în mare măsură în mentalitatea oamenilor – ei nu-şi problematizează şi nu-şi exacerbează sentimentele. Dacă mai mulţi fraţi „împart” între ei aceeaşi femeie, cel mai în vârstă dintre ei este stăpânul casei, ceilalţi se bucură de drepturi doar când cel vârstnic este plecat de acasă sau se amuză în altă parte. Dar niciunul nu este nedreptăţit – există o mulţime de femei! Căci foarte mulţi bărbaţi sunt celibatari, fiind călugări – fiecare sat îşi are mănăstirea sa. Copiii din căsătoriile colaterale nu au, fireşte, drept de succesiune. Moştenirea le revine exclusiv copiilor femeii. Nu are importanţă care dintre fraţi este tatăl copilului. Important este doar ca averea să rămână în familie.

Tibetul nu este ameninţat de suprapopulare. Numărul locuitorilor a rămas constant de secole. Cauza o găsim nu

numai în poliandrie şi în numărul mare de călugări, ci şi în rata ridicată a mortalităţii. După aprecierea mea, durata medie de viaţă a tibetanilor este în jur de treizeci de ani. Mortalitatea copiilor este foarte mare; nu am găsit în toată funcţionărimea ţării niciun om de şaptezeci de ani şi doar patru atinseseră vârsta de şaizeci de ani.

Citisem în numeroase cărţi despre Tibet că amfitrionul îi oferă musafirului său propria soţie sau fiică. Dacă aş fi aşteptat aşa ceva, aş fi rămas foarte decepţionat! Se întâmpla uneori să ţi se ofere, în glumă, o slujnică frumuşică, dar fetele nu acceptă cu una, cu două o relaţie amoroasă; vor şi ele să fie cucerite. Fireşte că există pretutindeni şi femei de moravuri uşoare, iar anumite fete frumoase se pricep şi la Lhasa să transforme amorul într-o meserie.

Mai demult căsătoriile se încheiau doar prin mijlocirea părinţilor. Astăzi se întâmplă de multe ori ca tinerii să-şi caute pe cont propriu partenerele. Ei se căsătoresc foarte devreme: fetele deja la şaisprezece ani, băieţii cel mai târziu la şaptesprezece sau optsprezece ani. Nobilimea trebuie să respecte nişte reguli stricte: căsătoriile pot fi făcute doar în cadrul propriei caste, dar numai cu rude de a şaptea spiţă, pentru a se evita împerecherea consangvină. Dalai Lama este singurul care îşi poate da aprobarea în cazurile excepţionale. În situaţii speciale are şi dreptul de a ridica la rang nobiliar oameni vrednici din popor; în felul acesta sângele celor aproximativ două sute de familii aristocratice este împrospătat din când în când.

După ce cei doi tineri sunt promişi unul altuia, fata începe pregătirile de nuntă. Trusoul – mai ales rochiile şi bijuteriile – este impus de rangul căruia îi aparţine. În ziua încheierii căsătoriei mireasa se deplasează, călare, înainte de răsăritul soarelui, până la viitoarea ei casă. Acolo, un *lama* binecuvântează legătura în capela locuinţei. Nu se cunoaşte obiceiul călătoriei de nuntă, dar are loc o festivitate mare care poate dura între trei şi paisprezece zile, în funcţie de avere. Musafirii rămân şi peste noapte în casa amfitrionilor. Apoi tânăra soţie începe să se acomodeze cu viaţa din noul ei cămin. Stăpână a casei devine însă abia după moartea soacrei.

Divorţurile sunt foarte rare şi trebuie aprobate de guvern. Pedepsele aplicate celor ce comit o infidelitate conjugală sunt extrem de severe, de exemplu tăierea nasului. Dar nu am asistat niciodată la executarea unei asemenea pedepse. La un moment dat mi-a fost arătată o femeie bătrână fără nas – cică ar fi fost surprinsă comiţând adulter. Putea însă la fel de bine să fi fost vorba despre urmările unui sifilis…

Medici, tămăduitori şi prezicători

Ajung în acest capitol la o problemă, din păcate, cât se poate de gravă în Tibet. Bolile venerice sunt extrem de frecvente în oraş, dar, întocmai ca şi celorlalte boli, şi acestora li se acordă foarte puţină importanţă. De cele mai multe ori sunt neglijate, medicul fiind chemat doar atunci când este deja tardiv. Leacul străvechi, adică bismutul, le este cunoscut şi călugărilor din şcolile de medicină.

Ce perspective de viitor ar avea Tibetul dacă ar fi modernizată infrastructura medicală şi sanitară! În primul rând, chirurgia este inexistentă. Pe Aufschnaiter şi pe mine ne cuprindea groaza la gândul unei eventuale apendicite. Fiecare junghi suspect ne dădea o stare de panică, deoarece ni se părea absurd să mori în secolul XX din cauza unei banale apendicite. Tibetanii nu ştiu ce înseamnă o intervenţie pe trupul omenesc, cu excepţia deschiderii unui abces. Nu au nici noţiuni de obstetrică. Singura îndeletnicire care are o oarecare tangenţă cu chirurgia este dezmembrarea cadavrelor făcută de aşa-numiţii *domden.* Aceştia le informează adeseori pe rudele dornice să afle cauza decesului vreunui membru al familiei sau pe studenţii medicinişti interesaţi dacă au găsit ceva deosebit în cadavrul dezmembrat.

Din păcate, şcolile de medicină sunt refractare faţă de orice progres. Legea lor supremă rămâne învăţătura lui Buddha şi a discipolilor acestuia, de care este interzis să te atingi. Sistemul pare imuabil – dar nu se gândeşte nimeni că are o vechime de sute de ani. Mândria cea mai mare şi scopul suprem: să poţi diagnostica orice maladie plecând de la pulsul bolnavului.

Există două şcoli de medicină: una mai mică, pe Chagpori

sau Muntele de Fier, şi una mai mare, jos, în oraş. Fiecare mănăstire trimite un număr de tineri inteligenţi la una din aceste şcoli. Studiile durează zece până la cincisprezece ani. Profesorii sunt călugări bătrâni, erudiţi, iar elevii, adică micii călugăraşi, se aşază pe jos, în poziţia lui Buddha, cu o tăbliţă pe genunchi; ei se uită la profesorii lor, ascultându-le expunerile. Ilustrarea expunerilor se face cu ajutorul unor tăbliţe colorate atârnate pe perete. Am fost prezent odată când profesorul explica, folosindu-se de reprezentări grafice, simptomele intoxicaţiei cauzate de ingerarea unei anumite plante. Se vedeau planta, fenomenele pe care le declanşa în organismul omului, antidotul şi reacţia la antidot. Era sistemul tabelelor intuitive din şcolile noastre.

Astronomia face aici parte din ştiinţele medicale, fiind strâns legată de ele. Pornind de la nişte cărţi vechi, în şcoli se alcătuieşte calendarul anual al lunii. Eclipsele de soare şi de lună sunt alăturate, ca în calendarele noastre săteşti.

Când vine toamna, toată şcoala – elevii medicinişti şi profesorii – pleacă în munţi să culeagă plante medicinale. Tinerii aşteaptă cu bucurie această perioadă, iar atmosfera este veselă, deşi munca e grea. În fiecare zi se campează în altă parte; la sfârşit, iacii încărcaţi cu poveri grele se îndreaptă spre Tra Yerpa. Acesta este unul dintre cele mai sacre locuri ale Tibetului; într-unul din templele de acolo plantele culese sunt sortate şi puse la uscat. În timpul iernii, călugării cei mai tineri depun o activitate foarte migăloasă, măcinând plantele şi transformându-le în pulbere. Aceasta se pune în săculeţi de piele ermetic închişi şi clar inscripţionaţi, care apoi se dau în păstrare stareţului şcolii. Şcolile de medicină reprezintă în acelaşi timp şi farmaciile ţării; oricine poate să-şi procure de acolo – gratis sau în schimbul unui mic cadou – medicamentele necesare şi să beneficieze de o consultaţie. Aceste îndrumări reprezintă pentru elevi un fel de practică medicală.

Tibetanii au cunoştinţe remarcabile în domeniul plantelor medicinale şi al efectelor lor terapeutice; am recurs şi eu la ştiinţa lor. Chiar dacă hapurile lor nu mi-au vindecat sciatica, am luat de multe ori de la ei ceaiuri de plante contra răcelilor şi a febrei.

Stareţul şcolii de medicină este în acelaşi timp medicul personal al lui Dalai Lama – o funcţie foarte venerabilă, dar şi foarte periculoasă. Când al treisprezecelea Dalai Lama a murit la vârsta de doar 54 de ani au apărut tot felul de suspiciuni la adresa stareţului de atunci; acesta se putea considera mulţumit că a scăpat de biciuire, fiind doar demis din funcţie.

În oraşe şi mănăstiri există posibilitatea să te vaccinezi împotriva variolei; în schimb, ţara este dezarmată în faţa oricărei alte epidemii, ceea ce costă adeseori multe vieţi omeneşti.

Salvarea Tibetului sunt clima rece şi aerul de altitudine nepoluat; căci, ţinând cont de condiţiile igienice mizerabile şi de murdăria care domneşte peste tot, catastrofele ar fi inevitabile. Am subliniat de fiecare dată importanţa ameliorării condiţiilor sanitare, iar proiectul unei canalizări în Lhasa prinsese contururi foarte clare – cel puţin în minţile noastre. Dar populaţia are mai multă încredere în cei ce îşi tratează bolnavii punând mâna pe ei sau făcând rugăciuni decât în călugării de la şcolile de medicină care acţionează cam ca practicanţii medicinei naturiste la noi. *Lama* îşi ung adeseori pacienţii cu sfânta lor salivă; sau se face un amestec din *tsampa,* unt şi urina bărbaţilor sfinţi, iar bolnavii înghit această pastă. Mai inofensive sunt aşa-numitele ştampile de rugăciune făcute din lemn, muiate în apă sfinţită şi aplicate pe zona dureroasă. Foarte agreate ca amulete contra bolilor şi primejdiilor sunt mici figurine ce reprezintă zei, fabricate de *lama* din argilă presată. Dar cel mai infailibil leac este orice obiect care îi aparţine lui Dalai Lama. Aproape toţi nobilii mi-au arătat cu mândrie relicve rămase de la al treisprezecelea Dalai Lama, cusute cu grijă în mici săculeţi de mătase. Tsarong, care fusese unul din favoriţii săi, avea multe obiecte de uz zilnic ce îi aparţinuseră lui Dalai Lama; m-am mirat de fiecare dată că Tsarong şi fiul său şcolit în India – amândoi oameni luminaţi şi progresişti – se cramponau încă de asemenea superstiţii.

Încrederea tibetanilor în protecţia conferită de amulete este nelimitată. În timpul călătoriilor sau în război ei se simt, graţie lor, la adăpost de orice pericole. Dacă îndrăzneam să aduc

contraargumente, mi se propunea să pariem pe orice că portul unei amulete te blindează contra gloanţelor. Odată am întrebat direct: dacă îi pui unuia din câinii vagabonzi o amuletă în jurul gâtului înseamnă că nu-i poţi reteza coada? Toţi erau convinşi că nu i-ai putea-o reteza. Tactul şi gândul la ospitalitatea de care mă bucuram m-au împiedicat să le exemplific contrariul pe un caz concret. Nu voiam să lezez convingerile religioase ale nimănui.

Mulţi oameni – bărbaţi şi femei – trăiesc de pe urma prezicerii viitorului şi a alcătuirii de horoscoape. Fac parte din tabloul obişnuit al străzii băbuţele care, de-a lungul traseului pelerinilor, îţi prorocesc viitorul în schimbul unui mic dar. Te roagă să le spui în ce an te-ai născut, apoi fac un mic calcul cu ajutorul rozariului – iar cel interesat îşi continuă drumul satisfăcut de cuvintele lor misterioase. De încredere deplină se bucură prezicerile făcute de *lama* şi reîncarnări. Nimeni nu riscă să facă niciun pas înainte de a-şi fi consultat ursita. Indiferent dacă cineva porneşte în pelerinaj sau urmează să ocupe o funcţie nouă, roagă totdeauna forţele supranaturale să-i spună care este ziua propice pentru aşa ceva.

Exista pe vremea aceea în Lhasa un *lama* foarte vestit la care trebuia să te programezi cu luni înainte dacă voiai să-ţi acorde o audienţă sau să te viziteze. El mergea cu discipolii săi din localitate în localitate, ca să poată face faţă tuturor solicitărilor, şi primea atâtea daruri, încât întregul grup trăia bine de pe urma lor. Faima sa era atât de mare, încât până şi radiooperatorul englez, Mr. Fox, care suferea de ani de zile de gută, îi aştepta cu nerăbdare sosirea. Din păcate, nu a mai ajuns la rând, deoarece bătrânul *lama* a murit înainte de a fi apucat să-l viziteze.

Iniţial fusese un simplu călugăr. După douăzeci de ani de studiu îşi dăduse cu mult succes examenele într-una din cele mai mari mănăstiri, apoi se retrăsese, ca eremit, pentru câţiva ani. Trăia într-una din sihăstriile izolate pe care le întâlneşti răspândite în întreaga ţară. Călugării se retrag în ele pentru meditaţie; unii îi pun pe discipolii lor să zidească intrarea în chilie şi trăiesc acolo ani de zile doar cu *tsampa* şi ceai. Şi călugărul nostru devenise faimos prin viaţa sa exemplară. Nu mânca niciun aliment provenit din sacrificarea

unei făpturi, refuzând până şi ouăle. Se zicea că nu doarme şi că nu-şi petrecuse niciodată noaptea într-un pat. Am putut verifica acest lucru deoarece, la un moment dat, a locuit trei zile în vecinătatea mea. I se atribuiau şi miracole; astfel, se zicea că odată rozariul lui luase foc din cauza emanaţiilor mâinii sale. Din ofrandele primite finanţase construirea celei mai mari statui din aur a lui Buddha din întreg oraşul.

Exista în ţară şi o unică reîncarnare feminină. Se numea „Donnerkeil-Sau”. O vedeam de multe ori cu ocazia diferitelor ceremonii sau pe Parkhor. Pe atunci era o fată de vreo şaisprezece ani care nu atrăgea prin nimic atenţia; purta mereu rasă călugărească şi studia la Lhasa. Dar era cea mai sfântă femeie din Tibet, iar oamenii îi cereau binecuvântarea oriunde o vedeau. Mai târziu s-a stabilit ca stareţă în mănăstirea de călugări de la lacul Yamdrok.

Lhasa zbârnâia mereu de tot felul de zvonuri şi poveşti despre călugăriţe sfinte şi *lama* făcători de minuni şi nu rareori m-am simţit tentat să analizez puţin miracolele săvârşite de ei. Dar nu se cuvenea să aduci atingere credinţei oamenilor. Ei erau fericiţi în convingerile lor şi atât de toleranţi, încât nu au întreprins niciodată nici cea mai vagă tentativă de a ne converti pe Aufschnaiter şi pe mine la religia lor. Respectam datinile lor, frecventam templele lor şi ofeream şi noi panglici albe, aşa cum cerea eticheta.

Oracolul de stat

Întocmai cum populaţia cere sfaturi şi ajutor de la prezicători şi *lama* în probleme legate de micile griji zilnice, tot aşa guvernul consultă oracolul de stat când se află în faţa unor decizii de importanţă capitală. L-am rugat pe prietenul meu Wangdula să mă ducă o dată şi pe mine la o asemenea consultare oficială şi am plecat călare pe cai, dis-de-dimineaţă, înspre mănăstirea Nechung. Demnitatea de oracol de stat îi revenea atunci unui călugăr de nouăsprezece ani. Acesta provenea dintr-o familie de oameni simpli, dar, cu ocazia examenelor date, se evidenţiase ca un bun medium. Deşi nu era încă atât de rutinat ca predecesorul său care contribuise şi la găsirea actualului Dalai Lama, lumea aştepta multe de la el. Mi-am pus adeseori întrebarea dacă reuşea să

cadă în timp scurt într-o transă de lungă durată, în prezenţa unui public numeros, doar datorită unei nemaiauzite puteri de concentrare sau dacă lua droguri şi alte adjuvante.

Ca să poată fi oracol, călugărul trebuie să reuşească să-şi separe spiritul de trup, pentru ca zeul protector al templului să-l ia în posesie şi să se pronunţe prin el. Oracolul devine prin urmare manifestarea zeului graţie aptitudinilor sale de medium. Aceasta este convingerea tibetanilor, pe care şi Wangdula o împărtăşea întru totul.

Tot discutând despre aceste aspecte, parcurseserăm cei opt kilometri până la mănăstirea Nechung. Din templu am auzit o muzică surdă, lugubră. Am intrat – tabloul este înfricoşător! De pe toţi pereţii te întâmpină pocitanii rânjite şi fioroase şi hârci, aerul îmbâcsit de fum de tămâie te sufocă. Tânărul călugăr este adus din camera sa în holul sumbru al templului. Pe pieptul lui este prinsă o oglindă rotundă de metal. Slujitorii îl înfăşoară în straie de mătase viu colorate şi îl conduc până la tron. Apoi se retrag cu toţii de lângă el. Nu se mai aude niciun zgomot în afară de muzica surdă, conjuratoare. Mediumul începe să se concentreze. Îl urmăresc cu atenţie, nu-mi iau ochii de la faţa lui. Nu-mi scapă nici cea mai mică tresărire a sa. Viaţa pare să-l părăsească încetul cu încetul. Acum încremeneşte, faţa sa este o mască rigidă. Deodată, trupul se cabrează ca lovit de trăsnet. Lumea răsuflă uşurată: zeul a pătruns în trupul său! Mediumul este cuprins de spasme, acestea devin tot mai puternice, pe frunte îi apar broboane de sudoare. Slujitorii se apropie de el şi îi pun pe cap un fel de tiară uriaşă, fantastică. Aceasta este atât de grea, încât doi oameni trebuie să o ţină în timp ce i-o aşază pe cap, iar călugărul slăbuţ se afundă şi mai adânc în pernele tronului din cauza greutăţii tiarei. Nu este de mirare că mediumii nu au o viaţă lungă, îmi trece prin minte. Efortul fizic şi psihic uriaş depus în timpul unor asemenea şedinţe le subminează sănătatea.

Spasmele se înmulţesc, capul apăsat de o greutate mult prea mare se clatină, ochii ies din orbite. Faţa este buhăită şi se acoperă de o roşeaţă nesănătoasă. Sunete şuierate îi ies printre dinţi. Deodată mediumul sare în sus – slujitorii vor să-l ajute, dar el le scapă şi, acompaniat de scâncetele oboaielor,

începe să se învârtească într-un dans ciudat, extatic. Gemetele şi scrâşnetele lui sunt singurele sunete oarecum omeneşti care străpung liniştea din templu. Cu ajutorul unui fel de degetar uriaş tras pe degetul cel mare începe acum să lovească cu toată puterea în platoşa de metal – zdrăngănind acoperă zgomotele surde ale tobelor acum se învârteşte într-un picior, cu capul înălţat sub povara coroanei uriaşe pe care adineauri abia o ridicaseră doi oameni. Slujitorii îi umplu mâinile cu grăunţe de orz – el le aruncă în mulţimea înfricoşată a spectatorilor. Toţi se ghemuiesc, mă tem deja că voi atrage atenţia ca intrus. Călugărul a devenit imprevizibil, dezlănţuit... Să reprezinte oare prezenţa mea o piedică în consultarea zeilor? Acum se linişteşte puţin. Slujitorii îl ţin imobilizat, un ministru al cabinetului se apropie de el, aruncă o panglică de mătase pe capul înclinat sub povara tiarei uriaşe şi începe să pună întrebările redactate cu grijă de membrii cabinetului: ocuparea unui post de guvernator, descoperirea unei înalte reîncarnări, război sau pace – toate acestea sunt supuse deciziei oracolului. Uneori întrebarea trebuie repetată de câteva ori până când oracolul începe să bolborosească ceva neclar. Mă străduiesc să desluşesc cuvinte inteligibile – imposibil! În timp ce reprezentantul guvernului stă aplecat cu smerenie, încercând să înţeleagă ceva, un călugăr mai bătrân notează fără nicio dificultate răspunsurile. A făcut acest lucru de sute de ori, deoarece a fost şi secretarul precedentului oracol, răposat între timp. Nu m-am putut împiedica să-l suspectez pe acest secretar că *el* este adevăratul oracol. Răspunsurile pe care le consemna erau, în ciuda ambiguităţii, decisive, exonerând cabinetul de o răspundere majoră. Dacă un oracol dădea mereu răspunsuri considerate greşite, situaţia era tranşată fără multă vorbă prin demiterea lui din funcţie. Iată o măsură a cărei logică nu am reuşit să o înţeleg niciodată. Nu *zeul* era acela care vorbea prin gura mediumului?

Cu toate acestea, funcţia de oracol de stat este foarte râvnită. Căci corespunde funcţiei unui *dalama,* care aparţine rangului al treilea, fiind stăpânul suprem al mănăstirii Nechung cu toate veniturile sale.

Ultimele întrebări puse de reprezentantul guvernului rămân

fără răspuns. Oare pe tânărul călugăr l-au părăsit puterile sau zeul s-a supărat? Călugării se apropie de mediumul care trepidează de agitaţie şi îi oferă panglici de mătase. Cu mâinile tremurânde, acesta face în ele noduri. Panglicile se pun în jurul gâtului petiţionarilor, fiind considerate fetişuri care apără de orice primejdie. Mediumul încearcă să mai facă o dată câţiva paşi de dans, apoi se prăbuşeşte; patru călugări îl scot din templu în stare de inconştienţă.

Părăsesc ameţit templul şi clipesc, orbit de lumina soarelui. Raţiunea mea lucidă de european nu ştie cum să clasifice şi să evalueze cele văzute. Am participat, mai târziu, de multe ori la consultări ale oracolului, dar nu am reuşit niciodată să găsesc o explicaţie cât de cât convingătoare pentru acest fenomen enigmatic.

Am avut de fiecare dată o senzaţie ciudată să-l întâlnesc pe oracol în viaţa de toate zilele. Nu m-am putut obişnui să stau cu el la aceeaşi masă, să-l văd sorbindu-şi supa cu tăieţei întocmai ca orice alt nobil. Dacă ni se încrucişau drumurile pe stradă, îmi scoteam pălăria şi el îmi zâmbea dând politicos din cap. Avea aspectul unui tânăr drăguţ de vârsta respectivă şi nu amintea cu nimic de mutra schimonosită, buhăită şi congestionată din timpul stării de transă.

Şi apoi l-am văzut clătinându-se pe străzi în ziua de Anul Nou… Slujitorii îl sprijineau de ambele părţi, căci la fiecare treizeci, patruzeci de metri se prăbuşea, epuizat, în jeţul care era cărat după el. Toată lumea se dădea la o parte din calea sa, iar poporul savura în tăcere spectacolul demonic.

Oracolul de stat are parte de încă o zi importantă: aşa-numita „procesiune mare”, când Dalai Lama este adus să viziteze catedrala din oraş – spre deosebire de „procesiunea” obişnuită, când pleacă spre grădina de vară.

Lhasa a ieşit iarăşi în stradă, abia dacă mai găseşti un locşor în picioare. Într-o piaţă mare s-a ridicat un cort. Soldaţii monahali ţin, ca de obicei, mulţimea curioasă la distanţă, cu ajutorul bicelor. Acest cort sustrage încă privirilor marele mister; *dalama* din Nechung se pregăteşte pentru căderea în transă. Zeul-rege se apropie încet în lectica sa purtată de treizeci şi şase de călugări. Muzica însoţeşte cortegiul solemn. Trâmbiţe, surle şi tobe vestesc apropierea punctului

culminant. Iată că lectica a ajuns în faţa cortului în care se află oracolul. În clipa aceasta, călugărul posedat de zeul său se năpusteşte afară împleticindu-se. Faţa sa este iarăşi buhăită, din gură îi ţâşnesc sunete şuierătoare, greutatea tiarei aproape că îl doboară la pământ. Dar îi împinge cu gesturi agitate la o parte pe călugării care duc lectica, îşi pune pe umeri barele acesteia şi o ia la fugă prin mulţime în timp ce încărcătura regală se clatină, mai-mai să cadă. Slujitorii şi purtătorii lecticii aleargă şi ei, încercând să-l sprijine. După vreo treizeci de paşi oracolul se prăbuşeşte în stare de inconştienţă. O targă îl aşteaptă deja şi el este transportat, acoperit, în cortul său. Mulţimea a asistat ca vrăjită la derularea acestui episod care nu a durat decât câteva secunde – procesiunea continuă în perfectă ordine. Nu am putut înţelege niciodată care este sensul acestui ritual. Poate vrea să simbolizeze că orice zeitate i se subordonează reîncarnării lui Buddha.

În afară de oracolul de stat şi „făcătorul de vreme”, în Lhasa mai existau cel puţin şase mediumi, printre care şi o femeie bătrână, considerată manifestarea unei zeiţe protectoare. În schimbul unor mici cadouri era dispusă să cadă în transă pentru ca zeiţa să vorbească prin intermediul ei. În unele zile repeta operaţiunea chiar şi de patru ori. Din punctul meu de vedere nu era decât o escroacă destul de şmecheră.

Există şi oracole care, în stare de transă, reuşesc să îndoaie săbii uriaşe, dându-le formă de spirală – mai mulţi nobili din Lhasa au în dreptul altarului din casa lor asemenea săbii. Oricât am încercat să îndoi şi eu o astfel de sabie, mi-a fost imposibil.

Consultarea oracolelor este un obicei care provine din epoca prebudistă, când zeii pretindeau jertfe omeneşti; obiceiul a fost preluat aproape fără nicio modificare. Chiar şi eu rămâneam profund impresionat după ce asistam la un asemenea eveniment înfricoşător, deşi mă bucuram că deciziile mele nu depindeau de hotărârea unui oracol.

Toamnă plină de voie bună în Lhasa

Timpul trecea – eram deja de mai multe luni la Lhasa – şi

toate aspectele inedite ale vieţii ne fascinau zi de zi. Aproape uitai că mai există şi îndeletniciri cotidiene. Se apropia toamna, cel mai frumos anotimp la Lhasa. Florile din grădini – multe din ele rezultatul muncii mele! — străluceau în toată splendoarea, în timp ce frunzele copacilor începeau să îngălbenească. Fructe găseai din belşug: piersici, mere, struguri din provinciile sudice; dovlecei şi roşii splendide erau oferite spre vânzare în pieţe, iar nobilii îşi organizau acum marile sindrofii, deoarece anotimpul abundă în delicatese de toate felurile.

Ar fi fost tocmai momentul potrivit pentru excursii. Din păcate, aşa ceva nu se obişnuieşte pe aici. Niciunui tibetan nu i-ar trece prin minte să escaladeze un munte doar aşa, din plăcere. Călugării se suie pe câte-un vârf în anumite zile ale anului, însă doar din motive cultice; piscurile din apropiere au aproape toate o înălţime de vreo 5.600 de metri. Nobilii îşi trimit de regulă slujitorii să-i însoţească pe călugări, pentru a câştiga bunăvoinţa zeilor aducându-le jertfe de tămâie. Se rostesc rugăciuni, se pun noi prapuri, iar ciorile obraznice aşteaptă cu nerăbdare ofrandele de *tsampa.* Dar toţi sunt bucuroşi să se întoarcă în oraş după două sau trei zile.

În schimb, Aufschnaiter şi cu mine ne-am căţărat cu pasiune pe toate piscurile din împrejurimi. Nu fiindcă escaladarea lor ar fi ridicat probleme tehnice a căror depăşire să ne fi tentat, ci fiindcă panorama care se deschidea de pe fiecare din ele era splendidă. În sudul Himalayei se înălţa, foarte aproape, un şaptemiar din lanţul Nyenchenthanglha pe care îl străbătuserăm cu un an în urmă, când coborâserăm spre Lhasa.

Din oraş nu se vedea niciun gheţar. Convingerea că în Tibet dai peste tot doar de gheaţă şi zăpadă nu corespunde deloc realităţii.

Ne-ar fi făcut mare plăcere să mai putem schia puţin. Dar chiar dacă am fi repetat experienţa cu schiurile fabricate de noi înşine, distanţele ar fi fost prea mari şi ar fi trebuit să luăm cu noi cai, corturi şi slujitori. Căci nu este chiar atât de simplu să faci sport în ţinuturi nepopulate.

Aşa că ne-am mulţumit cu puţin alpinism. Echipamentul nostru nu era chiar reglementar: cizme militare şi alte obiecte

de îmbrăcăminte rămase de la armata americană. Dar făceam faţă cu el. Tibetanii erau uluiţi de viteza cu care parcurgeam distanţele, aşa că odată a trebuit chiar să aprindem un foc de tămâie pentru ca prietenii să-l poată zări de pe acoperişul casei. Altfel nu ar fi crezut nimeni că ajunseserăm cu adevărat pe vârful respectiv. Împreună cu Aufschnaiter făceam într-o zi câte o tură pentru care slujitorii aveau nevoie de două sau trei zile. Primul pe care am reuşit să-i trezesc entuziasmul pentru o asemenea ascensiune a fost prietenul meu Wangdula, deoarece era foarte rezistent la mers. Mai târziu ne-au însoţit şi alţii şi cu toţii au admirat priveliştea superbă şi s-au bucurat de minunatele flori alpine.

Şi aici munţii purtau nume de zei. Ne-am mirat de multe ori că tibetanii inventează mereu noi şi noi nume pentru miile lor de piscuri; fireşte, în majoritatea cazurilor erau denumiri locale şi se putea întâmpla ca un munte să fie numit într-un fel de locuitorii versantului nordic şi în alt fel de cei ai versantului sudic.

Locul meu preferat era un mic lac alpin aflat la o zi de drum. Ajunsesem pentru prima dată la el într-o perioadă când Lhasa se temuse că apele sale s-ar fi putut revărsa în sezonul ploilor. O legendă străveche povesteşte că acest lac comunică cu nişte pânze freatice de sub catedrală. Din această cauză guvernul trimite în fiecare an călugări cu misiunea de a îmbuna duhurile lacului prin rugăciuni şi jertfe. Lacul este vizitat de numeroşi pelerini, care aruncă în apă inele şi monede. Pe malurile sale se găsesc colibe din piatră în care se poate locui; şi eu mă adăposteam într-una din ele când mergeam până acolo. Lacul mi se părea total inofensiv. Chiar dacă apele sale s-ar fi revărsat la un moment dat, oraşul nu ar fi avut de suferit. Era un locşor liniştit şi idilic. Turme de oi sălbatice, gazele, marmote şi vulpi veneau aici fără teamă, vulturul-bărbos se rotea în văzduh deasupra noastră. Pentru toate aceste animale omul nu reprezenta un duşman. Nimeni nu ar fi îndrăznit să vâneze în apropierea oraşului sfânt. În jurul lacului găseai o floră care ar fi făcut orice inimă de botanist să tresalte de bucurie. Maci minunaţi, galbeni şi albaştri, creşteau pe maluri – o variantă tibetană locală care mai poate fi văzută doar în Grădina Botanică din Londra.

Micile excursii nu îmi satisfăceau însă dorinţa de a face sport. Mă întrebam adeseori ce s-ar mai putea întreprinde în acest domeniu. Mi-a venit ideea să amenajez un teren de tenis. Am reuşit să trezesc interesul câtorva persoane, am întocmit o listă de membri şi am încasat un acont la taxa de participare pentru a face rost de fondurile necesare. Lista era destul de lungă, având o componenţă aproape internaţională: indieni, chinezi, sikkimezi, nepalezi şi, fireşte, mulţi tineri nobili din Lhasa. Ei ezitaseră la început, deoarece guvernul interzisese la un moment dat fotbalul. Dar le-am risipit îndoielile spunându-le că tenisul era un sport care nu atrăgea spectatori, nu provoca niciun conflict, aşa că nici biserica nu putea vedea în el un pericol. În afară de aceasta, la Misiunea Britanică exista un teren de tenis – un sprijin moral serios pentru noi.

Am căutat aşadar muncitori şi am nivelat o suprafaţă adecvată din apropierea râului. Nu mi-a fost uşor să găsesc solul potrivit pentru fundament, dar după o lună totul era gata şi ne simţeam cu toţii foarte mândri de realizarea noastră. Comandaserăm din India fileuri, rachete şi mingi şi am organizat o mică sindrofie de inaugurare a „Clubului de tenis Lhasa”.

Cei mici se întreceau care mai de care să fie copii de mingi. În orice caz, erau foarte neîndemânatici, căci nu văzuseră în viaţa lor o minge. Când îi invitam pe membrii Misiunii Britanice la un meci avea loc un spectacol foarte hazliu: soldaţii din garda personală a misiunii străine nepaleze, superbi în uniformele lor colorate, făceau pe băieţii de mingi!

În curând am adunat în jurul nostru o echipă de jucători bunicei. Cel mai bun era fără îndoială Mr. Liu, secretarul reprezentanţei diplomatice chineze; după el urma Mr. Richardson, noul şef al Misiunii Britanice, un scoţian uscăţiv, şiret şi tenace în activitatea sa politică; avea o singură marotă: superba sa grădină de legume şi flori. Când mergeai la el în vizită aveai senzaţia că intri într-o grădină din basme.

Tenisul nostru a dus la înfiriparea unei vieţi de societate foarte plăcute. Ne invitam după partide unii pe alţii la un ceai şi un bridge de câteva ore. Aşa îmi petreceam duminicile. Le aşteptam cu multă bucurie; eram obligaţi să ne îmbrăcăm în

mod corespunzător, ceea ce ne dădea impresia că nu am rupt total legătura cu mediul din care proveneam.

Prietenul meu Wangdüla corespunse şi de data aceasta aşteptărilor: era un jucător de tenis pasionat şi un partener de bridge pe măsură.

Terenul nostru de tenis mai avea un mare avantaj: putea fi utilizat tot anul. Trebuia să fim atenţi doar în perioada furtunilor de nisip. În loc de gardul din reţea de sârmă, îl înconjuraserăm cu perdele uriaşe. Când apărea norul deasupra palatului Potala trebuia să acţionăm cu mare viteză şi să strângem perdelele, altfel vijelia le-ar fi distrus.

Tibetanii îşi au, în lunile de toamnă, distracţiile lor tradiţionale, în primul rând, jocul cu zmeul. După încheierea sezonului ploios, când aerul cristalin de toamnă te îndeamnă să ieşi din casă, bazarele sunt pline de zmeie în cele mai frumoase culori. Jocul începe exact în prima zi a lunii a opta tibetane. Nu e numai pentru copii, ca la noi. Este o adevărată sărbătoare populară la care participă cu entuziasm şi nobilimea.

Primul zmeu se înalţă de pe acoperişul palatului Potala – acesta dă startul şi în curând cerul de deasupra Lhasei este împânzit de nenumărate zmeie. Copiii şi adulţii stau ore întregi pe acoperişurile plate ale caselor, îndeletnicindu-se cu acest joc cu gravitatea şi pasiunea care la noi pot fi observate doar cu ocazia campionatelor sportive. Zmeiele sunt fixate de sfori solide, impregnate cu clei şi sticlă pulverizată. Fiecare încearcă să-şi intersecteze sfoara cu cea a adversarului şi să o secţioneze. Dacă reuşeşte, se aud ţipete de bucurie pe acoperiş. Zmeul lovit se lasă încet în jos, copiii se reped la el, căci le aparţine lor şi pot acum să-l înalţe din nou. Cel ce izbuteşte să-şi menţină cel mai mult timp zmeul în văzduh câştigă competiţia. Acest joc solicită, o lună întreagă, fiecare oră liberă, încetând apoi la fel de brusc cum a început.

Într-o bună zi, când hoinăream prin bazar admirând zmeiele, mi s-a întâmplat ceva ciudat: un tibetan totalmente străin îmi oferi spre vânzare un ceas. Adică, mai bine zis, o ruină de ceas, ruginit şi fără cadran. Omul îmi spuse că ceasul era stricat, deci nu avea ce face cu el. Eu, ca european, l-aş fi putut eventual repara. Se mulţumea cu orice preţ. L-am luat

în mână şi l-am recunoscut imediat: ceasul lui Aufschnaiter, pe care îl vânduse la un moment dat în Tibetul de vest. Era unul din primele ceasuri Rolex etanşe. Aufschnaiter îl purtase în timpul expediţiei din Nanga Parbat şi se despărţise cu multă părere de rău de el. Poate reuşeam să-i fac o bucurie recuperându-l, chiar dacă nu avea să mai funcţioneze niciodată! Era, fără doar şi poate, o coincidenţă ciudată. Aufschnaiter îşi sărbătorea în noiembrie ziua de naştere. Deşi nu aveam multe speranţe, i-am încredinţat ceasul unui meşter mahomedan foarte iscusit. Acesta rămase încântat de ceas şi reuşi să-l pună la punct. Aufschnaiter făcu ochii mari la vederea sa. Îl poartă şi în ziua de azi.

Se pare că, toamna, dorinţa de activitate fizică se trezeşte în toate păturile sociale din Tibet. Am avut de câteva ori ocazia să-i urmăresc pe funcţionarii monahali din grădina Tsedrung în timpul lor liber. Distracţia preferată este un joc care la prima vedere pare foarte primitiv, dar necesită multă abilitate. Ei aruncă pietre rotunde într-un corn de iac aşezat la o distanţă de aproximativ treizeci de metri. Cu cât reuşeşti să-l răstorni de mai multe ori, cu atât mai mulţi bani poţi câştiga. Am participat şi eu de multe ori la acest joc, dar nu mă pot lăuda cu succese deosebite…

Puteai auzi în grădini şi săgeţile cântătoare. Nobililor le face mare plăcere să-şi treacă vremea cu ele.

În lunile de toamnă au loc şi târgurile de cai. Sute de cai sunt aduşi în oraş, în caravane uriaşe, din Şiling (nord-vestul Chinei), începe o târguială şi tocmeală plină de însufleţire – locuitorii Lhasei se pricep la aşa ceva şi se pricep şi la cai. Pentru animalele deosebit de frumoase se plătesc sume uriaşe, deoarece nobilii pun mare preţ pe grajdurile lor şi doresc să călărească în fiecare an un cal de rasă nou – un lux pe care fireşte că şi-l pot permite doar cei înstăriţi. Dacă vor să meargă călare, oamenii din popor folosesc ponei crescuţi în Tibet. În schimb, aristocraţii sunt obligaţi, prin rang şi funcţie, să facă aceste cheltuieli. Când ies călare pe cai, sunt însoţiţi de slujitori – de exemplu, un ministru al cabinetului este însoţit de şase oameni îmbrăcaţi la fel, aşa o cere eticheta. Iată de ce fiecare nobil are în grajdul său doi până la douăzeci de cai, tot în funcţie de rang.

Am văzut de multe ori şi femei aristocrate mergând călare. Fustele lor sunt suficient de largi ca să le permită să stea în şa ca bărbaţii, aşa încât îşi însoţesc de multe ori, săptămâni întregi, soţii în pelerinaje sau când îşi schimbă locul de muncă. O pălărie ca un acoperiş le protejează de razele soarelui; în plus, îşi ung faţa cu o esenţă de plante de culoare brună, iar gura le este apărată de un şal. Când străbat oraşul în această costumaţie, seamănă perfect una cu alta şi mă tem că am comis adeseori gafe fiindcă nu le-am recunoscut imediat…

În asemenea călătorii mai îndelungate, copiii până la patru sau cinci ani sunt ţinuţi în braţe de slujitoare; cei mai mărişori sunt aşezaţi într-un fel de cadru de forma unei iesle şi se ţin cu mâinile de nişte şipci de lemn.

Se pune mare preţ şi pe şeile şi harnaşamentele frumoase. În interiorul oraşului funcţionarii trebuie încă să folosească şeile tradiţionale din lemn, în formă de leagăn. Dar în călătoriile mai lungi acestea sunt incomode atât pentru călăreţi, cât şi pentru cai, aşa că se întrebuinţează şeile din piele. Cu ocazia procesiunilor pot fi văzute încă şeile vechi, superbe, ferecate în aur şi argint şi acoperite de cuverturi preţioase. Rangul proprietarului poate fi dedus şi din aspectul harnaşamentului. Dacă de gâtul calului atârnă un ciucure roşu uriaş înseamnă că stăpânul este un aristocrat cu vază; dacă are doi ciucuri, călăreţul are un rang foarte înalt. Şi amenajarea străzilor are în vedere confortul călăreţilor. În faţa caselor particulare şi a instituţiilor publice sunt amplasate piedestale din piatră care uşurează încălecatul şi descălecatul. Când un aristocrat soseşte călare, slujitorii săi sar în prealabil de pe caii lor şi conduc calul stăpânului la piedestal, sprijinindu-l apoi pe acesta când descalecă.

La începutul lui decembrie am avut parte de încă o zi trepidantă. Se anunţase o eclipsă de lună, iar acoperişurile caselor erau deja de după-amiază înţesate de curioşi care aşteptau spectacolul. Când umbra aruncată de pământ începu să acopere luna, se auzi un murmur în întregul oraş. Deodată izbucniră ţipete şi bătăi din palme – oamenii voiau să alunge în felul acesta demonul care acoperea luna! După ce eclipsa luă sfârşit intrară cu toţii, mulţumiţi, în case,

sărbătorindu-şi victoria cu *chang* şi jocuri cu zaruri.

Sindrofia pe care am organizat-o de Crăciun

Se apropia Crăciunul. M-am gândit la o surpriză: să organizez o sindrofie pentru prietenii mei. O adevărată festivitate de Crăciun, cu pom şi daruri. Fusesem invitat de atâtea ori la alţii, avusesem parte de atâtea manifestări de prietenie, încât voiam să le fac şi eu o bucurie altora. Pregătirile mi-au luat destul de mult timp. Prietenul meu Trethong, fiul unui ministru decedat, mi-a pus la dispoziţie casa sa pentru câteva zile. Am angajat slujitori şi bucătari şcoliţi, am făcut rost de veselă şi am cumpărat mici cadouri pentru oaspeţii mei: lanterne de buzunar, bricege, jocuri de ping-pong şi alte jocuri de societate. Amfitrionului meu Tsarong şi familiei sale intenţionam să le ofer daruri mai speciale. Şi apoi atracţia principală: pomul de Crăciun! Doamna Tsarong mi-a împrumutat un ghiveci frumos cu un ienupăr pe care l-am împodobit cu lumânărele, mere, nuci şi dulciuri. Arăta aproape autentic.

Festivitatea începu de dimineaţă, aşa cum se obişnuia aici. Wangdüla mă asista în calitate de „maestru de ceremonii”, deoarece mă temeam ca nu cumva să comit o gafă încălcând eticheta. Musafirii sosiră plini de curiozitate, admirară „pomul de Crăciun” din toate părţile, se minunară de pacheţelele de sub el, aşteptând cu înfrigurare şi bucurie ce avea să urmeze – întocmai cum fac copiii de la noi de Crăciun. Ziua a trecut cu mâncare, băutură şi diferite jocuri, iar când s-a întunecat i-am rugat pe toţi să treacă în încăperea alăturată. Wangdüla îşi îmbrăcă bunda cu căptuşeala în afară şi o făcu pe Moş Crăciun, iar eu am aprins lumânările din pom. La gramofon – un disc cu colindul „Noapte sfântă”; uşa se deschise, iar musafirii mei se opriră în faţa pomului cu ochii mari, uimiţi. Mr. Liu începu să cânte, unii cunoşteau melodia din şcolile englezeşti şi i se alăturară, cântând şi ei. Era o atmosferă ciudată: această societate eterogenă, din inima Asiei, şi colindul atât de familiar din patrie. Până acum îmi înfrânasem cu o voinţă de fier toate sentimentele, dar în clipa aceasta aproape că mă podidiră lacrimile; mă cuprinse un dor de casă sfâşietor!

Nu aceasta este însă atitudinea corectă dacă trăieşti aici. Aici toate sunt altfel, ţara şi oamenii nu pot fi comparaţi cu patria. Trebuie să te adaptezi, să încerci să te bucuri de obiceiurile şi datinile lor.

Dispoziţia voioasă a oaspeţilor, bucuria cu care îşi luară în primire cadourile şi băuturile alcoolice m-au ajutat să-mi depăşesc nostalgiile. La plecare, toţi musafirii m-au asigurat că le plăcuse extrem de mult „Anul Nou german” al nostru.

Trecuse doar un an de când două chifle albe primite în pustietatea ţinutului Changthang ni se păruseră cel mai preţios cadou de Crăciun. Astăzi ne aflam printre oameni care ne simpatizau şi în jurul unei mese îmbelşugate – nu era cazul să ne provocăm destinul!

O perioadă bogată în activitate

Am trecut în anul 1947 fără vreo festivitate specială. Aufschnaiter îşi terminase canalul de irigaţii şi primise o nouă şi mare misiune. Lhasa avea o uzină electrică veche, construită cu douăzeci de ani în urmă de unul din studenţii de la Rugby. Aceasta nu era bine întreţinută şi abia dacă mai furniza curent dectric. În zilele de lucru reuşea cu greu să pună în mişcare maşinăriile monetăriei de stat şi doar în sâmbetele libere rămânea suficient curent pentru a alimenta casele particulare la parametri care să le permită locuinţelor ministeriale să aibă parte de lumina dorită.

Tibetul îşi fabrică monedele şi bancnotele cu mijloace proprii. Moneda naţională a ţării este *sang;* prin diviziune zecimală se obţin *Shö* şi *karma.* Bancnotele sunt imprimate pe hârtie indigenă rezistentă, colorată şi cu filigran, numărul fiind înscris manual, cu multă iscusinţă. Toate încercările de falsificare a bancnotelor au eşuat până acum tocmai din cauza dificultăţii de a imita aceste numere. Bancnotele sunt foarte frumoase. Monedele se bat din aur, argint şi cupru şi pe ele se imprimă simbolurile Tibetului: munţi şi lei. Aceste însemne pot fi văzute – alături de un răsărit de soare – şi pe drapelul naţional şi pe timbrele poştale.

Având în vedere că funcţionarea micii monetării depindea de curentul electric, Aufschnaiter şi cu mine am fost rugaţi să extindem uzina, ridicându-i randamentul. Aufschnaiter izbuti

să convingă forurile competente că rezultatul nu ar fi notabil şi că ar fi de preferat să se exploateze forţa hidraulică a râului Kyichu. Căci vechea uzină fusese construită pe cursul leneş şi anemic al unui braţ lateral, din cauza temerii că zeii vor pedepsi oraşul Lhasa dacă va abuza de apa fluviului sfânt pentru asemenea scopuri. Aufschnaiter avea marele merit de a fi determinat guvernul să renunţe la asemenea interpretări, aşa încât începu imediat să-şi facă măsurătorile. Ca să nu fie obligat să parcurgă zilnic distanţa considerabilă până la şantier, i s-a repartizat în afara oraşului o locuinţă în pavilionul de pe o moşie.

Ne vedeam mai rar acum. Activitatea didactică mă reţinea în oraş; în plus, dădeam şi lecţii de tenis. Elevii mei mici şi mari progresau, în genere, frumos; din păcate însă, perseverenţa nu este calitatea majoră a tibetanilor. La început se entuziasmează pentru orice şi se apucă de multe, dar interesul lor slăbeşte după puţin timp. De aceea elevii se schimbau mereu, ceea ce nu era foarte plăcut pentru mine. Copiii de aristocraţi cărora le dădeam lecţii erau îndeobşte inteligenţi şi receptivi, nefiind cu nimic mai prejos faţă de copiii noştri. În şcolile din India copiii tibetani se situează la nivel de egalitate cu elevii europeni. Şi să nu uităm că trebuie să-şi însuşească întâi limba profesorilor! Cu toate acestea, sunt adeseori premianţi. În colegiul St. Joseph din Darjeeling un băiat din Lhasa ajunsese să ocupe locul întâi în clasament, fiind în acelaşi timp şi căpitanul tuturor echipelor sportive din şcoală.

În afară de activitatea de profesor îmi căutasem şi alte posibilităţi de câştig. La Lhasa banii stau aproape pe stradă! Este necesară doar puţină iniţiativă. Aş fi putut, de exemplu, să înfiinţez o fermă pentru lapte proaspăt şi unt sau mi-aş fi putut procura din India o maşină pentru fabricarea îngheţatei. Se bucurau de căutare ceasornicarii, cizmarii, grădinarii. Existau mari posibilităţi şi în branşa comerţului, mai ales dacă aveai cunoştinţe bune de limba engleză şi îţi puteai face relaţii în India. Câţi oameni nu trăiau cumpărând mărfuri în bazarele indiene pentru a le vinde apoi în Lhasa! Nu ai nevoie de nicio autorizaţie, iar brevetul de exercitare a meseriei şi diploma de meşter sunt noţiuni necunoscute în Tibet; nu se

plătesc nici impozite. Multe ramuri sunt total lipsite de concurenţă, preţurile fixându-se după bunul plac.

Dar nu intenţionam să devenim negustori şi nici să ne limităm la a câştiga bani – voiam să depunem o activitate care să ne aducă şi satisfacţii. În primul rând, urmăream să dăm o mână de ajutor guvernului, justificând în felul acesta ospitalitatea de care beneficiam. Iată de ce ne bucuram dacă oamenii veneau la noi cu tot felul de probleme, cerându-ne sfatul şi ajutorul; şi chiar dacă eram consideraţi un fel de „factotum”, nu făceam decât să ne manifestăm în această manieră recunoştinţa. Este adevărat că uneori eram puşi şi în dificultate, nefiind totdeauna chiar atât de atotştiutori cum ne credea lumea.

De exemplu, la un moment dat am fost rugaţi să reîmprospătăm stratul de aur care acoperea figurile zeilor dintr-un templu. Din fericire, am găsit într-o carte din biblioteca inepuizabilă a lui Tsarong formula după care se prepară o vopsea din grăunţi de aur. Câteva substanţe chimice au trebuit comandate din India. Căci nepalezii – adevăraţi maeştri în prelucrarea aurului şi a argintului – păzesc cu străşnicie secretul fabricaţiei.

În Tibet există bogate zăcăminte de aur. Dar acestea nu sunt exploatate cu mijloace moderne. În Changthang se fac, din timpuri imemoriale, săpături cu coarne de gazelă, în maniera cea mai primitivă. Un englez mi-a spus la un moment dat că ar fi probabil rentabil să se exploreze încă o dată, cu mijloace moderne, terenurile exploatate deja de tibetani. Unele provincii trebuie să-şi plătească şi în ziua de azi impozitele în grăunţi de aur. Dar nu se sapă mai mult decât este absolut necesar, persistând şi în cazul acesta temerea că duhurile pământului ar putea fi deranjate şi s-ar răzbuna – în consecinţă, orice încercări de modernizare sunt înăbuşite în faşă.

Multe din marile fluvii ale Asiei îşi au izvoarele în Tibet şi poartă în ele aurul munţilor. Exploatarea o fac însă ţările învecinate; în Tibet, spălarea aurului se practică doar în câteva ţinuturi, unde este deosebit de rentabilă. Există aici râuri care au săpat cavităţi mari, unde grăunţii de aur se adună natural; trebuie doar să-i culegi din când în când. De

cele mai multe ori, aceste spălătorii naturale de aur stau sub supravegherea guvernatorului districtului respectiv.

M-am mirat totdeauna că nu i-a venit încă nimănui ideea de a exploata în interes propriu aceste comori. Dacă înoţi sub apă în râurile din împrejurimile Lhasei, vezi praful de aur licărind în bătaia soarelui – o imagine ireală! Dar bogăţia rămâne nefructificată – ca multe altele în această ţară; în parte şi fiindcă tibetanilor chiar şi această muncă relativ uşoară li se pare prea istovitoare. Pe de altă parte, pasiunea pentru aur este mai mare în Tibet decât în alte părţi – nu atât de dragul valorii sale materiale, cât pentru că este o dovadă a luxului, a fastului. Toate bijuteriile sunt confecţionate din aur cu o lucrătură superbă, iar în temple se îngrămădesc valori inestimabile. Oamenii nu se satură de ele. Recipientele candelelor înalte de câte un metru sunt din aur masiv, multe statui ale zeilor au fost placate cu aur, deşi au o înălţime echivalentă cu vreo câteva etaje; la fel şi numeroase monumente funerare care sunt împodobite până la refuz; toate acestea dovedesc, pe de o parte, pasiunea pentru lux şi fast, iar pe de alta, dorinţa de a aduce sacrificii. Oamenii sărmani îşi scot adeseori unicul inel din deget şi îl depun în templu ca ofrandă – vor nu numai să câştige bunăvoinţa zeilor, ci şi să contribuie cu puţinul lor la această acumulare uriaşă de comori care pentru ei înseamnă atât de mult.

În aceeaşi situaţie se află exploatarea celorlalte bogăţii ale subsolului. Conform tradiţiei, provinciile aduc anual Lhasei un tribut constând în mică, fier, cupru, argint şi alte minerale. Dar nimănui nu-i trece prin minte să pună bazele unei industrii sau să exploateze bogăţiile subterane în folos propriu.

Nimeni nu vrea să tulbure duhurile pământului; toată lumea se teme că s-ar putea produce cutremure de pământ, ca pedeapsă. Tibetanii preferă să importe, pentru monetărie, plăci de cupru din India, transportându-le săptămâni întregi pe drumurile anevoioase din munţi; sau cumpără arcurile vechi ale vagoanelor de tren pentru a face din ele săbii. În loc să scoată cărbuni din subteran, usucă balegă de iac şi de cal, folosind-o apoi drept combustibil. Chiar şi preţioasa sare gemă rămâne neatinsă, deoarece lacurile fără scurgere din

Changthang dau destulă sare. Mii de încărcături sunt livrate anual în Bhutan, Nepal şi India în schimbul orezului. Ţiţeiul îl găseşti în bălţi, iar oamenii îl aduc acasă şi îl folosesc ca material de iluminat pentru lămpile lor fumegânde. S-ar putea să apară pe alocuri câte un tibetan mai întreprinzător pe care să-l ducă gândul să se îmbogăţească din exploatarea, acestor comori naturale. Dar niciunul nu îndrăzneşte să facă începutul. Poate simt instinctiv că existenţa lor paşnică ar lua sfârşit dacă ar trezi setea de dominaţie a marilor lor vecini. Aşa încât preferă să-şi investească banii în negoţul cu obiecte lipsite de importanţă…

Cu puţin înainte de al doilea An Nou petrecut la Lhasa, am primit primele scrisori din patrie. După trei ani! Scrisorile făcuseră un an pe drum, unul din plicuri avea chiar ştampila din Reykjavik, deci călătorise în jurul lumii. Ce senzaţie colosală să ştii că există totuşi o legătură, un fir care duce de pe „acoperişul lumii” în patria îndepărtată, dar veşnic vie în sufletele noastre! Din păcate, firul acesta era foarte subţire, iar legătura poştală mizerabilă nu s-a îmbunătăţit în toţi anii petrecuţi de noi în Tibet. Mă rog, nu puteam schimba situaţia. Ştirile primite din Europa nu erau prea încurajatoare. Ele ne întăreau dorinţa care încolţise deja de câteva ori în noi, şi anume de a rămâne aici, de a ne stabili în Lhasa. Niciunul din noi nu avea angajamente speciale în vechea patrie. Anii petrecuţi în acest ultim colţ paşnic al lumii ne maturizaseră, ajunseserăm să cunoaştem modul de a gândi al oamenilor de aici, limba o stăpâneam atât de bine încât nu mai era un simplu şi indispensabil instrument de comunicare, permiţându-ne deja să susţinem orice conversaţie şi să folosim toate formulele de politeţe. Legătura cu restul lumii o asigura un mic aparat de radio. Mi-l dăruise un ministru, rugându-mă să-l ţin la curent cu toate ştirile politice, mai ales dacă se refereau la Asia Centrală. Era aproape ireal să poţi auzi cu atâta claritate, din această cutie mică, vocile tuturor naţiunilor din lume. Căci pe „acoperişul lumii” nu există nici aparatura stomatologilor, nici tramvaie, nici frizerii cu zbârnâitorile lor – deci niciun fel de paraziţi care să tulbure emisia.

Îmi începeam ziua ascultând ştirile şi mă minunam de la

prima oră de lucrurile cărora oamenii le dădeau importanţă. Dacă o maşinărie produce mai mulţi cai-putere decât cea din seria anterioară, dacă oceanul a fost traversat cu două minute mai repede decât cu o lună în urmă… cât de lipsite de pondere erau toate acestea! Atitudinea faţă de evenimente se schimbă în funcţie de perspectiva din care le priveşti. Aici, iacul este unitatea de măsură a vitezei, şi aşa a fost şi cu o mie de ani înainte. Oare o reorientare a Tibetului ar fi adus mai multă fericire? Fără îndoială că o autostradă spre India ar fi ridicat considerabil standardul de viaţă al populaţiei, dar în felul acesta „tempoul modern” ar fi pătruns în ţară, răpindu-i pacea şi liniştea. Nu este bine să-i impui unui popor cu forţa inovaţii care nu corespund încă nivelului său de dezvoltare. În Tibet circulă un proverb frumos: „Nu poţi ajunge la etajul al cincilea al palatului Potala dacă nu porneşti de la parter!”.

Oare cultura Tibetului şi stilul său de viaţă nu compensează multe invenţii tehnice? Unde mai găseşti în lumea occidentală această politeţe desăvârşită? Aici nimeni nu-şi pierde vreodată cumpătul, nimeni nu devine agresiv. Chiar şi adversarii politici se tratează unii pe alţii cu politeţe şi respect şi se salută amical când se întâlnesc pe stradă. Soţiile aristocraţilor sunt cultivate şi îngrijite, dau dovadă de un gust desăvârşit în materie de îmbrăcăminte şi bijuterii, fiind şi amfitrioane admirabile. Dacă noi doi – ambii celibatari – ne-am fi luat în casă una sau chiar mai multe femei care să ne conducă menajul, situaţia ar fi fost acceptată ca ceva foarte firesc. Prietenii noştri tibetani ne-au propus să luăm măcar una pentru amândoi. În orele de singurătate am cochetat cu ideea de a-mi căuta o tovarăşă de viaţă. Dar, chiar dacă multe fete mi s-au părut foarte frumoase, nu m-am putut hotărî să mă leg de cineva. Nu existau destule puncte de contact pe plan sufletesc, iar celelalte aspecte mi se păreau insuficiente pentru o convieţuire permanentă. Mi-ar fi plăcut să-mi aduc o femeie din patria mea… Dar îmi lipseau mijloacele materiale necesare, iar mai târziu au intervenit evenimentele politice.

Aşa încât am continuat să trăiesc singur. La un moment dat această situaţie s-a dovedit a fi un avantaj, şi anume când am ajuns în apropierea lui Dalai Lama. Probabil că atotputernicii

călugări ar fi văzut cu ochi şi mai răi întâlnirile noastre dacă aş fi fost căsătorit. Căci călugării respectă cu stricteţe celibatul, evitând orice contact cu femeile. Din păcate, homosexualitatea reprezintă un fenomen frecvent – ea este chiar bine văzută, fiind considerată o dovadă că femeile nu joacă niciun rol în viaţa respectivului. Se mai întâmplă şi ca un călugăr să se îndrăgostească şi să renunţe la viaţa monahală pentru a se putea căsători cu aleasa inimii. Acest lucru este aprobat fără dificultate; un călugăr de origine aristocrată primeşte după răspopire acelaşi rang în funcţionărimea laică; în schimb, călugărul provenit din popor îşi pierde rangul şi îşi continuă, de obicei, viaţa ca negustor. Foarte sever sunt pedepsiţi călugării care se combină cu o femeie înainte de a se fi retras din viaţa monahală.

În ciuda solitudinii acceptate de bunăvoie, timpul trecea extrem de repede. Orele libere care rămâneau după terminarea activităţii erau dedicate lecturii sau dădeam curs diferitelor invitaţii; de când nu mai locuiam împreună, Aufschnaiter şi cu mine ne vizitam cu regularitate. Aveam amândoi nevoie de un schimb de păreri. Activitatea depusă nu ne umplea totdeauna existenţa; uneori eram cuprinşi de îndoială, întrebându-ne dacă nu am fi putut să ne folosim în mod mai eficient timpul. Tocmai în domeniul cercetării rămâneau încă atâtea de făcut în această ţară neexplorată! Ne gândeam de multe ori să părăsim Lhasa şi să străbatem iar ţara ca la început, ca pelerini sărmani, mergând de la un popas la altul, ceea ce ne-ar fi dat posibilitatea să o cunoaştem ca nimeni altcineva… Aufschnaiter visa să petreacă un an lângă marele lac misterios Namtso şi să studieze mareea de acolo.

Străinii din Tibet şi destinele lor

Chiar dacă şederea noastră la Lhasa nu mai reprezenta o senzaţie, aveam mereu ocazia să constatăm cât de recunoscători trebuia să fim pentru permisiunea de a rămâne aici. Guvernul ne ruga de multe ori să traducem scrisori. Scrisori din lumea întreagă, de la oameni de cele mai diferite meserii care cereau viză de intrare în Tibet. Mulţi se ofereau să lucreze în schimbul locuinţei şi al hranei doar pentru a

avea posibilitatea să cunoască ţara. Alte cereri veneau de la bolnavi de plămâni care sperau că aerul uscat, de altitudine, al Tibetului le-ar putea aduce vindecarea sau prelungi viaţa. Acestora li se răspundea totdeauna, iar scrisorile erau însoţite de urările personale de sănătate ale lui Dalai Lama şi de binecuvântările sale; uneori se alătura şi un dar în bani. În schimb, celelalte cereri rămâneau fără răspuns, iar viza de intrare nu o primea nimeni. Tibetul făcea tot ce îi stătea în puteri ca să-şi salveze izolaţionismul. Se menţinea pe poziţiile „ţării interzise”, oricât de atrăgătoare ar fi fost ofertele.

Străinii pe care i-am cunoscut în cei cinci ani petrecuţi la Lhasa puteau fi număraţi pe degete.

În 1947 a fost invitat – la recomandarea englezilor – francezul Amaury de Riencourt, un tânăr jurnalist care a rămas trei săptămâni la Lhasa.

În anul următor a sosit renumitul tibetolog, profesorul Tucci de la Roma. Era deja la a şaptea vizită în Tibet, dar abia acum reuşi să ajungă până la Lhasa. Trecea drept cel mai bun cunoscător al istoriei şi culturii Tibetului, tradusese numeroase cărţi tibetane şi publicase câteva lucrări proprii. Îi surprindea mereu pe chinezi, nepalezi, indieni şi tibetani cu numeroasele sale cunoştinţe despre anumite episoade din istoria ţărilor lor. L-am întâlnit la mai multe sindrofii şi odată m-a pus într-o postură delicată într-un grup mare de tibetani susţinând, în cadrul unor discuţii, punctul de vedere al tibetanilor împotriva mea. Era vorba despre forma pământului. În Tibet domnea opinia tradiţională că pământul este un disc; fireşte că am apărat cu mult zel teoria despre forma sferică. Argumentele mele le părură convingătoare până şi tibetanilor; ca să le întăresc, l-am citat în faţa tuturor pe profesorul Tucci ca martor. Spre marea mea uimire, el se situă de partea scepticilor, declarând că toţi oamenii de ştiinţă trebuie să-şi revizuiască periodic teoriile; într-o bună zi s-ar putea ca teoria tibetană să fie considerată cea corectă. Toată lumea zâmbi deoarece se ştia că eu predau şi geografia… Profesorul Tucci a rămas opt zile în Lhasa, a vizitat apoi mănăstirea cea mai renumită a Tibetului, Samye, şi a părăsit ţara ducând cu el o bogată documentaţie ştiinţifică şi multe cărţi valoroase din tipografia de la Potala.

Altă vizită interesantă a avut loc în anul 1949: doi americani, Lowell Thomas senior şi junior. Şi ei au rămas opt zile, participând la toate sindrofiile date în onoarea lor şi fiind primiţi şi de Dalai Lama. Amândoi au filmat şi au făcut fotografii admirabile cu oameni şi scene din ţară. Fiul a scris mai târziu, cu mult talent jurnalistic, un bestseller, iar tatăl, care era un cunoscut comentator la radio, a făcut înregistrări pentru emisiunile sale.

Îi invidiam pentru minunantele aparate de filmat şi fotografiat şi mai ales pentru peliculele din dotare. Îmi procurasem şi eu un Leica, împreună cu prietenul meu Wangdüla, dar eram veşnic în căutare de filme. Cei doi americani mi-au dăruit două filme color – primele şi singurele pe care le-am avut în Tibet.

Situaţia politică din acel moment favorizase acordarea vizei de intrare celor doi americani. Ameninţarea chineză care plana din- totdeauna asupra Tibetului devenise iar foarte actuală. Toate regimurile din China, indiferent dacă fuseseră imperiale, naţionale sau comuniste, ridicaseră pretenţii asupra Tibetului, considerând ţara drept una din provinciile lor.

Aceste pretenţii contraveneau total dorinţelor locuitorilor ţării, care erau iubitori de independenţă, având tot dreptul la ea. Guvernul hotărâse să le acorde celor doi americani viza de intrare tocmai pentru a evidenţia – folosindu-se de activitatea publicistică a acestora – în faţa lumii întregi şi cât mai pregnant independenţa ţării.

În afară de aceşti patru oaspeţi ai guvernului, au mai venit în Tibet, în interes profesional, un inginer şi un mecanic. Inginerul era englez şi lucra la General Electric Company (GEC). Primise misiunea să aducă maşinile pentru noua uzină electrică. El lăudă fără rezerve lucrările executate deja de Aufschnaiter.

Nedbailoff, mecanicul, era rus alb şi peregrinase prin Asia după începutul revoluţiei ruse. În cele din urmă aterizase în acelaşi lagăr de internare în care fuseserăm şi noi; în 1947 urma să fie repatriat în Rusia. Pentru a-şi salva capul, se refugiase în Tibet, fiind arestat din nou imediat după trecerea graniţei, deoarece ţinutul era controlat de englezi; în cele din

urmă a fost tolerat în Sikkim fiindcă era un bun muncitor. La Lhasa a fost chemat ca să repare maşinile vechii uzine electrice. Dar la câteva luni după sosirea sa armata roşie a Chinei a atacat Tibetul, iar el a trebuit să fugă iarăşi. Am auzit că ar fi ajuns până la urmă în Australia. Destinul său a fost să se refugieze mereu dintr-un loc în altul. Avea o fire de aventurier, aşa că înfrunta toate pericolele şi rămânea nevătămat. Pe lângă munca sa, avea o pasiune deosebită pentru băuturi alcoolice tari şi fete tinere – în oraşul sfânt găsea din belşug şi una, şi alta.

Declaraţia de independenţă a Indiei a decis şi soarta Misiunii Britanice din Lhasa. Personalul ei a fost schimbat, doar Mr. Richardson a rămas în post până la mijlocul lui septembrie 1950, indienii nedispunând de o persoană competentă pentru această funcţie. Pe Reginald Fox l-a preluat guvernul tibetan ca radiooperator. El a primit misiunea să instaleze staţii de radio în toate punctele strategice ale ţării, deoarece pericolul unei invazii a Chinei roşii era tot mai mare. Pentru punctul cel mai important din Tibetul răsăritean, adică Chamdo, era nevoie de un om de încredere; Fox a primit permisiunea să aducă un tânăr englez, pe nume Robert Ford, care să ocupe acest post. L-am cunoscut în treacăt la Lhasa – un băiat simpatic, căruia îi plăcea să danseze. El i-a învăţat pe tinerii nobili din Lhasa să danseze samba. Lumea dansa cu plăcere cu ocazia sindrofiilor – de obicei dansurile autohtone, asemănătoare stepului, uneori şi câte un foxtrot mai rapid. Bătrânii dădeau dezaprobator din cap, fiind de părere că nu se cuvine ca partenerii de dans să se ţină atât de strâns înlănţuiţi – întocmai ca la noi cu câteva decenii în urmă, când valsul cucerea lumea.

Ford a plecat la Chamdo însoţit de o caravană uriaşă şi în curând se putea sta de vorbă cu el cu ajutorul radiofonului. Un post foarte izolat – iar el era unicul european pe o rază de sute de kilometri! Dar radioamatorii din lumea întreagă se dădeau în vânt pentru o convorbire cu Robert Ford. În urma acestor şuete, Ford şi Fox au primit o mulţime de scrisori şi cadouri din toată lumea. Din păcate, nişte însemnări făcute de Ford pe marginea acestor convorbiri inofensive i-au fost

fatale mai târziu. În timp ce se refugia din calea chinezilor, a fost împresurat şi luat prizonier de o unitate a armatei; i s-au adus cele mai absurde acuzaţii ca să i se justifice condamnarea. Astfel, a fost învinuit că ar fi otrăvit un *lama,* iar notiţele sale au fost considerate dovezi ale spionajului practicat. Acest tânăr simpatic şi total nevinovat este şi astăzi prizonier al armatei roşii chineze. Reprezentantul britanic din Peking nu a reuşit încă să-l elibereze.

Am întâlnit încă un alb în cei şapte ani petrecuţi în Tibet, şi anume pe americanul Bessac, despre a cărui soartă voi vorbi ceva mai încolo.

Audienţă la Dalai Lama

Era al doilea An Nou pe care îl petreceam la Lhasa. De data aceasta am participat de la început la toate etapele festivităţii. Sosiseră din nou zeci de mii de persoane, iar oraşul arăta ca o tabără militară. Începea „anul focului şi al porcului”, iar fastul nu era cu nimic mai prejos faţă de anul anterior. Mă interesau, fireşte, în primul rând acele ceremonii pe care le ratasem cu un an înainte din cauza bolii.

Imaginea cea mai vie pe care o păstrez în amintire este defilarea celor o mie de soldaţi în armuri cavalereşti vechi. Acest obicei îşi are originea într-un eveniment istoric. O armată mahomedană se îndreptase la un moment dat spre Lhasa; în timp ce încercase să înainteze pe traseul extrem de greu din masivul Nyenchenthanglha fusese surprinsă de un viscol puternic şi îngropată în zăpadă. *Bönpo* din acel ţinut aduseseră în triumf la Lhasa armurile soldaţilor degeraţi şi de atunci acestea sunt scoase cu ocazia fiecărui An Nou şi îmbrăcate de o mie de soldaţi tibetani. Vechile drapele fâlfâie, cămăşile de zale ale soldaţilor şi armăsarilor zornăie, căştile cu inscripţii în limba urdu strălucesc în bătaia soarelui, pe uliţele înguste se aud detunăturile vechilor flinte… Un spectacol ciudat – convoiul medieval în oraşul arhaic! Pare atât de autentic în această ambianţă, încât ar putea fi luat drept realitatea zilelor noastre, nu drept reminiscenţă istorică. Condusă de doi generali aristocraţi, trupa mărşăluieşte pe Parkhor şi ajunge pe un teren viran de la marginea oraşului. Zeci de mii de oameni aşteaptă acolo în jurul unui foc uriaş în

ale cărui vâlvătăi vor fi aruncate ofrandele oferite ca jertfă: încărcături întregi de unt şi grâne. Mulţimea priveşte fascinată în timp ce călugării aruncă în flăcări hârci şi figuri simbolice ale unor duhuri rele. În acest timp, se aud lovituri surde de tun trase înspre munte. Soldaţii manevrează mortiere îngropate în pământ, salutând fiecare pisc cu o salvă de tun. Ca punct culminant, oracolul oficial, în stare de transă, se îndreaptă împleticindu-se spre foc, iar după un dans scurt se prăbuşeşte la pământ. Acesta este semnalul care trezeşte mulţimea din letargie. Oamenii se agită extatic, ţipând dezlănţuiţi. În asemenea momente, masa devine imprevizibilă şi te poţi aştepta la orice din partea ei. În 1939, singura expediţie germană în Tibet de-abia a scăpat cu viaţă cu ocazia acestei festivităţi. Membrii expediţiei încercaseră să filmeze din faţă oracolul în stare de transă, fiind împiedicaţi cu o ploaie de pietre. Ei au trebuit să se salveze sărind peste zidurile grădinilor şi pe acoperişuri. Acest incident nu denota nici ură politică, nici xenofobie, fiind generat exclusiv de fanatismul religios al poporului, care poate duce uneori chiar şi la asemenea izbucniri. Eu însumi a trebuit să fiu foarte atent mai târziu, când filmam pentru Dalai Lama, fiindcă de fiecare dată aveau loc scene extatice. De aceea am fost mândru că am reuşit să fac câteva fotografii şi pentru mine.

Cu ocazia festivităţilor de Anul Nou camerierul-şef al Sfinţiei Sale ne-a înştiinţat că figurăm pe lista de audienţe la Dalai Lama. Deşi îl văzuserăm deja de câteva ori pe tânărul zeu şi el ne zâmbise cu ocazia procesiunilor, eram foarte agitaţi că vom ajunge în faţa sa în palatul Potala. Simţeam că această întâlnire este de mare importanţă pentru noi. Şi, de fapt, a fost începutul unei evoluţii care m-a adus mai târziu în imediata apropiere a tânărului zeu.

În ziua fixată am îmbrăcat bundele de blană, am cumpărat cele mai scumpe panglici albe pe care le-am putut găsi în oraş şi am urcat, împreună cu o mulţime amestecată – călugări, nomazi, femei îmbrăcate de gală nenumăratele scări de piatră care duc la palatul Potala. Cu cât ajungeam mai sus, cu atât panorama oraşului de la picioarele noastre devenea mai impresionantă. Abia de aici, de sus, grădinile şi casele asemănătoare unor vile se arătau în toată splendoarea lor.

Drumul ducea pe lângă o mulţime de morişti de rugăciune, ţinute permanent în mişcare de către trecători; apoi am pătruns în interiorul palatului printr-una din porţile principale.

Coridoare întunecate, pe ai căror pereţi sunt pictaţi zei protectori ciudaţi, străbat etajele de jos, iar de acolo se iese într-o grădină. Puţurile de aeraj uriaşe, adânci de opt până la zece metri, ajung până aici, arătând cât de extraordinar de groase sunt zidurile. Din această curte se urcă pe nişte scări abrupte câteva etaje, până pe un acoperiş deschis. Oamenii se caţără unul după altul, cu multă grijă, străduindu-se să păstreze o linişte deplină, astfel încât soldaţii monahali – adevăraţi uriaşi – nu trebuie să facă uz de bice. Sus s-a adunat deja o mulţime care stă înghesuită, căci de Anul Nou oricine are dreptul la binecuvântarea personală a reîncarnării lui Buddha.

Pe această terasă deschisă se găsesc mai multe construcţii suplimentare, cu acoperişuri aurite; ele adăpostesc camerele lui Dalai Lama. Într-o coloană lungă, având-u-i în frunte pe călugări, credincioşii se îndreaptă spre o uşă în faţa căreia funcţionarii monahali îşi ţin întrunirea zilnică. Noi doi venim imediat după călugări. Când intrăm în sala de primire, ne lungim gâturile ca să-l zărim pe tânărul zeu peste capetele multe din faţa noastră. Şi, uitându-şi o clipă rangul înalt, îşi lungeşte şi el gâtul ca să-i vadă pe cei doi străini despre care auzise deja atâtea.

Şade în poziţia lui Buddha, uşor aplecat înainte, pe un tron îmbrăcat în brocart scump. Este obligat să rămână ore întregi acolo, lăsându-i pe credincioşi să treacă prin faţa sa şi binecuvântându-i. La picioarele tronului s-au adunat munţi de săculeţi cu bani şi suluri de mătase şi sute de panglici albe. Aflaserăm că nu este permis să-i înmânăm lui personal panglicile – unul din stareţi le ia în primire. Ajuns în faţa lui, nu mă pot împiedica să-l privesc pe furiş – contrar etichetei. Un surâs copilăresc, plin de curiozitate, îi luminează trăsăturile frumoase, senine, iar mâna care împarte binecuvântarea îmi apasă uşor creştetul, aşa cum face şi în cazul călugărilor. Totul merge foarte repede – în clipa următoare am ajuns deja în dreptul tronului ceva mai scund al regentului. Şi el ne binecuvântează punându-ne mâna pe cap,

după care un stareţ ne atârnă în jurul gâtului câte o amuletă prinsă de o panglică roşie şi suntem poftiţi să luăm loc pe nişte perne. Se serveşte ceai şi orez şi, conform datinii, aruncăm câteva boabe de orez pe jos ca jertfă adusă zeilor.

Din colţul nostru liniştit putem urmări acum cu privirile tot ce se întâmplă în jur. Mii de oameni se perindă prin faţa tânărului zeu pentru a primi binecuvântarea sa. Aplecaţi înainte cu smerenie şi cu limba scoasă – ciudat tablou! Niciunul nu îndrăzneşte să-şi ridice privirile. În locul mâinii puse pe creştetul nostru şi al călugărilor – o mângâiere uşoară cu un canaf de mătase. Ne uităm la coloana lungă care continuă să intre pe uşă: nici un singur om care să nu fi adus un mic cadou. Chiar dacă este vorba doar de o panglică şifonată; însă vin şi pelerini încărcaţi cu de toate. Fiecare dar este înregistrat de către trezorier; ceea ce poate fi folosit se repartizează gospodăriei palatului Potala. Numeroasele panglici de mătase sunt vândute mai târziu sau înmânate învingătorilor de la întrecerile sportive. Numai săculeţii cu bani depuşi în faţa tronului fac parte din patrimoniul direct al tânărului zeu. Ei ajung în tezaurele de aur şi argint ale Potalei, unde se adună de secole întregi comori incomensurabile care se moştenesc de la o reîncarnare la alta.

Mult mai impresionantă decât prinosul oamenilor este dăruirea totală întipărită pe feţele lor. Pentru mulţi, audienţa înseamnă momentul suprem al vieţii. Au parcurs mii de kilometri până aici, s-au aruncat în praf şi s-au târât pe genunchi, unii sunt pe drum de luni sau ani întregi, au suferit de foame şi de frig pentru a primi binecuvântarea lui Dalai Lama. Mişcarea automată cu ciucurele de mătase mi se pare a fi o recompensă mult prea mică pentru atâta devoţiune; dar toţi sunt radioşi şi fericiţi când unul dintre funcţionarii monahali le mai pune şi o panglică subţire în jurul gâtului. Aceasta este păstrată cu sfinţenie tot restul vieţii, fiind dusă peste tot într-o casetă pentru amulete sau cusută într-o punguţă, în convingerea că oferă protecţie contra tuturor relelor. Calitatea panglicii depinde de rangul primitorului, dar în fiecare se poate vedea renumitul nod triplu mistic. Panglicile cu nod sunt pregătite de funcţionarii monahali; doar cele destinate miniştrilor şi stareţilor de rang superior sunt

înnodate de Dalai Lama personal în prezenţa acestora.

Atmosfera din încăperea nu prea mare, luminată şi aerisită doar printr-un oberliht a devenit sufocantă. Mirosul candelelor cu unt şi al fumului de tămâie este apăsător, mulţimea de oameni înaintează într-o linişte mormântală, se aude doar târşâitul picioarelor.

Deşi doream de mult să-l vedem pe zeul-rege şi deşi am avut şi multe altele de văzut, răsuflăm uşuraţi când solemnitatea ia sfârşit. Probabil că toţi cei prezenţi simt acelaşi lucru, cu excepţia mulţimii care aşteaptă binecuvântarea; căci şi înalţii demnitari au trebuit să asiste în picioare, ore în şir, la tot ceremonialul. Dar asta constituie o parte din înaltele lor atribuţii şi trece drept o onoare deosebită.

De îndată ce ultimul vizitator a părăsit încăperea, Dalai Lama se ridică şi, odată cu el, toţi cei prezenţi. Sprijinit de slujitori, el se retrage în camerele sale private, în timp ce noi aşteptăm într-o plecăciune plină de veneraţie. La plecare, un funcţionar monahal vine la noi şi ne înmânează câte o bancnotă nou-nouţă de o sută de *sang. „Gyalpo Rimpoche ki sorere”,* ne spune, adică: „Un dar din partea nobilului rege”.

Am rămas foarte surprinşi de acest gest, cu atât mai mult cu cât am aflat că nimeni nu primise până acum un asemenea dar. Tipic pentru Lhasa era însă că, înainte de a fi apucat *noi* să povestim cuiva ceva, tot oraşul aflase noutatea. Am păstrat ani de zile această bancnotă, ca talisman aducător de noroc, iar când am părăsit Tibetul a trebuit să admitem că el îşi demonstrase puterea.

Vizităm palatul Potala

După audienţă am profitat de ocazie şi am vizitat, împreună cu ceilalţi pelerini, numeroasele locaşuri sfinte din palatul Potala.

Potala este unul din cele mai importante edificii ale lumii; în forma actuală a fost construit cu vreo trei sute de ani în urmă de către al cincilea Dalai Lama. Pe acelaşi munte se aflase mai demult o cetate a regilor tibetani, dar mongolii o distruseseră într-un război. Mii de bărbaţi şi femei căraseră, făcând o muncă forţată dură, piatră cu piatră de la o distanţă

de mulţi kilometri; graţie unor pietrari iscusiţi, deşi lipsiţi de mijloace tehnice, această construcţie gigantică pare să se înalţe direct din stânci. Lucrarea a trecut printr-un moment de criză la moartea neaşteptată a celui de-al cincilea Dalai Lama. Cu ajutorul câtorva oameni de încredere, regentul de atunci a tăinuit moartea Sfinţiei Sale, dându-şi seama că nu se bucura de suficientă veneraţie pentru a-şi putea constrânge supuşii să continue această muncă dură. Iată de ce câtva timp se spuse că zeul-rege s-a îmbolnăvit; apoi că este adâncit în exerciţii de meditaţie – amăgirea a fost întreţinută timp de zece ani, până la terminarea palatului. Cine vede astăzi edificiul – unic în felul său – poate înţelege şi ierta această mistificare.

Pe acoperişul Potalei am găsit şi mormântul celui căruia i se datorează începutul construcţiei palatului. Rămăşiţele pământeşti ale celui de-al cincilea Dalai Lama se odihnesc într-un *chörten,* alături de ceilalţi zei-regi. Şapte monumente funerare înşirate unul lângă altul. În faţa fiecăruia vezi călugări care murmură rugăciuni şi scot sunete surde dintr-o tobă. Dacă vrei să ajungi la una dintre *stupa* trebuie să te caţări pe scări foarte abrupte. Pe întuneric rişti să-ţi frângi gâtul, căci fusceii sunt alunecoşi din cauza murdăriei depuse secole de-a rândul. Cea mai mare *stupa* este a celui de-al treisprezecelea Dalai Lama; pătrunde în Potala pe înălţimea mai multor etaje. Se zice că s-au folosit peste o mie de kilograme de aur pentru a acoperi acest turn cu plăci de aur. Ornamentele din aur sunt încrustate cu perle şi nestemate – cadouri ale credincioşilor, de o valoare inestimabilă. Această splendoare pare puţin supraîncărcată, dar corespunde gustului şi mentalităţii asiaticilor.

După ce am trecut printr-o serie de incinte ale templelor am vizitat aripa vestică a construcţiei, în care locuiesc două sute cincizeci de călugări. Aripa se numeşte Namgyetratsang, este întortocheată, înghesuită şi nu prea atrăgătoare pentru un european. O privire aruncată prin ferestrele mici te despăgubeşte însă pentru întunecimea din palat: panorama asupra lui Chagpori şi a râului cristalin Kyichu este fermecătoare. Casele din Shö sunt atât de jos, încât trebuie să te apleci adânc ca să le vezi. Cât de frumoasă este Lhasa

văzută de sus, cu casele sale cubice şi acoperişurile plate! Murdăria de pe străzi nu se vede de aici.

În timp ce ne îndreptăm spre ieşire ne atrage atenţia o poartă încuiată, foarte mare. Este poarta care duce la garajul construit de al treisprezecelea Dalai Lama pentru automobilele sale. Iată deci că secolul XX pătrunsese şi aici! Chiar dacă astăzi automobilele nu mai sunt folosite, achiziţionarea lor a fost expresia dorinţei de progres. Fireşte că monahii conservatori sunt de fiecare dată mai puternici decât ideile novatoare, din care cauză Tibetul este şi astăzi încremenit în tipare cu o vechime de secole.

Nu am vizitat de data aceasta aripa răsăriteană, care adăposteşte şcoala călugărilor Tsedrung şi numeroase cancelarii. Eram invitaţi să luăm prânzul la camerierul-şef. Locuinţa sa se găsea – corespunzător rangului – cu câteva etaje mai jos decât cea a lui Dalai Lama. Mai mulţi funcţionari şi stareţi îşi au locuinţele în palatul Potala, acestea fiind situate şi aranjate în strictă conformitate cu rangul deţinătorilor.

În anii următori am avut de mai multe ori ocazia să locuiesc la Potala când îmi vizitam prietenii. Viaţa din această fortăreaţă spirituală aminteşte de viaţa dintr-o cetate medievală. Aproape niciun obiect nu provine din epoca modernă. Seara, la o anumită oră, numeroasele porţi se încuie sub supravegherea trezorierului-şef, gardienii străbat palatul cu lămpile în mână, controlând dacă totul este în ordine; strigătele lor răsună în ganguri – singurele zgomote în liniştea generală apăsătoare. Nopţile sunt lungi şi liniştite, căci la Potala lumea se culcă devreme. Spre deosebire de viaţa de societate din oraş, aici nu există festivităţi. *chörten* ale zeilor decedaţi creează o atmosferă lugubră, atât de sumbră şi solemnă, încât palatul pare a fi un mormânt uriaş. Îmi dădeam perfect seama din ce cauză tânărul zeu se simţea fericit când se muta în grădina de vară. Un copil însingurat, fără părinţi şi tovarăşi de joacă, nu putea duce decât o viaţă tristă aici, unde singura lui distracţie erau discuţiile cu bătrânii dascăli şi stareţi. Iar singura variaţie o reprezentau vizitele sporadice ale fratelui său Lobsang Samten, care îi transmitea salutări de la părinţi şi îi povestea noutăţile din

oraş.

După prânzul oferit de camerier am părăsit palatul. Pe drum am întâlnit sacagii care cărau, gâfâind, butoaie de lemn cu apă pentru bucătăria Sfinţiei Sale. Apa provenea de la un izvor îngrădit, de la poalele lui Chagpori; cheia era în posesia exclusivă a bucătarilor stăpânitorului. În ciuda distanţei mari, mulţi oameni se aprovizionau cu apă din pârâul de scurgere al acestui izvor, căci trecea drept cea mai bună din tot oraşul.

Şi elefantul lui Dalai Lama – unicul din ţară – se adăpa în fiecare zi acolo. Era un cadou oferit reîncarnării lui Buddha de către maharajahul Nepalului, căci şi acolo trăiau mulţi credincioşi care îl venerau pe Dalai Lama ca reîncarnare. Mulţi nepalezi intrau în mănăstirile tibetane, dedicându-şi viaţa bisericii. Ei formau mici comunităţi în cadrul lamaseriilor, fiind elevi foarte inteligenţi. Ca expresie a veneraţiei întregului Nepal, lui Dalai Lama i se trimiseseră în dar doi elefanţi. Unul din ei nu suportase drumul prin Himalaya, deşi traseul de aproape o mie de kilometri fusese curăţat de bolovani şi măturat pentru a uşura călătoria animalelor, considerate şi ele „sfinte” din moment ce îi aparţineau zeului-rege. Pentru elefantul supravieţuitor se amenajaseră grajduri speciale la fiecare popas. Iar când „Langchen Rimpoche” – aşa fusese numit elefantul – a sosit cu bine la Lhasa, bucuria a fost generală. Nimeni nu văzuse încă un asemenea uriaş aici. I s-a repartizat o casă proprie pe frontul nordic al Potalei şi era scos uneori la procesiuni împodobit şi învelit în cuverturi costisitoare de brocart. Toţi călăreţii îi făceau loc, dându-se la o parte, deoarece caii tibetani se speriau când întâlneau pe uliţele înguste acest animal masiv şi necunoscut.

Festivităţile de Anul Nou au fost tulburate de un deces: a murit tatăl tânărului zeu-rege. Când s-a îmbolnăvit, s-a recurs la toate remediile pentru a-l însănătoşi. Călugării şi medicii lor şi-au dat cea mai mare osteneală să-l salveze. Au confecţionat chiar şi o păpuşă în care au transferat, prin farmece, boala, după care au ars-o lângă râu în cadrul unor ceremonii solemne. Acest mod de a exorciza boala este o reminiscenţă a religiei Bon, fiind frecvent utilizat – totuşi, a rămas fără niciun rezultat, în locul lor, aş fi preferat să-l chem pe medicul englez. Dar casa lui Dalai Lama trebuia să fie în

toate privinţele un exemplu, deci, în momente critice, nu se putea îndepărta de tradiţie.

Conform obiceiului, cadavrul a fost dus în locul sfânt din afara oraşului destinat special acestui lucru, iar acolo a fost dezmembrat şi lăsat în seama păsărilor de pradă. În Tibet morţii nu sunt jeliţi ca la noi. Durerea cauzată de despărţire este depăşită datorită credinţei în renaşterea care se va produce în curând. Moartea nu-i înspăimântă pe budişti. Timp de patruzeci şi nouă de zile se ard candele cu unt, apoi are loc obişnuita ceremonie de rugăciuni din casa defunctului, după care nu se mai vorbeşte despre asta. Văduvele şi văduvii se pot recăsători după câtva timp, iar viaţa îşi urmează cursul normal.

Conspiraţia călugărilor din Sera

Anul 1947 a fost marcat de un mic război civil în Lhasa. Fostul regent, Reting Rimpoche, dorea să ajungă iar la putere, deşi abdicase de bunăvoie. Reting avea încă mulţi adepţi în rândurile populaţiei şi ale funcţionărimii, care instigau mereu la revoltă contra actualului regent. Voiau cu toţii să-l readucă la putere pe Reting. Lovitura urma să fie declanşată de un atentat cu bombă în stil foarte modern. Bomba a fost adusă de un necunoscut în casa unui înalt funcţionar monahal, ca prezumtiv dar pentru regent; însă, înainte ca pachetul să-i fie înmânat regentului, bomba a explodat. Din fericire, nu a făcut nicio victimă. În urma eşuării atentatului conspiraţia a fost descoperită, iar actualul regent, energicul Tagtra Rimpoche, a acţionat rapid şi radical. O mică oaste condusă de un ministru al cabinetului s-a îndreptat spre mănăstirea lui Reting şi l-a arestat pe fostul regent. Călugării mănăstirii Sera s-au revoltat împotriva acestei măsuri luate de guvern, iar în oraş se răspândi panica. Negustorii îşi închiseră prăvăliile, punându-şi mărfurile la adăpost. Nepalezii se retraseră în clădirea reprezentanţei lor diplomatice, care deveni în curând un fel de trezorerie, fiindcă foarte multă lume îşi aducea acolo valorile. Nobilii îşi încuiară porţile caselor, înarmându-şi slujitorii. În oraş s-a declarat stare excepţională.

Aufschnaiter văzuse din casa sa de la ţară coloanele de soldaţi plecând spre Sera şi s-a întors repede în oraş. Am

organizat împreună apărarea casei lui Tsarong.

Lumea se temea mai mult de călugării mănăstirii Sera – care ar fi putut năvăli în oraş, jefuind totul – decât de criza guvernului. Dar nici armata guvernamentală nu inspira încredere deplină, căci era înzestrată cu arme oarecum moderne. Nu ar fi fost pentru prima dată în istoria Lhasei când s-ar fi întâmplat aşa ceva…

Lumea aştepta cu înfrigurare ca Reting să fie adus în oraş după arestare. În realitate, acesta se afla deja de mult la Potala, fiind transportat acolo în mare taină. Se recursese la acest şiretlic pentru a-i induce în eroare pe călugării revoltaţi, căci se ştia că plănuiesc o acţiune pentru eliberarea regentului. Din moment ce conducătorul era prins, cauza lor putea fi considerată pierdută. Dar, în fanatismul lor, călugării nu s-au predat şi curând au început împuşcăturile. Rezistenţa a fost înfrântă abia peste câteva zile, după ce guvernul a atacat Sera cu obuze, distrugând o serie de case. Armata a reuşit să-i învingă pe călugări şi liniştea s-a restabilit încetul cu încetul în oraş.

Judecarea răzvrătiţilor a durat săptămâni întregi; expulzările şi biciuirile erau la ordinea zilei.

În timp ce la Sera şuierau încă gloanţele, se răspândi vestea despre moartea regentului răsculat. Circulau tot felul de zvonuri în legătură cu împrejurările acestei morţi. Mulţi credeau, că este vorba de un asasinat politic, dar cei mai mulţi presupuneau mai degrabă că regentul reuşise, în calitate de *lama,* să moară graţie puterii de concentrare şi voinţei de fier. Oraşul zbârnâia dintr-odată de cele mai incredibile poveşti legate de miracolele săvârşite de regent şi de forţele sale supranaturale. Cică în timpul unei plimbări luase oala de lut din care supa fiartă de un pelerin curgea şi o închisese trăgându-i marginile peste capac, de parcă argila ar fi fost încă moale şi maleabilă.

Guvernul se abţinu să ia atitudine faţă de aceste zvonuri. Probabil că doar puţini oameni ştiau exact ce se întâmplase. Regentul răzvrătit avusese şi duşmani în timpul mandatului său. De exemplu, pusese să-i fie scoşi ochii unui ministru care intenţionase să organizeze o revoltă. Iată că această faptă îşi găsise acum răzbunarea. După cum se întâmplă de obicei cu

ocazia unei crize politice, ponoasele le-au tras şi oameni nevinovaţi, aşa că ultimii adepţi ai lui Reting au fost înlăturaţi din posturile lor. Unul din capii conspiraţiei s-a sinucis – unicul caz de sinucidere despre care am auzit în timpul şederii mele în Tibet. Sinuciderea contravine preceptelor religioase de aici şi doar oamenii lipsiţi de orice speranţă recurg la un asemenea gest disperat. Cu siguranţă că guvernul nu l-ar fi condamnat la moarte pe omul acela – decizia de a ataca Sera cu obuze îl costase destul de mult –, dar probabil că el se temuse să nu fie mutilat drept pedeapsă şi voise să scape de această soartă.

Deoarece închisorile s-au dovedit a fi neîncăpătoare, nobilii au trebuit să adăpostească nişte condamnaţi; în felul acesta, în perioada următoare puteai vedea în aproape toate casele câte un deţinut în lanţuri şi cu un inel de lemn în jurul gâtului. Condamnaţii politic şi penal au fost graţiaţi abia în ziua în care Dalai Lama a preluat în mod oficial puterea.

Cei mai mulţi călugări ai mănăstirii Sera s-au refugiat în China. S-a constatat că multe dintre revoltele din Tibet erau instigate într-un fel sau altul de chinezi.

Toate bunurile răsculaţilor au fost confiscate de guvern şi apoi vândute prin licitaţie publică. Pavilioanele şi casele lui Reting Rimpoche au fost dărâmate, iar minunaţii săi pomi fructiferi au fost transplantaţi în alte grădini. Mănăstirea fusese jefuită fără milă de către soldaţi; multe săptămâni după aceea puteai găsi la bazar potire din aur, brocarturi şi alte obiecte de preţ.

Aufschnaiter primi de la guvern un cal din grajdurile lui Reting. Îi era de mare folos, având în vedere extinderea razei sale de activitate; până acum trebuise de fiecare dată să împrumute de undeva un cal.

În vistieria guvernului au intrat câteva milioane de rupii în urma vânzării bunurilor lui Reting. Sute de suluri de stofe englezeşti, opt sute de haine din mătase şi brocart – iată doar o mică parte a averii sale: o dovadă că în Tibet puteai acumula mari bogăţii. Căci Reting se ridicase din popor şi îşi începuse cariera în momentul când, în copilărie, fusese identificat ca reîncarnare.

Festivităţi religioase pentru comemorarea lui Buddha

Am fost bucuros că tulburările trecuseră şi că oraşul revenea, încet, la o viaţă normală. A patra lună a anului tibetan – considerată sacră, fiind luna în care s-a născut şi a murit Buddha – şterse orice reminiscenţă a revoltei datorită serbărilor religioase.

Lhasa este iarăşi invadată de mii de pelerini, Lingkhor devine scena unor procesiuni strălucite, iar credincioşii se prosternează încontinuu de-a lungul celor opt kilometri ai centurii. Sunt necesare opt zile pentru această performanţă, pelerinii aruncându-se în medie de cinci sute de ori în praf sau pe cărările stâncoase din Chagpori. Formula „Om mani padme hum" se citeşte pe buzele tuturor pelerinilor care fac penitenţă, indiferent de rang şi clasă socială. Sora lui Dalai Lama îngenunchează alături de soţia nomadului, şi chiar dacă îmbrăcămintea lor diferă, ardoarea credinţei este aceeaşi. Deosebirile se văd abia după parcurgerea distanţei zilnice. Pe nobili îi aşteaptă slujitorii, caii şi un ospăţ îmbelşugat, în schimb, soţia nomadului se înfăşoară mai strâns în bundă şi îşi caută un culcuş la marginea străzii, pentru ca în dimineaţa următoare să o ia de la început. Prosternările sunt continuate exact din locul unde le-ai întrerupt cu o zi înainte. Fanaticii se prosternează de-a lungul Lingkhor-ului mergând în lateral, pentru a nu-şi întoarce deloc faţa de la oraşul sfânt. Dar există şi „profesionişti" care fac aceste exerciţii de penitenţă pe bani, pentru oamenii bogaţi, trăind în rest doar din pomeni. Din ce „câştigă" pot oferi o dată pe an o ofrandă mai mare unei mănăstiri.

Am cunoscut un bătrân care de patruzeci de ani se târa zilnic în jurul Lingkhor-ului, fiind renumit pentru generozitatea sa faţă de mănăstirea Sera. Mulţi nobili bogaţi făceau parte din „clientela" sa; omul avea deja o anumită tehnică în practicarea exerciţiilor sale: echipat cu mănuşi şi un şorţ uriaş, din piele, se arunca jos, folosind avântul luat pentru a înainta cât mai repede.

Agitaţia de pe Lingkhor ajunge la paroxism în ziua a cincisprezecea a lunii a patra: ziua morţii lui Buddha. Numeroase corturi sunt ridicate de-a lungul străzii, nomazii

cerşetori şi-au asigurat cele mai bune locuri. La revărsatul zorilor începe procesiunea nobililor: toţi membrii guvernului, cu excepţia lui Dalai Lama şi a regentului, înconjoară oraşul pe strada de centură. Ei păşesc încet, rostind rugăciuni şi trecând pe lângă şirul compact de spectatori de la marginea străzii. În urma lor vin slujitori încărcaţi cu saci plini cu monede de cupru pe care le împart mulţimii. Niciun cerşetor nu rămâne cu mâinile goale. Dar nu numai cei săraci cerşesc. I-am văzut şi pe mulţi dintre muncitorii şi meseriaşii noştri întinzând mâna. Niciunul dintre cei aproximativ cinci mii de oameni care aşteaptă pomană nu părea să se simtă ruşinat. Această operaţie durează o zi întreagă; toţi bogaţii, chiar şi nepalezii, mahomedanii şi chinezii, le fac daruri celor aflaţi în nevoie. Se împart de asemenea *tsampa* şi alte alimente.

Într-o asemenea zi, un etnolog ar găsi un bogat material de studiu pe Lingkhor. Căci ar avea de-a face cu profilul populaţiei întregului Tibet. Dar în acelaşi timp i s-ar dezvălui şi distanţa uriaşă care separă poporul de aristocraţie, singura clasă avută a societăţii.

Aşa cum se întâmplă de obicei cu ocazia unor asemenea sărbători, mulţi oameni abili găsesc tot felul de posibilităţi de câştiguri suplimentare. Unul atârnase de zidul unei grădini pancarte cu desene colorate şi relata despre conţinutul lor cântând cu o voce monotonă. Mulţimea se înghesuia în jurul său, ascultându-l. Era povestea despre eroul Kesar care omorâse cu mâna lui o mie de duşmani. La sfârşit fiecare îşi dă obolul, auditorii se schimbă şi cântăreţul o ia de la capăt. Sau începe o altă legendă din trecutul Tibetului. Întocmai cum făceau mai demult cântăreţii din iarmaroacele noastre care relatau despre evenimente senzaţionale!

Alţii câştigă un ban gravând în piatră formule de rugăciune. Credincioşii cumpără deseori asemenea pietre şi le pun pe „zidurile *Mani”.* Aceste fâşii de zid sunt răspândite în tot Tibetul, multe există de sute de ani, fiind acoperite de muşchi şi iarbă. În ele sunt fixate uneori şi morişti de rugăciune; zidurile pot fi acoperite cu tăbliţe de ardezie şi pietre cu inscripţii evlavioase. Dacă întâlneşti în drumurile tale asemenea ziduri, trebuie să treci pe lângă ele avându-le în partea ta dreaptă. Doar adepţii religiei Bon trec pe lângă ele

în direcţie opusă. Le revine aproximativ aceeaşi importanţă ca troiţelor sau crucilor aşezate, la noi, la marginea drumului. Din când în când, un om bogat donează un nou „zid *Mani*” pentru a-şi asigura prin această jertfă o reîncarnare mai bună.

Tăierea unui animal este strict interzisă în această lună sacră. Prin urmare, nu există nici carne proaspătă, nici sindrofii. Viaţa mondenă este suspendată, căci nu se cuvine să le oferi oaspeţilor o masă simplă.

Poporul se pricepe însă să-şi găsească propriile distracţii. Episodul vesel al zilei se petrece pe versantul de la nord de Potala. Acolo se află un eleşteu mare din mijlocul căruia se înalţă o insulă cu un templu închinat şerpilor. Plăcerea oamenilor este ca – în schimbul unei mici sume de bani – să ajungă cu o corabie din piele de iac pe insulă, să stea în iarbă pe malul eleşteului şi să savureze un picnic sub razele calde ale soarelui.

După încheierea lunii sacre începură iar sindrofiile. În timpul verii festivităţile durează zile sau chiar săptămâni în şir, fiind organizate în minunatele grădini sau pe malul râului; familiile din înalta societate încearcă să se eclipseze una pe alta în ce priveşte ospeţele, dansul şi jocurile. Mă miram de multe ori că nobilii nu se simţeau obosiţi de atâtea festivităţi şi ospeţe neîntrerupte.

Primele însărcinări primite din partea guvernului

Toamna, guvernul ne-a rugat să alcătuim un plan exact al oraşului. Aufschnaiter şi-a întrerupt activitatea de la marginea oraşului şi am început măsurătorile. Era pentru prima dată când guvernul recurgea la lucrări topografice; până acum nu existase un plan al oraşului. În secolul trecut, agenţi secreţi indieni duseseră acasă nişte schiţe, dar acestea erau inexacte şi făcute din memorie. Am profitat acum de teodolitul lui Tsarong; am intrat, cu el şi cu o ruletă, prin toate cotloanele oraşului sfânt. Nu puteam lucra decât în primele ore ale dimineţii, fiindcă după ce începea agitaţia de pe străzi ne vedeam imediat înconjuraţi de o ceată de curioşi. Guvernul ne pusese la dispoziţie doi poliţişti, deoarece singuri nu ne puteam apăra de îmbulzeală. Dar toată lumea găsea că este

foarte interesant să privească prin obiectiv odată cu Aufschnaiter – fireşte, din capătul celălalt! Nu era o plăcere să lucrăm în frigul tăios al dimineţii şi să ne croim drum prin murdărie şi noroaie, aşa încât, până am reuşit să adunăm materialul şi datele pentru plan, iarna a trecut. După care a trebuit să ne căţărăm pe acoperişuri, pentru ca Aufschnaiter să înscrie casele în schiţe, iar eu am adunat peste o mie de nume de case, toate în scriere originală. După terminarea copiilor pentru Dalai Lama şi toate instituţiile importante, în Lhasa se răspândi un nou joc de societate: descifrarea planului; toţi se amuzau copios dacă reuşeau să-şi descopere propria casă.

Guvernul intenţiona de pe atunci să introducă în oraş lumina electrică şi canalizarea. Şi această misiune voia să ne-o încredinţeze tot nouă. Niciunul din noi nu era specializat în asemenea lucrări tehnice, dar camaradul meu avea cunoştinţe excepţionale de matematică datorită pregătirii sale de inginer agronom; în ce priveşte problemele mai speciale, ne-am documentat dintr-o serie de manuale. În anul acela Aufschnaiter încasase deja un salariu lunar fix, în rupii, de la guvern, iar la începutul lui 1948 am primit şi eu un angajament fix. Şi astăzi sunt mândru de adresa prin care mi se comunica salariul pe care urma să-l primesc.

La câteva luni după audienţa la Dalai Lama – între timp venise vara – am fost chemat în toiul nopţii la Norbulingka. Apele râului Kyichu ameninţau palatul de vară! În perioada musonului, râul liniştit şi inofensiv se transforma uimitor de repede într-un fluviu rapid, pe alocuri lat de aproape doi kilometri. Când am ajuns afară, vechile diguri începeau deja să se clatine; pe o ploaie torenţială şi la lumina precară a lămpilor cu baterie, soldaţii gărzii personale au început, sub conducerea mea, să lucreze la dig. Am reuşit să-l consolidăm atât cât să reziste până dimineaţă. În ziua următoare am cumpărat toţi sacii de iută care existau în bazar şi am pus să fie umpluţi cu argilă şi chirpici. Cinci sute de muncitori şi soldaţi lucrau într-un tempo neobişnuit pentru ei şi am izbutit să terminăm lucrarea cu puţin înainte de prăbuşirea vechiului dig.

Concomitent fusese convocat şi „făcătorul de vreme” din

Gadong; călugărul a fost, în aceste zile, vecinul meu într-o casă din Norbulingka. Aveam amândoi aceeaşi misiune: să domolim puhoaiele de apă. Dar era bine că guvernul nu se bazase exclusiv pe oracol, ci pusese în mişcare şi o mie de mâini. După ultimele lovituri de hârleţ pe dig, veni şi oracolul, împleticindu-se, în stare de transă, până la apă şi îşi execută dansul. Ploaia încetă în aceeaşi zi, apele se retraseră şi am primit amândoi laude de la Dalai Lama.

Mai târziu am fost întrebat dacă nu aş putea face ceva pentru a bara o dată pentru totdeauna drumul apelor care ameninţau în fiecare an palatul de vară. M-am declarat de îndată de acord, deoarece, cu ajutorul lui Aufschnaiter, aveam curajul să efectuez o regularizare competentă a râului. Tibetanii construiesc totdeauna diguri cu pereţi verticali – înţelesesem de mult că aceasta era greşeala fundamentală.

Am pornit lucrările la începutul primăverii lui 1948, intenţionând să le termin până la venirea musonului. Mi s-au pus la dispoziţie cinci sute de soldaţi şi o mie de muncitori – un număr neobişnuit de mare. Cu această ocazie am introdus o inovaţie: am reuşit să conving guvernul că lucrarea ar progresa mult mai bine dacă nu am recurge la muncă forţată şi am obţinut o remuneraţie zilnică pentru fiecare muncitor, aşa încât pe şantier domnea mereu voia bună. Fireşte că prestaţia muncitorilor nu putea fi evaluată după criterii europene. Vedeai de multe ori trei muncitori lucrând la o singură lopată: unul o mânuia, ceilalţi doi trăgeau de funia fixată de coada lopeţii. Oamenii dispun de mai puţină forţă fizică decât muncitorii noştri; toţi se uitau cu gura căscată la mine când îmi pierdeam răbdarea şi puneam mâna pe lopată. Şi câte întreruperi şi pauze! Unul descoperă, ţipând, un vierme pe lopată: uneltele sunt aruncate la o parte, viermele este salvat şi pus la adăpost.

La dig lucrau şi multe femei, dar nu se poate spune că erau mai puţin rezistente decât bărbaţii. Ele cărau toată ziua în spinare coşuri cu pământ, cântându-şi melodiile monotone ca să păstreze ritmul. Ca peste tot în lume, soldaţii sunt şi aici cei mai mari vânători de fuste, aşa încât reprezentanţii celor două sexe se tachinau fără întrerupere. Uneori numărul femeilor era chiar mai mare decât cel al bărbaţilor. La un

moment dat, Aufschnaiter avea în subordine trei sute de tibetane şi doar o mână de bărbaţi. Cu asemenea ocazii se vede că o cincime din bărbaţi trăieşte în mănăstiri.

Randamentul scăzut al muncitorilor pare să fie o consecinţă a alimentaţiei precare. *Tsampa,* ceai cu unt şi nişte ridichi sau ardei – cam într-atât constă hrana principală a omului simplu. Cazanele cu ceai clocotesc ziua întreagă pe şantiere, fiecare primeşte o raţie fixă, iar la prânz se mai mănâncă şi o supă. Mă miram totdeauna că muncitorii puteau fi atât de mulţumiţi şi voioşi. Dar aşa sunt obişnuiţi, carnea este scumpă, fiind şi acasă o raritate.

Pe lângă soldaţi şi muncitori, dispuneam şi de patruzeci de bărci din piele de iac. Şi barcagiii sunt consideraţi o categorie inferioară deoarece au de-a face cu pielea animalelor – întocmai ca muncitorii pielari –, contravenind în felul acesta învăţăturilor lui Buddha. Îmi amintesc de un exemplu deosebit de drastic în ce priveşte modul cum erau trataţi.

Aflat odată într-o călătorie spre mănăstirea Samye, un Dalai Lama trecu printr-un defileu folosit de obicei de barcagii care mergeau la râu. Defileul devenise sacru în urma trecerii zeului-rege. Niciun barcagiu nu mai avea voie să-l folosească. Ei trebuiră să o apuce, cu barca în spinare, pe un drum mult mai obositor, situat mai sus, ceea ce însemna o pierdere de timp pentru ei. Bărcile cântăresc peste 100 de kilograme, defileurile se află la o altitudine de peste 5.000 de metri – ce pondere uriaşă îi revine religiei în această ţară, din moment ce legile ei pot modifica atât de radical viaţa cotidiană! Mă impresiona să-i văd pe oamenii aceştia cu barca în spinare. Ei mergeau încet şi tacticos în susul râului, căci nu puteau vâsli contra curentului. Fiecare barcagiu are o oaie care vine, fidelă şi devotată, după el ca un căţel. Îţi dă impresia că este dresată când o vezi urmărindu-şi stăpânul, încărcată cu obiectele personale ale acestuia, şi sărind apoi în barcă în momentul când începe traversarea râului.

Cele patruzeci de bărci care mi-au fost puse la dispoziţie pentru construirea digului trebuiau să transporte blocuri de granit de la o carieră situată în amonte. Nu era uşor pentru bărci. Pereţii lor au fost consolidaţi cu scânduri ca să suporte greutatea blocurilor de stâncă. Dar barcagiii fac parte dintre

cei mai solizi oameni din ţară şi munca lor este mai bine plătită. Ei nu sunt chiar atât de umili cum te-ai aştepta să fie o pătură socială dispreţuită, ci formează o breaslă de sine stătătoare, foarte mândră de independenţa sa.

O coincidenţă comică a făcut ca unul din colaboratorii mei să fie „înaltul *Bönpo”* din Tradün. El plătea salariile în fiecare seară. Aveam amintiri plăcute unul despre celălalt, aşa încât rememoram de multe ori acea perioadă atât de grea pentru noi. Astăzi râdeam pe seama ei. *Bönpo*-ul făcea atunci o călătorie de inspecţie, însoţit de douăzeci de slujitori, şi dăduse dovadă de multă bunăvoinţă şi prietenie faţă de noi. Cine ar fi crezut că vom ajunge să muncim cot la cot şi că *mie* îmi revenea acum „funcţia de conducere”! Era aproape incredibil că trecuseră patru ani de atunci. Cât de mult mă asimilase deja ţara aceasta! Mă surprindeam de multe ori făcând gesturi tipice tibetanilor; văzându-le de sute de ori în fiecare zi, mi le însuşisem deja şi eu în mod automat.

Având în vedere că activitatea depusă de mine era în folosul grădinii Sfinţiei Sale, şefii mei erau călugări de cel mai înalt rang; şi guvernul era foarte interesat de ceea ce făceam. Întregul cabinet, cu secretari şi slujitori, veni de mai multe ori pe şantier, aducându-l şi pe Aufschnaiter, şi amândoi am primit – pe lângă multe complimente – panglici de mătase şi bani. Şi muncitorilor li se făcură daruri în bani şi li se dădu liber pentru restul zilei respective.

În iunie digul era gata. Exact la momentul oportun, căci curând după aceea veniră primele ape mari. În anul acela râul s-a umflat şi mai mult ca de obicei, dar digul a rezistat. Pe terenul inundabil au fost plantate sălcii, iar verdeaţa lor proaspătă contribui în mare măsură la înfrumuseţarea grădinii de vară.

Muncă şi festivităţi în Grădina Nestematelor

În timpul lucrărilor pentru protejarea Grădinii Nestematelor am fost de multe ori invitat să iau cina la înalţi funcţionari monahali şi să înnoptez acolo. Eram probabil primul european care primise permisiunea să locuiască în palatul Potala şi în grădina de vară a zeului-rege. Am avut în felul acesta posibilitatea să admir frumoasele amenajări din parc,

foioasele şi coniferele aduse din toate părţile ţării, minunatele mere, pere şi piersici destinate lui Dalai Lama. O mulţime de grădinari se ocupau de întreţinerea straturilor de flori, a copacilor şi cărărilor; pentru muncile mai grele se recurgea la soldaţii gărzii personale. Parcul este înconjurat de un zid mare, rămânând însă accesibil vizitatorilor. Două gărzi personale stau de pază la poartă, dar se uită doar să vadă dacă vizitatorii sunt îmbrăcaţi în straie tibetane. Nu se permite intrarea celor care poartă pălărie sau încălţăminte europeană – numai în cazul meu s-a făcut o excepţie. În perioada serbărilor din grădină a trebuit să mă supun şi eu regulamentului şi am transpirat din plin în căldura estivală, sub pălăria garnisită cu blană. Gărzile de la poartă îi salutau prezentând arma pe toţi nobilii de la rangul al patrulea în sus; mi-au făcut şi mie această onoare.

Pe la mijlocul parcului dai iarăşi de un zid înalt, galben, dincolo de care se întinde grădina privată a reîncarnării lui Buddha. Zidul are două porţi, ambele păzite cu străşnicie de soldaţi; doar stareţii, îndrumătorii personali ai tânărului zeu, au voie să pătrundă în această grădină. Prin frunziş scânteiază acoperişurile aurite ale templelor; singurul zgomot care răzbate în lumea de afară sunt ţipetele păunilor domesticiţi. Nimeni nu ştie ce se petrece în acest sanctuar din inima parcului. Nici măcar miniştrii cabinetului nu au voie să intre; pentru poporul tibetan, acest zid închide o taină mistică.

Şi zidul este vizitat de mulţi pelerini. O cărare îi duce pe credincioşi de jur împrejurul lui, în direcţia acelor de ceasornic. Din loc în loc, lângă zid se află cuşti cu câini, iar animalele mari, lăţoase fac un scandal nemaipomenit la apropierea cuiva. Sunt legaţi cu funii din păr de iac, iar lătratul lor răguşit distonează cu atmosfera paşnică din jur. Mai târziu, când până şi porţile zidului galben s-au deschis în faţa mea, m-am împrietenit cu aceste creaturi sălbatice – în măsura în care aşa ceva era posibil.

Toată Lhasa aşteaptă în fiecare an cu multă bucurie spectacolele din marele teatru de vară; ele au loc pe o estradă uriaşă, din piatră, în faţa acestei grădini interioare. Oamenii sosesc în număr foarte mare şi cine nu găseşte loc în

apropierea estradei se aşază la umbra copacilor din minunatul parc. Diferite trupe se produc şapte zile în şir, de la răsăritul până la asfinţitul soarelui. Actorii nu pot fi decât bărbaţi, deoarece nu se admit decât subiecte religioase. Interpreţii sunt oameni din popor, proveniţi din toate categoriile profesionale; după această săptămână fiecare se întoarce la meseria sa. Puţini sunt cei care dobândesc asemenea faimă încât să-şi poată permite să trăiască de pe urma artei lor.

În fiecare an se prezintă aceleaşi drame. Rolurile sunt pe jumătate cântate, cam în maniera recitativului din opera noastră; orchestra este formată din tobe şi cinuri. Muzica are în primul rând rolul de a marca ritmul în interludiile de dans. Evoluţia caracteristică operei este întreruptă doar de comici ale căror roluri sunt vorbite normal. Costumele frumoase şi costisitoare sunt proprietatea guvernului, fiind depozitate totdeauna în grădina de vară.

Una din cele şapte trupe, Gyumalungma, este renumită pentru parodiile sale. A fost singura care m-a amuzat copios şi pe mine. M-a uimit de fiecare dată francheţea tibetanilor. Iată o dovadă incontestabilă a umorului şi a vitalităţii sănătoase a acestui popor care este în stare să-şi persifleze propriile slăbiciuni, ba chiar şi instituţiile bisericeşti, amuzându-se grozav de toate. În hohotele de râs ale spectatorilor, apare, de exemplu, pe scenă un oracol care mimează starea de transă, dansul şi leşinul; sau apar bărbaţi travestiţi în călugăriţe, mimând în mod extrem de comic ardoarea simulată a femeilor care spun rugăciuni în schimbul unei sume de bani. Iar când mai vin şi călugări care încep să flirteze cu călugăriţele, râsetele nu mai contenesc. Chiar şi cei mai gravi monahi râd cu lacrimi.

Dalai Lama participă la aceste spectacole şezând ascuns în spatele unei perdele de voal, la etajul întâi al unui pavilion situat, ce-i drept, în interiorul zidului galben, dar cu faţada spre scenă. Funcţionarii stau, în ordine ierarhică, în corturi înălţate de o parte şi de alta a estradei. La prânz, ei defilează prin faţa ferestrei stăpânului, îndreptându-se spre masa comună pregătită în bucătăria lui Dalai Lama. Apoi se invită unul pe altul în casele şi cancelariile lor, unde îşi continuă

libaţia în cerc mai intim. Între timp, pe scena teatrului de vară piesele se succedă fără întrerupere, şi există mulţi spectatori care nu se urnesc din loc, urmărind totul cu gura căscată de la început până la sfârşit.

Defilarea trupelor cantonate în Lhasa deschide şi încheie programul fiecărei zile. Soldaţii străbat grădina cu fanfarele lor şi prezintă arma în faţa regelui ţării lamaiste. După defilarea de seară, începe ceremonia recompensării actorilor. Asupra acestora se revarsă o ploaie de panglici albe în care sunt înnodaţi bani. Din magaziile stăpânului suprem se aduc cantităţi mari de *tsampa,* unt şi ceai şi un reprezentant al lui Dalai Lama îi oferă fiecărui actor o panglică albă şi un plic cu bani.

La terminarea festivităţilor din grădina de vară, actorii sunt invitaţi să se producă în casele nobililor înstăriţi şi în mănăstiri. Ei îşi prezintă încă timp de o lună dramele în diferite locuri, fiind atât de asaltaţi de public, încât de multe ori trebuie să intervină poliţia.

În locuinţa proprie – cu tot confortul

Condiţiile mele de viaţă se amelioraseră în mod considerabil în anul acela. Devenisem independent. În primul rând, aveam o locuinţă frumoasă în care puteam trăi cum doream. Nu am uitat niciodată câtă recunoştinţă îi datoram lui Tsarong pentru faptul că îmi dăduse adăpost în casa lui, ajutându-mă să prind rădăcini. De când câştigam bani îi plăteam o chirie. În ultima vreme primisem, din partea unor nobili transferaţi temporar în provincie, o serie de oferte să le preiau casele, grădinile şi o parte din slujitori. Era foarte tentant şi îmi puteam permite acum să am propria mea gospodărie!

În cele din urmă, am ales una din casele ministrului de Externe Surkhang, căci era o construcţie mai modernă – în concepţia tibetană. Avea pereţi masivi, o faţadă cu numeroase ferestre cu geamuri mici, dar prea multe încăperi pentru mine, care eram singur. Iată de ce m-am stabilit doar în câteva camere, încuindu-le pe celelalte, în camera orientată spre răsărit mi-am aranjat dormitorul. În imediata apropiere a patului am pus aparatul de radio, iar pereţii i-am

tapetat cu peisaje din Alpii elveţieni scoase dintr-un calendar rătăcit la Lhasa – probabil odată cu un transport de ceasuri elveţiene. Dulapurile şi lăzile erau sculptate şi viu colorate, întocmai ca mobilele ţărăneşti de la noi. Hainele trebuiau păstrate cu grijă în timpul verii, căci moliile şi alte insecte reprezentau o adevărată calamitate. Toate pardoselile din casă erau din piatră, iar slujitorul meu era foarte mândru să le vadă strălucind după ce le lustruia. Le freca mai întâi cu ceară, apoi dansa pe ele, încălţat în ciorapi de lână, străbătând încăperile în toate direcţiile – în felul acesta munca devenea o distracţie. Pe jos aveam peste tot covoare multicolore. Plafoanele sunt susţinute de obicei de stâlpi, din care cauză covoarele sunt de mici dimensiuni. Există ţesători de covoare renumiţi care vin în casele nobiliare şi confecţionează la faţa locului covoarele la dimensiunile dorite. Ei stau pe jos, având în faţă un fel de gherghef, şi înnoadă firele din lână toarsă în casă şi colorată în diferite nuanţe, folosind modele clasice: balauri, păuni şi flori, la care adaugă ornamente create de mâinile lor iscusite. Aceste covoare rezistă generaţii întregi, materia primă fiind incredibil de durabilă; culorile – fabricate din scoarţă adusă din Bhutan, coji de nucă verde şi esenţă de plante – îşi păstrează şi ele multă vreme prospeţimea.

Pentru living îmi comandasem un birou şi o planşetă mare de desen. Pe cât de isteţi erau tâmplarii când confecţionau mobile şi sculpturi tradiţionale, pe atât de neajutoraţi păreau dacă le cereai să facă ceva nou pentru ei. Fantezia creatoare este neglijată în toate profesiunile şi nici şcolile, nici iniţiativa privată nu-i încurajează pe oameni să încerce să facă ceva nou.

În living se găsea şi un altar îngrijit cu devoţiune de slujitorul meu. Acesta umplea în fiecare zi cele şapte talere cu apă proaspătă pentru zei, iar flăcăruia candelei nu se stingea niciodată. Ce-i drept, îmi era tot timpul frică de o spargere, deoarece figurinele de zei purtau diademe din aur masiv încrustat cu peruzele. Din fericire, aveam slujitori buni şi de încredere, aşa că în toţi anii cât am stat acolo nu a dispărut absolut nimic din casă.

Ceva bătaie de cap mi-a dat instalarea unui duş. În cele din

urmă am transformat o canistră mare pentru benzină într-un rezervor de apă; în partea inferioară am făcut o serie de găurele şi am atârnat toată improvizaţia într-o încăpere de lângă dormitor. Având în vedere că pardoseala era din piatră, problema scurgerii apei nu a fost greu de rezolvat: am săpat un orificiu într-unul din pereţii exteriori ai casei, ceea ce era uşor de realizat din moment ce nu se întrebuinţa ciment în construcţie. Această cameră de baie primitivă reprezenta un punct de atracţie pentru toţi prietenii mei, căci ei nu se puteau spăla decât într-o cadă mică de zinc sau în apele reci ale râului. Acoperişul plat al casei, împrejmuit de un zid de piatră, ar fi fost un loc ideal pentru a face băi de soare. Dar aşa ceva nici nu este cunoscut şi nici nu poate fi înţeles aici. Nimeni nu vrea să se bronzeze şi toţi se miră când văd în revistele sosite din Occident poze care arată oameni făcând plajă.

Ca pe toate acoperişurile, şi pe al meu erau fixate, în cele patru colţuri, prăjini pentru prapurii de rugăciune. Am folosit una dintre ele ca să-mi montez o antenă pentru aparatul de radio. O sobă pentru fumul de tămâie şi alte instalaţii „aducătoare de noroc” fac parte din recuzita fiecărei case, şi eram foarte atent ca toate să fie bine întreţinute şi să nu lezez sau să nesocotesc vreo datină autohtonă.

În curând m-am simţit cu adevărat acasă în această locuinţă, aşa încât mă bucuram de câte ori reveneam de la locul de muncă sau dintr-o vizită. Slujitorul meu Nyima, „soarele”, mă aştepta deja cu apă fierbinte şi ceai şi totul era curat, liniştit şi confortabil. Mă străduiam însă să-mi apăr momentele de singurătate, deoarece obiceiul cere ca slujitorii să se afle mereu în preajma stăpânului şi să intre nechemaţi, la intervale scurte, ca să toarne ceaiul. Nyima îmi respecta dorinţele, dar ţinea foarte mult la mine. Astfel că mereu se întâmpla să-l găsesc aşteptându-mă în faţa porţii amfitrionilor mei, deşi îl trimisesem la culcare. Căci se temea să nu mă atace cineva pe drum, fiind gata să mă apere cu revolverul şi cu sabia şi să-şi dea viaţa pentru mine. Acest devotament mă dezarma de fiecare dată.

Nyima avea dreptul să locuiască la mine împreună cu soţia şi copiii; am avut astfel ocazia să văd cât de mult iubesc copiii

chiar şi cei mai simpli oameni din Tibet. Dacă unul dintre cei mici se îmbolnăvea, Nyima nu se dădea în lături de la nicio cheltuială, aducându-l pe cel mai renumit *lama.*

Cât despre mine, făceam tot ce îmi stătea în puteri să-mi menţin slujitorii teferi şi sănătoşi, căci voiam să văd în jurul meu numai figuri voioase. Aveam posibilitatea să-i trimit la Misiunea Indiană, care era foarte prevenitoare, ca să fie vaccinaţi şi trataţi acolo, dar trebuia să fiu foarte insistent, căci bolile adulţilor nu sunt luate în serios în Tibet.

În afară de slujitorul personal, care primea un salariu lunar de aproximativ treizeci de mărci, guvernul îmi pusese la dispoziţie un curier, în persoana unui soldat, şi un rândaş pentru cal. De când lucram la Norbulingka aveam dreptul la un cal din grajdul lui Dalai Lama. Iniţial urma să fie schimbat în fiecare zi. Căci intendentul-şef al grajdurilor trebuia să vegheze ca niciun cal să nu fie suprasolicitat; dacă unul din ei ar fi scăzut în greutate, el ar fi fost concediat pe loc. Fireşte însă că pentru mine era foarte neplăcut să am de-a face în fiecare zi cu alt cal. Caii duceau o viaţă liniştită păscând pe pajiştile frumoase din Norbulingka şi se speriau de orice fleac când ajungeau pe străzile înguste şi în vâltoarea oraşului. În cele din urmă mi s-a permis să călăresc fiecare cal timp de o săptămână şi să am doar trei cai, aşa încât ne-am putut obişnui unii cu alţii. Caii aveau harnaşament de culoare galbenă, ca tot ce era legat de Dalai Lama. Teoretic, călare pe caii care purtau culoarea zeului-rege, aş fi putut să ajung până sus, la Potala, sau să fac rondul pe Parkhor la o oră când nici măcar miniştrii nu aveau acest drept.

Grajdul, bucătăria şi locuinţele slujitorilor se găseau în câteva clădiri dintr-o grădină împrejmuită cu un zid înalt. M-am ocupat cu deosebită dragoste de această grădină. Fiind foarte mare, am putut amenaja multe răzoare de flori şi legume şi tot mai rămânea loc destul pentru terenuri de crichet şi jocuri cu mingea pe gazonul frumos. Am adus şi o masă de ping-pong, un sport foarte agreat în Tibet. Într-o seră mică am cultivat plante leguminoase, asigurându-mi, din primăvară, o garnitură gustoasă pentru masa de prânz. Toţi vizitatorii trebuiau să-mi admire straturile de legume, căci eram foarte mândru de realizările mele. Am urmat exemplul

domnului Richardson, ocupându-mă de grădină în fiecare dimineaţă şi seară, şi în curând am cules roadele hărniciei mele. Am recoltat încă din primul an roşii minunate, conopidă, salată şi varză. Era uimitor cât de mari creşteau aici toate, fără ca dimensiunile să afecteze calitatea. Reţeta era în fond simplă. Important era ca rădăcinile să aibă tot timpul umezeală suficientă; aerul uscat şi soarele semitropical creau o atmosferă de seră în care toate se dezvoltau admirabil. Fireşte că irigaţia nu era atât de uşor de realizat, fiindcă, în lipsa unor conducte cu presiune, nu puteai utiliza furtunul. Straturile trebuiau prin urmare amplasate astfel încât printre ele să poată curge o şuviţă de apă. Angajasem două femei care să mă ajute la grădinărit, mai ales la plivit, căci şi buruienile se dezvoltau din abundenţă. Dar rezultatul muncii compensa toate eforturile depuse: de pe o suprafaţă de şaizeci de metri pătraţi am recoltat aproape două sute de kilograme de roşii, unele cântărind până la o jumătate de kilogram. La fel de mult succes am avut şi în cazul celorlalte legume. Nu există niciun soi de legumă europeană care să nu se dezvolte aici admirabil, deşi vara este foarte scurtă.

Politica mondială se repercutează şi asupra Tibetului

Valurile politicii mondiale se revărsau şi asupra vieţii paşnice din capitala Tibetului. Războiul civil din China devenea tot mai îngrijorător şi exista temerea că ar putea apărea tulburări în rândul chinezilor stabiliţi în Lhasa. Pentru a-şi manifesta independenţa faţă de politica dusă de China, guvernul tibetan luă într-o bună zi decizia de a-i expulza pe reprezentanţii diplomatici chinezi. Erau vizate cam o sută de persoane. Decizia de expulzare rămânea irevocabilă.

Cu o viclenie tipic asiatică, s-a profitat de o oră când radiooperatorul chinez juca tenis, pentru a-i lua în stăpânire postul de emisie. Când a aflat despre ordinul de expulzare, el nu mai avea nicio posibilitate să ia legătura cu guvernul ţării sale. Şi oficiul de poştă şi telegrafie al oraşului a fost sigilat timp de paisprezece zile, iar în lume s-a răspândit pentru prima dată zvonul că la Lhasa a izbucnit un război civil.

În realitate nu era nici vorbă de aşa ceva. Chinezii expulzaţi

din ţară au fost trataţi cu deosebită deferenţă, s-au organizat sindrofii de rămas-bun în onoarea lor, iar banii lor tibetani au fost schimbaţi în rupii la cel mai bun curs. Li s-au pus apoi la dispoziţie gratuit animale de transport şi locuinţe la popasuri, iar o escortă cu steaguri şi trompete i-a însoţit până la graniţa cu India. Chinezii nu-şi prea dădeau seama ce se întâmplă cu ei, venindu-le foarte greu să plece. Cei mai mulţi s-au întors în China sau Formosa; unii au plecat direct spre Peking, unde Mao Tzedun îşi stabilise deja reşedinţa.

Acest gest a redeschis lupta seculară dintre Tibet şi China. China roşie a văzut în expulzarea reprezentanţei diplomatice chineze un afront, şi nu o încercare a Tibetului de a-şi sublinia neutralitatea.

Lhasa era de pe atunci complet edificată asupra pericolului uriaş reprezentat de China roşie atât pentru independenţa, cât şi pentru religia Tibetului. Diferite premoniţii ale oracolului, precum şi unele fenomene ale naturii erau interpretate ca o confirmare a acestor temeri. Marea cometă din anul 1948 trecea drept prevestirea unei primejdii, iar avortonii din regnul animal – drept semne de rău augur. Şi eu aveam temeri serioase, dar acestea se bazau pe considerente foarte realiste şi lucide. Viitorul Asiei nu părea deloc luminos.

În acelaşi an, guvernul a selectat patru înalţi funcţionari tibetani pe care urma să-i trimită într-o călătorie în jurul lumii. Sincer, îi invidiam, căci aveau să ajungă şi în acele ţinuturi de care, în sinea mea, îmi era atât de dor… Pentru ei călătoria reprezenta marea şansă a vieţii. Vor avea posibilitatea să admire, fără alte griji, minunăţiile lumii şi să caşte ochii mari de uimire. Cei selectaţi făceau parte dintre nobilii cultivaţi şi cu o gândire progresistă, căci guvernul urmărea să demonstreze lumii întregi că Tibetul nu este o ţară primitivă, populată de sălbatici.

Secretarul de la Finanţe, Shekabpa, era şeful delegaţiei, ceilalţi membri ai acestei mici expediţii în jurul lumii fiind călugărul Changkhyimpa, nobilul Pangdatshang, un om îmbogăţit de pe urma negoţului, şi generalul Surkhang, un fiu al ministrului de Externe din prima sa căsătorie. Ultimii doi vorbeau puţin englezeşte, fiind oarecum familiarizaţi şi cu obiceiurile occidentale. Guvernul i-a înzestrat cu cele mai

frumoase haine şi mantale, procurându-le tot ce putea fi mai bun. Pentru recepţiile oficiale au primit veşminte splendide din mătase, deoarece călătoreau ca delegaţie a ţării lor, având paşapoarte diplomatice. Călătoria începea în India, de acolo zburau în China. După o şedere mai îndelungată în această ţară, plecau spre Hawaii şi San Francisco trecând prin Filipine. În America făceau mai multe escale, urmând să fie primiţi de reprezentanţi ai statului; vizitau de asemenea numeroase fabrici, mai ales pe acelea care prelucrau materii prime importate din Tibet.

Un program similar era prevăzut şi pentru Europa. Călătoria a durat aproape doi ani şi sosirea fiecărei scrisori de la cei patru era o adevărată senzaţie pentru Lhasa. Veştile transmise se răspândeau cu iuţeala fulgerului în tot oraşul. În America fuseseră impresionaţi de zgârie-nori, în Europa se entuziasmaseră mai ales la Paris. La întoarcerea lor s-a aflat că încheiaseră noi înţelegeri pentru exportul lânii din Tibet şi că aduceau o mulţime de prospecte pentru maşini agricole, războaie de ţesut, fabricarea covoarelor şi altele asemănătoare. În bagajele lor se găseau şi piesele componente ale unei maşini de teren, pe care fostul şofer al celui de-al treisprezecelea Dalai Lama le-a reasamblat. Apoi a testat automobilul făcând un drum prin oraş; dar, spre regretul general, maşina dispăru după aceea. Urma să pună în mişcare maşinăriile monetăriei. Probabil că mulţi nobili din Lhasa au prins atunci gustul să-şi achiziţioneze un automobil. Dar nu era încă momentul. Unul din motivele vizitei în Statele Unite fusese şi cumpărarea unor lingouri de aur – acestea au sosit la Lhasa însoţite de o escortă puternică.

Reîntoarcerea celor patru globe-trotteri a fost sărbătorită în cadrul multor sindrofii şi festivităţi; poveştile nu se mai terminau. Până atunci, Aufschnaiter şi cu mine fuseserăm competenţi pentru toate problemele care vizau lumea mare; acum făceam şi noi parte din cercul auditorilor evlavioşi, fiind poate cei mai curioşi să aflăm cum evoluaseră lucrurile afară, în lume. Cei patru tibetani nu se mai săturau să relateze despre fabricile uriaşe, despre automobile şi avioane, despre vaporul de lux ultramodern „Queen Elizabeth”, despre alegerile prezidenţiale din America… şi, fireşte, despre tot

felul de aventuri misterioase cu femei albe. Îi amuzase în mod deosebit faptul că nimeni nu ghicea de unde veneau, ei fiind luaţi drept chinezi, birmanezi, japonezi sau altceva, dar niciodată drept tibetani.

Relatările lor au reînviat în mine, după mult timp, nostalgia patriei, căci ei vizitaseră şi acea parte a lumii de unde mă trăgeam. În primele luni ale anului 1948 începuse repatrierea deţinuţilor din lagărele indiene... Cât de mult mi-ar fi plăcut să plec pentru câteva luni în concediu în Europa! Dar distracţia era încă prea costisitoare.

Pe când cei patru hălăduiau voioşi prin lume, situaţia politică din Asia se schimbase în multe privinţe. India îşi declarase independenţa faţă de Anglia, comuniştii cuceriseră întreaga China. În Tibet nu se simţea încă nimic din toate acestea. Pentru moment, vizita tradiţională făcută de Dalai Lama la mănăstiri era considerată mai importantă decât orice eveniment din politica mondială.

Vizita lui Dalai Lama la mănăstiri

Înainte de a fi declarat major, fiecare zeu-rege trebuia să viziteze mănăstirile Drebung şi Sera şi să dea acolo un fel de examen care lua forma unei dispute religioase. Pregătirile pentru această călătorie ţineau luni întregi oraşul în tensiune. Fireşte că nobilimea îl însoţea pe Dalai Lama; călugării din Drebung ridicaseră un palat special în care urmau să-l adăpostească aşa cum se cuvenea pe zeul-rege cu suita sa strălucită.

Convoiul solemn înainta ca un şarpe uriaş, parcurgând încet cei opt kilometri până la mănăstire. Nobilii mergeau călare pe caii lor superbi, îmbrăcaţi în veşminte de gală şi însoţiţi de o mulţime de slujitori. Doar Dalai Lama era dus în lectică. Cei patru stareţi superiori ai mănăstirii Drebung îl aşteptau, împreună cu o suită aleasă, pe vizitatorul divin la poarta principală, conducându-l apoi în palat. Vizita reprezintă evenimentul central din viaţa călugărilor acestei citadele monahale, deoarece abia dacă există unul la zece mii care să apuce aşa ceva de două ori în viaţă.

Am plecat şi eu în aceeaşi zi la Drebung, căci aveam printre călugări câţiva prieteni care mă invitaseră să particip la

festivităţi, îmi dorisem dintotdeauna să observ mai îndeaproape un asemenea complex monahal. Până acum reuşisem să arunc doar o privire superficială asupra templelor şi grădinilor, întocmai ca orice alt pelerin.

Prietenii mei m-au condus la una din numeroasele case de piatră, care semănau leit una cu alta, repartizându-mi un culcuş spartan. Călugărul Perna, care urma să-şi dea în curând examenele de absolvire, având deja propriii elevi, a preluat rolul de ghid, arătându-mi complexul şi dându-mi posibilitatea să compar cele văzute aici cu cele din lumea noastră. În spatele zidurilor mănăstirii acele timpului s-au oprit cu o mie de ani în urmă... Nimic nu aminteşte de secolul XX. Zidurile groase, cenuşii ale clădirilor par să fi fost înălţate cu câteva mii de ani în urmă, iar duhoarea untului rânced şi a călugărilor nespălaţi pare să se fi impregnat în ziduri.

În fiecare casă locuiesc, în cămăruţe minuscule, cincizeci până la şaizeci de persoane. La fiecare etaj există o bucătărie. Mâncarea îmbelşugată reprezintă unica plăcere a călugărilor; pe cei inteligenţi îi mai susţine şi perspectiva de a ocupa la un moment dat vreo funcţie înaltă. În rest, viaţa lor este cât se poate de austeră. Nu există proprietate particulară – cel mult o candelă, o pictură religioasă sau o casetă cu un fetiş. Unicul confort: un culcuş simplu. Subordonarea absolută este o condiţie implacabilă. Viitorul elev ajunge din copilărie la mănăstire, unde îmbracă imediat rasa roşie, pe care nu o va mai da jos până la sfârşitul vieţii. În primii ani trebuie să execute munci inferioare, slujindu-şi dascălul. Dacă se dovedeşte a fi deştept şi receptiv, învaţă să scrie şi să citească, îşi începe studiile şi este admis la examene. Dar foarte puţini reuşesc să urce din treaptă în treaptă – marea masă rămâne toată viaţa la nivelul slujitorilor. Poţi să-i numeri pe degete pe cei care, după treizeci sau patruzeci de ani, ajung să cunoască atât de temeinic învăţăturile lui Buddha, încât se pot prezenta la examenele de absolvire. Aceştia au şansa să ocupe cele mai înalte funcţii în ierarhia ecleziastică. Mănăstirile reprezintă instituţiile de învăţământ superior *religios,* pe când funcţionarii monahali care vor ocupa funcţii în viaţa *publică* sunt instruiţi în palatul Potala, la şcoala ordinului Tsedrung.

O dată pe an au loc, în catedrala din Lhasa, examenele de absolvire ale elevilor mănăstireşti. Sunt admişi doar douăzeci şi doi de candidaţi din tot Tibetul. După dezbateri dificile, conduse de dascălii personali ai lui Dalai Lama, primii cinci în ordinea clasificării sunt înălţaţi la rangul suprem. Ceilalţi devin dascăli şi stareţi în mănăstiri mai mici. Învingătorul la examenele din catedrală are dreptul să aleagă: fie se retrage ca eremit şi se dedică exclusiv religiei, fie se decide pentru cariera publică, putând ajunge în cele din urmă chiar şi regent. Acest lucru se întâmplă însă mai rar, fiindcă de obicei doar reîncarnările pot deţine înalta funcţie; în principiu, nu este totuşi exclusă posibilitatea ca şi un om simplu din popor – nici nobil, nici reîncarnare a lui Buddha – să aibă parte de asemenea onoare. Aşa ceva s-a petrecut ultima dată în 1910, când al treisprezecelea Dalai Lama se refugiase în India din calea chinezilor şi a trebuit să fie numit un locţiitor al său. Drumul care duce la o astfel de onoare rămâne însă lung şi greu – el presupune ani mulţi petrecuţi în izolare monahală, iar accesul la examenul din catedrală nu oferă o certitudine.

Cei zece mii de călugări din mănăstirea Drebung sunt împărţiţi în grupuri, fiecare grup avându-şi templul şi grădina sa. Călugării petrec acolo primele ore ale zilei făcându-şi exerciţiile religioase colective, primesc apoi de la bucătăria comună ceaiul cu unt şi supa şi se întorc acasă abia după-amiază, când au loc orele de predare propriu-zisă. Cu toate acestea, le rămâne suficient timp pentru plimbări, jocuri de societate inofensive sau ca să-şi gătească un supliment. Căci călugării primesc raţii de alimente de la ţinuturile lor de baştină. Este şi acesta un motiv pentru care sunt cazaţi, pe cât posibil, în funcţie de ţinutul sau localitatea de obârşie. Există, de exemplu, case în care locuiesc numai mongoli, sau numai nepalezi, sau numai elevi dintr-un anumit oraş, cum ar fi Shigatse.

În interiorul citadelelor monahale nu e voie să fie ucis niciun animal. Dar clima rece necesită o alimentaţie care să includă şi carne, iată de ce ţinuturile de baştină le trimit călugărilor carne de iac uscată; în câte-un sat din apropiere se poate găsi uneori chiar şi carne proaspătă.

Pe lângă casă şi masă gratuită, călugării primesc şi o mică

sumă de bani de buzunar, provenită din cadourile făcute de guvern şi ofrandele pelerinilor. Călugării care se evidenţiază prin talente deosebite îşi găsesc totdeauna un mecena printre negustorii bogaţi sau în cercurile nobiliare. În rest, biserica dispune de mijloace materiale considerabile, cea mai mare parte a pământului aflându-se în mâinile ei; veniturile încasate de pe urma moşiilor uriaşe ajung la mănăstiri. Fiecare mănăstire îşi are furnizorii proprii care o aprovizionează cu tot ce îi este necesar. Pare aproape incredibil ce sume înghit mănăstirile. Am ajutat odată un funcţionar monahal cu care eram prieten să-şi facă socotelile, mai precis decontul pentru luna Anului Nou, pe care toţi călugării o petrec la Lhasa. În această perioadă guvernul alocase pentru ei trei mii de kilograme de ceai şi cincizeci de mii de kilograme de unt, la care se adăugau banii de buzunar din ofrande, în valoare de peste o jumătate de milion de mărci.

Indivizii îmbrăcaţi în rase de culoare roşie nu sunt neapărat docili şi cultivaţi. Cei mai mulţi sunt duri şi insensibili – biciul disciplinar nefiind niciodată suficient de usturător pentru ei. Cei mai aprigi sunt cei din organizaţia *Dob-Dob* – interzisă, dar totuşi tolerată care îi cuprinde pe soldaţii monahali. Aceştia poartă o banderolă roşie în jurul braţului şi îşi mânjesc faţa cu funingine ca să pară şi mai înspăimântători. La cingătoare este prinsă o cheie uriaşă pe care o utilizează, după împrejurări, ca box ca să lovească sau ca proiectil de aruncat. Nu arareori au în buzunar şi o sulă foarte ascuţită şi tăioasă. Mulţi sunt bătăuşi renumiţi; agresivitatea lor fiind bine cunoscută, toată lumea evită să-i irite. Din rândurile lor s-a format, mai târziu, un batalion de voluntari care au luptat contra armatei roşii a chinezilor; această formaţie a devenit faimoasă datorită curajului de care a dat dovadă. Dar ei au ocazia să-şi exhibe excesul de energie şi în perioade de pace, căci grupurile *Dob-Dob* ale marilor mănăstiri se află în permanenţă pe picior de război unele cu altele. Manifestarea cea mai inofensivă a acestor altercaţii o găsim în cadrul competiţiilor de atletism dintre echipele mănăstirilor Sera şi Drebung. Ele sunt luate foarte în serios, din care cauză antrenamentele se întind pe o perioadă îndelungată. În ziua

campionatului, toţi membrii grupurilor *Dob-Dob* din cele două mănăstiri se adună în arenă să-şi încurajeze cu strigăte puternice competitorii selectaţi. Concurenţii îşi dau jos rasa călugărească, rămânând într-un şorţ scurt, tivit cu clopoţei, care le înfăşoară şalele. Începe competiţia: alergări, aruncarea cu pietre şi un fel de sărituri în lungime şi în adâncime. În acest scop se sapă o groapă uriaşă, adâncă de mai mulţi metri. Săritorii îşi iau avânt de pe un fel de trambulină improvizată pe un meterez înalt, fac un salt prin aer şi aterizează în groapă. Călugării din Sera şi cei din Drebung sar alternativ, dar nu se măsoară decât diferenţa dintre sărituri. De cele mai multe ori învinge mănăstirea Drebung; aceasta se bucură de sprijinul guvernului şi, datorită mărimii sale, are posibilitatea de a-i selecta pe cei mai buni concurenţi.

Deoarece fusesem pe vremuri profesor de sport, îmi plăcea să merg la Drebung, călugării fiind bucuroşi dacă participam la antrenamentele lor. Aici am văzut singurii oameni cu staturi atletice din Tibet, cu o musculatură bine dezvoltată.

Toate competiţiile se termină cu un ospăţ mare; rareori mi-a fost dat să văd consumându-se cantităţi atât de uriaşe de carne ca la aceste ocazii.

Cele trei mari mănăstiri, Drebung, Sera şi Ganden – „cei trei stâlpi ai statului” joacă un rol decisiv în viaţa politică a ţării. Stareţii lor formează, împreună cu opt funcţionari guvernamentali, preşedinţia Adunării naţionale. Nu se ia nicio hotărâre fără aprobarea acestor călugări care se gândesc, fireşte, în primul rând la supremaţia mănăstirilor lor. Multe proiecte progresiste au fost zădărnicite din faşă din cauza opoziţiei lor. Şi Aufschnaiter şi cu mine am fost la început un spin în ochi pentru ei. Când au văzut însă că nu avem ambiţii politice, că ne acomodăm vieţii şi obiceiurilor ţării şi preluăm munci de care profită şi ei, au renunţat la adversitatea faţă de noi.

După cum am mai spus, mănăstirile sunt universităţile ecleziastice. Iată de ce toate reîncarnările lui Buddha – şi există peste o mie în Tibet – trebuie să fie şcolite într-o mănăstire. Aceste reîncarnări reprezintă un etern punct de atracţie pentru pelerini, care vin cu miile să primească

binecuvântarea lor.

Şi în timpul vizitei de şapte zile a lui Dalai Lama la Drebung reîncarnările au stat la toate ceremoniile în rândul întâi – un adevărat conclav al zeilor! În grădinile umbroase ale mănăstirii aveau loc în fiecare zi renumitele dezbateri dintre stăpânitorul Tibetului şi stareţul competent. Dezbaterile sunt una dintre cele mai intime manifestări ale vieţii religioase a lamaismului, de aceea nu nutrisem nici cea mai vagă speranţă că aş putea asista şi eu.

Dar, în timp ce luam micul dejun, Lobsang Samten m-a întrebat dacă nu aş dori să fiu prezent.

Datorită acestui gest neaşteptat am reuşit să asist la un spectacol pe care nu l-a văzut niciun om de altă credinţă. Fireşte că, din moment ce eram împreună cu fratele lui Dalai Lama, nu m-a oprit nimeni să intru în grădina interioară împrejmuită. Un tablou cu totul inedit! În faţa unui pâlc de copaci de culoare întunecată, vreo două mii de călugări în rase roşii stăteau ghemuiţi pe un teren presărat cu pietriş alb; Dalai Lama predica din Sfânta Scriptură, aşezat pe un loc puţin înălţat. Era pentru prima dată când îi auzeam vocea cristalină, încă juvenilă. El vorbea cu mare dezinvoltură şi cu siguranţa unui adult. Încă nu avusese ocazia să se afirme în public. Băiatul, acum în vârstă de paisprezece ani, studiase vreme îndelungată – sosise momentul să-şi demonstreze aptitudinile în faţa unui auditoriu critic. Multe depindeau de această primă înfăţişare. Chiar dacă un eventual eşec nu putea schimba mersul predestinat al vieţii sale, cu această ocazie avea să se vadă dacă va fi doar instrumentul călugărilor sau stăpânul lor. Nu toţi predecesorii săi fuseseră la fel de dotaţi ca marele Dalai Lama al cincilea şi ca progresistul Dalai Lama al treisprezecelea. Mulţi rămăseseră toată viaţa marionetele dascălilor lor, iar destinele ţării se aflaseră în mâinile regentului. Inteligenţa acestui băiat era însă de pe acum apreciată ca un adevărat miracol. Se spunea că dacă citeşte o singură dată o carte o ştie deja pe dinafară. Se interesase de timpuriu de toate afacerile de stat, criticând sau aprobând deciziile Adunării naţionale.

Când s-a ajuns la dezbateri, am constatat că laudele nu erau exagerate. Conform datinii. Dalai Lama se aşază şi el pe

jos, pe pietriş, pentru a nu distona prin superioritatea naşterii sale. Stareţul în a cărui grupă avea astăzi loc discuţia stătea în faţa lui, subliniindu-şi obiecţiile cu gesturile prescrise. Răspunsurile veneau cu multă promptitudine şi combativitate, după care urma o nouă întrebare-capcană. Dar Dalai Lama nu-şi pierdea cumpătul, dând răspunsurile cu o facilitate jucăuşă, în timp ce pe faţa sa tânără înflorea un surâs sigur de sine.

După o serie de replici cei doi au schimbat rolurile: acum Dalai Lama îi punea întrebări stareţului aşezat pe jos. Cu această ocazie s-a putut vedea că discuţia nu fusese câtuşi de puţin regizată în prealabil doar pentru a evidenţia inteligenţa tânărului Buddha şi că stareţul ajunsese cu adevărat în impas, străduindu-se să nu capituleze în faţa propriului elev.

După terminarea dezbaterii, tânărul zeu-rege se aşeză iar pe tron, iar mama sa – singura femeie prezentă – îi oferi ceai dintr-o cupă de aur. El se uită cu coada ochiului la mine, de parcă ar fi vrut să se convingă că şi eu îl aprob. Eram profund impresionat de tot ce văzusem şi auzisem şi admiram în primul rând siguranţa acestui băiat divin care provenea dintr-o familie foarte simplă. Aproape că-ţi venea să crezi în posibilitatea unei reîncarnări…

Am avut mai târziu deseori ocazia să asist la dezbaterile călugărilor studioşi, dar atmosfera nu mai era chiar atât de civilizată şi destinsă. Auditorii luau de multe ori partea unuia sau a altuia dintre cei doi interlocutori, spiritele se încingeau până la incandescenţă, iar disputa se termina cu o încăierare.

La sfârşitul dezbaterii religioase, toţi cei prezenţi au rostit în comun o rugăciune foarte lungă, după care Dalai Lama s-a întors în palatul său, sprijinit de stareţi. Mă întrebasem de multe ori din ce cauză băiatul avea umbletul unui moşneag. Am aflat acum că aceasta este una din regulile ritualului şi că fiecare gest este prescris cu toată rigurozitatea. Urmăreşte să imite umbletul sfinţilor şi să exprime în acelaşi timp înalta demnitate a lui Dalai Lama. Cât de mult mi-ar fi plăcut să imortalizez în câteva fotografii acest spectacol unic! Dar norocul meu că nu aveam la mine aparatul. În ziua următoare a izbucnit un mare scandal deoarece prietenul meu Wangdüla

încercase – fără ştirea mea – să-l fotografieze pe Dalai Lama în timp ce înconjura Lingkhor-ul mănăstirii. Reuşise deja să facă pe furiş o fotografie, când un călugăr hiperzelos care îl observase l-a denunţat. Wangdüla a fost convocat în faţa secretarului regentului şi supus unui interogatoriu sever. Ca pedeapsă pentru crima săvârşită a fost degradat, spunându-i-se să fie fericit că nu a fost excomunicat din rândurile monahilor. Bineînţeles, i s-a confiscat şi aparatul. Toate acestea deşi era nobil de rangul al cincilea şi nepot al unui fost regent! Întâmplarea deveni subiectul zilei la mănăstire, dar Wangdüla nu păru prea afectat – cunoştea deja suişurile şi coborâşurile carierei de funcţionar.

În curând incidentul a fost dat uitării. O nouă ceremonie a focalizat atenţia tuturor. Dalai Lama urma să aducă jertfa tradiţională pe piscul înalt de 5.600 de metri al muntelui Gompe Utse, care se înălţa în spatele mănăstirii Drebung.

O caravană mare, formată din cai şi călăreţi, porni la drum în zorii zilei – cam o mie de oameni şi mai multe sute de cai. Prima destinaţie era o sihăstrie situată cam la jumătatea drumului. Doi comişi duceau calul lui Dalai Lama. Pe drum fuseseră amenajate mai multe popasuri, iar încălecatul şi descălecatul tânărului zeu erau însoţite de fiecare dată de un anumit ceremonial. La fiecare popas era pregătit un tron acoperit cu covoare, pentru ca Sfinţia Sa să se odihnească pe un jeţ demn de el. Către seară s-a ajuns la sihăstrie, s-a adus o jertfă de tămâie în semn de mulţumire pentru că drumul fusese parcurs cu bine până aici şi apoi toată lumea s-a adâncit în exerciţii de rugăciune. Toţi au petrecut noaptea în corturi şi adăposturi improvizate. Pentru ziua următoare erau deja pregătiţi iacii şi Dalai Lama a pornit înainte de răsăritul soarelui spre pisc, însoţit de cei mai înalţi demnitari. În prealabil, călugării mănăstirii amenajaseră cât de cât un drum pentru acest pelerinaj. Sus, pe culme, s-au rostit din nou rugăciuni şi s-a adus o jertfă zeilor. Jos, în vale, poporul pândea momentul când va vedea fumul înălţându-se spre cer. Oamenii ştiau că acolo, sus, stăpânul se roagă pentru supuşii săi. Eu însumi mă căţărasem cu o zi înainte, pe o scurtătură, până sus şi priveam de la distanţă, cu discreţie, cum se aduce jertfa. Stoluri mari de ciori şi stăncuţe se adunaseră ca

spectatori, adulmecând mirosul de *tsampa* şi unt şi aşteptând să se năpustească asupra resturilor.

Cei mai mulţi însoţitori ai lui Dalai Lama se aflau pentru prima dată în viaţă pe vârful unui munte. Cei tineri făcuseră ascensiunea cu plăcere şi îşi arătau, bucuroşi, unul altuia detalii ale minunatei panorame. Dar călugării şi funcţionarii mai în vârstă, în majoritate destul de corpolenţi, nu savurau frumuseţea munţilor. Se aşezaseră istoviţi şi se lăsau serviţi de slujitori ca să prindă iar puteri.

În aceeaşi zi a fost parcurs, călare, tot drumul de întoarcere până la mănăstire, iar peste câteva zile Dalai Lama a pornit spre mănăstirea Sera, unde ceremonia dezbaterilor s-a repetat după acelaşi tipic ca la Drebung. Consilierii tânărului zeu stătuseră la îndoială dacă este cazul să-i acorde şi acestei mănăstiri onoarea unei vizite, căci trecuseră abia câteva luni de când se răzvrătise împotriva guvernului. Dar tocmai în această împrejurare se dovedi că tânărul stăpânitor se ridica deasupra intrigilor şi a clicilor de tot felul. Era emoţionant să-i vezi şi pe călugări cum se străduiesc să-şi arate devotamentul, să-l primească aşa cum se cuvine pe Dalai Lama şi să-i depăşească pe cât posibil în fast pe cei din Drebung. Îşi scoaseră toate comorile vechi de secole, împodobind până la refuz templul; pe toate acoperişurile fluturau prapuri de rugăciune noi, iar străzile măturate străluceau de curăţenie.

La întoarcerea tânărului zeu din călătoriile făcute la Drebung şi Sera, străzile Lhasei erau înţesate de o mulţime voioasă şi bucuroasă.

Descoperirile arheologice ale lui Aufschnaiter

Viaţa mea se desfăşura într-un ritm egal: eram în slujba guvernului, traduceam ştiri şi articole din ziare, construiam din când în când câte un dig mai mic sau un canal de irigaţii. Îl vizitam cu regularitate pe Aufschnaiter, care era ocupat cu construirea canalului de la marginea oraşului.

Cu ocazia acestor lucrări a făcut descoperiri interesante: în timpul săpăturilor, muncitorii săi au găsit fragmente de vase din argilă. Aufschnaiter le-a adunat cu grijă şi a început să le reconstituie bucată cu bucată. Au luat astfel naştere o serie

de vaze şi urcioare de toată frumuseţea, ale căror forme nu aveau nicio asemănare cu cele de astăzi. Aufschnaiter le-a promis muncitorilor o recompensă pentru fiecare descoperire, rugându-i să sape cu mare grijă şi să-l cheme de îndată ce găsesc ceva. Fiecare săpătură aducea la suprafaţă noi vestigii. Au fost scoase la lumină morminte întregi cu schelete conservate ireproşabil, cu vase şi nestemate. Aufschnaiter găsise o nouă îndeletnicire pentru timpul său liber: asambla, înregistra, ambala, aţinându-se în epoci situate cu mii de ani în urmă. Putea pe drept cuvânt să fie mândru de colecţia sa, obiectele găsite fiind primele dovezi ale existenţei unei culturi mai vechi în ţară. Era probabil foarte îndepărtată în timp, deoarece niciun *lama* nu a reuşit să le dateze şi să le localizeze şi nici să găsească în cărţi indicii despre o epocă în care morţilor li se puneau daruri în mormânt.

Aufschnaiter intenţiona să le pună la dispoziţia Muzeului Arheologic din India. Când am părăsit ţara în urma invaziei Chinei roşii, le-am ambalat cu grijă şi le-am luat cu noi. Aufschnaiter a rămas atunci în Gyantse, încredinţându-mi obiectele pentru a fi transportate în India.

Problemele agriculturii tibetane

Curând după aceste descoperiri arheologice am avut ocazia neaşteptată să ies din Lhasa şi să cunosc o altă parte a ţării. Câţiva aristocraţi mă rugaseră să le vizitez moşiile şi să fac propuneri pentru eventuale ameliorări. În acest scop obţinuseră de la guvern un concediu pentru mine, aşa că am văzut, una după alta, moşiile lor. Condiţiile găsite la faţa locului erau de-a dreptul medievale. Întocmai ca în urmă cu o mie de ani, „plugul” era un simplu ciomag prevăzut cu un vârf metalic. Munca de pe ogoare se efectua cu ajutorul animalelor numite *dzo,* o încrucişare între vită şi iac, deosebit de bune pentru tracţiune. *Dzo* seamănă mai mult cu iacul; laptele femelei este foarte apreciat, fiind deosebit de gras.

O problemă pe care tibetanii nu o pot rezolva este irigarea ogoarelor. Primăvara este de obicei secetoasă, dar nimeni nu exploatează pâraiele şi râurile umflate în urma topirii zăpezilor, pentru a le dirija spre pământurile secătuite.

Moşiile nobiliare sunt uriaşe; pentru a le străbate ai uneori

nevoie de câteva zile de mers călare. Fiecare proprietate are mii de iobagi cărora li se repartizează mici parcele de pământ pentru nevoile proprii; în schimbul lor sunt obligaţi să presteze un anumit număr de ore de muncă pentru stăpân. Administratorii moşiilor – de multe ori câte un slujitor care se bucură de încredere – se comportă ca nişte mici regi. Căci stăpânii sunt la Lhasa, ca slujbaşi ai guvernului, şi nu prea au timp să se ocupe de proprietăţile lor. În schimb, primesc mereu noi şi noi terenuri ca recompensă pentru merite deosebite. Unii aristocraţi au dobândit în acest fel, în decursul anilor, douăzeci de ferme uriaşe. Dar cu tot atâta uşurinţă pot fi şi expropriaţi dacă ajung în dizgraţie. În acest caz toate posesiunile trec iar în proprietatea statului. Există însă şi familii care îşi stăpânesc de sute de ani cetăţile şi chiar şi-au însuşit numele ţinuturilor. Strămoşii lor au construit fortăreţele respective pe culmi stâncoase, care dominau toată valea. Cele aşezate pe şes erau înconjurate de şanţuri cu apă care astăzi sunt, fireşte, secate. Armele vechi reprezintă o dovadă a spiritului războinic al strămoşilor, care trebuiau să fie mereu în defensivă din cauza mongolilor ce îi ameninţau cu moartea şi incendierea.

Am cutreierat în felul acesta ţinuturile săptămâni şi luni întregi, iar vizitarea atâtor locuri necunoscute însemna o variaţie bine-venită după perioada îndelungată petrecută la Lhasa. Ce minunat era să merg pe Brahmaputra în jos, într-o barcă din piele de iac – doar aveam timp suficient la dispoziţie! Era total indiferent dacă mă întorceam la Lhasa cu o zi mai devreme sau mai târziu. Trăgeam uneori la mal când vedeam o mănăstire pe care doream să o vizitez; având la mine aparatul de fotografiat, am putut face multe poze cu peisaje şi oameni. Din păcate, trebuia să fiu zgârcit cu filmul, deoarece în bazar nu găseai materiale fotografice pentru Leica.

Sport pe gheaţă la Lhasa

Când m-am întors la Lhasa era deja iarnă. Braţele râului Kyichu îngheţaseră, ceea ce ne-a dat o idee. Împreună cu un mic grup de prieteni – printre care şi fratele lui Dalai Lama – am întemeiat un club de patinaj. Nu eram primii care

practicau acest sport în Tibet.

Şi la Misiunea Britanică din Gyantse existaseră amatori de patinaj – spre marea uimire a populaţiei băştinaşe. De fapt, preluaserăm moştenirea lor, căci am achiziţionat patinele pe care le lăsaseră slujitorilor la plecare. Pe cele care mai lipseau le-am procurat din India. Primele încercări au fost cât se poate de hazlii – iar de spectatori nu am dus lipsă nicio clipă. Toţi aşteptau cu teamă să vadă dacă nu-şi sparge nimeni capul sau dacă nu se face o gaură în stratul de gheaţă. Spre groaza părinţilor, apărură tot mai mulţi copii dornici să înveţe cu orice preţ să patineze. Cercurile nobiliare conservatoare nu puteau nicidecum pricepe de ce ne legam un „cuţit” sub talpa piciorului, alunecând după aceea pe el.

Marele dezavantaj al patinoarului nostru era că dimineaţa, spre ora zece, gheaţa începea să se înmoaie. Soarele este puternic chiar şi în timpul iernii. Iată de ce singura soluţie era să ne începem exerciţiile la ore foarte matinale. În schimb, puteam trece în continuare de la patine la racheta de tenis. După aceea ne adunam ba la unul, ba la altul, la un mic picnic. Pentru mine erau cele mai frumoase ore, când mă puteam zbengui împreună cu tineretul, spontan, fără ceremonialul şi eticheta impuse de viaţa de societate din Lhasa.

Operator cinematografic al „reîncarnării lui Buddha”

Şi Dalai Lama auzise, prin fratele său, despre isprăvile noastre. Din păcate, patinoarul nu putea fi văzut de pe acoperişul palatului Potala. Dar Dalai Lama ar fi vrut atât de mult să vadă şi el cum se desfăşoară noul sport vesel de pe gheaţă! Într-o zi mi-a trimis aparatul lui de filmat, cu rugămintea să fac pentru el un film care să surprindă ceea ce făceam noi pe gheaţă.

Al treisprezecelea Dalai Lama fusese prieten cu Sir Charles Bell, de la care preluase multe iniţiative şi idei moderne; el lăsase moştenire o aparatură completă pentru fotografiat. Reprezentanţa diplomatică britanică îi dăruise mai târziu tânărului Dalai Lama una nouă, prevăzută cu cele mai moderne aparate de proiecţie, iar cei patru globe-trotteri îi

aduseseră un aparat de filmat ultimul tip.

Deoarece nu filmasem încă niciodată, am cerut şi prospectele şi instrucţiunile de folosire şi le-am citit cu mare atenţie înainte de a mă apuca de lucru. Apoi am turnat filmul, l-am trimis la developat în India, prin mijlocirea Ministerului de Externe şi a Misiunii Britanice, iar peste două luni filmul a ajuns în mâinile lui Dalai Lama. Era foarte reuşit.

Acest film a fost primul contact personal dintre mine şi tânărul stăpânitor al Tibetului, şi este ciudat că tocmai un produs al secolului XX a reprezentat punctul de plecare al unei prietenii care ne va lega în viitor tot mai strâns unul de altul, ridicându-se deasupra ceremonialului şi a etichetei.

Dalai Lama mi-a transmis în curând, prin Lobsang Samten, rugămintea să fotografiez pentru el diferite solemnităţi şi festivităţi. De acum înainte a existat o comunicare permanentă între noi. Mă uimea să constat că, în ciuda studiilor sale istovitoare, se ocupa intens de tehnica fotografică; astfel, îmi trimitea mereu instrucţiuni foarte precise. Uneori îmi scria câteva rânduri pe un bileţel, alteori Lobsang Samten îmi transmitea verbal rugăminţile. O dată mi-a indicat direcţia din care ar fi trebuit – după părerea sa – să vină lumina potrivită, altă dată mi-a atras atenţia că o ceremonie va începe cu mare punctualitate. Şi eu îi transmiteam rugămintea ca la trecerea procesiunii să privească mai mult timp într-o anumită direcţie, unde mă voi afla eu cu aparatul, aşa cum ne înţeleseserăm.

Mă străduiam, fireşte, să nu atrag atenţia cu aparatul meu. Aceasta părea să fie şi grija principală a tânărului zeu, căci adeseori mă ruga, prin bileţelele sale, să nu ies în faţă, ci să renunţ mai degrabă la fotografie. Era, desigur, imposibil să rămân total neobservat, iar în curând aflase toată lumea că făceam fotografii din însărcinarea Sfinţiei Sale şi toţi se întreceau să mă ajute. Chiar şi mult temuţii soldaţi monahali îmi eliberau, cu ajutorul bicelor, câmpul vizual şi stăteau ca mieluşeii când îi rugam să-mi pozeze, în felul acesta am avut ocazia să fac multe fotografii la festivităţi religioase, ceea ce cu siguranţă că nu reuşise încă nimeni; în orice caz, îmi alegeam de fiecare dată după o matură chibzuinţă punctul în care mă postam. De multe ori aveam la mine şi Leica mea,

izbutind să fac câte o fotografie şi pentru mine personal. De obicei trebuia însă să renunţ la cele mai frumoase scene şi să fotografiez doar pentru mandatarul meu. Îmi părea mai ales rău că nu putusem să fac decât puţine poze cu oracolul în stare de transă.

Catedrala din Lhasa

Am făcut fotografii deosebit de frumoase cu catedrala. Tsug Lag Khang a fost construită în secolul al VII-lea şi în ea se găsesc cele mai valoroase statui de zei din Tibet. Istoria acestui templu începe cu renumitul rege tibetan Srongtsen Gampo. Soţiile sale erau două prinţese de religie budistă. Una venea din Nepal şi a construit al doilea templu ca mărime din Lhasa, Ramoche; a doua soţie, o chinezoaică, a adus statuia din aur. Cele două femei au reuşit să-l convertească la budism pe rege, care practica încă vechea religie Bon. El a ridicat mai târziu budismul la rangul de religie de stat şi a construit catedrala ca locaş al minunatei statui. Din păcate, şi catedrala suferă de acelaşi defect ca Potala. Din exterior este o clădire minunată, impresionantă, dar în interior este întunecată, întortocheată şi neprimitoare. Adăposteşte valori inestimabile, la care se adaugă mereu altele noi graţie jertfelor aduse. De exemplu, fiecare ministru trebuie, la numirea sa în funcţie, să cumpere veşminte noi din mătase şi brocart pentru statuile sfinţilor şi să doneze o candelă din aur masiv. În lămpi şi candele ard fără întrerupere cantităţi mari de unt, iar mirosul rânced creează, iarna şi vara, o atmosferă sufocantă, zăpuşitoare. Singurii profitori de pe urma jertfelor sunt şoarecii. Aceştia se caţără cu miile între faldurile veşmintelor grele de mătase ale statuilor şi se ghiftuiesc mâncând din tipsiile de sacrificiu pline cu *tsampa* şi unt. În templu este întuneric, de afară nu pătrunde nicio rază de lumină, doar candelele cu unt de la altare răspândesc o lumină slabă, pâlpâitoare. Intrarea în sanctuar este barată cu lanţuri grele de fier, deschizându-se doar cu anumite ocazii.

Într-un gang îngust şi întunecat am descoperit un clopot atârnat de tavan. Nu mi-a venit să cred când am descrifrat inscripţia cu litere în relief. Se putea citi foarte clar: „Te Deum laudamus”. Probabil că acest clopot era ultimul vestigiu al

capelei construite la Lhasa, cu secole în urmă, de misionarii catolici. Nu reuşiseră să se impună, trebuind să părăsească ţara. Respectul profund manifestat în Tibet faţă de orice altă religie era probabil motivul pentru care clopotul fusese adăpostit în catedrală. Mi-ar fi plăcut să aflu mai multe despre această capelă a capucinilor şi iezuiţilor. Dar dispăruse orice urmă a lor.

Spre seară, catedrala se umple de vizitatori, iar în faţa sanctuarului se adună un şir lung de oameni. Fiecare atinge, plin de evlavie, cu fruntea statuia lui Buddha şi depune o mică ofrandă. Un călugăr toarnă în palma credincioşilor puţină apă sfinţită, uşor colorată cu şofran. Jumătate din ea este înghiţită, jumătate este turnată pe cap.

Mulţi călugări stau în permanenţă în templu, căci face parte din îndatoririle lor să păzească acele comori nepreţuite – sub supravegherea unui înalt funcţionar – şi să întreţină candelele cu unt.

S-a încercat la un moment dat introducerea curentului electric în catedrală pentru a lumina mai bine gangurile şi capelele întunecate. Dar un scurtcircuit a provocat un mic incendiu – toţi cei ce lucrau în templu au fost concediaţi pe loc şi nimeni nu a vrut să mai audă vreodată de lumina artificială.

La intrarea în catedrală vezi plăci mari de piatră. Acestea sunt lustruite ca oglinda şi au mai multe adâncituri. De o mie de ani, credincioşii se prosternează, atingându-le cu fruntea pentru a-şi manifesta veneraţia faţă de zei. Dacă te uiţi la aceste adâncituri şi vezi dăruirea totală întipărită pe figurile credincioşilor, înţelegi de ce nicio misiune creştină nu a putut avea succes aici. Şi un *lama* din Drebung ar părăsi probabil resemnat Vaticanul, fiindcă cele două religii au un fundament la fel de serios, şi anume învăţătura despre fericirea în viaţa de apoi. Ele au multe elemente comune; în primul rând, predică smerenia în această viaţă; iar dacă budistul se aruncă la pământ în faţa statuii zeului suprem, catolicii urcă în genunchi sfintele trepte ale catedralei din Roma. Dar găsim şi o deosebire mare: în Tibet nu există încă o civilizaţie care să-l hăituiască pe om de dimineaţa până seara, omul are timp, se poate dedica în totalitate cultului religios, se poate adânci în

sine însuşi. Biserica joacă încă în viaţa individului acel rol uriaş pe care l-a jucat şi la noi cu secole în urmă.

Şi aici, uşa bisericii este locul unde se adună cerşetorii. Şi cei de aici ştiu foarte bine că omul este recules şi milostiv când i se înfăţişează lui Dumnezeu. Dar, ca peste tot, devin şi aici vizibile viciile cerşetoriei. Când mi-am construit digul, guvernul a încercat să pună la muncă haimanalele sănătoase care cerşeau. Din cei peste o mie de cerşetori ai Lhasei, şapte sute de oameni apţi de muncă au fost selectaţi şi trimişi să lucreze în schimbul hranei şi al unui salariu. În ziua următoare au venit doar jumătate din ei, iar peste câteva zile nici măcar unul. Tentativa eşuase în mod lamentabil. Prin urmare, nu lipsa locurilor de muncă şi mizeria îi obligă pe aceşti oameni să cerşească – de cele mai multe ori nici măcar deficienţele fizice, ci pur şi simplu lenea. În Tibet poţi trăi foarte bine din cerşit. Nimeni nu alungă un cerşetor care îi bate la uşă. Şi chiar dacă acesta primeşte doar puţin *tsampa* şi o monedă de cupru, ceea ce adună în două ore îi este suficient să-şi ducă traiul de pe o zi pe alta – mai mult nici nu doreşte. Se sprijină, leneş, de un zid, moţăie la soare şi nu are nicio bătaie de cap. Apoi mai joacă puţin zaruri, iar când se lasă noaptea îşi caută un ungher mai ferit într-o curte sau pe stradă şi se înveleşte în bundă…

Mulţi cerşetori suferă de boli îngrozitoare, pentru care merită să fie compătimiţi, dar le transformă în sursă de câştig, expunându-şi infirmităţile reale sau simulate pentru a primi mai mult de pomană.

Cerşetorii se îngrămădesc şi pe străzile de ieşire din oraş. Afacerile lor prosperă, aceste străzi fiind foarte circulate, şi aproape orice pelerin, negustor sau nobil care intră sau iese din oraş le aruncă săracilor câteva monede. Am asistat personal la unele scene de aici când îmi însoţeam prietenii care plecau în India sau când ieşeam în întâmpinarea celor care soseau.

Ospitalitatea tibetană

Ajung acum la unul dintre cele mai încântătoare obiceiuri din câte mi-a fost dat să cunosc vreodată şi care merită să fie prezentat, însoţirea la plecare şi întâmpinarea la sosire sunt o

formă de manifestare a ospitalităţii tibetane. Când cineva pleacă în călătorie, prietenii ridică un cort la o distanţă chiar şi de zece kilometri de oraş, aşteptându-l acolo cu o masă de rămas-bun. Abia după aceea este lăsat să-şi continue drumul, împodobit cu panglici albe şi însoţit de cele mai bune urări. La întoarcere, ritualul se repetă, iar dacă persoana în cauză are mulţi prieteni, este posibil să fie întâmpinată în felul acesta în mai multe puncte ale traseului. Uneori călătorul zăreşte Potala de dimineaţă, dar pe drumul spre oraş îl aşteaptă un cort după altul, cu urări de bun sosit. Aşa încât până ajunge în oraş se lasă noaptea, iar caravana lui s-a transformat într-un convoi măreţ, fiindcă toţi prietenii şi slujitorii acestora i s-au alăturat; astfel, omul soseşte acasă cu sentimentul că nu a fost dat uitării.

Dacă sunt aşteptaţi vizitatori din străinătate, Ministerul de Externe este cel care îşi trimite reprezentanţii să-i întâmpine oficial şi să-i ospăteze. Când soseşte un diplomat nou, este primit cu onoruri militare, iar trimişii cabinetului îi oferă panglici de mătase, în oraş îl aşteaptă, gata pregătită, o locuinţă pentru el, pentru slujitorii şi animalele sale, precum şi o mulţime de cadouri – pe scurt, cred că nicăieri în lume un călător nu este înconjurat cu atâta atenţie şi ospitalitate ca în Tibet.

În timpul războiului s-a întâmplat de mai multe ori ca vreun avion să se rătăcească pe ruta dintre India şi China. Cu siguranţă că este cea mai dificilă linie aeriană din câte există, deoarece survolarea Himalayei reclamă maximum de experienţă şi competenţă din partea pilotului. Dacă acesta se rătăceşte, nu se mai poate descurca, hărţile Tibetului fiind cât se poate de deficitare.

Într-o noapte s-a auzit zgomot de motoare deasupra oraşului sfânt, ceea ce a provocat mare nelinişte. Peste două zile sosi din districtul Samye vestea că cinci americani aterizaseră acolo cu paraşutele. Guvernul i-a invitat să se întoarcă în India trecând prin Lhasa. Mare trebuie să fi fost mirarea piloţilor văzând că la câţiva kilometri de oraş sunt întâmpinaţi, într-un cort, cu ceai şi panglici albe. Ajunşi la Lhasa, au povestit că pierduseră complet direcţia şi că ajunseseră să atingă cu aripile avionului zăpezile masivului

Nyenchenthanglha. Făcuseră cale întoarsă, dar nu mai aveau suficientă benzină, fiind nevoiţi să abandoneze avionul. Toţi cinci au aterizat cu bine cu paraşutele – în afară de câteva mici luxaţii şi o fractură de braţ, scăpaseră nevătămaţi. După un scurt popas la Lhasa, au plecat cu un transport organizat de guvern, călare pe cai şi înconjuraţi de tot confortul; aşa au ajuns în India.

Echipajele altor avioane americane prăbuşite în timpul războiului nu au avut aceeaşi soartă. În Tibetul răsăritean s-au găsit doar rămăşiţele a două avioane; niciun membru al echipajului nu reuşise să se salveze. Guvernul a depozitat epavele avioanelor în nişte case pe care le-a sigilat. Un alt avion pare să se fi prăbuşit la sud de Himalaya, într-o provincie ai cărei locuitori sunt oameni ai junglei, pe jumătate sălbatici. Nu sunt budişti, umblă aproape despuiaţi şi toţi tibetanii se tem de săgeţile lor otrăvite. Îşi părăsesc rareori pădurile pentru a vinde piei de animale şi mosc în schimbul sării şi al unor imitaţii de bijuterii. Cu o asemenea ocazie au oferit şi obiecte care nu puteau proveni decât dintr-un avion american. Dar a fost singura veste despre probabilul accident care a ajuns la urechile lumii. Orice tentativă de a întreprinde cercetări ar fi fost o iluzie. Mi-ar fi plăcut să caut locul unde se prăbuşise avionul şi să merg pe urmele lăsate de acest accident, dar planul a eşuat, provincia respectivă fiind foarte departe.

Reorganizarea armatei şi intensificarea vieţii religioase

Situaţia politică a ţării se înrăutăţea. Chinezii declaraseră solemn la Peking că în curând vor „elibera” Tibetul. La Lhasa nu se îndoia nimeni că această ameninţare trebuia luată foarte în serios. Chinezii comunişti îşi realizaseră până acum toate proiectele.

Iată de ce în Tibet a început o campanie de reorganizare rapidă a armatei. Această misiune specială i-a fost încredinţată unuia din miniştrii cabinetului. Tibetul are o armată permanentă. Fiecare localitate trebuie să pună la dispoziţie un număr de bărbaţi pentru serviciul militar, în funcţie de numărul total al locuitorilor. Aceasta face parte din

obligaţiile faţă de stat. Nu este un serviciu militar obligatoriu în sensul pe care îl dăm noi acestui termen, statul fiind interesat doar de *numărul* de oameni, nu de oamenii înşişi. Cei vizaţi pot să-şi plătească un locţiitor pe care să-l trimită în locul lor în armată. Aceşti locţiitori rămân foarte des soldaţi pentru tot restul vieţii.

Instructorii militari sunt şcoliţi în India şi se pricep să mânuiască armele moderne. Limba folosită în armată este un amestec de tibetană, indiană şi engleză. Noul ministru şi-a început activitatea prin a introduce comenzi uniformizate, în limba tibetană. În locul imnului naţional englez „God Save the Queen” s-au compus textul şi melodia unui imn tibetan. Acesta proslăvea independenţa Tibetului şi îl omagia pe înaltul său stăpânitor, Dalai Lama.

Pajiştile din jurul Lhasei s-au transformat în câmpuri de instrucţie pentru armată, s-au înfiinţat noi regimente, iar Adunarea naţională a luat decizia să traseze celor înstăriţi şi aristocraţilor sarcina de a subvenţiona mobilizarea şi echiparea a încă o mie de oameni. Rămânea la latitudinea lor să hotărască dacă se înrolau ei înşişi sau îşi găseau un substitut. S-au organizat cursuri speciale pentru calificarea ca ofiţeri a unor funcţionari laici şi monahali. Cei mai mulţi au participat cu tot entuziasmul.

Uniforma militară de vară era confecţionată din stofa de bumbac kaki, iar cea de iarnă – din stofă de lână indigenă, vopsită cu esenţă din coajă de nucă verde. Croiul fusese ajustat după îmbrăcămintea tibetană obişnuită: un fel de haină ca o mantie, care servea şi drept pătură, iar dedesubt, pantaloni şi tradiţionalele cizme înalte. Pe cap, soldaţii purtau vara o pălărie cu boruri mari care îi apăra de soare, iar iarna o căciulă de blană. În formaţiuni compacte, armata face o impresie bună, foarte belicoasă – bineînţeles, nu este cazul să o comparăm cu cele europene şi cu cele americane. Un plutonier prusac ar fi avut multe de obiectat – dar nici el nu şi-ar fi putut dori un spirit de subordonare mai necondiţionat ca acela de aici. Nu este de mirare, armata constând în cea mai mare parte din iobagi obişnuiţi cu obedienţa oarbă. La care se adăuga convingerea că îşi apără ţara şi religia – acest gând le insufla tuturor încredere şi spirit combativ.

În perioadele paşnice din trecut nimeni nu dăduse o importanţă deosebită armatei. Dar şi atunci comunităţile de baştină trebuiau să-i aprovizioneze pe recruţi cu alimente şi bani. Guvernul a înţeles acum cât de importantă este o bună organizare şi a stabilit solde pentru ofiţeri şi trupe.

La început nu a fost deloc uşor să se organizeze un sistem de aprovizionare impecabilă a numeroaselor trupe noi. Serviciul de transporturi era suprasolicitat, cerealele pentru pâine trebuiau aduse adeseori din regiuni îndepărtate. Depozitele construite în ţinuturile bogate în grâne erau clădiri mari din piatră, fără ferestre, prevăzute doar cu găuri de aerisire. Cerealele puteau fi păstrate acolo ani în şir fără să se deterioreze, aerul uscat împiedicând degradarea. Dar aceste silozuri s-au golit acum rapid, rezervele fiind duse în acele locuri unde s-ar fi putut crea un front în caz de război. Ţara nu era încă ameninţată de vreo penurie de alimente. Nici dacă s-ar fi înălţat un zid în jurul Tibetului nu ar fi murit nimeni de foame sau de frig, căci tot ce le este necesar celor trei milioane de locuitori ai acestei ţări uriaşe există într-o formă sau alta.

Popotele armatei ofereau prin urmare mese îmbelşugate, iar solda acoperea cheltuielile pentru ţigarete şi *chang.* Soldaţii erau mulţumiţi.

Şi la tibetani deosebirea dintre ofiţeri şi trupă se vede în primul rând în uniformă. Cu cât rangul este mai înalt, cu atât ornamentele din aur masiv sunt mai numeroase. Nu există un regulament strict în această privinţă. Am văzut odată un general care, în afară de epoleţii din aur, mai avea pe piept o mulţime de alte podoabe sclipitoare. Probabil că văzuse prea multe ilustrate din străinătate şi se împodobise şi el după modelul lor, căci în Tibet nu există medalii şi decoraţii. În loc de asemenea distincţii, soldatul tibetan primeşte recompense mai concrete. După o victorie are dreptul la pradă, din care cauză jafurile sunt destul de frecvente. Doar armele capturate trebuie predate. Un bun exemplu pentru acest sistem este combaterea bandiţilor, la care am asistat şi eu de câteva ori. *Bönpo* locali pot cere ajutor de la guvern atunci când nu mai reuşesc să o scoată la capăt cu bandiţii din ţinutul lor. Sunt trimise unităţi militare mai mici care să le vină de hac. În

ciuda metodelor de luptă total lipsite de scrupule ale banditţilor, participarea la asemenea expediţii punitive este foarte râvnită, căci soldaţii se gândesc doar la prada care îi aşteaptă, fără să ţină cont şi de pericole. Dreptul la pradă provoacă adesea multe probleme, şi eu însumi am văzut la un moment dat un caz tragic când aplicarea lui a costat viaţa mai multor oameni.

După ce armata roşie chineză a ocupat Turkistanul, consulul american de acolo, Machiernan, însoţit de un compatriot, studentul Bessac, şi trei ruşi albi, a vrut să fugă în Tibet. Prin intermediul legaţiei sale din India a cerut guvernului tibetan permisiunea de a tranzita ţara, iar Lhasa a trimis de îndată curieri în toate direcţiile, cu dispoziţia ca posturile întărite de la graniţă şi patrulele să nu le facă greutăţi fugarilor. Drumul micii caravane ducea prin Kuen Lun şi Changthang; cămilele s-au comportat admirabil, iar vânătoarea de *kyang* le-a furnizat oamenilor carne proaspătă. Dar, din nenorocire, curierul a ajuns prea târziu exact la punctul unde americanul şi însoţitorii săi urmau să treacă graniţa. Înainte să fi putut începe tratativele, soldaţii au făcut uz de arme. Probabil că la zelul lor contribuise şi vederea celor douăsprezece cămile încărcate. Consulul american şi doi ruşi au murit pe loc. Al treilea rus a fost grav rănit şi doar studentul Bessac a scăpat nevătămat. El a fost luat prizonier şi o escortă i-a condus pe el şi pe rănit până la proximul guvernator. Tratamentul la care a fost supus a fost departe de a putea fi numit politicos, el fiind ocărât şi ameninţat tot timpul. Soldaţii hiperzeloşi de la graniţă au început de îndată să-şi împartă prada, foarte bucuroşi să intre în posesia unor lucruri atât de preţioase ca binoclurile şi aparatele de fotografiat. Dar încă înainte ca prizonierii să ajungă la proximul *Bönpo,* a sosit curierul cu ordinul ca cei doi americani şi însoţitorii lor să fie întâmpinaţi ca oaspeţi ai guvernului. Atmosfera s-a schimbat pe loc. Soldaţii tibetani şi-au pierdut aplombul, neştiind cum să fie mai politicoşi. Ceea ce se întâmplase nu mai putea fi însă schimbat – incidentul costase viaţa a trei persoane. Guvernatorul a trimis un raport la Lhasa. Îngrozit de cele petrecute, guvernul s-a străduit să-şi manifeste în fel şi chip regretele. Un sanitar şcolit în India a

fost trimis, cu daruri, la Bessac şi camaradul rănit. Ambii au fost invitaţi să vină la Lhasa şi să depună mărturie împotriva soldaţilor arestaţi între timp. Un înalt funcţionar tibetan care vorbea puţin engleza a ieşit, călare, în întâmpinarea celor doi, aşa cum o cere datina. M-am alăturat lui, gândindu-mă că tânărul american va găsi poate o consolare în posibilitatea de a vorbi cu un alb despre întâmplările prin care trecuse; speram de asemenea să-l pot convinge că guvernul nu purta nicio vină şi că regretă enorm acest incident. L-am întâlnit pe tânăr pe o ploaie torenţială – era un băiat foarte înalt, încât micul cal tibetan aproape că dispărea sub el. Îmi puteam imagina cum se simte. Caravana fusese pe drum luni întregi, tot pe fugă, tot înconjurată de primejdii; iar prima întâlnire cu oamenii ţării de la care aşteptau azil se terminase cu moartea a trei dintre ei!

Într-un cort al guvernului erau pregătite haine noi şi încălţăminte, iar la Lhasa se amenajase pentru musafiri o casă cu grădină, cu un bucătar şi slujitori. Din fericire, rusul Vasilieff nu era rănit mortal; în curând el reuşi să se plimbe, şchiopătând, prin grădină cu ajutorul unor cârje. Cei doi rămaseră la Lhasa o lună întreagă şi în acest răstimp m-am împrietenit cu Bessac. Nu-i purta pică ţării care îl primise atât de rău; nu ceru decât pedepsirea soldaţilor care îl trataseră cu atâta duritate în timpul transportului spre guvernator. El a fost rugat să asiste la executarea pedepsei, ca să nu existe suspiciunea unei mistificări. Dar când a văzut cum sunt biciuiţi vinovaţii, a cerut o diminuare a pedepsei. A făcut însă fotografii cu scena biciuirii; pozele au apărut mai târziu în revista *Life,* guvernul tibetan fiind în felul acesta reabilitat în faţa opiniei publice mondiale.

La Lhasa se făcură toate demersurile pentru ca celor trei morţi să li se dea onorurile după obiceiurile occidentale. Iată de ce în mijlocul ţinutului Changthang pot fi văzute astăzi trei cruci simple. Istoria lor este atât de tragică pentru că victimele şi-au găsit moartea tocmai când crezuseră că sunt salvate.

Bessac a fost primit de Dalai Lama, apoi a plecat spre graniţa cu Sikkim, unde era aşteptat de reprezentanţii ţării sale.

Timpurile tulburi au adus în Tibet mulţi alţi refugiaţi, dar aceştia au avut mai mult noroc. O nouă caravană de cămile a străbătut la un moment dat Changthang – un prinţ mongol cu cele două soţii ale sale: una poloneză şi una mongolă. Le-am admirat pe cele două femei care rezistaseră la acest efort nemaipomenit şi m-am mirat şi mai mult văzându-i pe cei doi copii drăgălaşi care suportaseră, şi ei, bine călătoria. Familia a rămas o jumătate de an la Lhasa şi trăieşte acum în India.

Am auzit şi despre altă fugă aventuroasă care ilustrează atât de bine tragedia epocii noastre. O sută cincizeci de ruşi albi îşi părăsiseră patria străbătând întreaga Rusie pe jos. După ani petrecuţi pe drum, după toate lipsurile şi greutăţile îndurate, au ajuns la Lhasa doar douăzeci de supravieţuitori. Guvernul i-a ajutat în limita posibilului, dându-le alimente şi punându-le la dispoziţie mijloace de transport. Dar soarta a vrut ca, abia sosiţi, să trebuiască să plece mai departe, spre India. În felul acesta au fost fugăriţi de jur împrejurul lumii şi acum câteva zile am citit în presă că toţi douăzeci au ajuns teferi la Hamburg, unde voiau să se îmbarce pentru Statele Unite, sperând să-şi găsească acolo, în fine, o nouă patrie după atâtea rătăciri şi suferinţe.

Bineînţeles că în aceste timpuri critice guvernul încerca să mobilizeze nu numai forţele armate pentru apărarea graniţelor ţării, ci şi mijloacele de apărare internă. Nu trebuia decât să facă apel la religie, baza tuturor manifestărilor din Tibet. S-au luat hotărâri şi o serie de funcţionari au fost antrenaţi pentru a pune în aplicare proiectele. Acestora li s-au pus la dispoziţie fonduri uriaşe în vederea implementării noilor măsuri în tot Tibetul. Călugării au primit ordinul să convoace cu regularitate întruniri în cadrul cărora să citească, împreună cu credincioşii, Biblia tibetană, *Kangyur.* S-au amplasat peste tot noi prapuri şi morişti de rugăciune care să ceară ajutor zeilor. Din sipete s-au scos la lumină talismane rare, deosebit de eficiente.

S-au adus de două ori mai multe jertfe. Pe toate piscurile ardeau focurile de sacrificiu, vântul învârtea noile morişti de rugăciune ca să ducă în toate direcţiile invocaţiile adresate zeilor protectori ai lamaismului. Toate speranţele se îndreptau spre atotputernica religie, de la care se aştepta sprijinul

necesar pentru a salva independenţa ţării.

În timpul acesta, Radio Peking transmitea ştiri în limba tibetană, repetând mereu promisiunea că va „elibera” în curând Tibetul.

Masele participau în număr mai mare ca niciodată la festivităţile religioase. Începutul anului 1950 a eclipsat tot ce văzusem până atunci în materie de pompă şi fast. Populaţia Tibetului se înghesuia într-o stare de exaltare religioasă pe străzile înguste ale Lhasei. Dar nu-mi puteam înăbuşi gândul apăsător că această evlavie emoţionantă nu-i va îndupleca pe zeii auriţi…

În caz că nu primea ajutor din exterior, Tibetul avea să fie în curând smuls cu multă brutalitate din liniştea şi pacea sa.

Dalai Lama mă rugase iar să fac fotografii cu ocazia festivităţilor, aşa că am reuşit să văd de data aceasta ceremoniile din imediata apropiere. La patru săptămâni după „marea” sărbătoare de rugăciune pentru Anul Nou are loc o sărbătoare de rugăciune „mai mică”, cu durata de „doar” zece zile, dar aceasta o depăşeşte poate în strălucire pe prima. Căci natura începe deja să înverzească, iar oraşul înveşmântat în opulenţa primăverii şi a festivităţilor oferă un tablou de neuitat. Poate tocmai din cauza norilor care se adunau la orizont… Serbarea înseamnă un moment de apogeu pentru localitatea Shö. Timp de doar două ore, din palatul Potala se lasă în jos, deasupra localităţii Shö, un steag – cu siguranţă cel mai mare din lume! Acesta este rulat într-un sul uriaş şi cincizeci de călugări îşi unesc forţele ca să-l fixeze şi să-l desfăşoare. În Shö a fost construită o casă specială pentru a adăposti steagul. Acesta este confecţionat din mătase grea, pură, iar pe fondul superb sunt brodate în culori vii cele mai frumoase figuri de divinităţi. După ce steagul străluceşte de pe Potala, putând fi văzut în tot oraşul, din Tsug Lag Khang porneşte o procesiune somptuoasă, care se îndreaptă spre Shö; acolo au loc diferite ceremonii solemne, apoi alaiul se dispersează. În continuare, se desfăşoară un ciudat festival de dans: grupuri de călugări prezintă dansuri rituale străvechi. Mascaţi şi împodobiţi cu ornamente preţioase, cioplite în os, ei se învârtesc încet, în ritmul tobelor. Poporul se uită fascinat la măştile

înfricoşătoare. Un murmur străbate din când în când mulţimea: unul sau altul crede că l-a zărit pe acoperişul Potalei, situat la aproape o sută de metri deasupra lor, pe Dalai Lama privind prin luneta sa spectacolul bizar. Credincioşii se aruncă mereu cu faţa la pământ pe treptele de piatră, în faţa steagului brodat cu figuri de zeităţi. Acesta este strâns încet încă în timpul festivităţii şi dispare iar pentru un an întreg.

Despre tipografii şi cărţi

Localitatea Shö de la poalele Potalei este cunoscută datorită tipografiei sale: o clădire înaltă, sumbră, din care arareori răzbate vreun zgomot în lumea de afară. Nu duduie nicio maşină, doar vocile înăbuşite ale călugărilor se aud prin săli. Pe nişte rafturi lungi sunt îngrămădiţi butuci de lemn care intră în funcţiune doar atunci când se primeşte comanda de a scoate o nouă carte. Naşterea unei asemenea cărţi presupune un volum de muncă uriaş. Călugării trebuie să înceapă prin a ciopli cu mâna lor mici scândurele, căci nu există joagăre. Apoi fiecare din literele tibetane înflorite este scrijelită în scândurica de mesteacăn, iar plăcile terminate sunt puse cu grijă una peste alta. Este o muncă aparent interminabilă, deoarece o carte, de exemplu Biblia tibetană, umple de multe ori o întreagă hală. Cerneala de tipar se prepară din funingine diluată, obţinută în cantităţi mari prin arderea bălegarului de iac. Şi călugării sunt de cele mai multe ori înnegriţi din cap până în picioare în timp ce lucrează. În fine, plăcile sunt imprimate pe hârtia tibetană preparată manual. Cărţile nu sunt legate, ci sunt formate din foi volante, tipărite pe ambele părţi şi puse între două coperţi din lemn sculptat. Cărţile gata tipărite pot fi procurate direct de la tipografie sau achiziţionate de la unul dintre librarii de pe Parkhor. Conform obiceiului, ele sunt învelite acasă în baticuri din mătase şi păstrate cu sfinţenie. Deoarece toate au conţinut religios, sunt mânuite cu mult respect, locul lor fiind de cele mai multe ori pe altar. În casele oamenilor înstăriţi pot fi găsite atât volumele Bibliei tibetane, cât şi cele două sute patruzeci de volume care conţin exegeza ei. Tibetanii au mare grijă de aceste cărţi. Nu i-ar trece nimănui prin minte să pună o carte

pe un loc de şezut. Cu atât mai puţin respect arată însă faţă de cărţile noastre. De exemplu, la un moment dat am găsit într-un loc cu totul nepotrivit o lucrare extrem de valoroasă despre lumea tibetană. Lipseau doar primele pagini. Le-am copiat din alt exemplar, fericit că intrasem în posesia ei.

Preţul cărţilor tibetane depinde de calitatea hârtiei. O ediţie completă a Bibliei valorează cam cât un cal pursânge sau o duzină de iaci foarte buni.

În afară de Shö mai există o tipografie foarte mare la Narthang, lângă Shigatse, şi aproape fiecare mănăstire dispune de clişee pentru anumite cărţi despre sfinţii locali şi analele lamaseriilor lor.

Întreaga cultură tibetană este inspirată din religie, aşa cum a fost mai demult şi cultura noastră. Lucrările de arhitectură, sculpturile, operele literare şi picturile preamăresc credinţa, având scopul de a spori faima bisericii. Neexistând încă o delimitare între religie şi ştiinţă, conţinutul tuturor cărţilor împleteşte canoanele religioase cu cunoştinţe filosofice şi sfaturi practice bazate pe experienţă. Cântecele şi poeziile sunt consemnate doar în manuscrise, pe foi volante; nu există ediţii şi opere complete. O excepţie o reprezintă poeziile celui de-al şaselea Dalai Lama, care au văzut lumina tiparului; mi le-am procurat şi eu de la bazar şi le-am citit de mai multe ori, căci dau expresie într-o formă desăvârşită nostalgiei iubirii. Nu numai eu am manifestat o preferinţă deosebită pentru versurile acestui prizonier însingurat; şi tibetanii citeau cu plăcere poeziile stăpânitorului de mult dispărut. Acesta au fost o figură mai aparte printre ceilalţi Dalai Lama. Îi plăceau femeile şi se furişa adeseori, travestit, în oraş. Dar toată lumea manifestase înţelegere pentru sufletul său nostalgic, de poet.

Mai valoroase decât lucrările tipărite sunt numeroasele manuscrise alcătuite de călugări foarte dibaci. Conţinutul lor porneşte de la teme mai puţin savante, de exemplu de la anecdote – cum ar fi culegerea de anecdote a celui mai renumit comic tibetan, Agu Thonpa. Acesta critică, plin de umor, viaţa politică şi religioasă contemporană lui, fiind şi în ziua de azi foarte iubit. Istorioarele sale sunt citite la toate sindrofiile, pentru a-i înveseli pe oaspeţi. Ţinând seama de

înclinaţia poporului tibetan pentru umor şi situaţii hazlii, autorul a devenit aproape un clasic; în timpul şederii mele la Lhasa, cel mai bun comic al oraşului purta numele său.

Mai există nişte cărţi care cuprind directive precise pentru desenarea şi pictarea aşa-numitelor *thanka.* Acestea sunt draperii care se atârnă pe perete; sunt decorate cu motive religioase şi pot fi găsite în toate templele şi mănăstirile, dar şi în cele mai multe case particulare.

Valoarea lor depinde de vechime şi execuţie – în orice caz, sunt cel mai căutat suvenir şi toţi străinii vor să le achiziţioneze. Înfăţişează scene din viaţa zeilor şi sunt pictate pe o mătase scumpă; cei ce le confecţionează sunt foarte mândri de meseria lor, aceasta presupunând cunoaşterea temeinică a cărţilor în care sunt consemnate legendele. Artistul poate da frâu liber fanteziei sale în modul cum înfloreşte diferitele episoade; în ceea ce priveşte zugrăvirea zeilor este însă obligat să respecte prescripţii şi proporţii precise. În timpul lucrului, mătasea este fixată într-un fel de gherghef de lemn, opera terminată fiind apoi înrămată în brocart scump. Deoarece *thanka* tratează exclusiv motive religioase, ele trec drept obiecte de cult, comercializarea lor publică fiind interzisă. Asemenea dispoziţii sunt respectate cu multă stricteţe în Tibet. Obiectele legate de cultul religios nu ajung niciodată în comerţ, iar dacă se vând, suma încasată este destinată alimentării cu unt a candelelor din sanctuare sau banii sunt daţi ca pomană. Cu toate acestea, *thanka* sunt scoase adeseori peste graniţă, unde colecţionarii le cumpără cu bani grei. Mi-am manifestat de multe ori faţă de prieteni dorinţa de a avea o *thanka,* dar niciunul nu a vrut să-mi vândă vreuna. Cu scurt timp înainte de plecare, am primit însă câteva în dar. Mai târziu, când am văzut la Darjeeling una deosebit de frumoasă, pe care am vrut neapărat să o am în colecţie, a trebuit să bag mâna adânc în buzunar.

Multe *thanka* vechi ajung la Potala sau în alte temple, căci nimeni nu ar distruge aşa ceva; pe de altă parte, oamenilor bogaţi le place să-şi schimbe mereu draperiile vechi de pe pereţi cu altele noi, cu culori mai proaspete pe mătasea sclipitoare. Am aflat mai târziu de la Dalai Lama că pe pereţii numeroaselor încăperi neîntrebuinţate din palatul de iarnă

atârnă peste zece mii de *thanka* nebăgate în seamă. Am avut ocazia să mă conving personal de acest lucru.

În fiecare toamnă, la Lhasa are loc o mare campanie de curăţare şi zugrăvire a caselor particulare şi a templelor; chiar şi Potala intră în renovare. Este foarte periculos să zugrăveşti zidurile înalte şi abrupte ale Potalei, de aceea operaţiunea este încredinţată de fiecare dată aceleiaşi echipe de oameni experimentaţi. Aceştia stau suspendaţi de nişte funii din păr de iac şi toarnă pe ziduri vopsea din mici recipiente de lut, apoi se aşază, în poziţii cât se poate de primejdioase, pe ornamentele cornişelor, dându-le o strălucire nouă.

Pe multe porţiuni de pe care ploaia nu poate spăla atât de uşor culoarea s-a depus în decursul secolelor o crustă groasă de calcar, în urma zugrăvelii anuale. Dar panorama finală este de o frumuseţe inimaginabilă, căci palatul Potala se înalţă orbitor de alb, dominând oraşul.

M-am bucurat grozav când Dalai Lama m-a rugat să filmez aceste lucrări de renovare. Am avut astfel ocazia să imortalizez iarăşi scene unice în lumea întreagă. Împreună cu un grup de femei vesele care cărau vopselele, am urcat dis-de-dimineaţă numeroasele trepte de piatră ce duc până sus. Toată cantitatea de vopsea necesară acestei clădiri uriaşe este transportată de femei din Shö, şi o sută de muncitori lucrează timp de paisprezece zile pentru ca zidurile abrupte să strălucească în noul veşmânt imaculat. Aveam deci timp suficient pentru fotografiile mele şi am experimentat mai întâi toate perspectivele posibile pentru a obţine imagini de efect. Mă tenta mai ales să-i surprind pe muncitorii care stăteau atârnaţi de funii, plutind între cer şi pământ. În acest scop mi s-a permis accesul în toate încăperile palatului. Cele mai multe camere erau foarte întunecate, din cauza lucrurilor vechi de sute de ani care blocau ferestrele, împiedicându-mă să ajung până la ele. Statui uitate ale lui Buddha mă priveau cu ochi mari, nicio candelă nu ardea în cinstea lor şi niciun credincios nu se prosterna la picioarele lor. Descopeream mereu *thanka* vechi superbe acoperite de un strat gros de praf. Orice muzeu din lume ar fi fost fericit să posede cel puţin o parte din comorile care se îngrămădesc aici neluate în seamă şi înecate în praf. Au fost date uitării, şoarecii şi

păianjenii fiind în ziua de azi singurii lor admiratori. Însoţitorul meu mi-a mai arătat o ciudăţenie la etajul de jos al acestei clădiri unice. Sub stâlpii care susţineau plafonul se introduseseră nişte icuri din lemn. Edificiul asemănător zgârie-norilor se afundase în decursul secolelor; cei mai buni meseriaşi din Lhasa reuşiseră însă, cu mari eforturi, să-l înalţe iarăşi. Era o performanţă tehnică nemaipomenită pentru aceşti oameni neşcoliţi şi nu izbuteam să înţeleg cum de fusese posibil să facă aşa ceva.

Până la urmă am turnat un film foarte bun despre zugrăvirea palatului Potala, care a fost trimis la developat în India, întocmai ca toate celelalte.

Amenajez un cinematograf pentru Dalai Lama

Se pare că Dalai Lama avea chef să vizioneze filmele mele după tot tipicul. Iată de ce Lobsang Samten m-a întrebat într-o bună zi pe neaşteptate dacă aş avea curajul să amenajez o sală de spectacole, învăţasem la Lhasa că nu este bine să spui de la început „nu”, chiar dacă nu ai avut niciodată nici în clin, nici în mânecă cu ceea ce ţi se cere să faci. Aufschnaiter şi cu mine ne bucuram de faima de a fi un fel de „factotum” şi descâlciserăm până acum o serie de probleme mai dificile. De exemplu, în timpul verii lucraserăm la proiectul unei şcoli cu o capacitate de o mie de elevi, căci conducerea Lhasei începea să înţeleagă că lipsa instrucţiei şcolare reprezintă un mare handicap.

Aşa că, după ce am stat câtva timp pe gânduri, am cerut prospectele aparatelor de proiecţie ale lui Dalai Lama ca să văd ce intensitate a curentului necesitau şi cât de mare ar fi trebuit să fie sala. După ce m-am declarat dispus să amenajez sala, am primit şi însărcinarea oficială de la stareţii care vegheau asupra tânărului zeu. De acum înainte porţile interioare ale grădinii Norbulingka se deschideau în faţa mea, deşi rămâneau închise pentru oricine altcineva. Am început lucrările în iarna 1949/1950, după ce tânărul rege se întorsese deja la Potala. Am vizitat toate clădirile existente şi am ales în cele din urmă o casă situată lângă zidul interior al grădinii; aceasta nu mai fusese folosită după moartea celui de-al treisprezecelea Dalai Lama. Îmi stăteau la dispoziţie cei

mai buni meşteşugari din Lhasa, precum şi soldaţii gărzii personale. Femeile nu aveau voie să lucreze aici; ar fi însemnat o profanare a „sanctuarului”. Am făcut nişte traverse din bare scurte de fier – care sunt fabricate special pentru Tibet şi transportate pe spinarea oamenilor pe tot drumul lung din India până la Lhasa; cu acestea am sprijinit tavanul, care nu era susţinut de stâlpi. Încăperea avea o lungime de douăzeci de metri; a trebuit să construiesc în exterior încă o încăpere, ceva mai mică şi puţin înălţată, pentru aparatul de proiecţie. Se putea intra în ea atât de afară, cât şi din sala de spectacole. La o oarecare distanţă de camera de proiecţie am amenajat o căsuţă pentru motorul cu explozie şi generator. Asta la insistenţele speciale ale lui Dalai Lama, care mă rugase să amplasez motorul în aşa fel încât zgomotul lui să nu se audă. Căci nu voia să-l neliniştească şi mai mult pe bătrânul regent. Amenajarea unui cinematograf era în sine un act suficient de revoluţionar pentru Norbulingka. De aceea am construit încă o încăpere pentru ţevile de eşapament; am constatat mai târziu că ideea fusese foarte bună. Deoarece nu mă puteam baza exclusiv pe vechiul motor, am întrebat dacă nu am putea recurge, în caz de forţă majoră, la maşina de teren ca să acţioneze generatorul. Fireşte că dorinţa lui Dalai Lama era sfântă chiar şi când era vorba de utilitatea dată maşinii de teren.

Ca european nu-ţi poţi imagina câtă importanţă se dă până şi celei mai mărunte dorinţe a zeului-rege. Întregul aparat guvernamental se pune în mişcare pentru a îndeplini dorinţele sale. Mai întâi se încearcă procurarea acelui obiect în Lhasa; dacă nu este posibil, un curier călare, care deţine un paşaport special, este trimis în India. Acesta poartă pe tot parcursul drumului un steguleţ roşu în mână, iar vederea steguleţului are acelaşi efect ca sirena pompierilor la noi. Toată lumea ştie că acest curier are o misiune primită de sus de tot şi că se grăbeşte; toţi se străduiesc, prin urmare, să-şi dea concursul. La popasurile *tasam* primeşte cel mai rapid cal, în timp ce alţii, care aşteaptă poate de mai multă vreme să-şi continue drumul, trebuie să stea pe loc. De multe ori este trimis un gonaci care să-l anunţe pe proximul *Bönpo* de sosirea curierului. Aceşti curieri, numiţi *atrung,* îşi urmează

traseul fără nicio pauză de odihnă, distanţa parcursă zilnic ajungând până la 120 de kilometri – să nu mai amintim despre numeroasele defileuri înalte pe care trebuie să le traverseze cu piciorul. Ei nu au dreptul să-şi întrerupă călătoria, în cel mai bun caz aţipesc puţin în şa; oricum, niciun caravanserai nu le-ar da adăpost. În plus, pe cingătoarea mantiei lor se aplică sigiliul mare al cabinetului, aşa încât curierii nici nu se pot dezbrăca. Dar ei sunt foarte mândri de performanţa lor, se bucură de admiraţia tuturor şi fiecare *Bönpo* îi hrăneşte pe gratis şi le dă şi bani.

Şi în cazul maşinii de teren a fost nevoie doar de un semn, iar aceasta mi-a fost pusă la dispoziţie. Din păcate, nu era atât de simplu să introduci maşina în grădina interioară, poarta din zidul galben fiind cu câţiva centimetri prea îngustă. Dar tânărul rege găsi o soluţie: porunci pur şi simplu ca poarta să fie lărgită. Era o dovadă a curajului şi voinţei sale de a se afirma, căci cei din jur aveau cu siguranţă mari rezerve în a schimba ceva din obiceiurile tradiţionale cât timp băiatul nu ajunsese încă la majorat. Gaura din zidul galben a fost foarte rapid astupată, s-a montat o poartă nouă şi toţi se străduiră să şteargă orice urmă, ca să nu facă vâlvă. Autoritatea acestui băiat se arăta în modul în care reuşea să-şi impună ideile fără a leza cu nimic sentimentele celorlalţi.

Deci maşina de teren a ajuns în căsuţa sa, dovedindu-se adeseori foarte utilă, şi anume când vechiul motor intra în grevă. Şoferul celui de-al treisprezecelea Dalai Lama m-a ajutat să montez cablurile electrice şi în curând întreaga instalaţie funcţiona perfect. M-am străduit şi eu să şterg toate urmele lăsate de şantier în grădină, făcând poteci noi în porţiunile deteriorate şi plantând straturi de flori. Fireşte că am profitat de această ocazie unică, explorând pas cu pas grădina, care rămânea în continuare inaccesibilă muritorilor de rând. Nu-mi imaginam pe atunci că în viitor voi mai veni de multe ori aici.

Între timp se instalase primăvara, iar natura se desfăşura în toată splendoarea la Norbulingka. Piersicii şi perii înfloriseră, păunii cu penajul lor colorat se plimbau ţanţoşi peste tot, sute de flori rare se bucurau de soare în ghivece. În mijlocul lacurilor mici, artificiale, se găseau insuliţe pe care se înălţa

câte un templu minuscul; puteai ajunge la el trecând un podeţ. Într-un colţ al parcului – o mică grădină zoologică. Cele mai multe cuşti erau însă goale, nu mai rămăseseră în ele decât câţiva râşi şi câteva pisici sălbatice. Mai demult trăiau aici şi pantere şi urşi, dar se prăpădiseră, neputând suporta lipsa libertăţii. Lui Dalai Lama i se dăruiau mereu tot felul de animale, mai ales rănite, deoarece în Grădina Nestematelor acestea se bucurau de siguranţă deplină.

În afară de temple, în parc erau o serie de căsuţe răspândite pe sub copaci. Fiecare avea o anumită destinaţie: într-una tânărul zeu se retrăgea la meditaţie, cealaltă era aranjată ca sală de lectură, altele erau săli de predare a cursurilor pentru Dalai Lama sau de întrunire a călugărilor. Cea mai mare – o clădire cu mai multe etaje – era aşezată la mijlocul grădinii, fiind pe jumătate locuinţa Sfinţiei Sale, pe jumătate templu. Dar ferestrele erau şi aici foarte mici şi, după aprecierea mea, denumirea de „palat” era exagerată pentru această casă simplă. Făcea o impresie mai agreabilă decât Potala doar graţie copacilor verzi care o înconjurau; Potala semăna mai degrabă cu o închisoare.

Şi grădina era prea întunecată. Copacii crescuseră în voie ani în şir, formând un adevărat hăţiş, şi nimeni nu încerca să-i rărească. Grădinarii se plângeau că în zadar se străduiesc să îngrijească florile şi pomii fructiferi – nimic nu se dezvolta cum trebuie din cauza umbrei dese. Mi-ar fi plăcut să sistematizez puţin această grădină şi să amenajez răzoare noi, fiindcă, deşi era îngrijită de o armată de grădinari, nu avea niciun stil. Am reuşit cel puţin să-l conving pe camerierul-şef de necesitatea de a doborî câţiva copaci şi am supravegheat personal această operaţiune. Grădinarii care locuiau în căsuţe în interiorul zidului galben nu aveau multă înţelegere pentru aşa ceva, ei se ocupau doar de îngrijirea florilor din ghivecele care peste zi stăteau afară, iar noaptea erau adăpostite într-o încăpere specială.

O uşă ducea din grădina interioară direct la grajduri. Acolo se aflau caii favoriţi ai lui Dalai Lama şi un *kyang* domesticit pe care îl primise cadou. Animalele duceau o viaţă liniştită, fiind îngrijite de mulţi slujitori, şi se îngrăşau deoarece stăpânul lor nu le solicita niciodată.

Profesorii şi slujitorii personali, camerierul şi paharnicul lui Dalai Lama locuiau în afara zidului galben, în marele Norbulingka. Acolo existau clădiri de locuit confortabile, foarte curate, având în vedere condiţiile igienice din restul Tibetului; în ele erau adăpostiţi şi cei cinci sute de oameni care formau garda personală. Al treisprezecelea Dalai Lama se ocupase îndeaproape de soarta trupelor sale; pe vremea sa acestea primiseră uniforme noi, cu croială europeană; el supraveghease instruirea lor stând într-un pavilion construit special pentru acest scop; am observat că soldaţii aveau chiar şi părul tuns după moda europeană, ceea ce nu vezi nicăieri în Tibet. Probabil că, în timpul şederii în India, celui de-al treisprezecelea Dalai Lama îi plăcuse armata britanică, aşa că îşi organizase garda personală după modelul ei. Ofiţerii locuiau în bungalouri drăguţe aşezate între răzoare cu flori. Activitatea ofiţerilor şi a trupei era foarte uşoară, rezumându-se mai ales la serviciul de pază şi la defilări cu ocazia paradelor militare şi a festivităţilor.

Îmi terminasem lucrările cu mult înainte de mutarea lui Dalai Lama în palatul de vară. Oare sala de spectacole avea să se bucure de aprecierea sa? Aşteptam să-i aflu părerile de la Lobsang Samten, care cu siguranţă avea să participe la primul spectacol. Probabil că Dalai Lama îl va ruga pe operatorul reprezentanţei indiene să mânuiască aparatul. În cadrul agreabilelor recepţii organizate la ei, indienii le prezentau uneori musafirilor filme englezeşti şi indiene. Constatam cu aceste ocazii că tibetanii urmăreau cu un entuziasm copilăresc reprezentaţiile, mai ales filmele despre ţări îndepărtate. Eram prezent când fuseseră copleşiţi de încântare vizionând un film cu pigmei care îşi construiau poduri din liane. Extazul lor a atins apogeul la un film de desene animate, de Walt Disney. Oare care va fi reacţia tânărului lor stăpânitor?

Pregătirile pentru procesiune au început într-o zi de primăvară frumoasă şi destul de caldă. Toată lumea era în picioare încă din zorii zilei pentru a uda, ca de obicei, cu urcioare de apă drumul prăfuit care ducea la Norbulingka. Alţii aşezau pietre la marginea drumului, de-a lungul unei linii marcate cu alb, pentru a ţine la distanţă duhurile rele

(convinşi fiind că aceste linii împiedică duhurile să traverseze drumul). Apoi a început exodul oamenilor din oraş; erau atât de mulţi, încât aproape că nu reuşeam să-mi găsesc, în înghesuiala aceea periculoasă, un loc de unde să pot filma. Ca de obicei, slujitorul meu mi-a sărit în ajutor. Era un om înalt, cu faţa ciupită de vărsat; simpla lui apariţie insufla teamă. El îmi căra cu tot devotamentul aparatele, croindu-mi drum prin mulţime. Nu numai că inspira respect, dar îşi şi dovedise la un moment dat curajul într-o situaţie foarte primejdioasă.

Se mai întâmpla uneori ca vreun leopard rătăcit să ajungă în grădinile oraşului. Deoarece este interzis să ucizi aceste animale, oamenii încearcă să le atragă în capcane sau să le prindă prin alte mijloace. Într-o bună zi, un leopard nimerise în Grădina Nestematelor. Hăituit din toate părţile şi rănit la un picior, se retrăsese într-un ungher, arătându-şi colţii când cineva încerca să se apropie de el. Slujitorul meu, care era pe atunci soldat în garda personală, se repezise la animal cu mâinile goale, imobilizându-l până când ceilalţi soldaţi veniră în grabă cu un sac. Fireşte că leopardul se împotrivise, rănindu-l pe slujitorul meu. Fiara supravieţuise câteva zile în grădina zoologică a lui Dalai Lama, apoi se prăpădise.

Când procesiunea solemnă a ajuns în dreptul meu, iar Dalai Lama m-a zărit, din lectica sa, filmând, mi-a zâmbit iarăşi. Probabil că în sinea lui se gândea cu bucurie la micul său cinematograf. Nimănui în afară de mine nu i-ar fi putut trece aşa ceva prin minte! Dar nu ar fi fost un lucru firesc pentru un copil însingurat, în vârstă de doar paisprezece ani? O simplă privire aruncată slujitorului meu, care avea o expresie de smerenie şi extaz, mi-a amintit că, pentru ceilalţi, Dalai Lama nu era un copil însingurat – el era un zeu.

În timp ce procesiunea înainta încet, m-am înghesuit prin mulţime şi am ajuns la poarta principală a Grădinii Nestematelor. Voiam să filmez tabloul pitoresc al intrării lui Dalai Lama şi să surprind poate şi câteva scene foarte tipice. Căci acolo aşteptau deja slujitorii întregii funcţionărimi să ia în primire caii. Fiind interzis să circuli călare prin Norbulingka, toţi caii sunt lăsaţi afară; slujitorii păzesc ore întregi animalele împodobite, până când ceremoniile iau sfârşit, iar stăpânii se

întorc. Acest tablou viu şi colorat – mulţimea în veşminte festive, caii focoşi cu harnaşamente sclipitoare şi şei acoperite cu pături în nuanţe stridente, la care se adăugau leii din piatră, proaspăt vopsiţi, de la poarta principală – oferea un material colosal pentru câteva poze color frumoase.

După ce procesiunea a dispărut în interiorul grădinii, mulţimea s-a împărţit în grupuri mici, care au pornit înapoi spre oraş cântând cu voioşie. Am vrut să mă întorc şi eu acasă, dar nu-mi găseam calul. De câte ori ajungeam în apropiere de Norbulingka, servitorii se repezeau la cal când zăreau harnaşamentul galben. Şi eu sunt un iubitor de animale şi dau mare atenţie calului care mi-a fost încredinţat, dar ei nu mai conteneau să-l îngrijească şi să-l hrănească. Trebuia de fiecare dată să-l aduc iar din grajdurile lui Dalai Lama. Caii, măgarii şi catârii sunt hrăniţi de obicei cu mazăre, ovăzul creşte doar ca buruiană. Nomazii le dau animalelor chiar şi carne uscată, ca aliment concentrat, iar ca o delicatesă specială – mai ales înainte de eforturi mai mari – *tsampa* cu unt şi frunze de ceai.

Grăjdarii lui Dalai Lama reprezintă o tagmă cu totul specială. Sunt temuţi în tot oraşul şi profită din plin de această faimă. Pe unde ajung, pretind să fie ospătaţi din belşug, iar ospăţul se termină de obicei cu o beţie. În general sunt trataţi cu mănuşi, fiind bine primiţi chiar şi în casele nobiliare; istoria Tibetului cunoaşte o serie de cazuri când slujitori care se bucurau de favorurile lui Dalai Lama au ajuns bogaţi şi influenţi. Ultimul exemplu era fostul ajutor de grădinar Khünpela, cu care am locuit din întâmplare un an în aceeaşi casă. Venise la Norbulingka în anii copilăriei şi îi atrăsese atenţia celui de-al treisprezecelea Dalai Lama prin faptul că se arătase grozav de afectat de un mic ghinion. Şi anume, scăpase din mână un ghiveci cu flori, care se spărsese; omul a încercat să se sinucidă din această cauză. Călugării l-au împiedicat cu greu să facă acest gest şi i-au povestit lui Dalai Lama cele întâmplate. Emoţionat, Dalai Lama l-a chemat pe băiat, i-a spus vorbe blânde, i-a încredinţat altă muncă, mai bună, şi l-a supravegheat personal de atunci înainte. Khünpela nu i-a înşelat aşteptările, fiindcă era un băiat deştept şi receptiv, devenind în curând un

ajutor preţios pentru Dalai Lama şi sprijinind ideile reformatoare ale acestuia. El a ieşit tot mai mult în evidenţă şi, încetul cu încetul, i-a luat locul fostului favorit Tsarong. Până la moartea stăpânului său, a fost al doilea în ierarhia puterii, chiar dacă nu obţinuse nicio funcţie şi niciun titlu. Acesta fusese unul din meritele înţeleptului stăpânitor: se pricepuse să se înconjoare de oamenii potriviţi.

La moartea celui de-al treisprezecelea Dalai Lama, Adunarea naţională l-a acuzat pe favoritul Khünpela că ar fi vinovat de moartea timpurie a stăpânului său. Răspunsul simplu al lui Khünpela nu a rămas fără efect: era ultimul, a spus, care putea fi suspectat de o asemenea faptă; căci, chiar dacă nu era considerat capabil de iubire faţă de stăpânul său, nu încăpea îndoială că, odată cu moartea lui Dalai Lama, cariera sa se încheia. Cu toate acestea, a fost expropriat şi expulzat din oraş; a trăit ani mulţi într-un sat mic şi izolat din provincia sudică Kongpo. Când nu a mai suportat starea de inactivitate, a fugit în India, fiind graţiat de către regent abia în timpul şederii mele la Lhasa. L-am apreciat foarte mult şi am regretat adeseori că nu-şi putea impune ideile progresiste. De exemplu, el fusese acela care înfiinţase, cu douăzeci de ani în urmă, Monetăria naţională şi modernizase armata.

Prima întrevedere între patru ochi cu Kundün

Mă îndreptam încet spre casă, gândindu-mă la toate acestea, când un soldat din garda personală mă ajunse din urmă, spunându-mi că sunt căutat în tot oraşul şi rugat să mă întorc de îndată la grădina de vară. Primul meu gând a fost că nu funcţionează cinematograful; ideea că regele încă minor s-ar putea ridica deasupra tuturor convenienţelor, chemându-mă la el, mi se părea cu totul imposibilă. Am făcut deci pe loc cale întoarsă şi am ajuns în scurt timp la Norbulingka, unde se reinstauraseră liniştea şi pacea. La poarta zidului galben aşteptau deja câţiva călugări care începură să facă semne disperate când mă văzură, arătând spre intrarea în grădina interioară. Chiar dacă în timpul lucrărilor intrasem de multe ori pe această poartă, am avut totuşi o strângere de inimă. Dar iată că Lobsang Samten mă întâmpină şoptindu-mi ceva

şi înmânându-mi o panglică albă. Nu mai era niciun dubiu: fratele său dorea să mă vadă!

M-am îndreptat spre sala de spectacole, dar, înainte să pun mâna pe clanţă, uşa s-a deschis din interior şi m-am trezit în faţa reîncarnării lui Buddha. În ciuda surprinderii, am făcut o plecăciune adâncă şi i-am oferit panglica. El o luă cu mâna stângă şi, într-o pornire impulsivă, mă binecuvântă cu dreapta. Nu era atât atingerea rituală cu mâna, cât mai degrabă izbucnirea afectivă impetuoasă a unui băiat care a reuşit, în fine, să-şi impună voinţa. În sala de spectacole aşteptau, cu capetele plecate, trei stareţi – îndrumătorii personali ai zeului-rege. Îi cunoşteam bine pe toţi trei şi mi-am amintit că în ziua respectivă îmi răspunseseră cu multă răceală la salut. Cu siguranţă că nu agreau această intruziune în domeniul lor, dar nu ar fi îndrăznit niciodată să se opună pe faţă dorinţelor lui Dalai Lama.

Cu atât mai cordial era tânărul zeu-rege. Radia tot şi se repezi să-mi pună o avalanşă de întrebări. Te ducea cu gândul la un om care a meditat ani în şir asupra a tot felul de probleme, iar acum, când putea în fine să vorbească şi el cu cineva, încerca să obţină răspunsuri rapide la toate întrebările care îl frământaseră. Nici nu îmi lăsă timp să chibzuiesc asupra răspunsurilor, ci mă duse repede la aparat ca să pun un film pe care dorea de mult să-l vadă. Era un film documentar despre capitularea Japoniei. Pe stareţi îi trimise în sala de reprezentaţii – ei urmau să formeze publicul.

Probabil că am fost puţin neîndemânatic şi nu am mânuit proiectorul destul de repede, căci m-a împins nerăbdător la o parte şi a luat personal filmul în mână, dovedindu-se mult mai isteţ decât mine. Mi-a povestit că aparatele îl preocupaseră toată iarna, la Potala, că demontase deja un proiector şi îl reasamblase după aceea. Am observat deja de atunci că îi plăcea să studieze totul în amănunţime, neacceptând nimic ca dat dinainte. Ca urmare, am petrecut mai târziu multe seri reluând şi aprofundând probleme noi sau pe jumătate uitate, ca un tată care nu vrea să se facă de râs în faţa fiului său. Mă străduiam să iau în serios orice întrebare şi să o tratez cu conştiinciozitate, dându-mi seama că răspunsurile mele vor forma baza culturii şi cunoştinţelor sale despre lumea

occidentală.

Am fost, de la această primă întâlnire, surprins de talentul său la tot ce ţinea de tehnică. Pentru un băiat de paisprezece ani lipsit de orice îndrumare – necunoscând limba engleză, nu putea studia prospectele – era o performanţă colosală să demonteze un proiector şi apoi să-l reasambleze. Când începu filmul, se simţi fericit că instalaţia funcţiona şi nu conteni cu laudele la adresa mea. În timp ce stăteam împreună în camera de proiectare, urmărind filmul prin ferestruicile din perete, se bucura de tot ce vedea şi auzea, luându-mi de repetate ori ambele mâini în ale sale şi strângându-mi-le agitat – exact aşa cum ar fi făcut orice alt băiat vioi. Deşi era pentru prima dată în viaţă singur cu un alb, nu avea inhibiţii şi era foarte degajat. În timp ce introducea următorul film în aparat, îmi puse în mână microfonul, insistând să spun ceva. În acelaşi timp se uita prin ferestruică la dascălii săi aşezaţi pe covoare în sala de spectacole luminată electric. Mi-am dat seama că i-ar fi plăcut să vadă expresia de uimire zugrăvită pe feţele grave ale stareţilor când vor auzi deodată o voce în microfon. Erau totuşi profesorii săi şi îi stima, chiar dacă *el* era stăpânul lor. Nu am vrut să-i stric plăcerea, aşa că am îndemnat publicul inexistent să nu părăsească sala deoarece va urma un film cu scene din Tibet. El râse cu poftă de perplexitatea călugărilor şocaţi de tonul meu vesel, lipsit de respect. Niciodată nu se rostiseră cuvinte atât de frivole în prezenţa stăpânului divin, dar acesta savura situaţia, cu ochii strălucind.

Mă puse apoi să prezint unul din filmele turnate de mine la Lhasa şi mânui el tabloul de comandă. Eram şi eu la fel de curios ca el, fiind vorba despre prima mea încercare. Dar puteam fi mulţumit – lipsurile pe care le-ar fi descoperit un specialist nu aveau relevanţă aici. Era vorba despre imaginile filmate la festivitatea „mică” de Anul Nou, şi chiar şi stareţii rigizi uitară de demnitatea lor când se recunoscură în film. Astfel că izbucniră în râs în clipa în care pe ecran apăru, în prim-plan, un ministru care aţipise în timpul ceremoniei. Râsul era însă plin de indulgenţă, deoarece fiecăruia i se întâmplase deja să lupte contra somnului. Cu toate acestea, printre aristocraţi se răspândise probabil vestea că Dalai Lama

fusese martorul slăbiciunii unui ministru, căci în viitor toată lumea lua o atitudine studiată când apăream cu aparatul în mână.

Fireşte că Dalai Lama se bucura cel mai mult de cinematograf. Mişcările sale, de obicei lente, deveniseră juvenile şi sprintene; avea câte un comentariu pentru fiecare imagine. L-am rugat după aceea să-mi permită să prezint şi un film făcut de el. Dar a răspuns cu multă modestie că nu îndrăzneşte să-şi arate încercările amatoristice după cele văzute până acum. Am reuşit totuşi să-l conving, fiind curios să văd ce anume îi trezise pofta de filmat. Este clar că nu prea avusese ce să filmeze. De pe acoperişul palatului Potala înscrisese cu obiectivul un arc mare deasupra văii Lhasei – peisajul zbură cu viteză prea mare prin faţa ochilor. Urmară câteva imagini subexpuse: nobili călare şi caravane care treceau prin localitatea Shö. O fotografie făcută de aproape şi înfăţişând un bucătar arăta că i-ar fi plăcut să prindă în obiectiv şi persoane. Filmul reprezenta prima sa încercare şi îl turnase fără nicio îndrumare şi fără să cunoască indicaţiile din prospect. Când se făcu lumină, mă rugă să transmit la microfon că spectacolul se terminase. Apoi deschise uşa spre sala mare şi le spuse stareţilor că nu mai are nevoie de ei, concediindu-i cu un semn al mâinii. Mi-am dat iar seama că era departe de a fi o marionetă; avea o voinţă proprie, foarte bine conturată.

„Henrig, eşti păros ca o maimuţă”

După ce am rămas singuri, am pus filmele la loc şi am acoperit aparatele cu husele lor galbene. Apoi ne-am aşezat în sala de spectacole; razele soarelui intrau pe fereastra deschisă, căzând pe covorul minunat. Noroc că mă obişnuisem deja să stau cu picioarele încrucişate, căci în apropierea lui Dalai Lama nu există nici scaune, nici perne. Iniţial mă codisem să mă aşez, ştiind că nici măcar miniştrii nu aveau voie să şadă în prezenţa zeului-rege. În plus, aici nu exista nici tronul care să marcheze deosebirea de rang. Dar Dalai Lama mă prinse pur şi simplu de braţ şi mă trase în jos, aşa că a trebuit să renunţ la toate rezervele.

Apoi mi-a povestit că intenţionase de mult să aranjeze

întâlnirea noastră, ştiind că trebuia să facă la un moment dat acest pas ca să poată afla câte ceva despre lumea exterioară. Se aştepta la împotrivirea regentului, dar voia să-şi susţină punctul de vedere, ticluindu-şi deja argumentele. Era foarte hotărât să-şi însuşească şi alte cunoştinţe pe lângă cele religioase, iar eu păream să fiu singura persoană potrivită pentru aşa ceva. Nu avea habar – şi probabil nici nu l-ar fi impresionat – că eram de formaţie profesor. M-a întrebat despre vârstă, fiind foarte mirat că aveam doar treizeci şi şapte de ani. Întocmai ca alţi tibetani, crezuse şi el că părul meu „galben” este un semn al bătrâneţii. Mi-a studiat trăsăturile feţei cu o curiozitate copilărească şi m-a tachinat din cauza nasului meu mare. Din punctul nostru de vedere, nasul meu este foarte normal, dar în comparaţie cu nasurile mongole mici provocase adeseori mirare, în cele din urmă a descoperit perii de pe mâna mea şi a exclamat râzând: „Henrig, dar eşti păros ca o maimuţă!”. Mi-a venit în minte replica potrivită, fiindu-mi cunoscută legenda tibetanilor cu privire la geneza seminţiei lor, şi anume întâlnirea zeului Chenresi cu un diavol feminin. Chenresi luase înfăţişarea unei maimuţe când se împreunase cu diavoliţa; având în vedere că Dalai Lama este o reîncarnare a lui Buddha, comparaţia cu maimuţa nu are nimic jignitor.

Astfel de observaţii hazlii au imprimat de la început discuţiei noastre un ton degajat, aşa încât ne-am depăşit amândoi timiditatea. Simţeam acum şi eu înrâurirea personalităţii sale, iar impresia bună pe care o avusesem la primele întâlniri a fost întărită. Pielea sa era mult mai albă decât cea a tibetanilor şi cu câteva nuanţe mai albă decât cea a aristocraţilor din Lhasa. Ochii expresivi, foarte vag oblici, mă fascinară din prima clipă; erau plini de viaţă, neavând nimic din expresia suspicioasă a multor mongoli. Obrajii i se îmbujoraseră din cauza entuziasmului şi se tot agita în timp ce şedea. Urechile uşor îndepărtate de cap reprezentaseră, după cum am aflat mai târziu, unul din semnele că este reîncarnarea lui Buddha. Purta părul ceva mai lung decât se obişnuieşte, ca să-i ţină de cald în aerul rece din Potala. Era înalt pentru vârsta sa şi probabil că avea să fie înalt ca părinţii săi, care aveau, amândoi, o statură impunătoare. Din

păcate, postura era proastă din cauza studiilor îndelungate şi a poziţiei aplecate asupra cărţilor. Mâinile sale, cu degete lungi, erau frumoase şi aristocratice; de obicei şi le ţinea în poziţie de repaus. Am observat că urmărea cu uimire mâinile mele, care gesticulau adesea, subliniind cele spuse. Deşi nu exageram în această privinţă, puţinele mele gesturi îi atrăgeau atenţia, căci tibetanii nu gesticulează deloc – este şi acesta un semn al calmului asiaticilor.

Şi Dalai Lama era îmbrăcat în rasa călugărească roşie prescrisă odinioară de Buddha; înfăţişarea nu-l deosebea cu nimic de ceilalţi funcţionari monahali.

Timpul a trecut foarte repede. Parcă s-ar fi deschis nişte zăgazuri care îi permiteau băiatului să-mi împărtăşească pe nerăsuflate tot ce îl preocupa. Eram uimit să văd ce amalgam de cunoştinţe incoerente îşi însuşise din cărţi şi reviste. Avea o lucrare englezească în şapte volume numai despre al doilea război mondial şi i se traduseseră în tibetană toate explicaţiile de sub fotografii. Recunoştea tipurile de automobile, avioane şi tancuri, iar nume ca Churchill, Eisenhower sau Molotov îi erau bine cunoscute. Neavând însă de la cine să ceară informaţii mai precise, nu reuşea să facă totdeauna conexiunile logice adecvate; iată de ce se simţea acum fericit că putea pune, în fine, toate întrebările adunate de ani de zile.

Către ora trei după-amiaza intră stareţul Sopon Khenpo, care răspundea de integritatea fizică a tânărului zeu, şi îi aminti de masa ce îl aştepta. M-am ridicat imediat, vrând să mă retrag, dar Dalai Lama mă trase în jos, spunându-i bătrânului că va mânca mai târziu. Apoi scoase, foarte timid, un caiet a cărui copertă era acoperită cu tot felul de desene şi mă rugă să mă uit la exerciţiile sale scrise. Spre marea mea uimire, am văzut că îşi notase literele majuscule ale alfabetului latin. Deci băiatul nu se ocupa numai de studiile religioase istovitoare, ci în orele însingurate petrecute la Potala meşterea la cele mai moderne aparate ale tehnicii occidentale şi se străduia să înveţe, din proprie iniţiativă, limbi străine. A insistat să începem pe loc cu exerciţiile de limba engleză. Trebuie să fi trecut încă o oră când Sopon Khenpo apăru iar în uşă, rugându-l insistent să nu uite de

masa care îl aştepta. Avea în mână o tavă cu prăjituri, chifle albe şi brânză de oaie, pe care mi le oferi mie. Când am încercat să-l refuz, scoase un şervet alb şi îmi împachetă totul ca să duc mâncarea acasă.

Dar Dalai Lama nu dorea să pună capăt întrevederii noastre. Cu o voce linguşitoare, îl rugă pe paharnicul său să mai aibă puţină răbdare. Stareţul îi aruncă o privire plină de tandreţe şi se declară de acord, părăsind încăperea. Aveam impresia că are sentimente cu adevărat paterne faţă de băiat, fiindcă era mereu îngrijorat de starea sa. Bătrânul îndeplinise aceeaşi funcţie pe lângă al treisprezecelea Dalai Lama şi rămăsese în continuare şi în serviciul acestuia. Era o dovadă a devotamentului şi fidelităţii sale, deoarece rareori se întâmpla ca, la schimbarea stăpânului, vechii funcţionari să rămână în post.

Dalai Lama mi-a propus să-i vizitez în ziua următoare familia, care petrecea vara la Norbulingka, şi să aştept acolo până când – după terminarea obligaţiilor sale – va trimite pe cineva după mine. La plecare mi-a scuturat mâna cu toată căldura – un gest pe care îl văzuse probabil în reviste şi prin care voia să-mi demonstreze sentimentele sale de amiciţie.

Când am străbătut grădina goală şi am tras zăvorul porţii mari, nu mi-a venit nici mie să cred că stătusem cinci ore la şuetă cu zeul-rege al acestei ţări. Un grădinar a închis uşa după mine, iar paznicii, care se schimbaseră între timp de câteva ori, au prezentat uluiţi arma. Am parcurs încet drumul de întoarcere spre Lhasa.

Dacă nu aş fi ţinut în mână pachetul cu mâncare, aş fi fost convins că visez. Care din prietenii mei m-ar fi crezut dacă i-aş fi povestit că petrecusem câteva ore stând la poveşti, între patru ochi, cu reîncarnarea lui Buddha? Probabil că mi-ar fi zâmbit cu milă, luându-mă drept nebun…

Prieten şi profesor al lui Dalai Lama

Eram foarte fericit de misiunea nobilă care se prefigura. Să-i transmit acestui băiat inteligent – stăpânitorul unei ţări cât Germania, Franţa şi Spania luate la un loc – informaţii şi cunoştinţe despre lume, iată o misiune cu adevărat importantă!

Am căutat în aceeaşi seară reviste care conţineau amănunte despre construcţia avioanelor de vânătoare cu reacţie, căci mă poticnisem de mai multe ori la acest capitol şi promisesem să-i explic data următoare totul cu ajutorul unor desene. Mai târziu îmi pregăteam de fiecare dată materialul pentru întrevederile noastre, intenţionând să sistematizez puţin setea de cunoaştere a băiatului.

Planul meu eşua uneori din cauză că el îmi punea întrebări neprevăzute, din cu totul alte domenii; nu-mi rămânea altceva de făcut decât să răspund, dând explicaţii în măsura în care problemele îmi erau cunoscute. Ca să pot vorbi despre bomba atomică a trebuit sa pornesc de la elementele componente; asta necesita o prezentare a metalelor; pentru „metal” nu există însă un cuvânt în limba tibetană, aşa încât am fost obligat să intru în cele mai mărunte detalii; în felul acesta, întrebările şi problemele se îngrămădeau ca o lavină în faţa mea.

Începuse prin urmare un nou capitol al vieţii mele în Lhasa. Existenţa mea avea un scop; sentimentul de neîmplinire şi insatisfacţie dispăruse. Nu am renunţat la vechile îndatoriri, urmărind în continuare ştirile şi alcătuind hărţi geografice; dar zilele îmi păreau acum prea scurte şi munceam adeseori până noaptea târziu. Distracţiile şi marotele trecură pe planul al doilea, căci trebuia să fiu disponibil în clipa în care Dalai Lama trimitea după mine. La sindrofiile organizate de prietenii mei nu mă mai duceam de dimineaţă, după cum era obiceiul, ci după-amiaza târziu. Dar nu resimţeam toate acestea ca pe un sacrificiu dureros; dimpotrivă, eram fericit că viaţa mea îşi găsise un rost. Orele petrecute cu elevul meu de seamă erau adeseori la fel de instructive pentru mine ca şi pentru el. Am aflat de la Dalai Lama multe despre istoria Tibetului şi învăţăturile lui Buddha, fiindcă se arăta uimitor de informat în acest domeniu. Ne angajam uneori ore în şir în dezbateri religioase, el fiind convins că până la urmă va reuşi să mă convertească la budism. Îmi povestea că studia nişte cărţi care conţineau date ancestrale despre modalităţile de separare a sufletului de trup. Istoria Tibetului consemna multe nume de sfinţi care reuşiseră să acţioneze prin spiritul lor la o distanţă de sute de mile, în timp ce trupul rămânea

cufundat în meditaţie. Dalai Lama era convins că, prin forţa credinţei sale şi cu ajutorul ritualului prescris, va izbuti să exercite din Lhasa o influenţă spirituală la distanţe foarte mari, de exemplu la Samye. Când avea să realizeze această performanţă, avea să mă trimită acolo, iar spiritul său urma să mă dirijeze din Lhasa. Îmi amintesc că i-am răspuns râzând: „Ei bine, Kundün, dacă vei reuşi aşa ceva, să ştii că mă convertesc la budism!”.

Tibetul este ameninţat de China roşie

Din păcate, nu i-a fost dat să încerce acest experiment, începutul prieteniei noastre fiind umbrit de evenimentele politice. Tonul chinezilor la Radio Peking devenea tot mai arogant şi agresiv, iar Chiang Kai-Shek se retrăsese cu guvernul său pe insula Formosa. Adunarea naţională din Lhasa organiza o întrunire după alta, s-au înfiinţat noi unităţi ale armatei, în Shö aveau loc exerciţii militare şi defilări, iar Dalai Lama a sfinţit cu mâna sa drapelele de luptă care au fost predate armatei.

Englezul Fox avea mult de lucru: trebuia să instruiască radio- telegrafişti, căci fiecare unitate fusese înzestrată cu cel puţin un post de emisie.

Adunarea naţională tibetană, forul în care se iau toate deciziile importante, este formată din cincizeci de funcţionari laici şi monahali. Preşedinţia o deţin câte patru stareţi din mănăstirile Drebung, Sera şi Ganden, asistaţi de patru secretari financiari laici şi patru funcţionari monahali. Corpul Adunării naţionale, funcţionarii laici şi ecleziastici, provine din diferite cancelarii, dar niciunul din cei patru miniştri ai cabinetului nu face parte din el. Constituţia prevede ca miniştrii să se întrunească în acelaşi timp într-o încăpere alăturată şi să li se prezinte toate hotărârile. Nu au însă drept de veto. Ultima decizie în toate problemele o ia Dalai Lama; până la majoratul acestuia, dreptul îi revine regentului. Fireşte că nimeni nu ar îndrăzni să pună în discuţie o propunere venită de la un for atât de sus-pus. Influenţa cea mai mare în Adunarea naţională o au de obicei favoriţii potentaţilor.

Până cu puţini ani în urmă, în afară de „mica Adunare naţională” era convocată şi aşa-numita „mare Adunare

naţională”. Aceasta era formată din întreaga funcţionărime, la care se adăugau reprezentanţii breslelor: croitorii, pietrarii, tâmplarii etc. În cele din urmă s-a renunţat în mod tacit la întrunirea acestor aproape cinci sute de oameni, pentru că practic nu aveau alt rol decât să ducă la îndeplinire litera legii; în realitate, puterea regentului era dictatorială.

În schimb, în timpurile grele pe care le traversam acum, era consultat foarte des oracolul de stat. Profeţiile sale păreau sumbre, deci nu îmbunătăţeau cu nimic atmosfera şi nici nu ridicau moralul: „Un duşman puternic ameninţă ţara dinspre nord şi est”, spunea oracolul. Sau: „Religia este ameninţată”. Deşi şedinţele erau cică strict secrete, prorocirile oracolului „transpirau” mereu, fiind transmise în şoaptă de la unul la altul. Aşa cum se întâmplă de obicei într-o perioadă de război sau de criză, oraşul zbârnâia de tot felul de zvonuri, de parcă ar fi fost un stup uriaş, iar forţa duşmanului era amplificată, ajungând la dimensiuni legendare. Ghicitorii aveau zile bune, căci nu numai soarta ţării rămânea incertă; fiecare în parte tremura şi pentru bucăţica lui personală de prosperitate. Se invoca mai des ca până acum sfatul zeilor, toată lumea se baza pe indiciile venite de la ei, văzând în orice întâmplare un semn de bun sau de rău augur. Cei foarte prevăzători îşi strămutau bunurile în sudul ţării sau pe moşii foarte îndepărtate. Poporul credea cu toată fermitatea în ajutorul zeilor, fiind convins că un miracol va scăpa ţara de război.

Adunarea naţională avea însă o judecată mai lucidă, înţelegând, în fine, că politica izolaţionistă reprezenta o mare primejdie pentru ţară în configuraţia actuală. Era momentul suprem să se iniţieze noi relaţii diplomatice şi să se popularizeze în lumea întreagă voinţa Tibetului de a-şi păstra independenţa. Afirmaţia Chinei că Tibetul era una din provinciile sale nu primise încă o replică oficială. Indiferent ce ar fi declarat posturile de radio şi ziarele despre ţara lui Dalai Lama, până acum se răspunsese cu tăcere. Bazându-se pe politica sa de strictă neutralitate, Tibetul refuzase să comenteze pe un ton polemic ştirile. Acum conducerea îşi dădea seama cât de periculoasă putea fi o asemenea atitudine şi cât de importantă era activitatea de propagandă. „Radio Lhasa” a început să-şi lanseze zilnic în eter punctul

său de vedere în limbile tibetană, chineză şi engleză. Guvernul a ales delegaţi care să plece la Peking, Delhi, Washington şi Londra – tineri funcţionari monahali şi aristocraţi care învăţaseră limba engleză în India. Dar aceştia nu au ajuns decât până în India, unde s-au împotmolit, deoarece lipsa de hotărâre a guvernului tibetan şi intrigile marilor puteri le obstrucţionau continuarea călătoriei.

Tânărul Dalai Lama evalua situaţia fără ură şi părtinire, dându-şi seama de gravitatea ei. Dar nutrea încă speranţa că momentul de criză va fi depăşit fără vărsare de sânge. Când îl vizitam vedeam că, în calitate de viitor suveran, manifesta deja un viu interes pentru viaţa politică. Rămâneam de fiecare dată între patru ochi cu el, în sala de spectacole a micului cinematograf; o serie de amănunte îmi demonstrau că întâlnirea noastră îi făcea mare bucurie. Uneori ieşea radios în grădină să mă întâmpine, întinzându-mi mâna. În ciuda cordialităţii arătate şi deşi mă numea prietenul său, manifestam totdeauna faţă de el deferenţa care i se cuvenea, tratându-l ca pe viitorul rege al Tibetului şi stăpânul meu. Mă rugase să-i dau lecţii de engleză, să mă ocup de cinematograf şi să-l ţin la curent cu ce se petrece în lume. Luă personal iniţiativa de a-mi mări salariul, căci, chiar dacă nu putea să dea un ordin în acest sens, era suficient să-şi exprime dorinţa.

Mă uimeau de fiecare dată extraordinara receptivitate, răbdarea şi sârguinţa sa. De exemplu, dacă îi dădeam ca temă să traducă zece propoziţii, el traducea din proprie iniţiativă de două ori mai multe. Învăţa cu mare uşurinţă limbi străine – un talent pe care îl remarcasem la mulţi tibetani. Nu rareori nobilii şi oamenii de afaceri vorbeau, în afară de limba lor maternă, şi mongola, chineza, nepaleza şi hindi. Este o greşeală să crezi că aceste limbi se aseamănă una cu alta. Un singur exemplu: limba tibetană nu are litera *f*, în schimb are foarte mulţi *r*; în chineză este invers. Şi elevul meu avea mari greutăţi când trebuia să-l pronunţe pe *f* în engleză. Mă amuza să-l aud. Deoarece nici engleza mea nu este tocmai perfectă, luam în fiecare zi radioul său portabil şi ascultam împreună ştirile transmise foarte lent, ca să poată fi consemnate în scris.

Descoperisem într-una din cancelarii nişte lăzi sigilate, pline

cu manuale şcolare englezeşti. A fost suficient un singur semn – lăzile au sosit la noi în aceeaşi zi şi ne-am aranjat o mică bibliotecă în sala de spectacole. Dalai Lama s-a bucurat grozav de această achiziţie; fiindcă pentru Lhasa aşa ceva reprezenta o adevărată comoară. Văzând zelul său şi dorinţa neobosită de a învăţa, mă simţeam de multe ori ruşinat, gândindu-mă la propria mea tinereţe.

Şi de la al treisprezecelea Dalai Lama rămăsese un număr mare de cărţi englezeşti şi hărţi geografice; aspectul intact al paginilor dovedea însă că abia dacă fuseseră răsfoite. Acest Lama îşi însuşise o serie de cunoştinţe în timpul anilor de călătorii prin China şi India, iar informaţiile despre lumea occidentală le datora prieteniei cu Sir Charles Bell. Numele acestui englez îmi era cunoscut, îi citisem cărţile în timpul detenţiei. Era un mare susţinător al independenţei Tibetului. Fusese ofiţer de legătură pentru Sikkim, Tibet şi Bhutan şi îl cunoscuse pe Dalai Lama în timpul refugiului acestuia în India. Atunci s-au pus bazele strânsei prietenii dintre cei doi bărbaţi adulţi – o prietenie care a durat mulţi ani. Sir Charles Bell a fost probabil primul om alb care a avut contacte apropiate cu un Dalai Lama.

Tânărul meu elev, care încă nu putea face călătorii, manifesta un mare interes pentru lumea de afară. Geografia, o disciplină pe care o predasem acasă, a devenit materia preferată a zeului-rege. Îi desenam hărţi uriaşe, de perete, cu mapamondul şi, separat, cu Asia şi Tibetul. Cu ajutorul globului pământesc îi puteam explica din ce cauză Radio New York este cu unsprezece ore în urma noastră. În scurt timp s-a familiarizat cu toate meridianele, Caucazul fiindu-i la fel de cunoscut ca Himalaya. S-a arătat extraordinar de mândru de faptul că cel mai înalt pisc al lumii se afla în ţara sa şi, întocmai ca mulţi alţi tibetani, s-a mirat că nu multe ţări din lume depăşesc în întindere patria sa.

Un cutremur de pământ şi alte semne de rău augur

Lecţiile noastre au fost tulburate în vara aceea de mai multe evenimente înfricoşătoare.

Semnele rele se înmulţeau; multe animale au fătat monştri,

capitelul coloanei de piatră de la bazele Potalei s-a prăbuşit într-o dimineaţă, spărgându-se. Guvernul a trimis la locul nenorocirilor călugări care să alunge, cu rugăciunile lor, duhurile malefice, dar în zadar. Şi când, într-o zi, dintr-unul din garguiele catedralei a început să curgă apă deşi afară era o vreme splendidă, agitaţia a cuprins toată Lhasa.

La 15 august, un puternic cutremur de pământ a băgat în sperieţi oraşul sfânt. Un nou semn prevestitor de rele! Toată lumea era încă timorată din cauza cometei. Cu un an înainte, o cometă luminase cerul zile şi nopţi în şir. Oamenii foarte bătrâni îşi aminteau că după ultima cometă izbucnise un război cu China. Posturile de radio anunţaseră deja apariţia acestei comete, deoarece aviatorii o văzuseră deasupra Australiei. Când a ajuns în dreptul Lhasei, am făcut o plimbare nocturnă împreună cu prietenul meu Wangdula, căci spectacolul era măreţ.

Cutremurul ne-a luat prin surprindere. Casele din Lhasa au început dintr-odată să trepideze şi s-au auzit vreo patruzeci de bubuituri surde, îndepărtate. Erau probabil cauzate de fisurarea straturilor de pământ. Pe cerul complet senin a apărut la răsărit o vâlvătaie uriaşă, iar replicile au continuat să se facă simţite zile întregi. Posturile de radio din India vorbeau despre mari modificări tectonice în provincia Assam, de la graniţa cu Tibetul. Cică munţi şi văi ar fi fost strămutate, iar Brahmaputra provocase inundaţii devastatoare din cauză că alunecările de teren îi baraseră cursul. Dar abia peste câteva săptămâni s-a aflat la Lhasa că în Tibet avuseseră loc dezastre mult mai mari. Se pare că epicentrul cutremurului fusese în sudul ţării. Mişcările seismice catastrofale îngropaseră sute de călugări şi călugăriţe în mănăstirile lor săpate în stâncă, aşa încât pe alocuri nu mai rămăsese niciun supravieţuitor care să-l fi putut înştiinţa pe cel mai apropiat *Bönpo.* O serie de cetăţi se fisuraseră la mijloc, ruinele lor înălţându-se acum spre cer, iar oamenii dispăruseră în hăuri de parcă i-ar fi tras în jos nişte duhuri blestemate.

Probabil că toate aceste fenomene aveau cauze şi explicaţii ştiinţifice. Dar nu puteai înlătura superstiţiile tibetanilor fără a-i distruge şi pe ei. Pe cât de mare este spaima provocată de semnele de rău augur, pe atât de neţărmurite rămân

încrederea şi puterea de rezistenţă insuflate de semnele de bun augur.

Dalai Lama era la curent cu toate aceste evenimente funeste. Deşi la fel de superstiţios ca toţi tibetanii, se arăta totdeauna foarte dornic să afle şi părerea mea despre diferitele întâmplări. În felul acesta nu duceam lipsă de subiecte de discuţie, iar timpul trecea totdeauna prea repede. Dalai Lama îşi petrecea în compania mea orele libere; dar nu mulţi ştiau că îşi dedica studiului şi puţinele momente de odihnă. Respecta cu stricteţe orarul zilnic. Mă aştepta cu mare bucurie, dar se uita mereu cu teamă la ceas când se apropia sfârşitul întrevederii noastre. Căci profesorul de religie îl aştepta, foarte punctual, într-unul din pavilioane.

Mi-am dat odată seama, dintr-o pură întâmplare, că îmi drămuia şi mie cu parcimonie timpul. Într-o zi în care erau programate multe ceremonii şi credeam că nu voi mai fi chemat la Norbulingka, am făcut împreună cu nişte prieteni o plimbare pe un munte apropiat. I-am lăsat însă vorbă slujitorului să-mi facă semn cu o oglindă dacă Dalai Lama mă va chema totuşi. La ora obişnuită am văzut semnalul şi am alergat cât am putut de repede înapoi, în oraş. La bac mă aştepta deja slujitorul cu calul, dar, în ciuda eforturilor depuse, am ajuns cu o întârziere de zece minute. Dalai Lama ieşi grăbit în întâmpinarea mea şi îmi luă agitat ambele mâini, strigând: „Dar unde ai fost? Te-am aşteptat cu multă nerăbdare, Henrig!”. M-am scuzat, fiindcă se îngrijorase din cauza mea, dar abia atunci mi-am dat seama cât de mult însemnau pentru el întâlnirile noastre.

În ziua aceea erau prezenţi mama şi fratele său şi le-am proiectat una din cele optzeci de pelicule din filmoteca lui Dalai Lama. După spectacol, Sopon Khenpo, paharnicul, i-a adus mamei Sfinţiei Sale un pachet foarte mare cu dulciuri. Pentru mine a fost deosebit de interesant să-i văd cu această ocazie pe mamă şi pe fiu împreună. Ştiam că, din momentul identificării băiatului ca reîncarnare, familia nu mai putea avea pretenţii asupra lui, trebuind să vadă în el doar reîncarnarea lui Buddha, întocmai ca toţi ceilalţi. De aceea vizita mamei era un eveniment aproape oficial; ea îşi îmbrăcase rochia de gală şi îşi pusese toate bijuteriile; la

plecare a făcut o plecăciune adâncă, iar Dalai Lama i-a pus mâna pe cap, binecuvântând-o. Gestul indica în modul cel mai clar relaţia dintre ei. Nici măcar mama nu primea binecuvântarea cu ambele mâini, aceasta fiindu-le rezervată doar călugărilor şi înalţilor funcţionari.

După ce am rămas singuri, Dalai Lama mi-a prezentat cu multă mândrie tema de matematică – o disciplină care fusese puţin neglijată, pentru că el se folosea foarte bine de abacul răspândit în tot Tibetul şi nu avea nevoie de mai mult. Tibetanii dau dovadă de o iscusinţă uluitoare în mânuirea acestei ustensile care se bucurase mai demult şi la noi de mare trecere. Am pierdut multe competiţii pe care le-am dus cu creionul şi hârtia împotriva abacului. Oamenii simpli din popor care nu au un abac îşi fac socotelile cu ajutorul cioburilor, al sâmburilor de piersică, al boabelor de mazăre, aşa cum se obişnuieşte la şcoală. Pentru calculele foarte simple se recurge la rozariu, pe care toată lumea îl are la îndemână.

De câteva ori, dar foarte rar, s-a întâmplat să fim deranjaţi când eram împreună. O dată apăru un soldat din garda personală care aduse o scrisoare importantă. Flăcăul uriaş se aruncă de trei ori la pământ, cât era de lung, îşi ţinu răsuflarea, după cum cerea eticheta, şi înmână scrisoarea. Apoi părăsi încăperea mergând cu spatele şi închise fără zgomot uşa. În asemenea ocazii îmi dădeam seama în ce măsură nesocoteam *eu* ceremonialul.

Scrisoarea venea de la cel mai în vârstă frate al lui Dalai Lama, stareţul mănăstirii Kumbum din provincia chineză Chinghai. Ţinutul era deja în stăpânirea chinezilor, iar aceştia încercau să câştige bunăvoinţa lui Dalai Lama prin intermediul lui Tagtsel Rimpoche. Scrisoarea anunţa vizita sa. Deoarece era de mult pe drum, sosirea părea iminentă.

În aceeaşi zi am făcut o vizită familiei lui Dalai Lama. Mama m-a certat. Cu dragostea ei de mamă, observase cât de ataşat era fiul ei de mine şi de câte ori se uitase la ceas când nu venisem la timp. I-am explicat motivele întârzierii, reuşind s-o conving că nu făcusem asta din uşurătate. La plecare, m-a rugat să nu uit niciodată că fiul ei are parte de foarte puţine bucurii pe care şi le poate alege el însuşi.

Era poate bine că văzuse cu ochii ei cât de mult însemnau pentru Dalai Lama orele petrecute împreună cu mine. Căci după câteva luni toată Lhasa ştia încotro mă îndreptam când plecam călare pe la orele prânzului şi – după cum era de aşteptat – călugării au început să manifeste rezerve faţă de vizitele mele prea dese. În această situaţie, ea s-a implicat energic, sprijinind dorinţele fiului ei.

Intrând într-o zi pe poarta grădinii galbene, mi s-a părut că îl văd pe Dalai Lama pândindu-mă la fereastră. Mi s-a părut de asemenea că purta ochelari, ceea ce m-a mirat, căci nu-l văzusem niciodată cu ochelari. Când l-am întrebat, a admis că avea de mai multă vreme probleme cu vederea. De aceea, la citit purta o pereche de ochelari pe care fratele său îi procurase prin reprezentanţa Indiei, îşi stricase probabil ochii în copilărie, când singura sa plăcere era să privească ceasuri în şir cu luneta spre Lhasa. Nici orele îndelungate de studiu şi lectură în palatul Potala, atât de prost luminat, nu erau de natură să-i cruţe vederea.

În ziua aceea purta deasupra rasei călugăreşti o jachetă scurtă, roşie. El însuşi îi schiţase modelul şi era mândru de ea. Dar nu avea voie să o îmbrace decât în timpul liber. Punctul de atracţie îl reprezentau buzunarele. Îmbrăcămintea tibetană nu are buzunare; el le văzuse probabil în reviste şi la sacourile mele, dându-şi seama că erau foarte folositoare. Ca orice băiat de vârsta sa, avea în buzunare cuţitaşe, şurubelniţe, dulciuri şi alte mărunţişuri. Păstra în ele şi creioane colorate şi stilouri, fiind probabil primul Dalai Lama pe care îl interesa aşa ceva. Multă bucurie îi aducea şi colecţia de ceasuri, moştenită parţial de la cel de-al treisprezecelea Dalai Lama. Piesa preferată, un Omega, o cumpărase din banii proprii. Înainte de majorat nu dispunea decât de banii depuşi pe treptele care duceau la tronul său. Mai târziu, în faţa sa se vor deschide vistieriile Potalei şi ale Grădinii Nestematelor, iar ca stăpân al Tibetului va fi unul din cei mai bogaţi oameni din lume.

„Încredinţaţi-i puterea lui Dalai Lama!”

În acea perioadă se auziră primele voci publice care cereau ca Dalai Lama să fie declarat major înainte de a fi împlinit

vârsta cuvenită. În vremuri atât de grele, oamenii preferau să aibă pe tron un stăpânitor tânăr, infailibil în suveranitatea sa, decât să fie la cheremul clicii regentului, care, din cauza corupţiei, trezise deja atâta animozitate, încât cu greu putea să devină un model şi să ofere securitate unui popor împins în război.

În zilele acelea s-a mai întâmplat ceva cu totul inedit pentru Lhasa: într-o dimineaţă, lumea se trezi cu afişe lipite pe zidurile caselor de pe strada care ducea la Norbulingka. Pe ele scria: „Încredinţaţi-i puterea lui Dalai Lama!”. Ca justificare, urma o listă de acuze aduse favoriţilor regentului, cărora li se reproşau multe erori grave.

Fireşte că la proxima întâlnire cu Dalai Lama veni vorba despre aceste afişe. Fratele său îl informase deja despre apariţia lor. Călugării din mănăstirea Sera erau suspectaţi că ar putea fi autorii. Dalai Lama nu părea deloc încântat de această turnură, căci nu se simţea suficient de matur pentru a face faţă unei asemenea misiuni. Ştia că mai are mult de învăţat. Dar nu dădea o importanţă deosebită afişelor; îl interesa mai mult respectarea programului nostru comun. Cea mai mare îngrijorare i-o provoca întrebarea dacă în ţările occidentale s-ar situa pe plan de egalitate cu elevii de aceeaşi vârstă sau dacă ar fi considerat un tibetan înapoiat. L-am asigurat, fără să mint, că inteligenţa sa depăşeşte media şi că i-ar fi foarte uşor să-i ajungă din urmă pe ceilalţi în ceea ce priveşte volumul de informaţii. Nu numai Dalai Lama suferea de asemenea complexe de inferioritate. Şi alţi tibetani declarau adeseori: „Nu ştim nimic, suntem atât de proşti!”. Dar chiar şi numai faptul că spuneau aşa ceva dovedea contrariul. Nu erau câtuşi de puţin limitaţi – doar făceau o confuzie între cultură şi inteligenţă.

Cu ajutorul reprezentanţei Indiei am reuşit să obţin din când în când filme adevărate, de lung metraj, pentru cinematograful lui Dalai Lama. Voiam să dau mai multă consistenţă programului nostru şi să-i fac o bucurie lui Dalai Lama. Primul film adus a fost „Henric al V-lea”; eram curios cum va reacţiona tânărul zeu-rege. El i-a invitat şi pe profesorii săi la această reprezentaţie, iar după ce s-a făcut întuneric în sală s-au strecurat şi grădinarii şi bucătarii care

lucrau în interiorul grădinii. Publicul şedea ghemuit pe covoarele de pe duşumeaua sălii de spectacole, iar Dalai Lama şi cu mine ne instalaserăm, ca de obicei, pe treptele care duceau în săliţa de proiectare.

Îi traduceam mereu, în şoaptă, subtitrările, străduindu-mă să răspund şi la întrebările sale. Noroc că mă pregătisem în prealabil, fiindcă pentru un german nu e deloc uşor să traducă engleza lui Shakespeare în limba tibetană. Spectatorii s-au simţit destul de jenaţi la vederea scenelor de dragoste; când am vizionat încă o dată, numai noi doi, filmul, am sărit peste aceste scene. Kundün era extaziat de film. Viaţa marilor personalităţi îi trezea un viu interes. Nu numai domnitorii, ci şi marii conducători de oşti şi inventatorii din domeniul tehnicii îi stimulau setea de cunoaştere, aşa încât voia să afle cât mai multe despre realizările lor. De exemplu, a vizionat de mai multe ori un film documentar despre Mahatma Gandhi, care era foarte respectat în Tibet.

Înregistrasem cu plăcere direcţia spre care se orientau gusturile sale. Când am făcut, la un moment dat, ordine în arhiva noastră, Dalai Lama a scos toate filmele comice şi pur distractive şi m-a rugat să le schimb cu altele. Cel mai mult îl atrăgeau filmele instructive, de război sau de culturalizare. Am vrut să-i fac odată o bucurie şi i-am adus un film deosebit de frumos despre cai, însă am constatat că subiectul nu îl interesa în mod special. „Ciudat”, mi-a spus, „că fostul trup” – se referea la al treisprezecelea Dalai Lama – „iubea atât de mult caii, în timp ce mie nu îmi spun mare lucru!”. Prefera să studieze motorul unei maşini de teren şi să-şi demonteze noul aparat Leica. Dar nu avea suficiente cunoştinţe tehnice pentru asemenea jucării complicate, iar rezultatul a fost că a trebuit să-i împrumut apoi aparatul meu.

În acea perioadă a crescut foarte mult într-un timp scurt şi a devenit, aşa cum se întâmplă la vârsta respectivă, puţin stângaci şi neajutorat în mişcări, fiind stânjenit de propriile membre. De exemplu, odată a scăpat din mână exponometrul. Din cauza asta a fost nefericit ca un băiat sărman care şi-a spart singura jucărie. A trebuit să-i amintesc că este suveranul unui mare imperiu şi că poate să-şi cumpere câte exponometre doreşte. Mă mira de fiecare dată

modestia sa. Sunt sigur că fiul oricărui negustor bogat era mult mai răsfăţat decât el; am văzut de asemenea că îi stăteau la dispoziţie mai puţini slujitori personali decât avea un copil dintr-o familie nobiliară. Stilul său de viaţă era ascetic şi însingurat şi în anumite zile nu avea voie nici să mănânce, nici să vorbească.

Fratele său Lobsang Samten, singurul care ar fi putut să-i ţină companie, nu se ridica la nivelul lui spiritual, deşi era mai în vârstă. La început Dalai Lama insistase ca şi fratele său să participe la lecţiile noastre. Dar Lobsang Samten resimţea această obligaţie ca pe o tortură, aşa că mă ruga mereu să-l scuz faţă de Kundün. Mi-a mărturisit apoi că nu pricepea aproape nimic din cele discutate de noi şi că trebuia să depună eforturi considerabile ca să nu adoarmă, în schimb, avea o gândire foarte pragmatică în multe probleme guvernamentale, fiindu-i de pe atunci de ajutor fratelui său în exercitarea unor obligaţii oficiale.

Kundün accepta cu calm numeroasele scuze ale fratelui său. Această atitudine mă mira, deoarece Lobsang Samten îmi povestise că în copilărie fratele său mai mic fusese foarte impulsiv. În prezent nu mai observam nimic din această pornire; dimpotrivă, aş spune mai degrabă că era prea serios şi recules pentru vârsta sa. Dar când râdea, o făcea cu o spontaneitate copilărească şi savura glumele inofensive. Uneori mă înghiontea în glumă sau mă tachina. Cu aceste ocazii dădea dovadă de un spirit de observaţie foarte ascuţit. De exemplu, când îmi punea o întrebare la care nu găseam pe loc răspuns, aveam obiceiul să-mi sprijin bărbia în palmă ca să mă concentrez mai bine. Într-o zi, când am plecat iar acasă fără să-i răspund la o întrebare, mi-a spus ameninţându-mă în glumă: „Dar mâine nu te apuca să-ţi sprijini iar capul, Henrig, ci explică-mi totul cât mai detaliat!”.

Oricât să fi fost Kundün de receptiv la ideile occidentale, nu avea încotro şi trebuia să se supună obligaţiilor ancestrale ale funcţiei sale. Toate obiectele provenite din casa lui Dalai Lama erau considerate leacuri şi mijloace preventive infailibile împotriva bolilor şi a duhurilor rele. Toţi cunoscuţii mă asaltau să le dau din prăjiturile şi fructele aduse din bucătăria Sfinţiei Sale. Cea mai mare bucurie pe care le-o puteam face

prietenilor mei era să le ofer o parte din ele. Ei mâncau imediat totul, încredinţaţi că nu există un mijloc preventiv mai bun împotriva tuturor relelor. Şi asta era încă ceva foarte inofensiv! Mai puţină înţelegere puteam avea pentru faptul că era băută urina reîncarnării lui Buddha – cel mai căutat remediu, care se administra însă numai în anumite cazuri. Chiar şi Dalai Lama scutura reprobator din cap şi nu-i plăcea deloc să i se ceară aşa ceva. Dar nu se putea împotrivi de unul singur acestor practici; şi nici nu-şi făcea prea multe probleme din cauza lor. În fond, în India era un fenomen obişnuit ca oamenii să bea, pe stradă, urina vacilor sacre.

Ştiam că tânărul rege spera din toată inima să-şi scoată la un moment dat poporul din superstiţiile sale tenebroase. Nu ne săturam să discutăm despre modernizare şi viitoare reforme. Alcătuiserăm deja un plan: voiam să aducem specialişti din ţări mici, neutre, care nu aveau interese politice în Tibet şi în Asia. Cu ajutorul lor urma să restructurăm mai întâi instituţiile de învăţământ şi pe cele sanitare, iar apoi să calificăm cadre autohtone în această direcţie. Prietenului meu Aufschnaiter îi revenea misiunea cea mai importantă. Ca inginer agronom, urma să aibă atâta de lucru în Tibet, încât nu avea să-i ajungă o viaţă întreagă. El însuşi era entuziasmat de idee şi nici nu-şi dorea altceva decât să rămână aici şi să se dedice acestei activităţi. Eu urma să mă ocup de învăţământ, având în felul acesta o misiune mult mai importantă decât mi-aş fi putut imagina în momentul când îmi alesesem domeniul de studiu la universitate. Dar toate acestea aparţineau unui viitor încă foarte incert. Aufschnaiter şi cu mine eram suficient de lucizi ca să nu ne lăsăm amăgiţi de false iluzii. Invazia Chinei roşii părea inevitabilă, în acest caz nu mai aveam ce căuta aici, căci susţineam fără rezerve independenţa acestui popor mic şi iubitor de pace.

A paisprezecea reîncarnare a lui Chenresi

După ce ajunsesem la oarecare intimitate cu Kundün, l-am întrebat dacă ar putea să-mi relateze cum fusese descoperit ca reîncarnare. Ştiam deja că se născuse la 6 iulie 1935 în apropierea marelui lac Kuku-Nor. Dar când l-am felicitat de ziua de naştere am fost singurul care a făcut-o. Data naşterii

nu are nicio importanţă în Tibet, nu o reţine nimeni şi nu e sărbătorită niciodată. Pe oamenii din popor nu îi interesează când s-a născut regele lor, căci acesta nu reprezintă decât o reîncarnare a lui Chenresi, zeul îndurării, unul din cei peste o mie de Buddha care au renunţat la Nirvana pentru a fi de ajutor oamenilor. Chenresi a devenit sfântul protector al Tibetului, iar reîncarnările sale au devenit regi în Bo – cum este numită ţara de către băştinaşi. Domnitorul mongol Altan-Han, care se convertise la budism, a conferit reîncarnării lui Chenresi titlul de Dalai Lama – titlu uzitat până în ziua de azi în toată lumea occidentală. Actualul Dalai Lama era a paisprezecea reîncarnare. Pentru oamenii din popor el nu reprezenta atât un rege, cât un Buddha viu, iar rugăciunile lor nu i se adresau suveranului, ci sfântului protector al ţării. Tânărului rege nu îi venea uşor să facă faţă aşteptărilor oamenilor. Ştia că i se vor cere ordalii, că tot ce făcea şi decidea era considerat infailibil şi va intra în istoria ţării, încerca de pe acum să se pregătească pentru înalta şi dificila sa misiune prin săptămâni de meditaţie şi studii religioase. Şi era încă departe de a avea siguranţa pe care o manifestase a treisprezecea reîncarnare. Tsarong îmi dăduse un exemplu tipic în legătură cu superioritatea fostului suveran. Voise la un moment dat să dea legi noi şi se izbise de rezistenţa înverşunată a mediului conservator. Acesta invoca părerile celui de-al cincilea Dalai Lama cu privire la problemele respective. Al treisprezecelea Dalai Lama a răspuns: „Dar al cincilea trup cine a fost?”. Călugării s-au aruncat la pământ în faţa sa. Acest răspuns i-a făcut să amuţească, deoarece, ca reîncarnare, el nu era numai al treisprezecelea, ci şi al cincilea şi toţi ceilalţi Dalai Lama. Auzind această poveste, m-am gândit fără să vreau că, spre norocul Tibetului, niciunul dintre stăpânitorii săi nu fusese de factura lui Nero sau Ivan cel Groaznic. Fireşte că un tibetan nu ar fi avut nicio înţelegere pentru asemenea consideraţii – o reîncarnare a zeului îndurării nu putea fi decât o fiinţă bună.

Dalai Lama nu mi-a dat un răspuns satisfăcător la întrebarea referitoare la descoperirea sa. El era pe atunci un copilaş şi îşi amintea foarte vag amănuntele. Văzând cât de mult mă interesează problema, m-a sfătuit să-l întreb pe unul

din aristocraţii care fuseseră de faţă la descoperirea sa.

Actualul comandant suprem al armatei, Dzasa Künsangtse, era unul dintre puţinii martori oculari încă în viaţă. El s-a declarat dispus să-mi povestească într-o seară cum au decurs aceste evenimente atât de misterioase.

Al treisprezecelea Dalai Lama făcuse înainte de moartea sa în 1933 câteva aluzii referitoare la modalitatea reîncarnării sale. După moarte a fost pus pe catafalc, în palatul Potala, în tradiţionala poziţie a lui Buddha, cu privirile îndreptate spre sud. Dar într-o dimineaţă l-au găsit cu capul întors spre răsărit. A fost consultat imediat oracolul de stat, iar călugărul, în stare de transă, a aruncat o panglică albă tot în direcţia lui soare-răsare. Dar timp de doi ani nu s-au mai găsit alte puncte de reper. Regentul a făcut un pelerinaj la un lac renumit, Chö Khor Gye, în căutarea unei soluţii. Se spune că cel ce se uită în apele acestui lac zăreşte o bucăţică de viitor. Din păcate, se află la o distanţă de opt zile de Lhasa, aşa că nu am avut niciodată timpul necesar să merg până acolo în pelerinaj ca să fac câteva fotografii cu acest lac miraculos şi poate să mă uit şi eu în adâncurile sale.

După multe rugăciuni, regentul s-a apropiat de oglinda apei, s-a uitat în adâncuri şi a avut viziunea unei mănăstiri cu trei etaje şi acoperişuri aurite lângă care se afla o căsuţă ţărănească în stil chinezesc, cu frontoane sculptate. Recunoscător pentru acest indiciu, regentul s-a întors la Lhasa şi a început pregătirile pentru acţiunea de căutare. Întregul popor participa la ele, simţindu-se vitregit în lipsa unui protector sfânt care să fie în viaţă. La noi dăinuieşte credinţa eronată că fiecare reîncarnare se produce în clipa decesului. În concepţia budistă nu este aşa; pot trece ani de zile până când zeul revine de pe tărâmurile cereşti şi se întrupează iar într-un om.

Câteva grupuri au pornit abia în 1937 la drum ca să-l caute pe copilul sfânt în direcţia indicată de semnele cereşti. Emisarii erau călugări, dar din fiecare grup făcea parte şi un funcţionar laic. Toţi aveau asupra lor obiecte care aparţinuseră celui de-al treisprezecelea Dalai Lama şi, pe lângă aceste lucruri simple şi adeseori uzate, altele, cu aceeaşi utilizare, dar luxoase şi strălucitor de noi.

Grupul condus de Kyetsang Rimpoche, din care făcea parte şi interlocutorul meu, a ajuns până în districtul Amdo din provincia chineză Chinghai. În acest ţinut există multe mănăstiri, căci aici s-a născut Tsong Kapa, reformatorul lamaismului. Populaţia este în parte tibetană şi trăieşte în bună pace cu mahomedanii. Grupul a găsit mai mulţi băieţi, dar niciunul nu corespundea cerinţelor. Se îndoiau deja cu toţii de succesul misiunii lor. În sfârşit ajunseră, după un drum lung, la o mănăstire cu trei etaje şi acoperişuri aurite. Viziunea regentului le-a apărut ca o revelaţie – şi iată că au zărit şi casa ţărănească şi frontonul frumos sculptat. Agitaţi, au îmbrăcat de îndată veşmintele servitorilor lor – după cum se obişnuieşte în cazul unei asemenea acţiuni de căutare. Această manevră are o justificare foarte înţeleaptă – şi anume, se evită vâlva inutilă, fiind mai uşor să stabileşti astfel un contact cu oamenii decât dacă te prezinţi ca *Bönpo.* Servitorii îmbrăcaţi în hainele stăpânilor sunt conduşi în odaia cea bună, iar nobilii travestiţi în slugi merg în bucătărie, unde se joacă de obicei copiii casei.

În momentul în care grupul a intrat în casă, a avut convingerea că va găsi aici copilul căutat, aşa că toţi aşteptau să vadă ce se va întâmpla. Un băieţel de vreo doi ani s-a repezit imediat la ei şi l-a apucat de haină pe *lama* care purta în jurul gâtului rozariul celui de-al treisprezecelea Dalai Lama. Copilul a strigat foarte degajat: „Sera *lama,* Sera *lama*!”. Uimitor era faptul că băiatul îl recunoscuse pe *lama,* în ciuda hainelor de servitor; dar auzind că băiatul ştia şi că venea din mănăstirea Sera, călugării au rămas perplecşi, deşi erau obişnuiţi cu momentele mistice. Apoi micuţul a întins mâna după rozariu şi a tras de el până a reuşit să-l ia de la *lama,* atârnându-şi-l în jurul gâtului.

Nobilii s-au abţinut cu greu să nu se prosterneze de îndată în faţa copilului, căci nu mai aveau niciun dubiu: găsiseră reîncarnarea! Totuşi, şi-au luat rămas-bun şi s-au întors abia după câteva zile, de data aceasta fără să se mai travestească. Ei au început tratativele cu părinţii care dăduseră deja un fiu bisericii, ca reîncarnare; apoi cei patru *Bönpo* s-au retras cu băiatul – care părea foarte inteligent – în camera cu altarul. Au închis uşa şi au supus copilul

examinărilor de rigoare. I-au arătat mai întâi patru rozarii diferite; cel ce îi aparţinuse lui Dalai Lama atrăgea cel mai puţin atenţia. Băiatul – un copil foarte degajat, deloc timid – l-a ales pe cel potrivit şi a început să sară bucuros cu el prin cameră. Apoi a ales toba defunctului – cu care acesta îşi chema de obicei slujitorii – din câteva care arătau la fel şi a luat bastonul de promenadă, uzat, al regelui fără să dea atenţie unuia nou şi frumos, cu măciulie din fildeş şi argint. Examinând trupul băiatului, călugării au găsit toate semnele caracteristice unei reîncarnări a lui Chenresi: urechile mari, puţin depărtate de cap, iar pe piept urmele celei de-a doua perechi de braţe a zeului cu patru braţe.

Emisarii erau acum siguri că îl găsiseră pe cel căutat. Au telegrafiat aşadar, în limbaj cifrat, prin China şi India, transmiţând la Lhasa vestea despre descoperirea făcută, şi au primit imediat dispoziţii să păstreze o tăcere absolută faţă de toată lumea, pentru a împiedica orice uneltiri care ar fi putut zădărnici acţiunea lor măreaţă. Cei patru emisari au depus jurământul în faţa unei *thanka* cu imaginea lui Chenresi, pe care o luaseră cu ei, şi şi-au continuat drumul, examinând şi alţi copii, ca să-şi mascheze descoperirea. Având în vedere că toată acţiunea de căutare se desfăşura pe teritoriul chinez, era necesară multă prudenţă. Cu niciun preţ nu trebuia dat în vileag faptul că îl găsiseră pe adevăratul Dalai Lama, deoarece China ar fi putut insista să-l escorteze cu trupe până la Lhasa. Iată de ce guvernatorului provinciei, Ma Pufang, i s-a prezentat o cerere cu rugămintea să-l poată duce pe băiat la Lhasa, unde noul Dalai Lama urma să fie ales din mai mulţi candidaţi. Ma Pufang a cerut 100.000 de dolari chinezeşti pentru băiat. I s-a predat de îndată suma. A fost o mare greşeală, iar chinezii şi-au dat imediat seama de importanţa pe care o prezenta băiatul pentru tibetani. Aşa că au pretins încă 300.000 de dolari. Conştientă de gafa făcută, delegaţia a achitat doar o parte a sumei – luată cu împrumut de la nişte negustori mahomedani. Restul urma să fie înmânat negustorilor care însoţeau caravana în momentul sosirii la Lhasa. Guvernatorul s-a declarat de acord.

La sfârşitul verii lui 1939, delegaţia formată din cei patru nobili a pornit în fine la drum cu slujitorii, negustorii, copilul şi

familia acestuia. Călătoria a durat câteva luni, dar în cele din urmă au ajuns cu toţii la graniţa Tibetului. Acolo erau deja aşteptaţi de unul din miniştrii cabinetului cu suita sa; acesta i-a înmânat copilului o scrisoare a regentului prin care alegerea sa era validată în mod oficial. Băiatul a fost pentru prima dată aclamat public în calitate de nou Dalai Lama. Părinţii, care bănuiseră că fiul lor trebuie să fie o înaltă reîncarnare, din moment ce se făceau atâtea pentru el, au aflat acum că el era chiar viitorul suveran al Tibetului. Acesta era un punct de cotitură şi pentru viaţa lor.

Începând cu acea zi, micul Dalai Lama a împărţit binecuvântări cu atâta degajare, de parcă până atunci nu ar fi făcut altceva. Îşi amintea şi acum de intrarea în Lhasa, într-o lectică de aur. Nu văzuse niciodată atâţia oameni, căci tot oraşul ieşise în stradă să întâmpine noua reîncarnare a lui Chenresi, care ajungea în fine la Potala după o absenţă de atâţia ani. De la moartea „fostului” trup trecuseră deja şase ani şi aproape patru de când zeul se reîncarnase, în timpul marii festivităţi a Anului Nou din februarie 1940 a avut loc solemnitatea urcării pe tron a noului Dalai Lama. El a primit în acelaşi timp noi nume, cum ar fi: Sfântul, Gloriosul blând, Elocventul, Inteligenţa excepţională, Înţelepciunea absolută, Păstrătorul doctrinei, Oceanul.

Toată lumea era uimită de demnitatea – neobişnuită la această vârstă – de care dădea dovadă băiatul şi de gravitatea cu care asista la ceremoniile lungi. Şi faţă de slujitorii predecesorului său, care îl luară sub oblăduirea lor, se arătă atât de prietenos şi încrezător, de parcă i-ar fi cunoscut dintotdeauna.

M-am bucurat că am putut afla toate acestea dintr-o sursă directă, pentru că în decursul timpului se ţesuseră şi numeroase legende în jurul întâmplării miraculoase; auzisem şi eu câteva variante.

Preparative pentru fuga lui Dalai Lama

Odată cu apropierea toamnei, întâlnirile noastre au început să fie întrerupte tot mai des. Ecoul tulburărilor acestei perioade agitate pătrundea deja până în ungherele liniştite ale Grădinii Nestematelor. Sub presiunea evenimentelor, se

pornise o acţiune de iniţiere a tânărului rege în problemele guvernării. Adunarea naţională s-a mutat la Norbulingka pentru a-i putea comunica de îndată Sfinţiei Sale noutăţile mai importante. Tânărul Dalai Lama i-a uimit încă de pe atunci pe toţi dregătorii cu orizontul său larg şi obiecţiile pline de înţelepciune. Nimeni nu se mai îndoia că destinele statului aveau să-i fie încredinţate în curând.

Situaţia devenea tot mai încordată. Din Tibetul răsăritean parveneau informaţii despre masarea la graniţa ţării a numeroase regimente chinezeşti de cavalerie şi infanterie. Guvernul a trimis trupe în răsărit, deşi toată lumea ştia că acestea nu aveau puterea să opună rezistenţă inamicului. Încercările Tibetului de a obţine ceva pe cale diplomatică au eşuat; delegaţiile s-au împotmolit în India. Din exterior nu se putea aştepta un ajutor serios – exemplul Coreei dovedise cu prisosinţă că nici intervenţia Statelor Unite nu avea cine ştie ce rezultate când era vorba de Armata roşie. Lumea începea să se resemneze.

La 7 octombrie 1950, duşmanul a atacat frontierele Tibetului în şase puncte concomitent. S-au dat primele lupte. Lhasa a aflat abia peste zece zile despre ele. În timp ce primii tibetani îşi dădeau viaţa pentru independenţa ţării lor, la Lhasa încă aveau loc festivităţi şi se aştepta un miracol. La aflarea veştilor fatale, guvernul a convocat cele mai renumite oracole din ţară. La Norbulingka s-au petrecut scene dramatice. Stareţii bătrâni şi miniştrii care erau de ani de zile în funcţie au implorat ajutorul oracolelor în aceste momente de grea cumpănă. Bătrânii s-au prosternat, în prezenţa lui Kundün, la picioarele oracolelor, implorându-le cu lacrimi în ochi să le indice încă o dată drumul care trebuia urmat. În apogeul stării de transă, oracolul de stat s-a încordat deodată, a căzut la picioarele lui Dalai Lama şi a strigat: „Numiţi-l pe el rege!”. Şi prorocirile celorlalte oracole mergeau în aceeaşi direcţie. Vocea zeilor trebuia ascultată, aşa încât începură pregătirile pentru urcarea pe tron a tânărului Dalai Lama.

Între timp trupele chineze înaintaseră sute de kilometri în interiorul ţării. Câţiva comandanţi aristocraţi se predaseră deja împreună cu trupele lor, alţii au renunţat să opună

rezistenţă, dându-şi seama că lupta împotriva superiorităţii covârşitoare a chinezilor este inutilă. Guvernatorul capitalei Tibetului răsăritean a trimis un mesaj radiofonic la Lhasa, cerând permisiunea să se predea, fiindcă orice rezistenţă era inutilă. Adunarea naţională nu şi-a dat consimţământul, aşa încât, după ce a aruncat în aer depozitul de muniţii, guvernatorul a fugit spre Lhasa împreună cu radiooperatorul englez Ford. Dar peste două zile o armată chineză le-a tăiat drumul şi i-a luat prizonieri pe amândoi. Despre soarta tânărului Robert Ford am relatat deja.

Încolţită din toate părţile, Adunarea naţională s-a adresat Naţiunilor Unite, cerând ajutor împotriva agresorilor. O ţară mică fusese atacată în timp de pace, sub pretextul că armatele populare roşii nu puteau tolera presiunea imperialistă exercitată asupra Tibetului. Dar întreaga lume ştia că în această ţară nu existau influenţe străine! Nicio altă ţară nu era atât de ermetic închisă faţă de tot ce venea din afară. Orice străin care avusese permisiunea să calce pe pământ tibetan putea confirma acest lucru. Nu existau niciun fel de influenţe imperialiste, deci nu trebuia „eliberat” nimic! Această ţară atacată avea mai mult ca oricare alta nevoie de ajutorul Naţiunilor Unite. Dar cererea a fost respinsă. ONU şi-a exprimat speranţa că Tibetul şi China vor ajunge la înţelegere pe căi paşnice.

Toată lumea a înţeles acum că, fără sprijin extern, ţara va trebui să capituleze în faţa duşmanului atotputernic. Cei ce nu doreau să trăiască în continuare sub dominaţie străină au început să-şi facă bagajele. Şi Aufschnaiter şi cu mine am înţeles că sosise momentul în care aveam să ne pierdem şi cea de-a doua patrie. Gândul la despărţire era foarte apăsător. Dar trebuia să părăsim ţara dacă nu voiam să fim atraşi în politica sa. Ne arătase ospitalitate şi ne încredinţase o serie de misiuni pe care ne străduiserăm din răsputeri să le ducem la bun sfârşit. Cred că perioada în care i-am dat lecţii lui Dalai Lama a fost cea mai frumoasă din viaţa mea. Nu avusesem însă niciodată de-a face cu înarmarea sau organizarea armatei tibetane, aşa cum greşit afirmau multe ziare europene.

Veştile catastrofale se succedau. Şi Dalai Lama a început să

fie îngrijorat de soarta noastră personală. După o întrevedere îndelungată cu el, am convenit să-mi iau acum concediul plănuit de multă vreme, ca să am mai multă libertate de mişcare fără să favorizez răspândirea de zvonuri.

Peste câteva zile urma să aibă loc mutarea în palatul de iarnă, iar acolo oricum nu avea deocamdată timp pentru lecţii. Voiam să fac mai întâi o călătorie în Tibetul de sud, să vizitez oraşul Shigatse şi să plec apoi mai departe, în India.

Declararea majoratului lui Dalai Lama era iminentă. Autorităţile ar fi dorit să o facă de îndată, aşteptau însă ca augurii să stabilească ziua cea mai favorabilă. Se ridica şi întrebarea: care va fi în viitor soarta tânărului suveran? Era mai bine ca reîncarnarea lui Buddha să rămână în Lhasa sau să fugă? În mod obişnuit, când erau în joc decizii de importanţă vitală, autorităţile se orientau şi după modul în care acţionaseră reîncarnările anterioare. De aceea trăgea greu la cântar faptul că al treisprezecelea Dalai Lama se refugiase cu patruzeci de ani în urmă din calea chinezilor, determinând în felul acesta o evoluţie pozitivă a vieţii sale. Dar guvernul nu-şi putea asuma responsabilitatea unei decizii de o asemenea importanţă – ultimul cuvânt le revenea zeilor. În prezenţa lui Dalai Lama şi a regentului se făcură două cocoloaşe de *tsampa* şi se verifică pe o balanţă de aur dacă au exact aceeaşi greutate. În fiecare bilă se puse câte un bileţel; pe unul scria *Da,* pe celălalt *Nu;* apoi bilele au fost aruncate într-o cupă de aur. Aceasta i-a fost pusă în mână oracolului care căzuse deja în transă şi îşi executa dansul. Oracolul roti cupa din ce în ce mai repede, până când una din bile sări afară şi căzu pe pământ. Pe bileţelul din ea scria *Da.* În felul acesta s-a hotărât ca Dalai Lama să părăsească Lhasa.

Îmi tot amânasem călătoria, vrând să aflu mai întâi ce se va întâmpla cu Dalai Lama. Îmi venea greu să-l părăsesc tocmai în aceste momente grele. Dar el a insistat să plec şi m-am consolat cu gândul că îl voi reîntâlni în sudul ţării. Fiindcă şi preparativele pentru plecarea sa se aflau într-o fază înaintată, chiar dacă erau ţinute în secret ca să nu se neliniştească poporul. Deşi chinezii se opriseră deocamdată la câteva sute de kilometri est de Lhasa, exista temerea că o înaintare neaşteptată ar putea împiedica refugierea lui Dalai

Lama spre sud.

În ciuda încercărilor de a tăinui anumite acţiuni, se răspândiră în curând tot felul de zvonuri; nu se putea ascunde faptul că averea personală a Sfinţiei Sale era evacuată. Puteai vedea în fiecare zi caravane de catâri încărcaţi părăsind oraşul sub escorta gărzilor personale. În această situaţie, nici reprezentanţii nobilimii nu mai stătură pe gânduri, încercând să-şi pună la adăpost lucrurile de valoare şi membrii familiei.

În aparenţă, viaţa din Lhasa se desfăşura în ritmul ei obişnuit; doar împuţinarea mijloacelor de transport ar fi putut arăta că mulţi oameni îşi cruţau în interes personal animalele de tracţiune. Preţurile crescuseră puţin la bazar, iar piaţa de lucruri vechi era mai bogată ca de obicei. Se răspândiseră veşti despre faptele eroice ale unor soldaţi tibetani, dar, în linii generale, armata era distrusă. Cele câteva unităţi care încă rezistau aveau să depună în curând armele în faţa strategiei duşmanului.

În 1910, chinezii intraseră în capitala Lhasa jefuind şi incendiind. Teama că aceste evenimente se vor repeta paraliza Oraşul Sfânt. În schimb, acum se vorbea despre disciplina şi atitudinea tolerantă a trupelor chineze; unii soldaţi se întorceau deja din prizonierat povestind peste tot că fuseseră trataţi foarte bine.

Îmi iau rămas-bun de la Lhasa

Am părăsit Lhasa la mijlocul lui noiembrie 1950. Nu aş fi luat încă această hotărâre, dar o ocazie bună pentru transport a decis ziua plecării. Aufschnaiter, care voise iniţial să mă însoţească, s-a răzgândit în ultima clipă, aşa că am luat cu mine şi bagajele lui. Urma să mă ajungă din urmă peste câteva zile.

Mi-a venit foarte greu să mă despart de casa care fusese atâta vreme căminul meu, de grădina mult iubită şi de slujitorii care mă înconjuraseră plângând. Căţeluşul se gudura trist pe lângă mine, de parcă ar fi ştiut că urma să-l părăsesc. Nu ar fi suportat căldura din India; aici îl ştiam cel puţin pe mâini bune. Mi-am luat doar cărţile şi colecţiile, restul l-am dăruit slujitorilor. Şi apăreau mereu prieteni cu daruri, făcând despărţirea şi mai dureroasă. Singura mea consolare era că

aveam să-i revăd pe cei mai mulţi dintre ei când vor părăsi Lhasa în suita zeului-rege. Dar unii erau încă siguri că armatele chineze nu vor ajunge niciodată până la Lhasa şi că, după concediu, mă voi putea întoarce liniştit aici. Din păcate, nu împărtăşeam aceste speranţe. Ştiam că va trece multă vreme până să revăd Lhasa şi în sinea mea îmi luam rămas-bun de la toate locurile dragi. Am încălecat încă o dată pe cal şi mi-am luat aparatul, să mai fac o serie de fotografii. Voiam să am cât mai multe amintiri şi – cine ştie – poate aveam să reuşesc să trezesc, cu ajutorul lor, şi interesul altor oameni pentru această ţară frumoasă şi ciudată.

M-am urcat în bărcuţa mea din piele de iac într-o dimineaţă mohorâtă. Voiam să cobor pe Kyichu până la confluenţa sa cu marele Tsangpo. Această călătorie de şase ore cu barca mă scutea de un drum călare de două zile. Bagajele plecaseră deja pe uscat.

Prietenii şi slujitorii rămăseseră pe mal, fluturând, trişti, batistele. În timp ce îi mai imortalizam repede în câteva fotografii, curentul duse barca în larg, iar malul cu figurile care făceau semne dispăru în curând. Aveam în jurul gâtului multe panglici albe – daruri de despărţire menite să-mi aducă noroc în viitor. Şedeam în barcă şi nu-mi puteam lua ochii de la Potala, care a dominat încă multă vreme peisajul; ştiam că tânărul Dalai Lama mă urmărea de pe acoperiş cu luneta sa.

În aceeaşi zi, mi-am ajuns din urmă caravana; aceasta era formată din paisprezece animale încărcate cu bagajele mele şi doi cai, pentru mine şi slujitorul meu. Devotatul Nyima ţinuse morţiş să mă însoţească. Drumul urca şi cobora peste munţi şi prin defileuri, iar după o săptămână am ajuns pe ruta principală a caravanelor care merg spre India şi am intrat în oraşul Gyantse.

Unul din cei mai buni prieteni ai mei fusese numit cu puţin timp înainte guvernator al oraşului şi mă aştepta cu multă bucurie. Am fost oaspetele său şi am asistat aici la festivităţile organizate în întregul Tibet în onoarea preluării puterii de către Dalai Lama. La Lhasa ceremoniile începeau pe 17 noiembrie, dar, având în vedere gravitatea situaţiei, urmau să ţină doar trei zile. Curieri rapizi duseseră vestea în toate oraşele şi satele din ţară. Pe toate acoperişurile fâlfâiau

prapuri de rugăciune noi, poporul a uitat pentru scurt timp de griji şi s-a bucurat de festivităţi cântând, dansând şi bând. Era pentru toţi un prilej de mare bucurie. Oamenii nu nutriseră niciodată atâtea speranţe la începutul domniei unui nou Dalai Lama. Tânărul suveran nu putea fi suspectat nici de spirit de clică, nici de intrigi, dând deja de multe ori dovada unei gândiri rezonabile şi a unei atitudini hotărâte. Instinctul său sigur îl va face să-şi aleagă cei mai buni consilieri şi să rămână insensibil la influenţele oamenilor egoişti.

Eu ştiam însă că totul era tardiv. Dalai Lama îşi începea domnia într-un moment când soarta sa era deja pecetluită. Dacă ar fi fost cu câţiva ani mai în vârstă, situaţia ar fi evoluat poate altfel sub conducerea sa.

În aceeaşi lună am făcut, din Gyantse, o călătorie la Shigatse, al doilea oraş ca mărime al Tibetului, renumit prin marea sa mănăstire, Trashilhünpo. Şi acolo eram deja aşteptat cu nerăbdare de prietenii care voiau să afle de la mine ultimele veşti din capitală. Locuitorii de aici se gândeau mai puţin la fugă, deoarece mănăstirea era locul de reşedinţă al lui Panchen Lama.

Panchen Lama şi Dalai Lama

Această înaltă reîncarnare era exploatată de generaţii întregi de chinezi ca atu împotriva lui Dalai Lama. Actualul Panchen Lama era cu doi ani mai mic decât tânărul zeu-rege. Fusese educat în China şi proclamat de chinezi suveranul legal al Tibetului. În realitate nu putea avea nicio pretenţie la acest titlu, căci dispunea doar de mănăstirea Trashilhünpo, cu toate posesiunile acesteia. Ca reîncarnare a lui Ö-pa-me, el se plasa de fapt pe o treaptă superioară lui Chenresi în ierarhia reîncarnărilor lui Buddha, dar iniţial fusese doar dascălul zeului-rege. Din recunoştinţă, al cincilea Dalai Lama îl declarase înaltă reîncarnare, înzestrându-l cu proprietăţi considerabile.

Şi la descoperirea ultimei reîncarnări a lui Panchen Lama intraseră în discuţie mai mulţi băieţi. Unul dintre copii fusese găsit pe teritoriul chinez, iar autorităţile refuzaseră şi atunci să-l lase pe băiat să plece la Lhasa fără escortă militară. Intervenţiile guvernului tibetan rămaseră fără efect; într-o

bună zi chinezii îl decretară pur şi simplu pe acest băiat adevărata reîncarnare a lui Ö-pa-me şi unicul Panchen Lama autentic.

În felul acesta îşi asiguraseră un atu în jocul împotriva Tibetului, fiind dispuşi să-l folosească până la ultima consecinţă. Faptul că erau comunişti nu îi împiedica să facă, la radio, propagandă pentru pretenţiile de supremaţie religioasă şi laică a lui Panchen Lama, care în Tibet avea doar puţini adepţi. Fireşte că aceştia se găseau mai ales în ţinutul Shigatse şi în mănăstirea sa, unde *el* era considerat suveranul, autorităţile subliniindu-şi independenţa faţă de Lhasa. Şi „armata de eliberare” era aşteptată aici fără nicio teamă, deoarece se zvonea că tânărul Panchen Lama făcea cauză comună cu ea. Cu siguranţă că şi populaţia Tibetului avea să fie fericită să primească binecuvântarea sa, având în vedere că şi el se bucura de mare respect ca reîncarnare a lui Buddha. Totuşi, ca suveran nu avea să fie recunoscut niciodată, nici măcar sub presiunea chinezilor. Acest rang îi revenea exclusiv lui Dalai Lama, zeul protector al întregii ţări. Iată de ce chinezii nu au avut mai târziu succesul scontat, trebuind să renunţe la a mai folosi persoana lui Panchen Lama ca atu în tratativele duse la Lhasa. Aria pe care se extindea suveranitatea sa a rămas în continuare limitată la mănăstirea Trashilhünpo, întocmai ca până atunci.

Am profitat de vizita mea ca să studiez în amănunt organizarea acestei mănăstiri. Era ca un oraş în care trăiau mii de călugări. Am încercat să fac pe furiş câteva fotografii. M-a impresionat mai ales o statuie dintr-un templu; avea înălţimea unei clădiri cu nouă etaje, iar capul ei era atât de uriaş, încât nu puteai ajunge în vârful lui decât căţărându-te pe mai multe scări.

Oraşul Shigatse nu este departe de mănăstire, înălţându-se pe malul marelui Tsangpo şi amintind puţin de Lhasa, căci şi aici găsim o fortăreaţă înaltă. Oraşul de zece mii de locuitori este renumit că are cei mai buni meşteşugari din tot Tibetul. Specialitatea lor principală este prelucrarea lânii aduse de caravanele uriaşe din Changthang. Shigatse şi-a câştigat o faimă şi datorită ţesătoriilor de covoare, deşi sunt mai apreciate covoarele din Gyantse.

Oraşul este aşezat la o altitudine mai mare decât Lhasa şi are o climă mai rece. Cu toate acestea, aici se face cel mai bun grâu din ţară; atât Dalai Lama, cât şi mulţi aristocraţi îşi procură făina din Shigatse.

Ruta pe care s-a refugiat zeul-rege

După câteva zile m-am întors la Gyantse. Prietenul meu mă aştepta agitat cu vestea că Dalai Lama va trece probabil în curând prin oraş. Căci venise ordinul să se pregătească toate popasurile pentru caravane şi să se amenajeze drumurile – în timp de război, nu exista altă explicaţie. Eu nu mai aveam niciun dubiu şi mi-am declarat imediat disponibilitatea de a-i da o mână de ajutor guvernatorului.

În caravanseraiuri s-au depozitat cantităţi mari de mazăre şi orz, ca nutreţ pentru animale, şi o armată de oameni a început să cureţe şi să repare drumurile. L-am însoţit pe guvernator în inspecţiile sale îndepărtate. La întoarcere am aflat că Dalai Lama părăsise Lhasa la 19 decembrie, fiind deja în drum spre Gyantse. Pe mama şi fraţii săi i-am întâlnit, ei fiind deja în trecere prin oraş; doar Lobsang Samten facea parte din caravana fratelui său. L-am revăzut, după trei ani, şi pe Tagtsel Rimpoche. Fusese silit să meargă, sub escortă, la fratele său ca să-i transmită o solie din partea chinezilor. Fireşte, chinezii nu obţinuseră în felul acesta nimic, deoarece Tagtsel Rimpoche nu încercase nicidecum să-l influenţeze pe fratele său. Era bucuros că scăpase din mâna chinezilor. Membrii escortei chineze au fost arestaţi, iar guvernul a confiscat un emiţător găsit asupra lor.

Caravana „familiei sfinte” părea foarte modestă. Deşi mama nu mai era chiar tânără şi ar fi avut dreptul la o lectică, ea parcurgea distanţele zilnice lungi călare pe cal, întocmai ca toţi ceilalţi. „Mama sfântă” şi-a continuat, împreună cu slujitorii şi copiii, drumul spre sud înainte ca guvernatorul şi cu mine să fi plecat în întâmpinarea lui Dalai Lama.

Am mers cu prietenul meu cale de trei zile pe drumul care ducea înapoi spre Lhasa. În dreptul defileului Karo am întâlnit avangarda caravanei Sfinţiei Sale şi am privit coloana lungă care se târa, învăluită într-un nor gros de praf, pe drumul ce urca spre defileu.

Suita Sfinţiei Sale era formată din vreo patruzeci de nobili şi două sute de soldaţi aleşi pe sprânceană, înarmaţi cu mitraliere moderne şi câteva obuziere. O armată de slujitori şi bucătari venea în urma lor, cu toţii străduindu-se să-i facă Sfinţiei Sale călătoria cât mai uşoară. Caravana se încheia cu convoiul nesfârşit al celor 1.500 de animale de tracţiune care urcau încet muntele, în şir indian.

În mijlocul coloanei fluturau două drapele: drapelul naţional al Tibetului şi flamura personală a celui de-al paisprezecelea Dalai Lama. Ele indicau prezenţa suveranului. Văzându-l pe tânărul zeu-rege urcând încet prin defileu, călare pe calul său alb, gândul m-a dus fără să vreau la o veche profeţie care circula uneori prin Lhasa: cică un oracol ar fi prorocit că al treisprezecelea Dalai Lama va fi şi ultimul.

Prevestirea părea să se împlinească. Trecuseră patru săptămâni de la încoronare, dar tânărul Dalai Lama nu avusese posibilitatea să-şi înceapă domnia. Duşmanul intrase în ţară, iar fuga din capitală însemna încă un pas spre catastrofă.

Când a trecut pe lângă mine, mi-am scos pălăria, iar el mi-a făcut un semn amical cu mâna. Sus, pe culmea defileului, ardeau focurile de tămâie în semn de salut, dar un vânt aspru mişca prapurii de rugăciune, provocând un zgomot puternic şi neplăcut – caravana a pornit repede mai departe, spre următorul popas. Acolo se făcuseră toate pregătirile, îi aştepta o masă caldă. Dalai Lama urma să petreacă noaptea în mănăstirea din apropiere. M-am gândit mult la el în timpul nopţii. Băiatul stătea probabil singur, ca la Potala, în încăperea neprimitoare – doar figurile prăfuite ale zeilor îi ţineau de urât. Nicio sobă nu-i dădea căldură, ferestrele de hârtie cu greu puteau opri vijelia şi frigul, iar cele câteva candele cu unt nu răspândeau decât o lumină slabă.

Tânărul suveran care văzuse până acum doar Potala şi Grădina Nestematelor avea o ocazie atât de tristă să-şi cunoască ţara. Câtă nevoie de consolare şi îmbărbătare trebuie să fi simţit! Dar era obligat să se ridice totdeauna, plin de măreţie, deasupra împrejurărilor şi să-şi împartă binecuvântarea nenumăraţilor oameni care sosiseră din toate părţile ca să prindă curaj în preajma sa.

Fratele său Lobsang Samten era grav bolnav şi călătorea într-o lectică. Suferise un atac de cord şi m-am îngrozit aflând de tratamentul drastic la care fusese supus. În ziua plecării zăcuse mai multe ore în stare de inconştienţă, iar medicul personal al lui Dalai Lama îl readusese la viaţă sfredelindu-i cu un fier înroşit găurele în trup. De la el am aflat mai târziu toate detaliile despre această plecare memorabilă a lui Dalai Lama.

Fuga lui Dalai Lama fusese ţinută în mare secret, ca să nu provoace panică în rândul populaţiei; exista şi temerea că monahii din marile mănăstiri se vor strădui din răsputeri să-i schimbe hotărârea. Iată de ce funcţionarii selectaţi să facă parte din suită au fost înştiinţaţi abia cu o seară înainte că plecarea era fixată pentru ora două noaptea. S-a servit ultimul ceai în palatul Potala, apoi ceştile au fost umplute iar şi lăsate aşa cum erau – o veche superstiţie spunând că în cazul acesta reîntoarcerea va avea loc în curând. De asemenea, camerele în care a locuit cel plecat nu trebuie măturate o zi întreagă, fiindcă aşa ceva ar fi de rău augur.

Coloana fugarilor a părăsit în tăcere oraşul în toiul nopţii, îndreptându-se spre Norbulingka. Acolo, tânărul suveran s-a mai recules o dată înălţând o rugăciune în ambianţa care îi era atât de familiară.

Dar, la o zi după plecarea caravanei, vestea despre fugă ajunsese deja peste tot. Mii de călugări din mănăstirea Jang au ieşit în întâmpinarea lui Dalai Lama, prosternându-se la picioarele calului său şi implorându-l să nu-i părăsească. În absenţa suveranului, ei aveau să fie neputincioşi şi lipsiţi de un conducător, rămânând la cheremul chinezilor. Însoţitorii tânărului zeu-rege se temeau deja că monahii vor încerca să-l împiedice să-şi continue drumul. Dar personalitatea puternică a tânărului suveran s-a impus şi în acest moment critic. El le-a explicat în câteva cuvinte monahilor că va putea întreprinde mai multe în folosul ţării sale dacă nu cădea în mâinile duşmanului; le-a promis că va duce tratative şi se va întoarce de îndată ce acestea se vor încheia cu succes. Toţi au răsuflat uşuraţi când călugării au presărat pe jos panglici albe şi monede şi i-au urat lui Dalai Lama drum bun – rugându-l, ce-i drept, să se întoarcă în curând, dar renunţând la orice

împotrivire şi eliberând drumul.

Tânărul suveran îşi vede pentru prima dată ţara

Vestea că Dalai Lama urma să treacă prin Gyantse ajunsese în oraş. Întocmai ca pe traseul de până acum, lung de aproape cinci sute de kilometri, pe marginea drumului s-au pus pietricele albe care să ţină la distanţă duhurile rele. Călugării şi călugăriţele din mănăstirile apropiate au venit să-l vadă pe zeul-rege şi să-şi manifeste veneraţia; toată populaţia era în picioare, aşteptând ore în şir sosirea caravanei. Şi soldaţii indieni cantonaţi în apropiere au ieşit călare în întâmpinarea lui Dalai Lama, să-i prezinte omagiile.

În localităţile mai mari intrarea se făcea în cadrul unei procesiuni, Dalai Lama coborând de pe cal şi fiind purtat solemn într-o lectică.

Luaserăm obiceiul să pornim la drum imediat după miezul nopţii ca să scăpăm de furtunile de nisip care măturau în timpul zilei podişul. Nopţile erau geroase, iar Dalai Lama se înfăşură strâns în mantia de mătase căptuşită cu blană, trăgându-şi pe cap o căciulă uriaşă, de blană. Mai ales la revărsatul zorilor temperatura cobora uneori până la minus 30 de grade, iar mersul călare devenea o tortură, deşi nu bătea vântul. De obicei caravana sosea, la răsăritul soarelui, la proximul popas, oamenii fiind înfofoliţi de nu-i mai recunoşteai; abia atunci puteam face câteva fotografii, pentru a imortaliza această fugă ciudată, ca să se păstreze un document de care să dispună atât tânărul suveran, cât şi posteritatea.

Dalai Lama descăleca uneori fără ajutorul stareţilor şi, cu pasul său lung şi tineresc, o lua înaintea celorlaţi. Fireşte că toţi trebuiau atunci să descalece; nobilii mai corpolenţi, care nu circulaseră în viaţa lor pe jos, rămâneau cu kilometri întregi în urma convoiului. Timp de două zile am avut parte de un viscol cumplit şi am suferit groaznic din cauza frigului. Toţi am răsuflat uşuraţi după ce am trecut de defileurile Himalayei, coborând, în fine, în ţinuturi mai calde şi împădurite.

Dalai Lama era profund impresionat de coloşii de gheaţă

din acest uriaş masiv muntos. În orele petrecute împreună la Norbulingka îi povestisem de multe ori despre numeroasele expediţii care veneau în fiecare an din toate părţile lumii ca să facă ascensiuni în Himalaya. El ştia câtă importanţă acordă oamenii albi escaladării piscurilor înalte, chiar dacă nu reuşea să înţeleagă din ce cauză. Nu aş fi izbutit niciodată să-i trezesc entuziasmul pentru o expediţie tibetană, credinţa că Himalaya este reşedinţa zeilor fiind mult prea adânc înrădăcinată în fiecare budist. Orice accident petrecut în munţi este considerat o pedeapsă a divinităţilor ocrotitoare pentru intruziunea omului în lumea zeilor.

Peter Aufschnaiter şi cu mine regretam adeseori această atitudine. Tibetul ar fi fost punctul ideal de pornire pentru escaladarea unora din cele mai înalte piscuri ale lumii. Petreceam multe ore imaginându-ne toate posibilităţile, proiectând rute şi trasee. Dacă am fi fost însoţiţi de câţiva alpinişti serioşi, nimic nu ne-ar fi putut împiedica să încercăm escaladarea numeroşilor şaptemiari din apropierea Lhasei.

Am fi putut face ture mai mici, dar lipsa mijloacelor şi a echipamentului ne obligase să renunţăm. Un ajutor de afară nici nu intra în discuţie. Văzuserăm pe pielea noastră cât de puţin agreaţi erau aici străinii. Permisiunea de a trăi în mijlocul tibetanilor ni se părea şi acum un miracol, cu atât mai mult cu cât fuseserăm aproape asimilaţi. Eram primii europeni care semnaseră un contract cu guvernul, primind un salariu fix. Englezii petreceau adeseori ani întregi în Tibet, dar stăteau în slujba propriului lor guvern, trăind în mediul lor ca într-o enclavă, chiar dacă erau respectaţi de populaţie şi se bucurau de ospitalitatea cercurilor nobiliare. După vizitele făcute la Misiunea Britanică i-am invidiat de multe ori pentru gospodăria îngrijită şi posibilitatea de a-şi păstra obiceiurile de acasă. Îmi lipseau toate acele lucruri care ar fi putut da o amprentă europeană căminului meu. Mi-am dat deci seama că respectarea propriului stil de viaţă – în care excelau englezii – este cea mai bună pavăză dacă vrei să nu fii acaparat şi anihilat de obiceiurile mai primitive ale altor popoare.

Aufschnaiter şi cu mine ne străduiam tot timpul să găsim drumul de mijloc. Nu voiam să renunţăm complet la tradiţiile

în care crescuserăm, încercând totuşi să ne adaptăm moravurilor poporului care ne acordase ospitalitate. Doar în felul acesta a fost posibil să ajungem la înţelegere şi să pătrundem adânc în mentalitatea acestui popor deosebit. Puterea noastră de adaptare a mers atât de departe, încât mulţi tibetani aveau convingerea că într-o viaţă anterioară trăiserăm în Tibet. Cunoştinţele noastre de limbă și acomodarea la datinile şi tradiţiile lor reprezentau pentru ei dovezi ale reîncarnării noastre. Ce-i drept, nu împărtăşeam aceste păreri, dar zâmbeam amical la auzul lor, ştiind că erau gândite ca un suprem compliment.

Caravana uriaşă a lui Dalai Lama cobora acum de pe înălţimile Himalayei în pădurile de brad ale ţinutului Chumbi. Îmi întorceam mereu capul, luându-mi rămas-bun de la piramida de gheaţă numită Chomolhari, pe care am continuat s-o văd zile întregi la orizont. Membrele noastre îngheţate s-au dezmorţit încet în aerul mai călduţ al depresiunilor. Dalai Lama a văzut pentru prima dată în viaţa lui o pădure adevărată cu pâraie rapide, ceea ce i-a făcut o mare bucurie. Şi aici descăleca adeseori, parcurgând o bucată de drum pe jos – spre marea neplăcere a nobililor mai corpolenţi. Am trecut pe lângă multe case ţărăneşti care îmi aminteau, prin stilul lor, de patria mea austriacă. La vederea lui Dalai Lama, oamenii se aruncau cu smerenie la pământ sau rămâneau ghemuiţi murmurând rugăciuni; fumul de tămâie ne însoţea peste tot, înconjurându-ne uneori ca un nor de ceaţă. Într-un cătun mic a trebuit să poposim, deoarece venise extrem de multă lume să primească binecuvântarea zeului. Dalai Lama l-a binecuvântat pe fiecare în parte, stând pe o mică verandă; mulţi dintre supuşii săi aveau lacrimi în ochi când treceau pe lângă el.

La şaisprezece zile după plecarea din capitală am ajuns la destinaţia provizorie a călătoriei, şi anume la casa guvernatorului districtual din Chumbi. Dalai Lama a fost purtat solemn şi cu tot ceremonialul, în lectica sa galbenă, printre şirurile celor o mie de oameni care îl aşteptau, şi a intrat apoi în noua sa reşedinţă, „palatul ceresc, lumina şi pacea universului”. Acesta era noul nume dat casei modeste a guvernatorului, ridicată acum la rangul de palat. Niciun

muritor nu va mai locui vreodată într-una din camerele sale, căci fiecare încăpere în care înnopta Dalai Lama era sanctificată, primind funcţia de capelă. De acum şi până în vecie credincioşii îşi vor aduce acolo jertfele, invocând binecuvântarea sa.

Funcţionarii au fost cazaţi în casele ţărăneşti din satele învecinate, încercând să se descurce fără confortul obişnuit. Cei mai mulţi soldaţi au fost trimişi înapoi, în interiorul ţării, căci era prea greu să fie încartiruiţi şi aprovizionaţi. Şi o parte din animalele de tracţiune au trebuit să plece, deoarece după câteva zile a început penuria de nutreţ. Toate căile de acces spre vale erau păzite de santinele, circulaţia, în ambele direcţii, fiind permisă doar pe baza unui paşaport special. Din fiecare instituţie era prezent cel puţin un reprezentant, aşa că în curând a început, ca la Lhasa, programul regulat de ore de birou şi s-au ţinut obişnuitele şedinţe de guvern. Curierii făceau legătura între capitală şi reşedinţa provizorie a guvernului din refugiu; Dalai Lama îşi adusese sigiliul mare cu care valida hotărârile guvernului rămas la Lhasa. Curierii au stabilit incredibile recorduri de viteză – unul din ei parcurgând la un moment dat drumul dus-întors în doar nouă zile. Emisarii aduceau de fiecare dată ultimele veşti despre înaintarea chinezilor; deocamdată ei erau singura verigă de legătură cu Lhasa şi restul lumii. Abia mai târziu a venit şi englezul Fox cu aparatura sa şi a construit, cu mijloace primitive, un post de emisie-recepţie.

Soţiile şi copiii nobililor care îl însoţiseră pe Dalai Lama au plecat imediat mai departe, spre India, posibilităţile de cazare de aici fiind foarte limitate. Mulţi au profitat de ocazie să facă un pelerinaj la locurile sfinte ale budismului din India şi Nepal. Şi familia lui Dalai Lama – cu excepţia lui Lobsang Samten – plecase spre sud, stabilindu-se într-un bungalou din staţiunea Kalimpong. Mulţi vedeau, în India, pentru întâia dată în viaţă trenuri, avioane şi automobile; după primul val de entuziasm îi cuprinse însă dorul de patrie, care era, ce-i drept, mai înapoiată ca grad de civilizaţie, dar rămânea totuşi baza solidă a existenţei lor.

Ultimele zile petrecute în Tibet

Locuiam la Chumbi împreună cu un prieten, un funcţionar guvernamental al cărui oaspete eram. Îmi terminasem misiunea în această ţară şi mă plictiseam adesea. Dar nu mă puteam hotărî să mă despart de oamenii pe care îi îndrăgisem atât de mult. Aveam senzaţia că sunt spectator la o dramă cu un sfârşit tragic previzibil, pe care voiam să-l împiedic, deşi nu puteam, aşa că aşteptam, paralizat, ultimul act. Pentru a-mi înăbuşi neliniştea, urcam adeseori în munţi, unde făceam schiţe de hărţi.

Singura misiune pe care o mai aveam era să ascult ştirile din lumea întreagă la micul meu radio portabil şi să i le împărtăşesc ministrului de Externe. Chinezii nu înaintaseră mai departe în interiorul ţării, invitând de repetate ori guvernul tibetan să vină la Peking pentru tratative. Dalai Lama şi guvernul au ajuns în cele din urmă la concluzia că cel mai bun lucru ar fi să dea curs acestei invitaţii, trimiţând în China o delegaţie cu toate împuternicirile. Având în vedere că orice rezistenţă era inutilă, guvernul şi-a jucat ultima carte, şi anume pe Dalai Lama, ştiind cât de mult doreau chinezii comunişti să-l aibă iar în ţară. Soseau mereu cereri din toate păturile populaţiei exprimând dorinţa de a-l avea din nou pe suveran în mijlocul lor. Întregul Tibet era cuprins de deprimare. Abia acum am înţeles cu adevărat cât de ataşat era acest popor de suveranul său. Odată cu plecarea lui dispăruseră harul şi fericirea din ţară.

Sfântului protector al ţării, Chenresi, a cărui întrupare era Dalai Lama, nu i-a rămas în cele din urmă altă alternativă decât să accepte condiţiile impuse de chinezi şi să se întoarcă la Lhasa.

După multe discuţii s-a ajuns la o înţelegere la Peking. China lăsa în seama lui Dalai Lama administrarea internă a ţării, promiţând libertate religioasă deplină şi dreptul nelimitat de a o practica, în schimb, China roşie obţinea dreptul de a reprezenta Tibetul în afara graniţelor, preluând apărarea ţării. Acesta era punctul esenţial, căci dădea Chinei prerogativa de a-şi trimite armata în Tibet – câte efective dorea –, având în felul acesta puterea de a-şi impune orice alte pretenţii.

Având în vedere că locuinţa guvernatorului se afla într-un

cotlon foarte îngust şi rece al văii, unde soarele nu ajungea niciodată, Dalai Lama se mutase între timp în mănăstirea romantică Dungkhar. Acolo ducea o viaţă retrasă, înconjurat de călugări şi slujitorii săi personali; în felul acesta nu am mai avut ocazia să ne întâlnim între patru ochi, ca odinioară la Lhasa. Şi prietenul meu Lobsang Samten locuia într-o cameră din mănăstire; treceam uneori pe la el să-l văd. Participam la plimbările lungi ale lui Dalai Lama, care vizita adeseori, împreună cu însoţitorii săi, mănăstirile din vecinătate. Îl cunoştea toată lumea după mersul lui sprinten – nimeni nu reuşea să ţină pasul cu el. Avea pentru prima dată posibilitatea să facă puţină mişcare. Asta însemna împlinirea unei vechi dorinţe despre care discutaserăm de multe ori la Lhasa. Şi suitei sale îi pria şederea aici. Ca să se poată adapta stilului de viaţă al lui Dalai Lama, trebuiau să ducă toţi o viaţă mai cumpătată; călugării renunţaseră la prizatul tutunului, iar soldaţii la fumat şi la băutură. Deşi atmosfera era destul de apăsătoare, niciuna dintre ceremoniile religioase nu era neglijată – dimpotrivă, toţi se străduiau să le dea cât mai multă strălucire. Dar festivităţile rămâneau o copie anemică a spectacolelor obişnuite de la Lhasa, căci lipseau mijloacele de a realiza ceva fastuos, somptuos. O variaţie plăcută a reprezentat-o sosirea câtorva savanţi indieni, care i-au adus tânărului rege o urnă de aur cu o relicvă autentică a lui Buddha. Cu această ocazie i-am făcut lui Dalai Lama ultimele şi cele mai bune fotografii.

Fastul şi pompa afişate de nobili păleau pe măsură ce se prelungea şederea în valea Chumbi. Începuseră să circule mai mult pe jos, trebuind, cu puţine excepţii, să renunţe la cai. Aveau încă slujitori, nefiind obligaţi să facă nimic cu mâna lor, dar erau lipsiţi de confortul obişnuit, de palate, distracţii şi sindrofii. Se urzeau mereu mici intrigi, mişunau tot felul de zvonuri. În realitate, nobilii îşi pierduseră dominaţia. Nu mai puteau lua hotărâri pe cont propriu, fiind obligaţi să se alăture opiniei lui Dalai Lama, şi cine ştie dacă, la întoarcere, chinezii aveau să le restituie bunurile – deşi făcuseră promisiuni în acest sens… Epoca feudală asfinţea, asta o simţeau şi ei.

Am rămas în valea Chumbi până în martie 1951, apoi am decis să-mi continui drumul spre India. Eram neliniştit de

săptămâni întregi, ştiind că eu personal nu mă mai puteam întoarce la Lhasa. Dar, fiind încă în slujba guvernului tibetan, trebuia să cer concediu înainte de a pleca. Acesta mi s-a aprobat pe loc. Paşaportul eliberat de cabinet era valabil şase luni, conţinând o clauză prin care guvernul indian era rugat să-mi dea o mână de ajutor la întoarcere. Am zâmbit amar, ştiind că nu voi recurge niciodată la acest ajutor. În şase luni Dalai Lama avea să fie probabil de mult înapoi, la Lhasa, fiind tolerat acolo ca reîncarnare a lui Chenresi, dar nemaiputând domni ca suveran al unui popor liber.

Îmi băteam de mult capul căutând o soluţie pentru mine. Cumpănind lucrurile în mod realist, singura ieşire rămânea India. Corespondam cu Aufschnaiter. Nu se putea despărţi de Tibet. Ne întâlniserăm la un moment dat la Gyantse şi cu acea ocazie îmi mărturisise că voia să rămână cât mai mult în ţară şi că va veni abia mai târziu în India. Ne-am luat rămas-bun fără să ştim că nu ne vom revedea decât peste mai mulţi ani. Am luat şi bagajele sale până la Kalimpong, depozitându-le acolo. Apoi nu am mai auzit un an întreg nimic despre el. Se dăduse la fund. Circulau cele mai bizare zvonuri despre el şi mulţi îl dădeau deja mort. Abia după întoarcerea mea în Europa am aflat că se mutase în minunatul sat Kyirong, unde rămăsese până când chinezii ajunseseră şi acolo. Plecase într-adevăr în ultimul minut – îi venise şi mai greu decât mie să părăsească ţara. Am fost fericit că *aceasta* era cauza dispariţiei sale şi în curând am primit primul semn de viaţă de la el, din capitala Nepalului.

Orientul îndepărtat îl fascinează încă – acea parte a lumii asupra căreia se concentraseră instinctul şi pasiunea sa de cercetător. Există puţini oameni care să cunoască atât de detaliat ca el ţinutul Himalayei şi „ţara interzisă”. Câte va avea de povestit când se va întoarce acasă după toţi anii aceştia! Chiar dacă am petrecut împreună treisprezece ani în Asia, fiecare om vede lucrurile din altă perspectivă.

Nori grei se adună deasupra palatului Potala

M-am despărţit cu greu de toată lumea, dar nu îmi mai puteam amâna plecarea; eram foarte îngrijorat de soarta tânărului rege. Umbra lui Mao Tzedun va plana ameninţător

deasupra Potalei. În locul prapurilor paşnici de rugăciune vor flutura drapelele roşii cu secera şi ciocanul – semnul revendicării hegemoniei mondiale şi simbolul începutului unei ere noi în Asia. Poate că zeul etern al îndurării, Chenresi, va supravieţui şi acestui regim, aşa cum supravieţuise atâtor altor idei de-ale chinezilor. Speram ca cel mai paşnic popor de pe pământ să nu sufere prea multe persecuţii şi să nu fie scos total de pe făgaşul său din cauza tuturor inovaţiilor. De l-ar ajuta înţelepciunea sa înnăscută să se impună! Aproape în aceeaşi zi în care pusesem, cu şapte ani în urmă, piciorul pe pământul tibetan mă aflam iarăşi în faţa mormanelor de pietre şi a prapurilor de rugăciune dintr-un defileu de la frontiera cu India. Atunci eram flămând şi obosit, dar bucuros că ajungeam, în fine, în ţara mult visată. Acum eram însoţit de slujitori şi cai, iar banii economisiţi mă scuteau un timp de grija zilei de mâine. Dar rămâneam totuşi foarte abătut. Nu simţeam nimic din curiozitatea şi încordarea plină de aşteptare care mă cuprindeau de câte ori ajungeam la graniţa altei ţări. Mă uitam cu tristeţe spre Tibet. În depărtare se înălţa, ca un *chörten* uriaş, piramida muntelui Chomolhari – un ultim salut!

În faţa mea se înălţa Sikkimul depăşit în înălţime de Kangchendzonga, ultimul optmiar al lumii pe care nu-l văzusem încă până acum.

Am luat în mână frâiele calului şi am coborât încet spre şesul Indiei.

Peste câteva zile am descins la Kalimpong, ajungând pentru prima dată după mulţi ani din nou printre europeni. Nu mai eram obişnuit cu aspectul şi societatea lor. Reporterii multor ziare se năpustiră de îndată asupra mea, vrând să afle ultimele noutăţi de pe „acoperişul lumii”. Multă vreme nu m-am putut acomoda cu viaţa gălăgioasă şi trepidantă de aici, fiindu-mi greu să mă familiarizez cu cuceririle civilizaţiei. Dar am găsit şi de data aceasta prieteni care m-au ajutat să mă adaptez. Nu mă puteam încă despărţi de India, simţindu-mă aici mai aproape de destinele Tibetului, aşa că îmi tot amânam plecarea spre Europa.

Dalai Lama s-a întors în vara aceluiaşi an la Lhasa cu toată suita sa. Familiile tibetane refugiate în India au pornit spre

casă. Am apucat momentul când guvernatorul general chinez pentru Tibet a trecut prin Kalimpong ca să-şi înceapă domnia la Lhasa. Până în toamna anului 1951, întregul Tibet a fost ocupat de trupe chinezeşti, iar veştile sosite din ţară au devenit tot mai confuze şi mai rare. În timp ce scriu ultimele rânduri ale acestei cărţi, multe din presimţirile mele sumbre au devenit realitate.

În ţară domneşte foametea, căci cei douăzeci de mii de soldaţi străini care trebuie întreţinuţi sunt o povară mult prea grea. Am văzut în ziare europene fotografii care arată, la poalele Potalei, placarde uriaşe cu chipul lui Mao Tzedun. Oraşul sfânt este străbătut de care blindate. Miniştrii fideli lui Dalai Lama au fost concediaţi, iar Panchen Lama şi-a făcut intrarea în capitală protejat de zăngănitul armelor chinezeşti. Chinezii sunt suficient de înţelepţi ca să-l recunoască oficial pe Dalai Lama ca şef al guvernului; în realitate însă, doar voinţa armatei de ocupaţie este respectată. Aceasta s-a instalat în tot Tibetul. Fiind o instituţie puternică, nu i-a fost greu să construiască deja, pe o distanţă de mulţi kilometri, şosele noi, asigurând astfel legătura între China şi ţara cu drumuri impracticabile.

Urmăresc cu cel mai viu interes toate evenimentele, pentru că o parte din sufletul meu a rămas indisolubil legată de Tibet. Indiferent unde voi trăi de acum înainte, nostalgia acestei ţări mă va însoţi mereu… Uneori am impresia că aud fâlfâitul şi ţipetele gâştelor sălbatice şi ale cocorilor care survolau Lhasa în nopţile reci şi cristaline, cu lună plină…

Dorinţa mea supremă este să trezesc cu această carte simpatie şi înţelegere pentru un popor a cărui voinţă de a trăi în libertate şi pace a avut un ecou atât de slab în lume.

După paisprezece ani

A trecut aproape un deceniu şi jumătate de când a trebuit să părăsesc Tibetul din cauza invaziei trupelor chineze. Din păcate, dorinţa mea ca Tibetul să fie scutit de o evoluţie nefastă nu s-a împlinit. Iluzorie a fost şi speranţa că între cele două părţi contractante, atât de inegale, ar fi posibilă o colaborare onestă. Nici disponibilitatea lui Dalai Lama de a respecta clauzele acordului, nici înţelepciunea tibetanilor nu

au dus la prezervarea independenţei Tibetului – garantată în cele şaptesprezece puncte ale înţelegerii –, cel puţin în ceea ce priveşte politica internă şi practicarea liberă a religiei. Probabil că autorităţile chineze nu au avut de la bun început intenţia de a-şi duce la îndeplinire obligaţiile contractuale. Dar opinia publică internaţională a aflat abia în iulie 1960, din raportul Comisiei Juridice Internaţionale, despre proporţiile oprimării şi intoleranţei, despre măsurile draconice sistematice luate de noii stăpânitori împotriva tibetanilor. Această asociaţie independentă, formată din aproximativ 40.000 de jurişti din lumea întreagă, a numit o comisie juridică pentru anchetarea actelor de încălcare a drepturilor omului şi a demnităţii umane comise de cotropitori în Tibet. Rezultatele cercetărilor au fost pe cât de zguduitoare, pe atât de relevante: structura teocratică a societăţii şi cultura ancestrală tibetană sunt condamnate la pieire. Tibetul este ameninţat cu dispariţia ca naţiune independentă.

„Drumul spre socialism” trasat de chinezi presupune o transformare radicală şi totală a stilului de viaţă din Tibet. În această concepţie, distrugerea credinţei religioase şi a instituţiilor ecleziastice este o necesitate stringentă. Astfel, o serie de mănăstiri vechi renumite au fost jefuite de toate bunurile lor culturale, lipsite de baza economică sau chiar distruse, călugării fiind condamnaţi la muncă silnică, deportaţi în China şi obligaţi să renunţe la celibat. Mulţi conducători spirituali şi profesori au fost executaţi, mii de tibetani au fost strămutaţi cu sila în China, iar în locul lor au fost aduşi milioane de colonişti chinezi. Această imigrare masivă forţată urmărea să-i transforme pe tibetani în minoritate naţională în propria lor ţară. Procesul de restructurare trebuia desăvârşit prin „reeducarea” tineretului tibetan şi alte măsuri „socialiste”. Fireşte că acest regim de teroare a provocat nemulţumire şi nelinişte în rândul populaţiei. Consecinţa inevitabilă: noi măsuri represive drastice. În cele din urmă, perseverenţa cu care cuceritorii îşi puneau în practică planurile de împilare a trezit o rezistenţă făţişă din partea populaţiei torturate.

Lupta pentru libertate dusă de tibetani

Istoria luptei pentru libertate a Tibetului începe în toamna anului 1954 – fiindcă atunci se înregistrează primele încercări sistematice de a introduce un regim de teroare în Tibet, măsurile preliminare fiind luate în ţinuturile Litang, Chating, Batang şi Tranko, precum şi în alte ţinuturi răsăritene situate deja în afara graniţelor ţării. În provincia estică Kham trăiesc renumiţii *khampa;* este „vestul sălbatic" al Tibetului. Regiunea este plină de tâlhari, iar locuitorii s-au obişnuit din timpuri imemoriale să fie înarmaţi cu puşti şi pistoale. Chinezii se temeau că aceste arme ar putea fi îndreptate împotriva soldaţilor lor, din care cauză au ordonat în octombrie 1954 ca toate armele să fie predate poliţiei împreună cu muniţia. Dar *khampa* au opus rezistenţă.

Lupta pentru aducerea sub control a armelor bandiţilor *khampa* a durat tot anul 1955, iar chinezii nu au reuşit să le vină de hac. În Lhasa şi în celelalte regiuni ale Tibetului conducătorii poporului aveau cele mai bune intenţii de a convieţui paşnic cu chinezii. Nimeni nu poate contesta că Lhasa, în frunte cu Dalai Lama, depunea toate eforturile să trăiască în continuare în pace şi linişte sub dominaţia străină impusă de chinezi. În realitate, chinezii au fost aceia care, prin măsurile draconice luate, au declanşat revolta. Tocmai conflictul cu bandiţii *khampa,* început în 1955, a reprezentat punctul de plecare al ciocnirilor dintre tibetani şi asupritorii lor.

În toamna acelui an, chinezii au pretins să fie înregistraţi toţi caii şi catârii, toate oile şi caprele, precum şi ogoarele şi păşunile pentru a fi impozitate; sumele încasate urmau să fie vărsate Pekingului. În plus, funcţionarii fiscali chinezi au vizitat toate mănăstirile, ca să evalueze idolii din aur şi cărţile sfinte, în vederea impozitării.

Următoarele măsuri au fost reformele din agricultură. Chinezii au încercat să-i instige pe iobagi împotriva stăpânilor lor. Au găsit câţiva nemulţumiţi – aşa cum se întâmplă peste tot – şi i-au plătit ca să provoace tulburări. În toamna lui 1955 chinezii au considerat că terenul fusese deja suficient pregătit pentru a înscena procese publice contra proprietarilor funciari tibetani. Dar aşa ceva era o bătaie de joc într-o ţară în care

feudalismul avea de secole întregi rădăcini adânci. Moşierii au fost târâţi în faţa justiţiei, trataţi ca nişte răufăcători şi insultaţi de vulg. Instigatorilor plătiţi li se promisese că vor primi pământul expropriat de la „exploatatori”. Trezirea acestor oameni la realitate a fost foarte dură: ei au constatat că cele mai bune pământuri expropriate le-au revenit coloniştilor şi familiilor soldaţilor chinezi.

Mulţi proprietari de pământ erau *khampa.* Aceştia sunt oameni foarte duri, care nu acceptă cu braţele încrucişate un asemenea afront. Nu este deci de mirare că tocmai în provincia Kham a apărut un erou popular, luptător pentru libertate. Era Andrutshang, în vârstă de 44 de ani, şeful celei mai vechi, bogate şi respectate familii de *khampa.* Se bucura în tot Tibetul de faima de a fi un om bun, săritor, gata să-i ajute din propriul buzunar pe cei ajunşi la ananghie. El s-a retras în pădure, în fruntea unui grup de prieteni, şi a pornit lupta împotriva stăpânirii străine. Răsculaţii au început prin a face impracticabile cărările de munte folosite de chinezi ca drumuri de legătură, prăvălind asupra lor stânci şi lavine de pietre. Apoi au atacat posturile de pază chineze, rechiziţionând de la acestea armele, muniţiile şi alimentele atât de necesare. În trei luni grupul crescuse, ajungând la câteva sute de persoane care luptau în toată provincia împotriva chinezilor. Ca răspuns, chinezii au bombardat Chating, Batang şi Tranko şi au distrus o serie de mănăstiri.

După care au bombardat Chekundo şi Litang, două oraşe suspectate că i-ar fi ajutat pe *khampa.* Între timp, Andrutshang îşi condusese oamenii spre Lhasa, în speranţa că va putea exercita o influenţă asupra guvernului local şi o presiune mai mare asupra chinezilor. În primăvara anului 1958, grupuri mari de luptători *khampa* stăteau ascunse în jurul Lhasei. Mulţi negustori şi moşieri din Kham şi din alte regiuni se mutaseră în capitală, unde se simţeau mai la adăpost de răzbunarea chinezilor. În curând capitala a ajuns să fie suprapopulată, penuria de alimente devenind tot mai accentuată de la o zi la alta.

În acel moment agitaţia a cuprins tot Tibetul. Luptătorii *khampa* controlau regiuni întinse. Soldaţii chinezi nu mai îndrăzneau să se depărteze prea mult de barăcile lor, iar

guvernatorul chinez din Lhasa se temea că va avea greutăţi serioase. Ştiind că în Oraşul Sfânt se ascund sute de luptători *khampa,* a ordonat ca toţi cei ce nu aveau domiciliul în oraş să se întoarcă imediat în localităţile de baştină. Dar nu a îndrăznit să aresteze nici măcar un singur *khampa,* temându-se de răzbunarea lui Andrutshang.

Acesta urmărise evenimentele din ascunzişul său, simţind că sosise momentul pentru operaţiuni de mai mare anvergură. Adepţii săi au cumpărat câte arme au putut, cu muniţia aferentă. Mulţi dintre membrii armatei sale de vreo trei mii de *khampa* tineri şi curajoşi insistau să fie primiţi în *khelenpa,* un fel de detaşamente de sacrificiu. Acestea erau grupuri formate din tineri luptători selectaţi, care primeau o instruire specială, fiind decişi să moară mai degrabă pentru eliberarea Tibetului decât să trăiască sub dominaţia străină a chinezilor.

În mai 1958, Andrutshang le-a ordonat soldaţilor săi să meargă, în grupuri de trei sau patru, la Nyemo, la optzeci de kilometri sud de Lhasa, şi să se adune în afara acestui sat. El ştia că în mănăstirea de lângă Nyemo se găsea un arsenal secret al guvernului din Lhasa. Dar mai ştia şi că era suficient să anihileze garnizoana chineză din Nyemo pentru a-i determina pe călugări să deschidă porţile arsenalului.

Nyemo era cufundat într-un somn adânc când trupele lui Andrutshang dădură atacul într-o noapte cu lună. Şi unitatea chineză formată cam din o mie două sute de oameni dormea, cu excepţia santinelelor – în majoritate tineri recrutaţi cu sila, care se săturaseră să slujească în „armata populară chineză eliberatoare”. Oamenii lui Andrutshang începură asaltul imediat după miezul nopţii. Printr-un atac-surpriză cu puşti, pistoale şi săbii, ei biruiră mai întâi santinelele, apoi întreaga garnizoană. La revărsatul zorilor, o mie de chinezi zăceau ucişi pe câmpul de bătălie, restul fugiseră. Dar până să se lumineze de ziuă dispăruseră şi luptătorii *khampa.* Prada lor: cinci sute de arme noi din arsenalul mănăstirii şi o mare cantitate de muniţii. Din moment ce aveau arme, *khampa* puteau instrui noi recruţi, care se înrolau voluntar în număr tot mai mare în armata lui Andrutshang, devenit un adevărat erou naţional. Ei au continuat distrugerea căilor de

comunicaţie cu China, dând şi alte mici atacuri. În felul acesta au tăiat şi drumul care lega Lhasa de Shigatse, unde se afla reşedinţa lui Panchen Lama, în mănăstirea Trashilhiinpo. În cele din urmă au desfiinţat principalul bac care lega malurile Brahmaputrei, după care au plecat spre Konka Dzong. Aici au luat prin surprindere trupele de întărire chineze, au omorât vreo două sute de chinezi într-o adevărată bătălie şi au distrus treizeci şi nouă de camioane. Şi de data aceasta au pus mâna pe mari cantităţi de arme şi muniţii.

În toamna lui 1958, luptătorii *khampa* s-au simţit suficient de puternici pentru a risca o bătălie în câmp deschis. Andrutshang a ales în acest scop Tsetang, un oraş comercial ceva mai mare, aşezat la sud de Brahmaputra. Chinezii îl fortificaseră ca oraş de garnizoană. Avuseseră, ani întregi, timp suficient să-i întărească poziţiile. Fortificaţia principală consta într-un şanţ cu apă, lat de trei metri şi adânc de un metru şi jumătate. Nimeni nu putea risca să treacă prin şanţ fără a fi descoperit de soldaţii care stăteau de strajă zi şi noapte. Iată de ce această bază militară trecea drept inexpugnabilă.

În schimb, populaţia din Tsetang era sătulă de ocupanţii chinezi. Cei ce cunoşteau tainele fortificaţiei chinezilor le-au trădat cu mare plăcere lui Andrutshang. În felul acesta, într-o noapte întunecată, câţiva locuitori curajoşi din Tsetang şi-au riscat viaţa strecurându-se până la punctele centrale de pază, i-au omorât pe gardieni şi au pus în mişcare roţile care goleau şanţul de apă. Protejaţi de beznă, oamenii lui Andrutshang au luat cu asalt garnizoana. Bătălia a durat câteva ore, după care câmpul de luptă a rămas acoperit cu cadavre: trei mii de victime din rândul chinezilor.

A fost cea mai mare victorie a luptătorilor *khampa.* Dar ei nu s-au liniştit. În noiembrie 1958, armata lui Andrutshang cuprindea deja douăsprezece mii de *khampa* şi controla întregul ţinut de la sud de Brahmaputra şi de la răsărit de Gyantse. Ea se bucura de sprijinul tuturor locuitorilor. Căci nu mai era vorba despre un protest al moşierilor şi negustorilor, ci despre o răscoală naţională generalizată, la care participau toate păturile populaţiei, pentru a-şi elibera ţara de asupritorii pe care-i detestau.

În acest răstimp, situaţia din Lhasa se înrăutăţise. În primăvara anului 1958 chinezii ajunseseră deja la convingerea că mulţi înalţi funcţionari guvernamentali, care colaborau în aparenţă cu chinezii, îi ajutau în taină pe *khampa.* Dar nu deţineau dovezi în acest sens. În vară chinezii erau deja atât de agitaţi, încât i-au cerut lui Dalai Lama să-şi „dovedească bunele intenţii” trimiţându-şi soldaţii propriei gărzi personale să lupte împotriva armatei *khampa.*

Dalai Lama a început un joc diplomatic, încercând să câştige timp. Tibetanii sunt prin natura lor un popor liniştit. Ei nu-şi ridică glasul dacă pot soluţiona un conflict pe cale paşnică. Prin urmare, când chinezii l-au rugat pe Dalai Lama să-şi implice propriii soldaţi în lupta contra *khampa,* el le-a răspuns foarte politicos că ar face bucuros acest lucru, dar, din păcate, soldaţii săi nu sunt suficient de bine instruiţi şi echipaţi, deci nu ar fi nişte adversari pe măsura luptătorilor *khampa.* Când chinezii s-au oferit să-i înarmeze ei, Dalai Lama şi-a exprimat iar regretul: este foarte trist, dar nu poate avea încredere deplină în soldaţii săi şi se teme că ar putea trece de partea luptătorilor *khampa.*

În timp ce avea loc această corespondenţă diplomatică, se apropia data la care Dalai Lama obişnuia să-şi înceapă vizita oficială – efectuată la fiecare doi ani – la cei „trei stâlpi ai statului”, adică la principalele mănăstiri din Tibet: Drebung, Sera şi Ganden. Stareţii acestor mănăstiri făceau parte dintre cele mai influente personalităţi ale Tibetului. Ei au profitat de vizita lui Dalai Lama pentru a organiza ample şedinţe de consiliu cu el şi cu miniştrii săi. Era în iulie 1958, iar conducătorii poporului se temeau deja pentru viaţa tânărului rege. Astfel că au emis un edict prin care accesul la Dalai Lama era permis doar în baza unei aprobări scrise date de *kashag,* consiliul de miniştri. Această măsură avea să-i ţină pe chinezi la distanţă de palatul lui Dalai Lama şi urmărea să împiedice asasinarea sau răpirea sa.

Chinezii au înţeles foarte bine intenţia şi s-au înfuriat. Guvernatorul militar a răspuns că acest edict nu este valabil, *kashag* nereprezentând poporul. Consiliul de miniştri a reacţionat cu multă înţelepciune. S-a înfiinţat o nouă *tsongdü,* adică un nou for reprezentativ naţional în locul celui dizolvat

de către chinezi la intrarea în ţară a „armatei populare de eliberare”. Vechea *tsongdü* fusese o adunare formată din şase sute de reprezentanţi ai tuturor păturilor populaţiei (nobili, călugări, negustori, mici comercianţi şi meşteşugari), dar funcţiona destul de greoi. Ea reprezenta vocea poporului şi, chiar dacă nu deţinea putere executivă, *kashag* respecta deciziile luate de ea. Nou-formata *tsongdü* (cu reprezentanţi din aceleaşi pături ale societăţii) era compusă doar din şaizeci de oameni. *Kashag* i-a înştiinţat pe chinezi că de acum înainte pot intra în legătură cu Dalai Lama doar prin intermediul acestui for reprezentativ al poporului tibetan. Aceasta se întâmpla în octombrie 1958.

Un zid ocrotitor se înălţa în jurul tânărului rege. Guvernatorul chinez a depus, la ordinul Pekingului, cele mai mari eforturi să-l străpungă. În schimb, consilierii lui Dalai Lama depuneau eforturi similare ca să-l întărească. În noiembrie 1958 chinezii i-au trimis lui Dalai Lama o invitaţie să participe, în ianuarie, la Adunarea naţională a republicii populare chineze care urma să aibă loc la Peking. Au reînceput manevrele diplomatice pentru a câştiga timp. Dalai Lama i-a scris lui Ciu En-lai că ar participa cu plăcere, dar, din păcate, exact în acea lună este programat examenul său de doctorat; prim-ministrul chinez va avea desigur înţelegere pentru importanţa acestui eveniment. În dorinţa de a-l aduce pe Dalai Lama sub controlul lor, chinezii au răspuns că Adunarea naţională poate avea loc şi mai târziu. Dar poporul tibetan ceru acum ca Dalai Lama să nu plece sub niciun motiv la Peking.

În capitală începuse să activeze o mişcare subterană secretă a tineretului, *tsogpa.* Tinerii au lansat o deviză care se va răspândi în întreaga ţară: „Chinezi, plecaţi acasă – vrem să fim independenţi!”.

În această perioadă extrem de critică, pe 9 martie 1959, la zece dimineaţa, un trădător se îndrepta cu bicicleta spre palatul Norbulingka, să-l atragă pe Dalai Lama într-o capcană întinsă de chinezi. Aceştia găsiseră un Iuda în persoana călugărului Phagpala. Conform obiceiului, toţi funcţionarii monahali participau la primirea organizată de Dalai Lama zilnic, la ora zece dimineaţa. Prin urmare, la această întrunire

a celor o sută şaptezeci şi cinci de funcţionari superiori apăru, la 9 martie, şi Phagpala. Purta obişnuita rasă călugărească şi o jachetă galbenă. El a profitat de ocazie ca să discute în şoaptă cu Dalai Lama. În numele guvernatorului general chinez al Tibetului, generalul Tan Kuan-san, i-a transmis lui Dalai Lama – rugându-l să păstreze tăcerea – invitaţia să participe la o „reprezentaţie de teatru” dată de o trupă chinezească în garnizoana comandantului militar chinez. Călugărul trădător a subliniat că este vorba despre o invitaţie neoficială, deci – în interesul relaţiilor chinezo-tibetane – Dalai Lama trebuia să vină fără miniştrii săi din *kashag* şi însoţit doar de trei sau patru persoane neînarmate.

Dalai Lama a acceptat „invitaţia”, părând chiar bucuros. Dar modul în care fusese făcută contravenea profund etichetei palatului. Iată de ce Dalai Lama l-a înştiinţat imediat pe cel mai bătrân profesor al său, Jongdzin Rimpoche. Acesta şi-a dat seama de pericol şi s-a consultat cu trei membri ai *kashag*-ului a căror lealitate era mai presus de orice bănuială: Surkhang, Shasur şi Liushar. Aceşti oameni extrem de devotaţi au avut o consfătuire lungă, până târziu în noaptea din 9 spre 10 martie. Erau convinşti că planul chinezilor era să-l îndepărteze pe Dalai Lama din Lhasa pentru a-l distruge în caz că nu ar fi fost dispus să devină o marionetă în mâinile lor. În acea noapte s-a discutat pentru prima dată despre eventualitatea fugii în India. Deoarece cei patru ezitau să ia singuri o hotărâre atât de gravă, au convocat noua *tsongdü* formată din şaizeci de persoane. Aceasta a decis să convoace un număr şi mai mare de reprezentanţi ai poporului. Aşa că în dimineaţa istorică a zilei de 11 martie 1953 s-au întrunit aproape o mie de tibetani – nobili, negustori, călugări, mici comercianţi şi meşteşugari – care au discutat şapte zile în şir despre posibilităţile de a salva viaţa iubitului lor suveran religios şi laic. Toată lumea era de acord că Dalai Lama este ameninţat de o mare primejdie. Era cea mai numeroasă adunare a reprezentanţilor poporului care se întrunise vreodată în Tibet şi prima ei decizie a fost să declare nul şi neavenit tratatul în şaptesprezece puncte cu chinezii, deoarece modul în care fusese încheiat contravenea dreptului internaţional.

În timp ce fusese convocată în grabă Adunarea poporului, străzile oraşului Lhasa zbârnâiau de cele mai alarmante zvonuri. Viaţa şi securitatea preaiubitului Dalai Lama erau în pericol! Începând cu zorii zilei de 10 martie, femeile din Lhasa s-au postat în faţa porţilor Grădinii Nestematelor din Norbulingka. La ora opt se adunaseră deja vreo mie. Erau decise să nu lase să intre niciun chinez. La ora zece au apărut înalţii *lama* care participau la întrunirea matinală zilnică cu regele. Până la amiază, zidul protector al oamenilor strânşi în jurul palatului devenise o mulţime compactă de peste zece mii de femei, bărbaţi şi copii, care blocau toate intrările în palatul Norbulingka. Atmosfera era explozivă. Ştiau toţi că Dalai Lama fusese invitat la o „reprezentaţie de teatru” în garnizoana chineză – dar erau foarte hotărâţi să împiedice plecarea sa.

La sfârşitul întrunirii, trădătorul Phagpala a părăsit palatul Norbulingka odată cu ceilalţi călugări. Dar la scurt timp după aceea a revenit, ca să-l însoţească pe Dalai Lama la garnizoana chineză. De data aceasta nu era îmbrăcat în rasa călugărească, ci purta o tunică chinezească şi un şal alb care îi acoperea partea de jos a feţei. Spera să intre în felul acesta fără să fie recunoscut. Când santinelele de la intrarea principală l-au oprit, a scos din haină un pistol. Dar, înainte de a apuca să tragă, santinelele au pus mâna pe el şi i-au smuls şalul de pe faţă. Mulţimea l-a recunoscut imediat. Indignarea a izbucnit nestăvilită. Un om i-a crăpat trădătorului capul cu sabia sa tibetană.

În timpul celor şapte zile cât a durat consfătuirea adunării *tsongdü,* mulţimea de oameni a rămas zi şi noapte de pază în jurul palatului Norbulingka. Se formase în mod spontan un grup de rezistenţă de vreo cincisprezece mii de oameni, fiecare din ei fiind gata să-şi dea viaţa pentru Dalai Lama.

Soldaţii chinezi au rămas în tot acest timp în barăcile lor. Niciun ofiţer chinez nu îndrăznea să-şi părăsească locuinţa. Un grup numeros de tibetani s-a adunat în faţa consulatului indian, cerând ajutor. Guvernatorul chinez a poruncit să se arunce două grenade asupra palatului Norbulingka. Dar tocmai acest gest a determinat luarea deciziei finale. La puţine ore după aceea, „prada” pentru care se zbătea

guvernatorul chinez – adică Dalai Lama, cu „ajutorul” căruia spera să-i poată împila mai bine pe tibetani – scăpase din mâinile lor.

Una din cunoscutele şi temutele furtuni de nisip le-a permis în cele din urmă lui Dalai Lama, familiei sale, profesorilor, miniştrilor şi unei suite de optzeci de însoţitori, paznici şi slujitori să fugă din palat fără a fi descoperiţi. Furtuna de nisip care s-a dezlănţuit în orele după-amiezii, bântuind până seara, a acoperit şi lumina reflectoarelor îndreptate de chinezi asupra Grădinii Nestematelor. Fiecare din cei cincisprezece mii de tibetani care stăteau de pază afară trebui să-şi tragă mantaua peste cap şi să se împotrivească, încotoşmănat în felul acesta, ore în şir vijeliei proptindu-se cu spatele contra vântului, până când furtuna luă sfârşit. Cu toate acestea, niciunul dintre ei nu a plecat acasă… în timp ce forţele naturii se dezlănţuiau, iubitul lor Dalai Lama, travestit în simplu iobag, se furişase deja printre ei. El a traversat fluviul cu bacul de la Ramagang, care îl aştepta deja, şi a plecat apoi călare spre Brahmaputra, în ţinutul controlat de luptătorii *khampa.*

Aceasta se întâmpla în seara zilei de 17 martie 1959. La ora două a dimineţii de 18 martie, ultimii cinci sute de soldaţi ai regimentului tibetan au format ariergarda lui Dalai Lama. Patru sute dintre ei erau membrii selectaţi ai *khelenpa,* detaşamentele de sacrificiu. Juraseră cu toţii să-şi dea mai degrabă viaţa decât să permită vreunui chinez să se apropie de Dalai Lama la o distanţă mai mică de bătaia armei. În tot timpul acestei fugi memorabile ei l-au urmat pe Dalai Lama la o depărtare de patru zile de marş.

Mulţimea de oameni a rămas încă patruzeci de ore, ca gardă personală voluntară a regelui, în jurul palatului Norbulingka. Nu au avut loc alte incidente; toată lumea presupunea că Dalai Lama se afla încă în palat, ceea ce i-a dat acestuia posibilitatea să câştige un avans considerabil faţă de urmăritorii săi.

În dimineaţa zilei de 19 martie chinezii au convocat o adunare a conducătorilor lor, la care au participat şi câţiva colaboraţionişti tibetani – puţini la număr. Apoi l-au somat pe Dalai Lama să părăsească palatul Norbulingka, „garantându-

i” integritatea personală şi spunând că vor avea grijă să nu i se întâmple nimic. Au promis şi populaţiei Lhasei că nu vor recurge la represalii, declarând totuşi că „reacţionarii de frunte” adunaţi în grădina de vară ar trebui anihilaţi.

Neprimind niciun răspuns la aceste „promisiuni”, chinezii au început să bombardeze sistematic palatul de vară, ca să-l forţeze pe Dalai Lama să iasă. Tunurile erau plasate în cele trei părţi ale palatului. Primul obuz a distrus poarta vestică. Acesta a fost doar începutul canonadei sistematice asupra domeniului palatului care se întindea pe o suprafaţă de o milă pătrată. Căci acolo se găseau nu numai reşedinţa de vară a lui Dalai Lama, ci şi toate locuinţele de vară ale stareţilor, profesorilor, cancelarului, miniştrilor şi gărzilor personale. Se aflau de asemenea grajdurile uriaşe în care, în afară de caii de călărie ai curţii, erau mârţoage bătrâne, care nu mai puteau fi de niciun folos, oi, capre şi alte animale; în conformitate cu preceptele budiste, toate se bucurau de îngrijire până la moartea lor naturală.

Bombardamentul pornit de chinezi era uimitor de precis. La început au circumscris, cu o serie de obuze, perimetrul suprafeţei. După care a urmat o pauză. Proximul inel de obuze era mai apropiat de centru. Au continuat în felul acesta, cercul devenind tot mai strâns, până când au făcut totul una cu pământul. Distrugerea înainta sistematic, dinspre exterior spre interior, cu pauze intermitente, pentru a-i da lui Dalai Lama răgazul să iasă afară. Voiau să-l constrângă să se predea chinezilor. În timpul acestui foc de artilerie care a durat ore întregi, niciunul din cei cincisprezece mii de tibetani nu-şi părăsi locul liber ales din faţa palatului. Mulţi au fost omorâţi în ziua aceea. Alţii au alergat în clădirea ruinată pentru a mai salva ceva din odoarele sfinte. Zidul viu de oameni a continuat să rămână în jurul palatului şi în noaptea de 19 spre 20 martie. Vestea despre fuga lui Dalai Lama s-a răspândit abia în 20 martie, spre prânz.

Maşini chinezeşti blindate şi înzestrate cu megafoane au străbătut oraşul, făcând cunoscut că „nişte bandiţi îl răpiseră pe Dalai Lama”. Efectul asupra mulţimii de oameni a fost dramatic: pe de o parte, un sentiment de uşurare că regele era în siguranţă; pe de altă parte, revoltă că fusese alungat

de chinezi din mijlocul lor.

A început acum groaznicul „război de două zile” pentru cucerirea Lhasei; peste opt sute de tibetani şi-au pierdut viaţa. A fost, de fapt, uciderea unor oameni lipsiţi de apărare. Chinezii trăgeau asupra mulţimii neînarmate şi bombardau case, temple şi numeroase mănăstiri din oraş şi din împrejurimi.

Printre victime se numărau mulţi tineri. *Tsogpa,* mişcarea subversivă tibetană, se dovedi a fi o asociaţie foarte disciplinată. Membrii ei erau mai ales tineri tibetani care fuseseră trimişi de chinezi la Peking, să fie şcoliţi acolo. Se încercase tot posibilul pentru convertirea lor. Cei mai mulţi petrecuseră trei ani în şcoli comuniste din Peking. Unul dintre ei, Ngawang Sengi, fiul unui negustor, fusese tratat de chinezi ca un viitor cadru de nădejde. Fusese un elev de excepţie la Peking, devenind apoi profesor suplinitor la şcoala sa. Dar, scârbit de realitatea comunistă pe care o văzuse în China şi în Tibet, a înfiinţat după întoarcerea acasă *tsogpa,* împreună cu prietenii şi foştii colegi de şcoală. Întocmai ca în Ungaria şi Polonia, şi aici nucleul mişcării de rezistenţă îl forma tineretul – adică tocmai pătura pe care comuniştii se străduiau să o reeduce.

Sengi, un flăcău superb, cu o statură atletică, se bucura de simpatia tuturor păturilor populaţiei din Lhasa. În prima fază a revoltei, *tsogpa* condusă de el nu jucase încă un rol activ. Făcea rost de arme, muniţii şi recruţi pentru luptătorii *khampa.* Dar, la terminarea bătăliei din Lhasa, Sengi era la bacul de la Ramagang, ajutându-i pe oamenii săi să fugă în ultima clipă din oraş. La revărsatul zorilor el sări, ultimul, în bac, ridicându-şi braţele ca să le facă semn unor oameni ale căror siluete se profilau pe celălalt mal. Credea că sunt soldaţi din regimentul tibetan care acoperea fuga membrilor *tsogpa.* Dar erau chinezii. Văzând că face semne, l-au împuşcat.

Încă un tânăr tibetan a murit ca un erou în acea zi, lângă bacul Ramagang, şi anume Lobsang Gendon Sadutshang, care avusese în 1950 misiunea să acopere fuga lui Dalai Lama. Iată numai doi din miile de tibetani care şi-au găsit moartea în măcelul acelor zile. Dar poate că în felul acesta au scăpat de o soartă mai rea. Căci chinezii au prins curaj şi au

pătruns în oraşul Lhasa, care era plin de morţi. Acolo i-au arestat imediat pe toţi bărbaţii între şaisprezece şi şaizeci de ani şi i-au deportat în China, la muncă forţată.

Cu sprijinul întregului popor, mai ales al luptătorilor *khampa,* Dalai Lama a ajuns, pe 31 martie 1959, în condiţii dramatice, la graniţa indiană a statului Assam, împreună cu toată suita sa; se afla acum sub protecţia armatei indiene.

Versiunea chinezilor că revolta ar fi fost organizată de „clasa reacţionară” este de mult infirmată. Masa refugiaţilor, proveniţi în majoritate din rândurile poporului, vorbeşte de la sine. În afară de aceasta, conducătorii răscoalei – organizaţi între timp sub numele de „Armata naţională voluntară pentru apărarea Tibetului” – aveau în vedere, cu asentimentul lui Dalai Lama, introducerea unor reforme esenţiale în structura politică şi socială a Tibetului. Într-o declaraţie din 1 ianuarie 1959 se spune: „Ne angajăm să îmbunătăţim condiţiile de viaţă şi să ridicăm standardul de viaţă al poporului nostru. Ne angajăm să introducem toate reformele necesare, respectând condiţiile naturale, obiceiurile şi spiritul poporului nostru.

În domeniul economic ne obligăm să promovăm propăşirea nomazilor, a agricultorilor, a meşteşugarilor şi a muncitorilor şi să aducem modificări în toate domeniile vieţii noastre naţionale. Suntem adepţii unei politici care să realizeze toate aceste schimbări prin mijloace paşnice”.

Epilog

Când am încheiat, cu paisprezece ani în urmă, această carte, nu bănuiam că europenii şi americanii vor avea vreodată ocazia să verifice pe viu veridicitatea expunerilor mele referitoare la poporul tibetan. Putea cel mult să mi se dea crezare că nu exagerez când afirmam că tibetanii sunt oameni simpatici, inteligenţi şi adaptabili. Astăzi însă, când zeci de mii de tibetani trăiesc în India şi mai multe sute au primit azil în Europa, când mulţi predau şi lucrează la universităţi americane, pot să mă refer cu mândrie la descrierile mele, deoarece tibetanii s-au acomodat peste tot foarte bine, au învăţat în cel mai scurt timp limba ţării respective şi s-au dovedit a fi oameni de nădejde.

Cea mai frumoasă răsplată am primit-o într-un orăşel

elveţian, unde primarul mi-a declarat: „Ah, de i-aş putea schimba pe toţi *Gastarbeiter*-ii cu tibetani!”. Pentru mine aceste cuvinte au însemnat o confirmare şi o laudă. Căci s-a dovedit că tibetanul este disciplinat şi în ţări străine, arătându-se recunoscător veneratului său Dalai Lama, care l-a trimis să muncească în altă ţară, să înveţe acolo cât mai multe ca să poată fi mai târziu de folos propriului popor. Poate chiar în propria ţară, căci speranţa de a trăi şi munci cândva iar în Tibet rămâne mereu vie în sufletele tuturor.

Multe s-au schimbat şi în India de la sosirea lui Dalai Lama. În primii ani el fusese doar un rege exilat, tolerat de premierul Nehru şi de indieni; după atacul Chinei asupra Assamului situaţia s-a schimbat în bine. Indienii au început să sprijine procesul educativ al tineretului – desigur, şi în speranţa că tinerii tibetani îşi vor manifesta recunoştinţa. Dalai Lama a primit permisiunea de a înfiinţa organizaţii proprii pentru ajutorarea refugiaţilor tibetani din Nepal, Bhutan şi Sikkim. Iar când apare în public, se bucură de respectul care i se cuvine. De exemplu, cu ocazia Conferinţei Mondiale a Budiştilor ţinută la Benares în 1964, l-am filmat ţinându-se de mână cu preşedintele Uniunii Indiene. El trăieşte retras şi modest, însufleţit de un singur gând: să-şi ajute poporul. La ultima noastră întâlnire, din vara anului 1965, mi-a arătat un munte de manuscrise: extrase din filosofía tibetană, ale cărei precepte vrea să le opună, ca bastion spiritual, doctrinei comuniste.

Şi Panchen Lama, care a fost mulţi ani o marionetă a chinezilor, şi-a dat seama între timp de rigiditatea concepţiei de viaţă comuniste. În sinea lui a fost totdeauna tibetan, neputându-şi înăbuşi complet iubirea faţă de propriul său popor. În vara anului 1965 a dispărut deodată din viaţa publică. Unele surse din Calcutta susţin că ar fi fost executat.

O soartă asemănătoare a avut şi Tsarong, în a cărui casă am fost primiţi odinioară cu atâta ospitalitate. Nemaisuportând exilul din cauza dorului de ţară, s-a întors în 1964 la Lhasa, unde chinezii l-au arestat imediat şi l-au supus torturii în timpul anchetelor. În cele din urmă, aparţinătorii au primit cadavrul său – a rămas neclarificat dacă a fost ucis sau şi-a pus singur capăt zilelor. Probabil că, în culmea disperării,

a înghiţit – după un vechi obicei tibetan – cioburi de diamant ca să scape de alte chinuri. În orice caz, aparţinătorii au constatat că, înainte de a muri, i se tăiase limba.

Oricât de triste sunt aceste veşti venite de pe „acoperişul lumii”, mie îmi dau totuşi certitudinea îmbucurătoare că prietenia mea cu Dalai Lama şi familia sa este mai strânsă ca niciodată. În fine, am şi eu ocazia să-mi manifest recunoştinţa pentru ospitalitatea cu adevărat regească de care m-am bucurat în cei şapte ani petrecuţi în Tibet. La inaugurarea expoziţiei despre Tibet pe care am organizat-o la Muzeul de Etnografie din Viena în beneficiul refugiaţilor tibetani, Dalai Lama mi-a trimis prin fratele său Lobsang Samten şi ministrul Thubten W. Phala – acesta fusese şeful meu în timpul construirii digului din Lhasa şi unul dintre cei patru care l-au însoţit pe Dalai Lama cu ocazia fugii din 1959 – următoarea scrisoare:

Prietenului meu Heinrich Harrer

Îţi urez din toată inima succes cu ocazia deschiderii expoziţiei despre Tibet. În vederea acestui eveniment, ţi-i trimit pe Thubten Phala, reprezentantul meu personal în Europa, pe sora mea Dshetsün Perna şi pe fratele meu Lobsang Samten. Ai trăit şapte ani în Tibet şi ai devenit în acest răstimp unul de-ai noştri. Ai dobândit cunoştinţe solide despre ţara noastră, fiind de aceea în măsură să-i înfăţişezi în modul cel mai convingător poporului austriac arta şi cultura noastră tibetană.

Includ în rugăciunile mele dorinţa ca expoziţia să fie un succes deplin.

Dalai Lama

Anul lemnului şi al şarpelui din cronologia tibetană, luna a II-a, ziua a 20-a (17 ianuarie 1966).

OFFICE OF
BUREAU DU **TIBET**

GENEVA (SWITZERLAND) 8-10, RUE DU PORT TÉL. (022) 36 89 98

[illegible]